

**AFGANİSTAN'IN TAHHAR ŞEHRİNDE YAŞAYAN
ÖZBEK TÜRKLERİNİN FOLKLORU**

Karimullah OYGHAGH

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana bilim Dalı

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

2019

Her Hakkı Saklıdır.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANA BİLİM DALI**

Karimullah OYGHAGH

**AFGANİSTAN’IN TAHHAR ŞEHRİNDE YAŞAYAN
ÖZBEK TÜRKLERİNİN FOLKLORU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR**

ERZURUM - 2019

**TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
TEZ BEYAN BİLDİRİMİ**

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Afghanistan'ın Tahhar Şehrinde Yaşayan Özbek Türklerinin Folkloru" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metni olarak internet üzerinden erişime açar.] basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.

28/06/2019

Karimullah OYGHAGH

İSTİSNAİ DURUMLAR

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin* lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin* lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre teze yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) ***

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin* gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR danışmanlığında, Karimullah OYGHAGH tarafından hazırlanan bu çalışma 28/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları** Ana Bilim Dalı **Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları** Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

İmza :

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Batir MATYAKUBOV

İmza :

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY

İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 1../3/2019

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XIII
ABSTRACT	XIV
ÖN SÖZ.....	XV
GİRİŞ	1
GÜNEY TÜRKİSTAN VE TAHHAR	3
1.1. Güney Türkistan	3
1.1.1. Güney Türkistan Tarihi.....	3
1.1.2. Güney Türkistan'ın Coğrafi Yapısı	6
1.1.3. Güney Türkistan'ın İdari ve Nüfus Yapısı	7
1.2. Tahhar Hakkında Genel Bilgiler	8
1.2.1. Tahhar Tarihi	8
1.2.2. Talikan'ın Tarihi Özelliği	10
1.2.3. Tahhar Şehri.....	11
1.2.4. Coğrafi Özellikleri	11
1.2.5. İdarî Yapı ve Nüfusu.....	13
1.2.6. Eğitim, Sağlık ve Diğer Kamu Hizmetleri.....	13
1.2.7. Tarihi Eserler, Kalıntılar ve Ziyaret Yerleri	15
1.2.7.1. Ay Hanım Kenti	16
1.2.7.2. Şor Toğay	17
1.2.7.3. Çınar Güncişkan ve Dere-i Kor	17
1.2.7.4. Şah Meşrep Türbesi.....	18
1.2.7.5. Hoca Halil	19
1.2.7.6. Hoca Har	19
1.2.7.7. Şah-i Talikan Can.....	19
1.2.7.8. Hazret-i Vakıf.....	20

1.2.7.9. Çil Duhtaran	20
1.2.7.10. Çile Mezar	20
1.2.7.11. Hazreti Hızır	21
1.2.7.12. Hoca Çangal	21
1.2.7.13. Tahhar'da Gezilecek Yerler	21

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK YAŞANTISI

1.1. Dil.....	22
1.2. Yerleşim Türleri.....	22
1.2.1. Konut-Barınak	22
1.2.2. Konut ve Barınak Tipleri, Yapım Teknikleri, Kullanılan Araç-Gereçler.....	23
1.2.3. Ev Eşyası, Yapımı, Kullanımı	24
1.2.4. Aydınlanma Araç ve Gereçleri	24
1.2.5. Isınma Araç ve Gereçleri	25
1.3. Ulaşım.....	25
1.3.1. Yük Hayvanlarıyla Ulaşım ve Taşımacılık.....	25
1.3.2. Motorlu Taşıtlarla Ulaşım ve Taşımacılık	26
1.4. Geçim Kaynakları	26
1.4.1. Hayvancılık	26
1.4.1.1. Hayvanların Bakımı, Beslenmesi, Korunması	26
1.4.1.2. Çobanlık	27
1.4.1.3. Hayvancılıkla İlgili Araç ve Gereçler	28
1.4.2. Tarım ve Ziraat	28
1.4.2.1. Ekme, Biçme, Ürün Toplama	28
1.4.2.2. Tarım ve Ziraatla İlgili Araç ve Gereçler.....	29
1.4.3. Avcılık	29
1.4.3.1. Av Türleri (Kara Avcılığı, Su Avcılığı).....	29
1.4.3.2. Av Araçları ve Avcılık Teknikleri	30
1.4.4. Arıcılık	30

1.4.5.	Dokumacılık, Örücülük ve İşlemecilik	31
1.4.5.1.	Dokumacılık	31
1.4.5.1.1.	Kilim Dokuma	31
1.4.5.1.2.	Hurcin (Heybe) Dokuma	31
1.4.5.1.3.	Dıstarhan (Sofra Bezi) Dokuma	32
1.4.5.1.4.	Kap (Telis) Dokuma	32
1.4.5.1.5.	Kanat (Büyük Telis)Dokuma.....	33
1.4.5.1.6.	Bağış (Süslü Torba)Dokuma	33
1.4.5.1.7.	Yuvağı (Ev Süslüsü)Dokuma	33
1.4.5.1.8.	İpek Karsı (İpekli Şal)Dokuma.....	33
1.4.5.2.	Örücülük.....	33
1.4.5.2.1.	Ceket Örne	34
1.4.5.2.2.	Hasır Örne.....	34
1.4.5.2.3.	Sepet Örne	34
1.4.5.2.4.	Süt Sepet Örne	35
1.4.5.2.5.	Şapka ve Çorap Örne	35
1.4.5.2.6.	Sarık Örne.....	35
1.4.5.3.	Ağaç, Taş, Maden, Toprak, Cam ve Deri İşlemeciliği	36
1.5.	Pazarlama ve Ticaret	36
1.6.	Kiler, Mutfak, Beslenme.....	37
1.6.1.	Hayvansal Besinler	37
1.6.1.1.	Kurut Aba.....	38
1.6.1.2.	Şir Pirinç (Sütlü Pirinç).....	38
1.6.2.	Bitkisel Besinler.....	38
1.6.3.	Besinlerin Muhafazası	39
1.6.4.	Mutfak Düzeni, Mutfak Araç ve Gereçleri	39
1.6.5.	Yiyecek ve Yemekler.....	40
1.6.5.1.	Çelpek	40
1.6.5.2.	Acur.....	40
1.6.5.3.	Katlama	40
1.6.5.4.	Petir	41

1.6.5.5. Çörek.....	41
1.6.5.6. Özbek Pilavı.....	41
1.6.5.7. Kıçrı.....	42
1.6.5.8. Tandır Ekmeği.....	42
1.6.6. İçecekler.....	42
1.6.7. Sofra Düzeni	43

İKİNCİ BÖLÜM

HALK BİLGİSİ

2.1. GİYİM KUŞAM.....	44
2.1.1. Erkek Giyimleri.....	44
2.1.1.1. Köylek-İştan.....	44
2.1.1.2. Göpiçe.....	44
2.1.1.3. Çapan (Ton).....	45
2.1.1.3.1. Çakman Ton.....	45
2.1.1.3.2. Allaça Ton.....	45
2.1.1.3.3. Kakma Ton.....	46
2.1.1.3.4. Postin Ton	46
2.1.1.3.5. Kepenek Ton	46
2.1.1.4. Topppı.....	47
2.1.1.5. Şapka.....	47
2.1.1.6. Çammiş	48
2.1.1.7. Öttik	48
2.1.1.8. Çarığ (Çarık).....	48
2.1.2. Kadın Giyimleri.....	49
2.1.2.1. Kılğay.....	49
2.1.2.2. Çadır (Burka)	49
2.1.2.3. Münsey.....	50
2.1.2.4. Vaskat	50
2.1.2.5. Çimli/Pay Cama (Şalvar)	50
2.1.3. Çocuk Giyimi	50
2.1.4. Süslenme	51

2.2. Halk Hekimliği	51
2.2.1. Hayvansal Halk Hekimliği	52
2.2.2. Dini ya da Cin vb. Olağanüstü Varlıklarla İlgili Halk Hekimliği	52
2.2.3. Bitkisel Halk Hekimliği.....	52
2.3. Halk Meteorolojisi.....	54
2.3.1. Ayla İlgili Belirtiler	54
2.3.2. Mevsimlerle İlgili Belirtiler.....	54
2.3.3. Güneşle İlgili Belirtiler.....	54
2.3.4. Bulutlarla İlgili Belirtiler.....	55
2.3.5. Yıldızlarla İlgili Belirtmeler	55
2.3.6. Hayvanların Hareketine Bakarak Hava Tahmini	56
2.3.7. Bitkilerle İlgili Hava Tahmini	56
2.3.8. İnsanların Organlarının Ağırmasına Göre Hava Tahmini	56
2.4. Halk Takvimi.....	56
2.4.1. Yıl Adları.....	56
2.4.2. Hayvan Yıllarıyla İlgili İnanışlar.....	57
2.4.3. Mevsim Adları.....	57
2.4.4. Ay Adları	57
2.4.5. Gün Adları	58
2.5. Ölçme ve Tartma.....	58
2.5.1. Uzunluk ve Alan Ölçü Birimleri	58
2.5.2. Ağırlık Ölçü Birimleri	59
2.5.3. Zaman Ölçü Birimleri.....	60
2.6. Halk İnanışları.....	61
2.6.1. Belli Yerlerle İlgili Halk İnanışları.....	61
2.6.2. Belli Gün ve Zaman Dilimleriyle İlgili Halk İnanışları	62
2.6.3. Rüyalarla İlgili Halk İnanışları.....	64
2.6.4. Canlılar ve Nesnelerle İlgili Halk İnanışları.....	65
2.6.5. Büyü	67
2.6.6. Fal.....	68

2.7. Gelenek Görenek ve Adetler	68
2.7.1. Selamlaşma.....	68
2.7.2. Komşuluk ve Yardımlaşma	69
2.7.3. Ziyaret	70
2.7.4. Misafirlik	71
2.7.5. Müjdeleme.....	72
2.7.6. Din Dışı Bayram, Festival ve Kutlamalar	72
2.7.6.1. Nevruz.....	73
2.7.6.1.1. Sümelek.....	73
2.7.6.1.1.1. Sümelek Nasıl Hazırlanır?.....	74
2.7.6.1.2. Ev Temizleme	75
2.7.6.1.3. Yedi Meyve	75
2.7.6.1.4. Nevruzluk (Nevruz Hediyesi)	75
2.7.6.1.5. Yemek Hazırlamak.....	76
2.7.6.1.6. Türbe Ziyareti.....	76
2.7.6.1.7. Ot Basmak.....	76
2.7.6.2. Baba Dekan (Çiftçi Bayramı)	76
2.7.6.3. Yelda Gecesi	77
2.7.6.4. Aşagalan.....	77
2.7.6.5. Seşembilik.....	78
2.7.6.6. Kırk Çıttın (Kırk Düğüm)	80
2.7.6.7. Ay ve Güneş Tutulması	80
2.7.6.8. Adak.....	81
2.7.7. Dini İnançlar ve İbadetler	81
2.7.7.1. Namaz	81
2.7.7.2. Oruç	81
2.7.7.3. Zekât	82
2.7.7.4. Hac	82
2.7.7.5. Kurban	83
2.7.7.6. Dua.....	83
2.7.7.7. Sadaka.....	84
2.7.7.7.1. Ervah-i Peder.....	84

2.7.7.7.2. Derviş-Hane	85
2.7.7.7.3. Mevsimlik Sadaka	85
2.7.7.8. Dini Bayramlar	85
2.7.7.8.1. Ramazan Bayramı	85
2.7.7.8.2. Kurban Bayramı	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ

3.1. DOĞUM	88
3.1.1. Doğum Öncesi	88
3.1.2. Doğum Esnası	89
3.1.3. Doğum Sonrası	90
3.1.3.1. Müjde götürme	90
3.1.3.2. Ad Koyma	91
3.1.3.3. Saç Toyu	91
3.1.3.4. Beşik, Kundak Hazırlama	92
3.1.3.5. Beşik Toyu	93
3.1.3.6. Diş Çıkarma	94
3.1.3.7. Kırklama	94
3.1.3.8. Bebeğin İlk Yürümesi	95
3.1.3.9. Sünnet	95
1.6.7.1.1. 3.1.3.9.1. Sünnet Toyu	96
3.2. EVLENME	98
3.2.1. Evlenme Türleri	98
3.2.1.1. Görücü Usulü Evlenme	98
3.2.1.2. Beşik Kertmesi Evlenme	98
3.2.1.3. Kayınla Evlenme	99
3.2.1.4. Baldızla Evlenme	99
3.2.1.5. Berdel Usulü Evlenme	100
3.2.1.6. Tercihî Evlilik	100
3.2.1.7. Çok Eşle Evlenme ve Kumalık	100
3.2.2. Evlilik Öncesi	101

3.2.2.1. Kız Görme- Kız Bakma	101
3.2.2.2. Bohça Götürme	101
3.2.2.3. Kız İsteme ve Söz Kesme	102
3.2.2.4. Toy Götürme.....	102
3.2.2.5. Başlık (Kalin).....	103
3.2.2.6. Nişan ve Kant Kırma	104
3.2.2.7. Uğır Tabak (Damada Hediye)	104
3.2.2.8. Şeytan Tabak (Sandık Götürme).....	105
3.2.2.9. Toş Tabak (Göğüs Tabak)	111
3.2.2.10. Nişanlılık Dönemi.....	112
3.2.2.11. Hayıtlık	112
3.2.2.12. Nevruzluk ve Meyve Tabak.....	113
3.2.2.13. Kilim Merasimi.....	113
3.2.2.14. Düğün Hazırlıkları	114
3.2.2.15. Kına Gecesi.....	114
3.2.3. Düğün	115
3.2.3.1. Damat Hazırlama	116
3.2.3.2. Kiyav Cönetme ve Gelin Alma.....	120
3.2.3.3. Gelin İndirme.....	121
3.2.3.4. Kampir Öldü ve Ayak Basma	122
3.2.3.5. Gerdek.....	122
3.2.4. Evlilik Sonrası	123
3.2.4.1. Ayna Safı (Aynada Yüz Görme)	124
3.2.4.2. Taht Cemi (Çeyiz Hediyeleri).....	127
3.2.4.3. Ekmek ve Çocuk Alma	127
3.2.4.4. Kelin Çakırma (Gelin Çağırma)	128
3.3. ÖLÜM	130
3.3.1. Ölüm Öncesi.....	130
3.3.2. Ölüm Esnası	131
3.3.3. Ölüm Sonrası.....	132
3.3.3.1. Defin	134
3.3.3.2. Devre (İskat)	136

3.3.3.3. Cenaze Evi ve Taziye	137
3.3.3.4. Belli Gün ve Zaman Dilimleriyle İlgili Uygulamalar.....	137
3.3.3.5. Yas Tutma.....	138
3.3.3.6. Mezar Ziyareti.....	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SPOR, OYUN VE OYUNCAK

4.1. SPOR	140
4.1.1. Güreş	140
4.1.2. Buz Keşi (Oğlak Oyunu)	141
4.2. OYUNLAR	143
4.2.1. Yetişkin Oyunları	143
4.2.1.1. Yetişkin Oyununun Türleri.....	144
4.2.1.1.1. Yumurta Oyunu.....	144
4.2.1.1.2. Koşmak	144
4.2.1.1.3. Taş Atmak (Taş Fırlatmak)	144
4.2.1.1.4. Keç Keç (Geç-Geç).....	144
4.2.1.1.5. At Sürmek	145
4.2.2. Çocuk Oyunları	145
4.2.2.1. Vurdu Kaçar (Top Oyunu).....	145
4.2.2.2. Çillik (Cıllay Oyunu).....	146
4.2.2.3. Padişah Vezir	146
4.2.2.4. Aşık Oyunu	146
4.2.2.5. Dokuz Taş Oyunu	147
4.2.2.6. Beş Taş Oyunu.....	147
4.2.2.7. Peşene Çırtak (Alna Fiske Vurma)	147
4.2.2.8. Arpa Neça Ser (Kaç Ser Oyunu).....	148
4.2.2.9. Dura İskar (Dura Koklama)	148
4.2.2.10. Bekin Mağıç (Gözcüm Oyunu).....	148
4.2.2.11. Saka Sepal.....	149
4.2.2.12. Yangag Oyun (Ceviz Oyunu)	149
4.2.2.13. Gursay	149

4.2.2.14. Toşla Oyunu.....	149
4.2.2.15. Keklik Oyunu.....	150
4.2.2.16. Horoz Oyunu.....	150
4.2.2.17. Köpek Dövüşü Oyunu	150
4.2.2.18. Bodana (Bildircin) Dövüşü Oyunu	150
4.3. OYUNCAKLAR.....	150
4.3.1. Saka	150
4.3.2. Aşık	151
4.3.3. Toşla	151
4.3.4. Ceviz.....	151
4.3.5. Top.....	151
4.3.6. Taş	151
4.3.7. Çillik (Cıllay)	151

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK MÜZİĞİ, HALK OYUNLARI

5.1. HALK MÜZİĞİ	152
5.1.1. Müzik aletleri	153
5.1.1.1. Dombıra	153
5.1.1.2. Dap.....	155
5.1.1.3. Gıccak	158
5.1.1.4. Tabla	158
5.1.1.5. Tola (Ney).....	159
5.1.1.6. Kabız (Ağız Kopuzu).....	159
5.2. HALK DANSLARI	159
5.2.1. Halk Danslarının Türleri	159
5.2.1.1. Çop bâzı (sopa oyunu)	159
5.2.1.2. Katar Bazım (Sıra Dansı).....	160
5.2.1.3. Ağa Damat (Damat Bey)	160
5.2.1.4. Çomçuk Dansı.....	160
5.2.1.5. Şal Dansı	160

ALTINCI BÖLÜM

HALK EDEBİYATI

6.1. EFSANELER.....	161
6.1.1. Taht-ı Süleyman	161
6.1.2. Zibin Kelesi	161
6.1.3. Talikan.....	162
6.1.4. Ay Hanım	162
6.2. MASALLAR.....	163
6.2.1. Keloğlan	163
6.2.2. Üç Yol Arkadaşı.....	167
6.2.3. Şanslı Olan Yaşlı Kadın	168
6.2.4. Dev	170
6.2.5. Padişah ile Vezir.....	171
6.2.6. Dolandırıcı Köse.....	173
6.2.7. Tüccar ile Padişah	175
6.2.8. Çiftçi.....	177
6.2.9. Zahit.....	180
6.3. FIKRALAR	182
6.3.1. Arzuya Kavuşmak	182
6.3.2. Zahit Kişinin Duası	183
6.3.3. Avukat ile Suçlu	183
6.3.4. Nasihat.....	184
6.3.5. At Ağzı	184
6.3.6. İki Komşu	185
6.3.7. Nasrettin Hoca	185
6.3.8. Mezarlıktan Hırsızın Geçmesi.....	185
6.3.9. Nasrettin Hoca Vasiyeti.....	186
6.3.10. Eşek Kaybetmek.....	186
6.2.11. Deryadaki Balık.....	187
6.2.12. Üç Deli	187

6.2.13. Şansız Hırsız.....	187
6.2.14. Köylü Adam	188
6.2.15. Yalancı.....	189
6.2.16. Namazsız	189
6.2.17. Hasta Kadın	190
6.2.18. Hacı	190
6.2.19. Şanslı insan kim?	191
6.4. TÜRKÜLER.....	191
6.4. NİNNİLER.....	220
6.5. AĞITLAR.....	225
6.6. ATASÖZLERİ	236
6.7. TEKERLEMELER.....	252
6.8. BİLMECELER.....	254
6.9. RAB-İ MEN	258
SONUÇ.....	262
KAYNAKÇA	264
Kaynak Kişiler.....	267
EKLER.....	270
EK 1. Fotoğraflar	270
ÖZGEÇMİŞ.....	300

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****AFGANİSTAN’IN TAHHAR ŞEHİNDE YAŞAYAN ÖZBEK
TÜRKLERİNİN FOLKLORU****Karimullah OYGHAGH****Danışman: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR**

Yaptığımız bu çalışmada Afganistan’ın kuzey bölgesi yani “Güney Türkistan’ın” bir parçası olan Tahhar Özbek Türklerinin folklorundan bahsedilmektedir. Bu çalışma giriş haricinde atlı bölümden oluşmaktadır.

Bu araştırmanın giriş kısmında baştan sonuna kadar sürede yaşadığımız bazı sorunlar ve çalışma hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümünde Güney Türkistan tarihi, coğrafi özellikleri, Tahhar şehrinin tarihi, coğrafi özellikleri, idari yapısı, tarihi eserleri ve sosyal-kültürel yapısı ele alınmıştır. İkinci bölümünde Tahhar şehrinde yaşayan Özbek Türklerin yaşantı türleri, geçim kaynakları, kiler, ulaşım, mutfak, beslenme ve halk bilgisi, üçüncü bölümde geçiş dönemi, evlenme, düğüm ve ölümle ilgili uygulamalar ve inanışlar üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde Özbeklerin yöresel spor, yetişkin oyunları ve çocuk oyunları ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise Özbek Türklerinin halk müziği, müzik aletleri ve halk dansları bulunmaktadır. Altıncı bölümde de halk edebiyatı ürünleri yer almaktadır. Bu araştırma da ulaşılan sonuca elde edilen kaynakların incelenmesi ve değerlendirilmesiyle ulaşılmıştır. Çalışma, son bölümde ise fotoğraflarla somutlaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Güney Türkistan, Özbek Türkleri, Tahhar, Folklor.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**FOLKLORE OF UZBEK TURKS LIVING IN TAHHAR CITY OF
AFGHANISTAN**

Karimullah OYGHAGH

Advisor: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

In this study, we talk about the folklore of Tahhar Özbek Turks, which is part of the northern of Afghanistan as “Southern Turkistan”. This study consists of six sections except entrance.

In the introduction part of this research, some problems and the general information about the study are given. In the first part, history of the southern Turkistan, geographic features, the historical structure and geographical structure of the city of Tahhar are discussed. In the second part, the types of life of Uzbek Turks living in Tahhar city, their livelihoods, transportation, culinary, nutrition and public knowledge. In the third chapter the transition period, marriage, the practices and beliefs related to death are discussed. In the fourth chapter, local sports, adult games and children's games of Uzbeks are discussed. In the fifth chapter, there are folk music, musical instruments and folk dances of Uzbek Turks. In the sixth chapter, folk literature products are included. This research was evaluated with the results and the resources obtained. The study ended with photographs.

Key Words: Afghanistan, South Turkestan, Uzbek Turks, Tahhar, Folklore.

ÖN SÖZ

Her millet kentine ait bir edebiyata sahip olduğu gibi, Afganistan sınırları içerisinde kültür ve geleneklerini canlı bir şekilde yaşayan tüm etnik grupların da kendilerine has edebi türleri bulunmaktadır. Önemli bir etnik grup olan Güney Türkistan bölgesindeki Özbek Türkleri de kadim bir edebi geleneğe sahiptir. Bu çalışmada, Güney Türkistan’da yer alan ve ahalinin çoğunluğunu Özbeklerin oluşturduğu Tahhar şehrindeki Özbek kültürü derlenmiştir.

Afganistan da yaşayan Özbekler diğer Türk boylarına göre daha da köklü bir kültür geleneğiyle varlıklarını devam ettirerek günümüze kadar kültürlerini sürdürmüşlerdir. Afganistan sınırları içerisinde binlerce yıl boyunca zengin bir tarih, edebiyat ve güçlü bir gelenekle yaşayan Türk boyları özellikle Özbek Türkleri, ana toprakları (Güney Türkistan)’nın işgal olduğu 19. yüzyıldan sonra Afganistan’da idari görevlerden ve hatta askerlikten bile uzaklaştırılmışlardır. Özbekler yıllar boyunca her şeyden uzak kalarak sadece tarım ve hayvancılıkla uğraşmak zorunda bırakılmışlardır. Ülkenin kuzey bölgesinde yaşayan bu büyük millet türlü sorunlar karşısında kendi edebi benliklerini kaybetmemek adına edebiyat, kültür ve sanat zenginliklerini sadece sözlü olarak devam ettirmişlerdir. Afgan devleti yüzlerce yıl Türklerin kendi dillerini okuma, yazma ve araştırmasını yasakladı. Günümüzde, kadimden beri çok zengin bir halk edebiyatına sahip olan Afganistan Türkleri özellikle Özbek Türklerinin halk edebiyatı hakkında Türkiye’de ve Türkiye dışında yapılan akademik çalışmalar ve araştırmaların oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Söz konusu akademik çalışmaların yetersizliğinin birçok nedeni vardır. Afganistan’da halen günümüzde de Özbeklere karşı devam eden siyasi ve sosyal problemlerden ve politik belirsizlikten kaynaklanan güvenli ortam olmayışı, inanların okuma yazmadan uzak kalışı, sahada araştırmacıların rahatlıkla araştırma yapamaması bu sebeplerin başında gelmektedir. Afganistan Türklerinin özellikle Tahhar şehrinde yaşayan Özbek Türklerinin zengin halk edebiyatı üzerine Türkiye’de ve dünyada bu alanla ilgili herhangi bir çalışmanın olmaması bizi bu çalışmaya teşvik etmiştir.

Tezimize kaynak araştırırken birçok sorunlar ve zorlukla karşı karşıya kaldık. Bu çalışmamızı daha çok Tahhar şehrinin merkezi yerleri üzerine yoğunlaştırdık. Yukarıda da belirttiğimiz gibi güvenlik sorunlarından ötürü köylerde yeterli araştırmalarda

bulunamadık. Bazı köylerde kaynak kişilerden aynı köyde yaşayan tanıdığımız kişiler aracılığı ile ses kaydedici göndererek bilgi toplamaya çalıştık. Kaynak kişilerin çoğu okuma ve yazma bilmeyen yaşlı kadın ve erkekler idi. Araştırma sahasında karşımızdaki her türlü sorunları çözerek başarılı olmaya çalıştık. Ayrıca Güney Türkistan ve Tahhar hakkında Tahhar Üniversitesi Kütüphanesi, devlet kütüphanesi ve özel şahıs kütüphanelerinden de istifade etmeye çalıştık. Bu arada bazı konular için il idarelerinden de bilgi topladık. Türkiye’de Türk halkbilimi hakkında yapılmış birçok kaynaktan da yararlandık. Tahhar’daki Özbek Türklerinin halk edebiyatı üzerine yaptığımız bu çalışma yeterli olmadığı için bizden sonrakilerin de aynı bölge veya diğer vilayetler üzerine araştırmalar ve çalışmalar yapmalarını beklemekteyiz.

Çalışmamda, bu süre boyunca benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen sevgili eşim Behište QAYTMAS’a teşekkür ederim. Ayrıca beni bu konuya yöneltten, çalışmamı sonuna kadar titizlikle izleyen ve her türlü desteklerini benden esirgemeyen saygı değer hocam Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR’e sonsuz teşekkürü bir borç bilir ve saygılarımı sunarım.

Erzurum-2019

Karimullah OYGHAGH

GİRİŞ

Büyük Türkistan davamı olan Güney Türkistan'da yaşayan Özbek Türklerinin halk edebiyatı üzerine, Amuderya'nın diğer kıyısındaki Özbekistan Özbeklerine göre ülkedeki sıkıntılar yüzünden bugüne kadar yeterli akademik çalışmalar yapılamamıştır. Afganistan Özbekleri ve ülkede yaşayan diğer Türk boylarının folkloru henüz yeterince araştırılmamış, halk kültürü malzemesi derlenerek kayıt altına alınmamıştır. Bölgeyle ilgili Türkiye'de yapılmış olan birkaç çalışma dışında göz doldurur bir yayına rastlanmamaktadır. Afganistan'da yapılmış olan bazı çalışmalar ise ya akademik titizlikten çok uzak ya da konunun sadece bir parçasını kapsamaktadır. Güney Türkistan'da yer alan Tahhar şehrinin nüfusu yoğunluklu olarak Özbeklerden oluşmaktadır. Tahhar şehrinin folkloruyla ilgili kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması bizi bu konuyu seçmeye yöneltti. Bu tez, Tahhar Özbeklerinin folklorunu bütün yönleriyle ele alan dünyada ilk çalışmadır.

Araştırma sahasını Tahhar şehir merkeziyle birlikte, Tahhar'a bağlı ilçelerden Rustak, Deşt-i Kale, Baharak, Hocağar, Yağı Kale, Kelefgan, Nemek Ab, Çal, Bengi, Darkat, İşkemiş ve bu merkezlere bağlı -savaş şartlarından dolayı ulaşabildiğimiz- köyler oluşturmaktadır. Tahhar Güney Türkistan'ın Katagan bölgesinde yer alıp bu bölgenin merkezi olarak geçmektedir. Tahhar şehrinde Özbek Türkleri arasında başka Türk boyları da (Kazaklar, Moğol, Toğol ve Hezareler) yaşamaktadır. Bu Türk boyları eskiden farklı dile sahip olsalar da günümüzde hep Özbekçe konuşmaktalar ve gelenek görenekleri de Özbek Türkleri ile karışmıştır. Dolayısıyla bu çalışma için araştırma sahası olarak belirlediğimiz bölgede Türk boyları arasında ayrıca bir ayırım yapılmamıştır.

Araştırdığımız konu ile ilgili bugüne kadar her hangi bilimsel belge, yeterli kaynak olmadığı ve ilk defa biz çalıştığımız için kaynak ve malzeme toplamak için ilçeler ve köylere gitmek zorunda kaldık. Tahhar'da Özbeklerin çoğu tarla sahibi oldukları için ilçeler ve köylerde yaşamaktadırlar. Afganistan'da kırsalda kaynak toplamak kolay bir iş değildir. Son yıllar Tahhar şehrinin çoğu bölgelerinde Taliban hâkimdir. O yüzden köylere gidip yeterlice kaynak toplamak mümkün değildir. Taliban, devlet adamları veya araştırma için onların sahalarına gidenleri casus zannederek öldürmektedir. Kaynak toplamak için güvenlik sıkıntılarının dışında köylerin uzaklığı

ve şehir ile köyler arasında düzgün bir araba yolu olmadıyışı diğer sorunlardan sayılır. Biz kaynak toplamak için bazı ilçe ve köylere kendimiz gitsek de çoğu köyler ve ilçelerden telefon vasıtası ile tanıdığımız kişilerden yardım aldık; bazı yerlerden ise köylerde yaşayan okuma yazması olan kadınlar ve cami hocalarına para vererek halk arasındaki halk bilimi ve folklorunu toplamaya ve öğrenmeye çalıştık. Araştırmanın, güvenlik ve diğer sorunlar nedeniyle yeterli ve mükemmel bir çalışma olamadığını söylemem gerekir. Fakat derlediğimiz bu malzemenin birçoğunun bir nesil sonra unutulacağı gerçeği dikkate alınır, çalışmamızın gelecek nesiller açısından ne derecede önem taşıdığı anlaşılmış olacaktır. Çalışmamızın Özbek dili ve edebiyatı araştırmalarına bir katkı sağlayacağı ve Özbek folkloru üzerine yapılacak diğer çalışmaların bir mukaddimesi ya da bir bölümü olacağını ümit ediyoruz.

Bu tezde, Tahhar şehrinde toplanan folklorik malzeme, Sedat Veyis Örnek'in *Türk Halkbilimi* (Ankara: 1977) adlı kitabında yer alan tasnife göre sınıflandırılmıştır.

GÜNEY TÜRKİSTAN VE TAHHAR

1.1. Güney Türkistan

Büyük Türkistan'ın devamı ve güney kısmında olan “Güney Türkistan” bugünkü Afganistan'ın kuzeyinde bulunan topraklardır. Afganistan Türkistan'ı yani “Güney Türkistan” binlerce yıldan beri Türk boylarının yaşadığı vatanıdır.

“Afganistan Türkistan'ında yaşayan Türk boyları başta dilleri olmak üzere gelenek, görenek, örf ve adetlerini muhafaza etmeyi başarırken, bu bölgenin dışında kalan diğer Türk boyları genelde asimile olmuşlardır. Afşarlar, Kalaçlar, Aymaklar ve Kızılbaşların büyük bir kısmı asimile olan Türk boylarıdır. Dillerini unutmuş olan bu boylar, Farsça konuşurlar ve Şii inançlıdırlar. Afşar Türklerinin Sünni inançlı olanları Peştunca konuşurlar. Afganistan'ın en kalabalık Türk grubu ise Özbek Türkleridir. İkinci kalabalık grup olan Türkmenler ise genellikle Türkistan ve Katagan bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bu iki büyük Türk grubu dışında Tatarlar, Afşarlar, Kalaçlar, Kızılbaşlar (Şii-Caferi Türkler) Aymaklar, Bayatlar, Moğollar, Karaçaylar ve Kıpçaklar gibi başka Türk grupları da Afganistan'da yaşamaktadırlar ki bunlar da Farsça ve Peştunca konuşurlar. Afganistan Türklerinden Kazaklar ve Kırgızlar kendi lehçeleri ile konuşurken diğerleri de ya Özbekçe ya da kendi bölgelerinde çoğunlukta olan kavimlerin dilleriyle konuşurlar. Türkistan ve Katagan bölgelerindeki Türk kavimleri arasında Özbek Türkçesi ortak bir lehçe sayılır.” (Fevzi, 2011: 98-99). Güney Türkistan Türkleri yıllar boyunca her türlü asimileler altında kalsalar da şimdiye kadar öz kimliklerini din, dil ve kültürlerini Türklük cesareti ile saklamışlardır. Güney Türkistan'da yaşayan Türkmen ve Özbeklerin çoğu halı dokuma ve ticaret ile uğraşmaktadırlar. Ayrıca Güney Türkistan toprakları verimli olduğu için halk geçimini daha çok tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır.

Güney Türkistan Tarihi

“Bugün Afganistan ülkesi olarak bilinen topraklarda çok eski dönemlerden beri Türkler yaşamaktadır. Bu sebeple çeşitli tarihlerde bu ülkede çok önemli bir Türk kültürü ile medeniyeti meydana gelmiştir” (<https://guneyturkistan.wordpress.com>). *“Afganistan adıyla dünyaya tanıtılan bu topraklar geçmişte Belh, Horasan, Cenubi*

Türkistan, Turan Zemin ve Türkistan şeklinde adlandırılmıştır. Bu sınırlarda milattan önceki dönemlerde Sakalar, Ak Hunlar, Koşanlar hüküm sürmüştür; milattan sonra ise Afganistan'da İslam Halifesi Hazreti Osman zamanından itibaren Türk İslam medeniyetinin öncülerinden Gazneliler devleti Sebüktekin döneminde (10. yy) kurulmuş, Sultan Mahmut döneminde yükselişe geçmiştir. Selçuklu hâkimiyeti 7. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş, son Selçuklu hükümdarı Sultan Sencer'in vefatından sonra bu bölgede Gürlüler egemen olmuşlardır. 12. yüzyıl sonuna doğru Harzemşahlar devleti Sultan Alâeddin'in annesi Türkan Hatun yönetiminde kurulmuş ve bu coğrafyada bu devir Türklerin altın çağı sayılmıştır. Çünkü Türkistan toprakları Irak'a kadar genişlemiştir. Emir Timur ve akabinde Babür Şah'ın Hindistan'ın içlerine kadar genişlettiği Türk hâkimiyeti 18. yüzyılın ilk yarısında Britanya İmparatorluğu ile çarlık Rusya'nın anlaşmasıyla parçalanmıştır” (Hayri, 2013: s. 2). Böylece Güney Türkistan'da 100 yıl öncesine kadar Türk devletler “Aştar Hanlar ve Belh Şahları” hüküm sürmüştür.

“Türk kültür ve medeniyetinin hâkim olduğu Afganistan'da 1747 yılından itibaren İngilizlerin oyunları ile küçük bir kavim olan Peştunlar ülkeye hâkim olmaya ve Türkleri tahakküm altına almaya başladılar. Böylece zamanla Afganistan'da çok eski devirlerden beri Türk kültürünün tanınması tezi zayıftı buna rağmen tamamen de yok olmadı. 19. ve 20. yüzyıllarda Afganistan'da Afgan (Peştun) hâkimiyeti güçlendi ve dolayısıyla onlar Afganistan'ı Fars dilli bir ülke addederek Türkleri sıkıştırmaya başladılar. Azınlık durumuna düşen Afganistan Türklerinin bir kısmı baskılara dayanamayıp göç etti. Her türlü baskıya dayanıp Afganistan'da yaşayan Türkler büyük Nevaî ve Babür'ün yolunu devam ettirerek Türk edebiyatını yaşattılar.” (https://guneyturkistan.wordpress.com).

1747 yılında Nadir Afşar'ın ölümünden sonra onun ordusundaki Özbek, Türkmen askerler ve halk Ahmad Şahı kendi hâkimleri olarak seçtiler. O tarihten itibaren bu kadim Türk yurdu Afganistan adı ile anılmaya başlandı. 1748 yılında Ahmad Şah (Abdalî) Güney Türkistan'ı fethetmek için Begi Han'ı Herat'a gönderdi. Hile ile halk arasında her türlü ayrımcılığı ortaya çıkararak 1751 yılında Güney Türkistan'ı Afgan devletine bağladı. 1748 yılından sonra Güney Türkistan Afganların ellinin altında olup birkaç bölgeye Maymana, Andhuy, Belh, Seripul, Akça, Katagan ve Badahaşan'a ayrıldı. Ahmad Şahın ölümünden sonra Güney Türkistan tekrar özgürlüğüne kavuştu.

1893 yılında Güney Türkistan'ın son emiri Muhammet Şerif Han katledildikten sonra Afganlar, Türkistan topraklarını işgal etti. 1929 yılında Nadir Şah "Gül Muhammet Moment" denilen birisini Güney Türkistan illerine hâkim olarak gönderdi. Moment hile ile Özbek dilinde yazılan dört bin el yazma kitabı toplayarak yaktı. Zahir Şah döneminde ise Türkî dillerde yazmak ve okumak hatta evlerde bile Türkçe konuşmak yasaklandı. 1997 yılına kadar Türkler her türlü zulme maruz kaldı (Şarık, 2016: s. 90). Afganların devlet kurduktan sonraki amaçları, hep Kuzey Afganistan'da yerleşim yerleri kurarak Özbek beyliklerini bölmek ve Afgan Devleti'nin bölgedeki denetimini artırmak olmuştur. 1888'den önce bölgede yalnızca birkaç memur ve askerle sınırlı olan Peştun nüfusu, Hindukuş Dağları'nın kuzeyine çok sayıda Peştunun yerleştirilmesi ile büyük oranda artırılmıştır. Sağlanan çeşitli ayrıcalıklarla asıl sahibi Özbekler olan bu yerleşim yerleri Özbeklerden alınarak Peştunlara tahsis edilmiştir. Güney ve Güneydoğu Afganistan'dan getirilen göçebe Peştun kabileleri bölgenin artık yeni sakinleri olmuşlardır. Afgan Emir Abdurahman Han'ın merkezileşme politikası, Afganistan'ın Peştunlaştırılması amacı ile yapılan faaliyetler Afganistan Türkistan'ında Peştun nüfusunu artırmakla kalmamış, etnik grupların yeni siyasi sistemden tasfiyesini de beraberinde getirmiştir. Bu katı tutumlar uzun vadeli olmuştur. İktidar mücadelesi 1990'lara kadar sürmüştür. Bu durum Afganistan halkının perişan olmasına zemin hazırlamıştır. Peştunculuk Afgan ulusal kimliğini üstün olarak görmekte ve bu tez eğitim sisteminde de açıkça belirleyici bir rol oynamaktadır. Diğer etnik grupların ülkenin tarihine ve kültürüne yapmış oldukları katkılar bir zenginlik olarak görülmemiş bu çalışmalar hem küçümsemiş ve de yasaklanmıştır. Türk boylarının kendi dillerinde eğitim ve öğrenim görmeleri bu anlayışla yasaklanmıştır. Kendi dilleriyle eğitim göremeyen Özbek ve Türkmenler siyasetten de mahrum bırakılarak sadece tarım ve hayvancılıkla uğraşmak zorunda kalmışlardır. 1992 yılında, Özbek General Raşit Dostum'un önderliğinde Kuzey Afganistan'da siyasi kimliğine kavuşan Afganistan Türkleri dünya kamuoyuna buradaki Türk varlığını gösterebilmiştir. Afganistan Türklerinin Kuzey Afganistan'da hâkim oldukları şehirler şunlardır: Maymana, Şibirgan, Seripul, Mezar-ı Şerif, Aybek, Kunduz, Tahhar, Bağlan ve Semangan. Bir nevi özerk bir devlet konumuna ulaşan Afganistan Türkleri bu rahatlık sayesinde kendi kültür, dil ve edebiyatlarına sahip çıkmışlardır. 1997 yılında merkezi Afganistan yönetimine gelen Taliban'ın, Afganistan Türkistan'ına hâkim olması ile ılımlı hava son

bulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğiyle 2001 yılında kurulan yeni Afgan Hükümeti NATO'ya bağlı olan ve çok uluslu güçten oluşan İSAF bünyesinde Hamit Karzai başkanlığında kurulmuştur. Bu hükümet bütün etnik gruplara hak vermeyi vaat etmiş ve bu vaat yerine getirilmiştir. 2003 yılında Yeni Afgan Anayasasında Afganistan Türklerinin dilleri olan Özbekçe ve Türkmençe Afganistan'ın Peştunca ve Farsça'dan sonra üçüncü resmi dili olarak kabul edilmiştir. Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı'nın Özbekçe ve Türkmençe ders kitapları 6. sınıfa kadar basılmış olup bu kitaplar Güney Türkistan'da bazı okullarda okutulmaktadır. Ama bazı nedenlerle lise seviyesindeki kitaplar basılamamaktadır (Fevzi, 2013: s. 98-99).

Güney Türkistan'ın Coğrafi Yapısı

Afganistan dağlık bir ülke olup Hindukuş dağları ülkeyi güney ve kuzey olmak üzere iki bölgeye ayırmaktadır. Kuzey bölgesi "Güney Türkistan"da genel olarak Türkler yaşamaktadır. Güney Türkistan bölgesi ne kadar günümüzdeki Afganistan sınırlarının içinde kalsa da hazar denizinden kaşğara'a □ Urallardan hindukuş dağlarına uzayan Büyük Türkistan'ın doğal bir parçasıdır. Güney Türkistan iki bölgeye, "Türkistan ve Katagan" bölgelerine ayrılmaktadır. Türkistan bölgesinde Fayrab, Sar-ı Pul, Javuzcan, Samangan, Belh şehirleri; Katagan bölgesinde ise Tahhar, Badahşan, Kunduz ve Bagalan şehirleri bulunmaktadır. Türk muhabirine göre Badahşandan Herat'a kadar illeri kapsayan bölge Afgan Türkistan'ı olarak bilinir. Bölge büyük Türkistan'ın güney kısmını teşkil ettiği için Güney Türkistan olarak adlandırılır. Özbek yazarı Barudîn Şarık'a göre Herat, Selçuklu Devletinin başkenti olduğu için Güney Türkistan coğrafyası Herat'tan Badahşan'a kadar uzar (Şarık, 2016: s. 91). Özbek yazarı Salih Ekberi'ye göre 19. yüzyıla kadar Afganistan'ın kuzey şehirleri Güney Türkistan adı ile tanınıyordu. Bu coğrafya Badahşan, Ulupamir Dağları'ndan Tirbend-i Türkistan, Baba Dağları, Hindukuş Dağları ve Badges vilayetinin bir kısmına kadardır. Herat, Selçuklular ve Timuriler başkenti olsa da 19. yüzyıl öncesinden günümüze kadar büyük Türkistan'ın devamı olan Güney Türkistan, Afganistan'ın kuzey batı kısmında bulunan Fayrab'dan kuzey doğu kısmı Pamir dağlarına kadar uzuyordu. Güney Türkistan'ın güney tarafında Hindukuş Dağları Bades ve Gür ili, Batısında Türkmenistan, Özbekistan ülkeleri, kuzey ve kuzeydoğusunda Tacikistan ülkesi, doğusunda Çin işgaline kadar Doğu Türkistan bulunmaktadır. Güney Türkistan dağlık bir bölge olup

yazları sıcaklık en yüksek 50 dereceye kadar çıkar ve kış aylarında soğukluk ise eksi 10 dereceye kadar düşmektedir (Akbar, 2017: s. 13).

Güney Türkistan'ın İdari ve Nüfus Yapısı

Eskiden Türkistan ve Katagan bölgelerine ayrılan Güney Türkistan 19. yüzyıldan sonra dokuz ile bölündü. İller, cumhurbaşkanı temsilcisi olan valiler tarafından yönetilir. Her bir ilin nüfusu ve bazı özelliklerine göre parlamento ve il meclisinde farklı sayıda milletvekili vardır. Milletvekilleri halk tarafından seçilerek gönderilir. Güney Türkistan iki bölgeden oluşur. Biri Katagan bölgesi diğeri ise Türkistan bölgesidir. Her iki bölgede toplamda dokuz şehir mevcuttur. Bunlardan dördü Katagan bölgesinde, beşi ise Türkistan bölgesindedir. Katagan bölgesindeki şehirler Bağlan, Kunduz, Tahhar ve Badahşan; Türkistan bölgesindeki şehirler ise Faryab, Cevzican, Belh, Seripul ve Semangan'dır. Katagan bölgesindeki Tahhar ilinin merkezi Talikan, Kunduz ilinin merkezi Kunduz, Bağlan ilinin merkezi Polhumri, Badahşan ilinin merkezi de Feyzâbat'tır. Türkistan bölgesindeki Belh ilinin merkezi Mezar-ı Şerif, Cevzican ilinin merkezi Şibirgan, Faryab ilinin merkezi Maymana, Semangan ilinin merkezi de Aybek şehridir.

Afganistan'ın genelinde sağlam bir nüfus sayımı olmadığı için Türkistan bölgesinin nüfusu tam olarak belli değildir. Ama tahminlere göre, bu bölge nüfusu 17 milyonun üzerindedir. Güney Türkistan'da yaklaşık olarak 7 milyon civarında Özbek, 3 milyon Türkmen, bir milyondan fazla Kazak, Kırgız, Tatar, Aymak, Karluk, Kızılbaş, Moğol, Kıpçak, Bayat ve Karakalpak Türkleri yaşamaktadır. Bu da Afganistan nüfusunun üçte birine tekabül eder. Güney Türkistan'da Türklerden sonra Tacikler ve Hezaralar nüfuslarının çok olmasıyla ilk sırada yer almaktadır. Bu bölgede Türkler ile Tacikler arasında Araplar, Belüçler, Şigniler, Göcerler ve sonradan yerleştirilmiş Peştunlar da bulunmaktadır. Güney Türkistan'da Özbekler Kalabalık olarak Fayrab, Tahhar, Şibirgan, Seripul, Semangan, Kunduz, Cevzican ve Belh şehirlerinde, az sayıda ise Badahşan ve Bağlan illerinde yaşamaktadır. Güney Türkistan'daki Türkmen Türkleri de Fayrab, Şibirgan, Belh ve Kunduz şehirlerinde yaşamaktadır. Güney Türkistan'da yaklaşık yüzden fazla Türk uruğu yaşamaktadır:

Ming, Yüz, Kırk, Üngəcit, Celayir, Saray, Un, Kongırat, Hızara, Tatar, Nayman, Türkmen, Zavuli, Berberi, Hılc, Gılc, Karluk, Çigil, Laçin, Çeçke, Tarhan, Âr, Kıpçak, Çiçak, Kalmak, İrat, Ünküt, Türgavüt, Boskalan, Çimerçin, Katagan, Kılçı, Kingas, Boyrak, Koyrat, Bozay, Aymak, Taymanı, Cemşedi, Firuz Koyı, Timuri, Hatay, Kanlı, Özce, Koçı, Bolaçı, Üflaçı, Colun, Cit, Civut, Buyat, Utrañçı, Arlat, Kırayit, Ünküt, Mangit, Kangit, Oymat, Kaçat, Mirkit, Burkavut, Kuralas, Karlaf, Elçi, Kışlık, Oğlan, Kadayı, Türkman, Durman, Tabin, Tamâ, Mıçıt, Kırdarı, Rumdan, Momun, Âday, Tuksaba, Kırgız, Oyruvçı, Cirat, Buzat, Oysun, Curgâ, Bataş, Koysun, Solduz, Tumay, Tilav, Kayan, Şirin, Kurlavut, Çalkas, Uyğur, Yapku, Ağır, Buzan, Buzak, Moytan, Macar, Koçalık, Çuran, Çurçut, Bayrın, Nukus, Kazak, Karalapak, Karaçay, Kuçman, Turgan, Kangulu, Umut, Bağlan, Lakay, Karkın, Barlas, Bağkır, Urtavçı, İtarçı, Çobargan, Alçin, Laçi, Langur, Folatçı, Canı Bay, Toydak, Koçak, Moğol, Çakmak, Yarak, Barlak, Asrak, Çolak, Ortak, Barak, Katmak, Mirka, Borluk, Uzak, Arcal, Arık, Garbaça, Bayınder, Pinganı, Togul, Peşeyi, Gacit, Kuruksay, Sakav, Askalan, Dadısı, Kara Boyun, Böri, Boduk, Dılmar, Rişkan, Tigir, Sarık, On Bay, Karateri, İlmbayı, Beşkru, Altıcılav, Turgalı, Çata, Taşkan, Bekha, Argun, Akbolak, Yula, Kırmış, Sarı Baş, Yamçı, Kızılbaş, Sucanı, Mincer, Yangı Tagan, Karakozi, Burka, Turkul, Karaça, Karayı, Yüzbeği, Kuka, Abdal, Daglı, Şamlılı, Tıbir, Çalma, Azarı, Borkud, Sarkamış, Kuçanı, Tariğ, Çağtay, Apşar, Yeti, Çakarı vb (Akbar, 2017: s. 21). Bu Türk uruğlarından Tahhar şerhinde de yaşayanlar şunlardır: Burka, Karluk, Moğol, Bekler, Lakay, Çeçke, Sarıbaş, Toğul, Yamçı, Askalan, Kañgırat, Kızılborölce, Saray, Sucanı, Aymak, Koçın, Mincer, Yangı Tagan, Pinganı, Sakav, Arlat, Geci, Dadısı, Çakar, Çağatay, Koruk, Alçin vb. (Hassas, 2013: s. 63-64; Şarık, 2016: 201-203; Akbar, 2017: 21-22).

1.2. Tahhar Hakkında Genel Bilgiler

Tahhar Tarihi

Güney Türkistan'ın kuzeydoğusunda bulunan Tahhar, Afganistan'ın eski vilayetlerinden biridir. Tahhar tarihi kitaplarda kadim Türklerin yaşadığı toprak olarak geçmektedir. Tahhar su coğrafyası yazarı M. Sahlı Ekberi'ye göre, Tahharistan ya da Tahharılar "Milattan önce 4. yüzyıl ile 8. yüzyıllar arasında meşhur bir halk olarak

bilinmekteydi. Tahharistan, Amuderya kıyısındaki bölgeye denilir. Bu bölgenin eski insanlarına, Tahharılar denilirdi. Bazı araştırmacılar Tahharıların “Saka” Türklerinden olduğunu belirtirler. Tahhar dilinde yazılan eski eserler 20. yüzyılın başlarında Doğu Türkistan’da özellikle Türkan’da ele geçirilmiştir. Orta Asya’da son yıllarda bulunan kaynaklara göre Tuhuri veya Tahharı adları Sakalar döneminde Tahharistan yerine kullanılıyordu. Başka söylentilere göre Tahhar kelimesi “Siti” kabilesinin isminden ortaya çıkmıştır. Çünkü bu isim milattan önce 4. yüzyıldan beri vardır. “Siti” kabilesinin bir bölümü bugünkü Tahhar’a yerleştikten sonra bu bölgeler genel olarak Siti diye anılmaya başlanmıştır. 6. yüzyılın ortalarında Ak Hunlar Tahharistan’a girerler ve yönetimi tamamen ele geçirirler. Çinli turiste göre: “Ben 630 yılında Tahharistan’a ziyaret için geldiğimde Türklerin büyük hanının oğlu Tarduçad o zamanda Tahharistan başkenti olan Kunduz hâkimi olarak tüm Tahharistan’ı yönetiyordu. Tahharistan o anlarda Belh’ten Amuderya’nın güney kısımlarından Badahşana kadar geniş bir karalıktı (Akbar, 2016: s.4).

Meşhur yazar Nurullah Talikanî’ye göre Tahharılar (Tuhuluyar) eskiden kendi ülkelerine Tahharistan adını vermişler. Şimdi de bu topraklar Tahhar ve Tahharistan adı ile geçmektedir. Yunan yazarı İstirabın’a göre, “Yüçiler” veya Tahharılar, Tahhar’a girmeden önce bu topraklar “Baktriya” adı ile adlandırılıyordu. Daha sonra Yüçi Türkleri bu bölgeye girince ismini Tahharistan yapmışlardır. Bu yazarda Tahhar isminin “Siti” kabilesine bağlı olduğunu söylemektedir. Ona göre “Sitiler” milattan önce 4. yüzyıllarda bu bölgelere gelip kendilerine bağlı ad ile (Tahharistan) bölgeyi anmışlardır. Tahharistan ismi ilk kez 383 yılında çevrilen bir eserde geçer. Tahharistan 7. yüzyıl Çin kaynaklarında “Tu-Ha-La” olarak yazılmıştır. Ayrıca bu isim Batlamyus’un eserlerinde de Tahariyu olarak geçmektedir. Sonradan ise Tahharistan’ın ikinci adı olarak Katagan’ın geçtiği görülmektedir. Katagan kabilesi 18. yüzyılda Semerkant’tan Tahharistan’a gelip bu bölgeye sahip olmuştur. Tahharistan milattan önce 4. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar geniş bir coğrafya’ye denilirdi. Bu geniş coğrafya ise bugünkü Güney Türkistan’ı içine almaktadır. Kaynaklara göre eskiden Türklerin yönettiği yurt, şimdiki Afganistan’da binlerce yıl hüküm süren “Sakalar (Hınk-Tular), Yüçiler (Tahharılar), Kuşanlar (Ak Hunlar) vb.” hep Türk olarak aslında Afganistan’ın asıl sahipleri. Onlar arasından şimdiye kadar sadece Tahharılar adı Tahhar ilinin ismi olarak saklanmış. Afgan padişahı Abdurahman Han, Afganistan hâkimi olunca, Tahharistan ve

Badahşan’da yerel hâkimiyetleri kaldırdı. Bu bölgenin yukarı kısmını yine Badahşan ve diğer kısımları Katagan olmak üzere Tahharistan, merkezi devlet Kabil’e bağlandı. Afganistan’a özgürlüğünü kazandıran Amanullah Han döneminde yapılan idari yapılanmada da Tahharistan, Katagan olup merkezi ise “Han Abat” olmuştu. Nadir şah döneminde de Katagan ortadan kaldırılarak Tahhar ili olarak idari yapılanmaya gidildi. Ayrıca eskiden Badahşan’a bağlı olan Farhar, Rustak, İşkamış, Çahab ve Vursaç ilçeleri de Tahhar iline bağlandı (Talikanî, 2010: s. 35).

Talikan’ın Tarihi Özelliği

Güney Türkistan’ın kuzeydoğusunda yer alan Talikan eski bir tarihe sahiptir. Talikan, Tahhar şehrinin merkezi olmak üzere başkent Kabil’den 403 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Talikan eskiden Tahharistan ve Katagan merkezi olup, 1963 yılında ise Tahhar ilinin merkezi olarak seçildi. Talikan tarihi kaynaklara türlü adlar ile “Tali Han, Talikan, Telken, Talakan” olarak geçmektedir. 3. yüzyılda yaşayan büyük coğrafyacı Kademe Cafer, *Horasan’ın Hali* denilen kitabında, Talikan’ı Tahharistan’ın bir mahallesi olarak kayıt etmiştir. Ve asırlar içinde Talikan, Tarkan ve Taliken olarak da adlandırılmıştır. Bu şehir 4. yüzyılda önemli olan kentlerden biri olmak üzere Badahşan yolları bu şehirden geçiyormuş. 6. yüzyılda Samanî denilen bir yazar bu şehri Talikan ve Talkan diye kayıt etmiştir. Ravzat-üsSafa yazarı bu şehri de Zibin Kalesi ve eski Talikan olarak yazmış. Ama bazı anlatılara göre Talikan ismi 6. yüzyılda Tahharistan hâkimi olan Türk padişahının oğlu “Tayı Kan”dan ortaya çıkmıştır. Tayı Kan ise 6.yüzyıl dolaylarında Tahharistan’da büyük bir Türk devleti kurmuştur. Talikan’a Cengiz Han saldırısından 50 yıl sonra Marko Polo bu şehre gelip adını “Tay Kan” diye kayıt etmiştir. Afgan hâkimi Nadir Şah, Talikan’da eskiden kervansaray, Pazar, Moğol, Toğol, Özbek, Türkî elbise ve Türklere ait âdetlerin varlığından bahsetmiştir. Talikan şehrinin nüfusunun %90’ı Özbek, Kazak, Moğol ve Kıpçak Türkleridir ama genelde hep Özbekçe konuşmaktadırlar. Talikan şehrinin ortasından Talikan deryası adı ile büyük bir nehir geçmektedir. Bu nehir şehir güzelliğine güzellik katmaktadır(Akbar, 2016: s. 25).

Tahhar Şehri

Tahhar'ın anlamı hakkında farklı düşünceler vardır. Aslında Tahhar ilinin adıtarihte Tahharistan, Taharistan ve Tuhulu olarak geçmiştir. Tahhar halkının cesur, savaşçı, doğru, vatanperver ve Müslüman bir millet olduğu dille getirilir. Tahhar Güney Türkistan'ın stratejik şehirlerinden biridir. Tahharistan ifadesi “geniş” anlamına gelir. Tahharî ise Tahhar halkının konuştuğu lehçeye deniliyormuş. Dilcilere göre Tahhar dili Türkçedir. İslami kaynaklarda Tahhar dili “Taharriye”dir, bu söz ise Türk diline denilir. Tahhar şehri genişliği ve nüfus açısından Afganistan'ın ikinci şehirlerinden sayılır. Tahharistan adı ile meşhur olan Tahhar, geçmişte de çok geniş bir ülke olarak kaynaklarda geçer. Tahhar ticaret bakımından Pamir dağlarından başlayan tarihi ipek yolunun üzerindedir. Şimdilerde Tacikistan ile uzun sınırı olduğu için Rusya, Afganistan ve Pakistan ticaret yolu bu şehirdeki Ay Hanım limanında gerçekleşmektedir. Tahhar'ın eski zamanlardan beri yerleşim ve ticaret şehri olduğu kale, kervansaray ve tarihi eserlerinden anlaşılmaktadır. İpek yolu, Herat, Horasan ve Belh şehirleri ile Maverünnehir ve Pamir Dağlarından geçerek doğu Türkistan'a ulaşır. Eski dönemlerde büyük padişahlar Tahhar stratejik bir bölge olduğu için buraya hep göz dikmişlerdir. Tahhar, Katagan bölgesinin merkezi olmak üzere Güney Türkistan'ın en kalabalık şehirlerinde idi. Turistik açıdan bu şehir Farhar ilçesinin güzel tabiatı, şelaleleri ve Ay Hanım tarihi şehrinden dolayı meşhurdur.

Coğrafi Özellikleri

Afganistan'ın başkenti Kabil'den 400 kilometre mesafede ve ülkenin kuzeydoğusunda yer alan Tahhar, Amber Koh, Taht-ı Süleyman, Hindukuş Dağları gibi yüksek ve kısa dağlarla ve Amuderya nehriyle çevrili bir şehirdir. “*Tahhar şehri ortalama 35-40 derecelik sıcaklıkta 12457. 8 kilometrekarelik arazisiyle Afganistan'ın ikinci dereceli şehirlerdendir. Tahhar, 69° – 70° doğu boylamları ve 36° – 37° kuzey enlemleri arasında yer alan geniş bir araziye sahip olan bir vilayettir*” (Akbari, 2011: s.2). Kuzeyinde Tacikistan Cumhuriyeti ile 120 kilometrelik sınırı bulunmaktadır. Doğusunda Badahşan vilayeti, güneyinde Bağlan ve Pençşir illeri ve batısında ise Kunduz şehri yer alır. Tahhar şehrinin topraklarından çoğunu %57 dağlar ve tepeler teşkil etmektedir. Tahhar şehri eskiden Katagan bölgesinin merkezi olmak üzere, halen

halk arasında Katagan olarak geçmektedir. Afganistan yönetimi cumhuriyet ve parlamento olduğu için vali ile vali yardımcıları ve tüm il müdürleri cumhurbaşkanı imzası ile gelir. Tahhar şehrinin merkezi Talikan'dır.

Tahhar halkı Parlamentoya iki kadın yedi erkek milletvekili ve il meclisine dört kadın on erkek üye göndermektedir. Tahhar ilinin on altı ilçesi vardır. Bu ilçeler ise şunlardır: Rustak, Deşt-i Kale, Hoca Har, Baharak, Bengi, Yengi Kale, Kelefgan, Çal, Nemek Ab, Hoca Bahviddin, Darkat, Vursaç, Farhar, Hezar Sumuç, Çahab, İşkamış. İlçeler kaymakam tarafından köyler ise "Arbab" (ağa) tarafından yönetilir. Tahhar şehri yaklaşık 735 köyü içine almaktadır. İl ve ilçeler merkezinde, merkezi devlet tarafından atanan belediye başkanları çalışır. En çok ilkbahar ve kış mevsimlerinde yağış alan Tahhar, akarsuları ve tabiat şekilleriyle Afganistan'ın doğal güzelliklerine sahip bir şehridir.

Tahhar'da tarım ve ziraat en çok Amuderya, KökçeNehir, Talikan Nehri, Bengi Nehir ve diğer kaynaklardan temin edilen sularla yapılmaktadır. Halkın yüzde 55'ine kadar araziye sahiptir. Tahhar, uygun iklimi sayesinde türlü meyvesiyle (üzüm, nar, karpuz, kavun, limon, muz, şeftali, elma vb.); kaliteli pirinç ve buğdayıyla Afganistan'n en zengin şehri ve ambarı sayılmaktadır. Tahhar'ın tüm ilçeleri ve şehir merkezi tarım ve ziraat için müsaittir.

Tahhar şehri yer altı kaynaklarıyla da önemli bir yere sahiptir. Tuz, kömür, altın, alçı, mermer taşı ve mineralli sular bu zenginliğin başlıcalarındandır. Tuz, Tahhar şehrinin Kelefgan ilçesine bağlı Ak Bulak, Koruk, Kınar, Görde Gev, Afgan Köteli ve Kebütek köylerinde, Çal ilçesinin Takçahane köyünde ve Talikan'ın Letebet köyünde bulunmaktadır. Burası Afganistan'ın en büyük tuz kaynağıdır. Kömür, Çal, Kelefgan, Nemek Ab, Farhar ve Vursaç ilçelerinde çıkarılıp kullanılmaktadır. Altın, Çahab, Rustak ilçeleri ve Talikan'ın Hatayan köyünde bulunmaktadır. Ayrıca lacivert, zümrüt, mermer ve alçı taşlarının kaynağı da Çal, Farhar, Vursaç ve Nemek Ab ilçeleri olup buralarda ocaklar çalışır haldedir.

Tahhar şehrinin turistik yerleri Deşt-i Kale, Darkat, Rustak, Farhar, Kelefgan, Çal, Vursaç ve İşkamış ilçeleridir. Her yıl diğer şehirlerden binlerce turisti kendine çekmektedir.

İdarî Yapı ve Nüfusu

Afganistan'ın idari teşkilatında ikinci derecede olan Tahhar'ın idari yapılanması 19. yüzyılda yapılan düzenlemeyle belirlenmiştir. Afganistan devletinin kuzeydoğu bölgesi üç eyalete ayrıldığı zaman Tahhar, Katagan bölgesinin merkezi olarak belirlenmiştir. Daha sonra cumhuriyet döneminde altı yerel bölgeye ayrılmıştır. Buna göre bu bölgelerin adları şöyledir: Bengi, İşkemiş, Farhar, Yengi Kale, Hoca Har ve Çahab. Sonradan 1970 yıllarına doğru bu bölgelerden Tahhar merkezi olan Talikanile on yedi ilçe ortaya çıkmıştır. İlçelerin isimleri ise şöyledir: Rustak, Deşt-i Kale, Hoca Har, Baharak, Bengi, Yengi Kale, Kelefgan, Çal, Nemek Ab, Hoca Bahviddin, Darkat, Vursaç, Farhar, Hezar Sumuç, Çahab ve İşkemiş. Bunların yönetim merkezi Tahhar'a bağlıdır. Tahhar valisi merkezi Afgan devleti tarafından gönderilmektedir. Atanan bu valiler düzenli olarak farklı etnik gruplardan olur, böylece adalet sağlanmaya çalışılır. Tahhar'ın idari yönetiminde tüm bakanlıkların il müdürlükleri de mevcuttur: sağlık İl Müdürlüğü, Eğitim İl Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı İl Başkanı, Yeraltı Kaynakları İl Müdürlüğü vs. Valinin birkaç tane yardımcısı olmaktadır. İlçeler kaymakamlar tarafından yönetilir.

Nüfusa gelirsek, Afganistan genelinde sağlıklı bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Ama Nüfus Merkezi Başkanlığının tahmini sayımına göre Tahhar genelinde yaklaşık 1.000.336 kişi yaşamaktadır. Tahhar halkının yüzde 13.31'i şehirlerde, yüzde 86.69'u köyler ve kasabalarda yaşamaktadır. Şehir nüfusunun çoğu Rustak, Çahab, Hoca Har, İşkemiş, Deşt-i Kale ve Baharak ilçelerinde; daha azı ise Çal, Nemek Ab, Hezar Sumuç ve Vursaç ilçelerinde yaşamaktadır. Son yıllardaki nüfus idaresinin tahminine göre şehir nüfusunun yüzde 65'ini gençler oluşturmaktadır. Tahhar nüfusunun yüzde 80'i Özbek Türkleri, yüzde 2'si Kazak Türkleri, yüzde 15'i Tacikler ve kalan kısım ise Hazara, Peştun, Arap, Göçer ve Belüçlerden oluşur. Özbek Türkleri Farhar ve Vursaç ilçeleri hariç diğer ilçelerde çoğunluktadır (Akbar, 2016: s. 14).

Eğitim, Sağlık ve Diğer Kamu Hizmetleri

Eskiden Tahhar şehrinde medrese ve tekkelerde dini âlimler tarafından dini eğitim verilirdi. Tahhar medreselerinde dini eğitim alan çocuklar Kur'an-ı Kerim eğitiminden sonra Arapça kitaplarının yanında genel olarak Nevaî, Fuzulî, Bedil ve Meşrep'in

eserlerini öğrenmekte idiler. Ama 19. yüzyılda Afganistan Türklerinin ana dillerinde okuma ve yazmaları hatta evlerinde bile bu eserlerin okunması yasaklanmasından sonra bu eserlerin yerini Çar Kitap, Fecgenc, Hafız ve Bedil gibi Farsça kitaplar aldı. Tahhar'da modern anlamda eğitim veren okul ise ilk olarak 1932 yılında Rustak ilçesinde, 1936 yılında Tahhar merkezi Talikan'da, 1937 yılında Farhar ilçesinde ve 1939 yılında Deşt-i Kale, Çahab ve Yengi Kale ilçelerinde Kabil yönetimi tarafından görevlendirilen öğretmenler aracılığıyla açılmıştır. 1940 yılından sonra ise başka ilçeler ve bazı büyük kasabalarda çok sayıda modern eğitim veren okullar açılmaya başlandı. Bu okullarda modern eğitim vermek için merkezi devlet diğer bölgelerden öğretmen gönderdi. Modern eğitim sistemine 1948 yılında daha kaliteli ders müfredatları yerleştirildi. 1990 yılından 1995 yılına kadar Afganistan İslam Devleti, modern eğitim müfredatlarına çok sayıda dini kitaplar yerleştirdi. Böylece birçok insan o dönemlerde modern eğitimden uzakta kaldı. 1995 yılından 2001 yılına kadar Taliban tüm Afganistan'da okulları kapatmaya çalıştı. Tahhar şehrinde 1927 yılından 2002 yılına kadar okullarda eğitim dili Farsça ve Peştuca idi. 2002 yılında ise Afganistan yönetim sistemi değişince bütün etnik guruplara kendi dillerinde eğitim öğrenim hakkı verildi.

Böylece bir rahat ortam bulan Özbekler de kendi dillerinde rahatlıkla eğitim veren özel dershaneler açmaya başladılar. Ayrıca yayın ile basına gelen özgürlüklerle beraber de Özbekler kendi dillerinde gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon yayını yapma, yazılı ve görsel duyurularını ilan etme imkânı bulmuşlardır. Şimdi Tahhar genelinde yaklaşık 600 okul modern ve dini eğitim için açıktır. Bu okullarda yüzde 39 kız öğrenci olmak üzere 313800 kişi eğitim almaktadır. Ayrıca devlet okulları yanında onlarca özel liselerde faaliyet göstermektedir.

Tahhar şehrinde modern ve dini eğitim için bir üniversite de Tahhar Üniversitesi adı ile ilk kez 1992 yılında Pakistan'da İlahiyat ve Ziraat Fakültesi ile açıldı. Sonra 1995 yılında Tahhar iline getirildi. Tahhar üniversitesinde 2003 yılı itibarı ile Afganistan yeni yönetim sisteminde yaygınlaşan Edebiyat, Hukuk, İlahiyat, Ziraat, Eğitim, İktisat, Mühendislik, Bilgisayar Mühendisliği ve Siyasal Bilimler fakülteleri de açıldı. Şimdi ülke genelinden gelen binlerce öğrencisiyle Afganistan'daki diğer üniversiteler içinde ikinci sırada yer almaktadır (Kaynak Kişi: Kerimullah, Lütfi).

Tahhar’da eskiden modern sağlık hizmetleri olmadığı için insanlar hasta olunca kendileri birtakım ilaçlar yaparak kullanıyordu veya yerel doktorlara gitmekte idi. Modern sağlık hizmeti veren ilk poliklinik 1954 yılında açılmıştır. Bu hastane Tahhar İl Hastanesi adı ile Tahhar’ın merkezi Talikan’da açılarak Tahhar geneli ve de Kunduz ilinin Deşt-i Ari ve Badahşanilinin Kişimilelerinin insanlarına hizmetvermektedir. Daha sonra 2003 yılında Deşt-i Kale ilçesinde büyük bir hastane Almanya tarafından yapıldı. Ayrıca Tahhar merkezinde 2008 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) “TİKA-TALİKANHAŞTANESİ”ni açmıştır. Bu hastane ise sadece kadın hastalara hizmet vermektedir. 2016 yılında Tahhar merkezinde 200 yataklı en modern hastane Türkiye ve Almanya tarafından yapıldı. 2005 yılından sonra Tahhar şehrinin tüm ilçelerinde 50 ila 100 yataklı hastaneler açılmaya başlandı. Ve ilçe merkezinden uzakta kalan bazı köylerde de sağlık merkezleri normal olarak halk için hizmet vermektedir. Tahhar Sağlık İl Müdürüne göre Tahhar genelinde yaklaşık 40 devlet hastanesi ve sağlık merkezinde de onlarca özel hastanede 400’e yakın yerli ve yabancı doktor ile hemşire görev yapmaktadır. Bunlara rağmen halen Afganistan genelinde özelikle Tahhar’da yeterince tedavi imkânı olmadığı için insanlar tedavi için yurtdışına (Hindistan, Pakistan, Özbekistan, İran ve Türkiye’ye) gitmektedir.

Tahhar şehrinin genelinde yaklaşık 1281 kilometre yol vardır. Bu yolun sadece 282 kilometresi asfalt ve diğerleri ise asfaltsız kullanılmaktadır. Halkınızde 30’udoğalgazdan yararlanmaktadır. Yüzde 70’itezek ve odun yakmaktadır. Tahhar genelinde sadece şehir merkezlerindeki insanlar, komşu lke Tacikistan’dan gelen elektrikten yararlanabilmektedir. Köylerde son yıllarda moda olan solar evleri aydınlatma ve televizyon seyretmek için kullanılmaktadır (Kaynak Kişi: Burahanudin Poya).

Tarihi Eserler, Kalıntılar ve Ziyaret Yerleri

Tahhar’da Türklere ait olan tarihi kale ve sarayların çoğu ortadan kaldırılmış, bazıları da savaşlarda çok büyük hasar görmüştür. Ayrıca diğer milletlere ait kale ve tarihi eser kalıntıları da yenileme çalışmaları yapılmadığı için yok olmak üzeredir. Örneğin, Tahhar merkezindeki Zibin Kalesi, Orta Buz Kalesi, Rustak ilçesindeki Kfir Kale, Pay Kale ve Yengi Kale ilçesinde Sahabeler tarafından yapılan kale ortadan

kaldırılarak yok edilmiştir. Tahhar şehrinde günümüzde sadece yeri ve adı kalan tarihi yadigârlıklar şunlardır.

1.2.1.1. Ay Hanım Kenti

Ay Hanım kenti, Tahhar merkezinden 70 kilometre uzaklıkta yer alan Deşt-i Kale ilçesine bağlı Ay Hanım köyünde, Amuderya ve Kökçe Nehri'nin kıyısında bulunmaktadır. Bu kentin temel yapıcısı hakkında çeşitli düşünceler vardır. Bazı arkeologlar şehrin kurucusunun Büyük İskender olduğunu beyan ederken, bazı arkeologlar ise İskender'in askeri Sulu Kus'un olduğunu ileri sürerler. Milattan 300 yıl önce kurulduğu belirtilir. Ay Hanım kenti Yunan tarzı bir şehir olup Yunan uygarlığından 5000 kilometre uzaktadır. Ay Hanım adı Türkçedir ama bu eski şehrin eski ismi belli değildir. Yunanistanlı coğrafyacılar ıstır Bu ve Batlamyus bu kentin adını "İskender Amuderya" diye yazmışlardır. İskender günümüzdeki Pençşir ve Bağlan illerinden geçip 16 gün içinde ordusu ile birlikte Ay Hanım'a gelmiş. Hazinesi ve ordusunu Türklerin(Tahharlıların)saldırısından korumak için, iki tarafında Amuderya ve Kökçe nehri olan Ay Hanım çevresinden ve Yunanistan'dan getirilen ustalar ve çevreden toplanan işçilerle 16 ila 20 gün içinde evler yaptırıp duvar ördürmüştür. Bazı kaynaklara göre büyük İskender dört sene bu kentte yaşamış ve Tahharistan valisi Besüs'ün kızı Rokşâne ile evlenerek kenti bu Türk kızın adına "Ay Hanım" diye adlandırmış. İskender'den sonra bu efsanevi ve güzel şehir Saka Türkleri tarafından yer ile yeksan edilmiştir. Şehir 1961 yılına kadar belli değildi. Bu yıllar arısında çobanlardan biri orada taştan yapılmış iki eser bulmuş ve eserleri antikacılar satın alıp başka şehirlere götürmüşler. Daha sonra Afgan ve Fransız arkeologlar bu konudan haberdar olunca bölgeye gelip binlerce yıl gizli olan bu sırrı açığa çıkarmışlar. 1964-1978 yılları arasında Fransız DAFA (Delegation Archeologique Française en Afganistan) kurumundan Paul Bernard başkanlığında kazıların yapıldığı kentte bulunan şeyler şunlardır: Darius'un Susa'daki sarayına benzeyen doğu-batı sentezi bir mimariyle yapılmış Saray binası ve çeşitli tapınaklar. Sarayın 10 metre yüksekliğinde 160 tane üçlü-sıra sütunu bulunmaktaydı. Kral için ayrılmış üç locanın bulunduğu yapı 4 ila 6 bin kişilik kapasitesiyle tiyatro salonu, tapınak, anıt mezar, spor salonları, kitabeler, altın tabaklar, küçük ve büyük putlar, sürahiler, bulunmaktaydı.

Ay Hanım kentinde bulunan şeyler Fransa, Almanya ve Afganistan'ın başkenti Kâbil müzesinde saklanmaktadır. Afganistan geneline yayılan savaşlar neticesinde bu kent yine bir kez daha yerel silahlı insanlar ve halk tarafından yağma edildi. Ayrıca mermer taşlardan yapılan evlerin sütunları bile çalındı. Ne varsa herkes götürdü ve şimdi şehrin sadece adı ile harabe yeri bulunmaktadır (Akbar, 2016: s. 210).

1.2.1.2. Şor Toğay

“Şor” tozlu ve “Toğay” Türkçede kamışlı orman anlamına gelir. Bu tarihi yer Tahhar şehrinin merkezinden 89 kilometre uzaklıkta yer alan Hoca Bahviddin ilçesinde bulunmaktadır. Günümüzde de Şor Toğay bir köyün ismidir. Şor Toğay, Amuderya ve onun bir parçası olan Karasu nehrinin yanında yer almaktadır. Burada yaşayan insanlar milattan 250 yıl önce tarım ve ziraat yanında kuyumculuk ve diğer sanatlarla uğraşmışlar. Arkeologlar araştırırken çok sayıda örülen ipek ve taştan yapılan dükkler, sürahi, süsleme işlemleri, çini işlemleri, heykel ve kadeh bulmuşlar. Kazılar devamında altından yapılan yüzük, inciler, değerli taşlar (yakut, zümrüt, lacivert, akik ve gümüş) ele geçirilmiştir. Şor Toğay'da bulunan eşyalar bu bölgenin milattan 2000 yıl önce bir tarihe sahip olduğunu göstermektedir.

Arkeolojik kaynaklara göre Tahhar'ın Şor Toğay bölgesinde yaşayan insanlar “tunç” döneminden önce tarım ve ziraat yanında çini ticareti ile meşgulmüşler. Önemli olan nokta ise buranın sakinleri hep kadim Türklermiş. Şor Toğay'da milattan 3500 yıl önceyaşayan insanların kafatası ve kemikleri de bulunmuş. Hem de Roma ile Çin arasındaki ipek yolu o dönemlerde Şor Toğay'dan geçiyormuş (Talikanî, 2010: s. 8).

1.2.1.3. Çınar Güncişkan ve Dere-i Kor

Tahhar şehrinin 60 kilometre doğu tarafında yer alan bu tarihi yadigârlık, Kelefgan ilçesi ve Tahhar-Badahşan büyük karayollarının üzerindeki Derviş Baba köyünde bulunmaktadır. Bu tarihi yerin ise Neandertaller¹ denilen insanların yaşadığı mekân olduğu söylenmektedir.

¹Bilimsel olarak henüz ikna edici bir şekilde kanıtlanamamış varsayımlara göre Neandertaller olarak bilinen Homo neanderthalensis türü günümüzden 250.000 yıl kadar önce evrimleşmiş, 28.000 yıl kadar önceyse soyları tükenmiş bir insan türüdür.

1966 yılının yaz aylarında Amerikalı arkeolog Loy Dopri başkanlığında bir kazı ekibi Kor Dere'de kazı yaptılar. Arkeolojik kazılar başlayınca yer altından çok sayıda farklı şeyler mesela: kâğıt gibi eski taşlar, insan kafatası, hayvan kemiği ve Neandertal insan kemiği bulunmuş. Kor Dere'de ele geçen anıtlar ve bazı değerli şeyler, bu yerin uzak bir tarihe sahip olduğunu, en önemlisi binlerce yıl önce burada yaşayanların sanat ile uğraştıklarını ve sanatlarının o zamanlar büyük değere sahip olduğunu göstermektedir. Arkeologlar derenin ikinci katmanında çakmak taşları da bulmuş. Bu taşlar kâğıt gibi ve kıyıları keskinmiş. Arkeologlar derenin üçüncü katmanında demir döneminden kalan araçları da ele geçirmiş. Dördüncü katmanı kazınca Timuriler dönemine ait birkaç “tekerlek” de bulmuşlar ama arkeologlar onlar bu parçaların Çin topraklarından getirildiğini ileri sürmüşler. Arkeologları şaşırtan şey, Kor Dere'de bulunan eşyaların, binlerce yıl önce bu dereye yaşayan insanların yaşam kalitesinin çok yüksek olduğunu göstermesidir. Kaynaklara göre bu bölgedeki insanlar sadece doğal mağaralarda hayvan avcılığı ile hayat geçirmemişler; konforlu bir yaşamları olup sanat ve değerli eşyalar yapmak gibi yüksek yeteneğe de sahipmişler. Arkeologlar kazınca bu dereeden siyah mermerden yapılmış yaklaşık 800 anıt da bulmuşlar.

Bulunan bu eserler 40 ila 50 bin yıl önce Tahhar şehrinin Kelefgan ilçesinde Neandertal insanların yaşadığını gösterir diye inanılmaktadır. 1967 yılından günümüze kadar belli olmayan nedenler ile arkeolojik çalışmalar durduruldu (Talikanî, 2010: s.4).

1.2.1.4. Şah Meşrep Türbesi

Bu türbe Tahhar'ın güney tarafında, il merkezi Talikan'dan yaklaşık 100 kilometre uzaklıkta yer alan İşkamış ilçesinde bulunmaktadır. Meşrep, Çağatay edebiyatına mensup mutasavvıf bir şairdir. Asıl adı Abdurrahim'dir. Ancak genellikle Baba Rahim ya da Rahim Baba olarak anılmıştır. Sofi Meşrep'in 1641 yılında doğduğu kuvvetle muhtemeldir. Doğum yeri Nemengan veya Andican'dır. Meşrep'in hayatı ile ilgili önemli kaynak Şah Meşrep Menakıpnamesi ya da Kıssa-i Meşrep olarak bilinen eserdir. Bu eserde onun hayatı kerametlerle dolu bir şekilde anlatılır. Meşrep 1711 yılında Belh valisi Mahmut Kataganî huzurunda onu küçük düşürücü davranışlarda bulunduğu gerekçesi ile idam edildi. Meşrep'in türbesi günümüzde halk tarafından çok saygı gösterilen türbelerden biridir. Türbe yanında bir bulak bulunmaktadır. İnanişaya göre bulağın suyu cilt hastalıklarını iyileştirir. Türbe ziyareti için Tahhar ve diğer

illerden özellikle Çarşamba günleri kadınlar gelmektedir. Baba Rahim Meşrep'in Divan, Kitabı Mebde-i Nur Mesnevisi ve Kimya adlı üç eseri bulunmaktadır (Eminyar, 2015: s. 134).

1.2.1.5. Hoca Halil

Anlatılara göre Hoca Halil, Hazreti Ebu Bekir'in oğlu ile Afganistan topraklarına geldiğinde şehit olup mezarı burada kalmış. Hoca Halil Türbesi, Tahhar şehrinin merkezi Talikan'ın 30 kilometre kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Hoca Halil ziyaretinin bulunduğu yer ise şimdi bir köyün adı olarak geçmektedir. Ziyaret üzerinde büyük bir dut ağacı da var. Ağaç dallarına kadınlar Çarşamba günleri gidince bazı dilek ve inanışlar ile her çeşit bez ve pamuk bağlarlar (Kaynak kişi: Karı Ruhullah).

1.2.1.6. Hoca Har

Hoca Har, Tahhar ilinin kuzey tarafında bulunan büyük ilçelerinden birinin adıdır. Tahhar şehrinde hoca isminde çok sayıda türbe bulunmaktadır. Meselâ, Hoca Bahviddin, Hoca Hafız, Hoca Maş Had, Hoca Hızır, Hoca Çangal, Hoca Bant Kışa ve Bacan). Bazı anlatılara göre bunlar hep kardeşmiş. Hocalar, Hazreti Ebu Bekir soyundan gelmektedir. Hoca türbeleri Tahhar şehrinin farklı ilçe ve köylerinde yer almaktadır.

1.2.1.7. Şah-i Talikan Can

Şah-i Talikan Can, Tahhar merkezi Talikan şehrinin kuzeyinde, Talikan-Maverayı Kökçe karayolu üzerinde bulunmaktadır. Bu türbe hakkında elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır. Ama anlatılanlara göre tahminen 700 yıl önce yaşamış bir evliyaymış. Türbe etrafında yaşayanlar ve bu ziyaretini duyarak gelen insanlar abdest almadan türbe içine girmemektedir. Türbe beyaz renkli bir yapının içinde ve bir tepelikte bulunmaktadır. Büyük dut ile çınar ağaçları altında olup etrafı bahçelerle çevrilidir. İnanişâ göre Şah-i Talikan Can, türbesinin yanından dua etmeden geçenlere zarar verir (Kaynak kişi: Karı Ruhullah).

1.2.1.8. Hazret-i Vakıf

Hazret-i Vakıf Türbesi, Tahhar şehrinin merkezinden 100 kilometre uzaklıkta bulunan Rustak ilçesinde yer almaktadır. Hazreti Vakıf'ın kimliği hakkında yeterli bilgi yoktur. Ama etrafında yaşayan yaşlı kimselere göre bu kişi İslam halifesi Hazreti Osman döneminde bu bölgelere gelince şahit olup mezarı burada kalmış. Türbe yapımı ise Timuriler döneminde yapılan yapılara benzemektedir. Türbe, cami şeklinde yapıldığı için Hazreti Vakıf Camisi olarak meşhurdur (Kaynak kişi: Karı Ruhullah).

1.2.1.9. Çil Duhtaran

Çil, Farsçada “kırk”, duhtaran “kızlar” demek olup “Çil Duhtaran “kırk kızlar” anlamına gelir. Çil Duhtaran Türbesi de Rustak ilçesinin merkezinde bulunmaktadır. Anlatılara göre eski zamanlarda kırk kız bir padişahının sarayında köleymiş. Kâfirler, padişah kalesinin etrafını alınca padişah kaçmış ve kızları kâfirler şehit etmiş. Ve bu kale onların türbesi olarak günümüze kadar Çil Duhtaran adı ile anılmaktadır. Günümüzde bu kale tarla ve bahçeye dönmüş ama türbe bahçeler içinde bir yapının altında bulunmaktadır. Türbe bahar aylarında özellikle çarşamba günleri kadınlar tarafından ziyaret edilen yerlerden biridir (Kaynak kişi: Karı Ruhullah).

1.2.1.10. Çile Mezar

Çile Mezar Türbesi, Talikan şehrinin batı tarafında, şehir ve Tahhar Üniversitesi yolu üzerinde olmak üzere şehrin halk mezarlığının tam ortasında bulunmaktadır. Türbede yatan kişinin adı belli olmadığı için mezarlık etrafında yaşayan insanlar ona Çile Mezar demektedir. Çile Mezar denemsinin nedeni eskilerden bu ziyaretgahta her kırk gecede ateş yanmasındandır. Bazı anlatılara göre, türbe sahibi Hazreti Hamza ile Tahharistan bölgesine gelen sahabelerden biridir. Türbe yapısız ama etrafı duvarla çevrili olup büyük bir dut ağacının altındadır. İnsanların bu türbeye saygıları çok olduğu için Çarşamba günleri abdest alarak gitmektedirler. Cilt hastalarına iyi geldiğine inanılmaktadır. Mezar toprağından çamur yaparak vücutlarına sürüp orada bırakırlar, sonra çamur kuruyunca hastalık da iyileşir (Kaynak kişi: Hacı Abdul Majid).

1.2.1.11. Hazreti Hızır

Meşhur Talikan Çeşmesi (Kona Talikan)nin olduğu yerde bulunan bu türbe Tahhar halkının çok saygı duyduğu ziyaret yerlerinden biridir. Hazret Hızır Türbesi'nin ne zamandan beri bu yerde olduğu belli değildir. Türbe yanında şeffaf ve şifalı bir bulak bulunmaktadır. Hazreti Hızır Türbesi, Talikan şehrinin batı tarafında olmak üzere her gün özellikle sıcak günlerde Tahhar genelinden gelen yüzlerce kişinin rahatça ziyaret ettiği bir yerdir. Türbe üzeri kalabalık ağaçların dalları ile kapalıdır (Kaynak kişi: Hacı Abdul Majid).

1.2.1.12. Hoca Çangal

Anlatılara göre Hoca Çangal, Hazreti Hamza'nın askerlerinden biridir. Bu kişi o zamanlar Zibin denilen dinsiz bir padişah ile savaşarak şehit olmuş. Ama bu kişi hakkında yeterli bilgi yoktur. Onun türbesi Talikan ve Maverayı Kökçe karayolları üzerinde yer alan Baharak ilçesinde bulunmaktadır. Hoca Çangal Türbesi'ne çok saygı duyulmasından dolayı insanlar uzak yerlerden gelip dua ve bazı isteklerde bulunmaktadırlar. Türbe yapı içinde, yüksek bir tepelikte yer almaktadır (Kaynak kişi: Hacı Abdul Majid).

1.2.1.13. Tahhar'da Gezilecek Yerler

Tahhar'ın Farhar ilçesinin şeffaf suları, her zaman yeşil olan dağları ve cana yakın halkı, Afganistan genelinde meşhurdur. Farhar kızlarının güzelliği Afganistan şairlerinin şiirlerinde vazgeçilmez bir konudur. Ayrıca Çahab ilçesindeki Semti denilen köy, Deşt-i Kale ilçesindeki Ay Hanım Kalesi, Vursaç ilçesindeki Vignan doğal havuzu, Talikan şehrindeki Zibin Kalesi, Hatayan Mahallesi, Tangı Farhar ve Rustak ilçesindeki Türkan Çeşmesi bu tarihi ve eski şehrin güzel yerlerindendir (Akbar, 2016: s. 671).

BİRİNCİ BÖLÜM

HALK YAŞANTISI

1.1. Dil

Afganistan’da yaklaşık 47 dil bulunmaktadır. Afganistan’ın ünlü dilcilerinden biri Doktor Mocaver Ahmed Ziyar’a göre, “Afganistan’da genel olarak konuşulan 47 dil mevcuttur ki bunlar 4 gruba ayrılmaktadır. Afganistan’ın resmi dilleri Farsça, Peştuca ve son zamanlarda parlamento tarafından resmileşip üçüncü resmi dil olarak tanınan Özbekçedir(<http://www.afghanpaper.com/info/joghrafia/zaban.htm>). Günlük hayatımızda Afganistan’ın kuzey bölgesinde yaşayan insanların çoğu Türk kökenli olup, konuşulan dil Özbek Türkçesidir. Şimdi Özbekçe de üçüncü resmi dil olarak Afganistan’ın kuzey vilayetlerinde, okul ve medreselerde yoğun şekilde eğitim dili olarak kullanılmaktadır. Yaşadığım şehir Tahhar ilinde halkın yüzde seksenden fazlası Türk kökenli olan Özbeklerdir. Diğer Türk boylarından gelen Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar ve Uygurlar da Özbekçeyi bilmektedir. Okullar ve diğer resmi idarelerde sık kullanılan diller Farsça ve Peştuca olduğu için bütün insanlar genelde Farsça ve Peştucayı konuşabilirler.

1.2. Yerleşim Türleri

Afganistan Özbek Türkleri, çoğunlukla şehir etrafında ilçe ve köylerde yaşamaktadır. Şehir merkezinde tüccarlık ve esnafılık işleriyle meşgul olan Özbekler de mevcuttur ama Özbeklerin atalarından kalan ziraat ve hayvancılıkla meşgul olmaları hasebiyle yaşamak için daha çok şehir dışını tercih ederler.

Konut-Barınak

Afganistan halkı maddi olarak iki sınıfa ayrılır. Zengin veya fakir yaşam süren aileler vardır. Zenginler şehir veya köylerde de beton ve pişmiş kerpiçlerle inşa edilen evler ve binalarda yaşıyorlar. Fakirler toprak çamurundan veya kerpiçten yapılan toprak evlerde hayatlarını sürdürmektedirler. Köylerde yaşayan aileler yaz mevsiminde kendi

tarım ve çiftliğinin yanına taşınıp orada bir çadırdan veya odundan kurulan “çayla” adlı barakalarda yaşarlar.

Konut ve Barınak Tipleri, Yapım Teknikleri, Kullanılan Araç-Gereçler

Tahhar Özbeklerinin evlerinin çoğu başka iller gibi eski olarak toprak çamurundan yapılan evlerdir. Bazı yeni yapılanlar kerpiçten yapılan toprak evlerdir. Elbette bu söylediklerim köy ve kasabalarda yaşamakta olan Özbeklerin ve diğer aşiretlerin evleri için geçerlidir. Her ev müstakil olarak inşa edilip duvarlarla çevrilir. Bu evlerin odaları geniş olup; iki, üç veya dört odabulunur. Her evin etrafında bin veya on bin metrekarelik alan yüksek duvarlarla çevrili olmasına rağmen, genelde evler tek katlıdır. Çamurdan ve kerpiçten yapılan evlerin damlarını “destek” denilen uzun odunlarla kapatırlar. Kapattıktan sonra üzerine kamış ve onun üstünü çamurla kapatırlar. Birkaç gün onun kurumasını beklerler. Kuruduktan sonra dam üzerine biraz tuz döküp yağmur geçirmesin diye naylon, ondan sonra da “Kahgil” samanla karışık çamuru sıvazlarlar.

Her sonbahar mevsiminde yağmur ve kar suyu geçmesine engel olmak amacıyla samanla karışık çamuru dam üzerine sıvazlamak gerekmektedir. Bu iş yapılmadığı takdirde yağmur ve kar suyu oda içine sızıp yaşam durumunu kötüleştirir. Şehirdeki evlerin çoğu beton ve pişmiş kerpiçten yapılır. Bazı evlerin damları ev sahibinin bütçesi düşük ve durumu iyi olmadığı için odun ve çamurlarla kapatılır, aynı köydekiler gibi inşa edilir. Her Özbek’in kendi bütçesine göre evlerin büyük ve küçüğü vardır. Genelde evlerin etrafı yüksek duvarlarla çevrilmesine rağmen bir katlı evler inşa edilmektedir. Evlerin geniş bahçesi vardır. Bahçe içine meyveli ağaçlar ve güzel güller dikilir. Afganistanlı Özbek Türklerinin Türkiye Türkleri gibi misafirperverliği emsalsizdir. Mutlaka evlerde misafirler için evin giriş kapısının yanında ayrı bir oda tahsis edilir veya evin dışarısında bir ya da iki odalı bir ev sadece misafirler için yapılır. “Kuşhane” veya “mehmanhane” denilen misafir odasının pencere ve kapısı içerdeki odalara bakmayan tarafta olup hiçbir şekilde içerdeki odalarla bağlantısı yoktur. Özbekler misafirperver olduğu için dışarıdan gelen misafir kaç gün kalsa da misafir ederler. Şehirde yazlar sıcak olduğundan insanlar geceleri bu evlerin damlarında yatarlar. Kırsal alanlarda ve köylerde ise evlerin damları aynı zamanda saman saklama, meyve kurutma amacıyla da kullanılır. Yaz ayları çok sıcak olduğu için her evin bir avlusu vardır.

Akşam yemekleri burada yenir ve aileler burada uyurlar. Özbek aile yapısı çok kalabalıktır, dede, nine, baba, anne, çocuklar, evlenen erkeklerin hanımları ve çocukları birlikte yaşarlar. Evin temizliği ve yemek, aile bireyleri arasında nöbetleşe yapılır. Eskiden köylerdeki evleri saman karışımıyla sıvazlar ve boya yapmazlardı. Şimdi evlerin odalarının içi ve dışını boya ile boyarlar ve bazı zengin evlerinde nakışlı örtü ve halı ile duvarlar süslenir.

Ev Eşyası, Yapımı, Kullanımı

Tahhar Özbek ailelerinin ev eşyaları dolap, elde dokunmuş kilim, halı, yastık, döşek, yatak, yorgan, perde, makyaj sandığı, makyaj sandığın üzerini örten elde özel dikilen örtü ve başka şeylerden ibarettir. Dolabı genelde ahşaptan yaparlar. Dolabı elbise, ziynet eşyaları ve mutfak malzemeleri için kullanırlar. Kilim ve halı pamuk ve koyunyününden rengârenk, kırmızı, yeşil, mavi ve nakışlı şekilde yapılır ve onları oda içine döşerler. Yastık, döşek ve yatağı bezden dikip içine pamuk ve yün yerleştirerek odanın iç etrafında düzenli şeklinde koyarlar. Özbek misafirperverliği eskiden beri meşhurdur. Özbeklerin misafirlere verdiği önemi atasözlerinde de görmekteyiz:

“Misafir babandan da büyüktür”, “Misafir kismetini ise gelir”, “Mihman kiler yeşikden rızkı kiler teşikden” (Misafir kapıdan geldi mi rızkı delikten gelir). Bunun için misafir yastığı, döşegi ve yorganı muazzam tarzda yapılarak ayrı odada veya misafir evinde durur. Misafir gelince onlardan istifade ederler.

Aydınlanma Araç ve Gereçleri

Eski zamanlarda aydınlatmak için pamuğu ip gibi yaparak susam yağıyla ıslatıp bir küçük şişe içine atıp ipin bir ucunu şişenin kapağını delerek dışarı çıkarıp yakıyorlarmış. Sonraları mum gelmiş, mum yakılmıştır. Daha sonra ham petrol lambaları ve belgede ali kain denilen gaz lambaları çıktıktan sonra evler bunlarla aydınlatılmıştır. Bizim zamanımızda güneş panelleri ve su gücüyle çalıştıran jeneratörler sayesinde evler aydınlatılmaya çalışılırdı. 2000’den beri komşu ülkelerden elektrik alındığı için şehir ve köylerde aydınlatmak için elektrik kullanılmaktadır.

Isınma Araç ve Gereçleri

Tahhar'da bütün toplum ısınmak için “buharı” adı verilen odun sobası kullanmaktadır. Köylerde kış mevsiminde odun az ve ekonomik durumlar iyi olmadığından dolayı “sendeliye” kurarlar. “Sendeliye” masa gibi dörtgen büyük ve küçük şekilde ahşaptan yapılır. Evin köşesinde bir küçük çukur kazılır veya küçük çanak gibi demirden yapılır, bunun ismi “Mankal”dır. Sonra dışarıda ocakta yakılmış odunun közünden biraz getirerek o çukur içine veya mankalın içine atarlar ve üzerine “sendeliye”yi koyup bir kalın yorganla örterler ve etrafına oturarak ısınırlar. Şimdi o işler değişmek üzere. Şehirlerde odun sobası yakarken şu an elektrik ısıtma sistemi ve kombiler çalışmaktadır.

1.3. Ulaşım

Tahhar şehrinin ulaşımı kara yolu ile gerçekleştirilmektedir. Şehirlerarası otobüsler, arabalar insanlar ve yükleri ulaştırmaktadır. Tahhar'ı Kabil'e ve diğer bölge şehirlerine bağlayan ve en kısa zamanda ulaşımı sağlayan havayolu şirketleri de mevcuttur. Tahhar şehrinin ahalisi şehir merkezinden ilçe ve köylere ulaşmak için araba, at arabası ve eşekleri kullanmaktadır. Demir ve deniz yolculuğu yoktur. Sadece büyük nehirlerden küçük gemilerle Tacikistan tarafına ulaşım sağlanmaktadır.

Yük Hayvanlarıyla Ulaşım ve Taşımacılık

Afganistan illerinde insanlar halen at, deve, eşek ve öküzlerden ulaşım ve taşımacılık için yararlanmaktadır. Tahhar ilinde de at ve eşek ulaşım ve taşımacılık için çoğunlukla kullanılmaktadır. Şehir merkezlerinde çok kullanılmazken etraflarda yani köy ve kasabalarda tarım ve ziraatla meşgul olan çiftçiler tarafından kullanılır. “Gadı” diye ismi alınan özel at arabası şehirlerde halen ulaşım için hizmet vermektedir. Gadı iki tekerlekliidir. Tekerlekleri ağaçtan yapılır ve yerle temas eden kısımlarına lastik sarılır. Eşegin üzerine konulan semere bölgede tokum denmektedir. Atın eyeri ise aynen eyer olarak anılmaktadır. Yük hayvanlarının ayaklarına çakılan demire Tahhar bölgesinde de nal denir.

Motorlu Taşıtlarla Ulaşım ve Taşımacılık

Afganistan'da da dünyada olduğu gibi hayvanların yerini motorlu taşıtlar almaktadır. Afganistan ulusu şehirlerarası yolculuğu araba, otobüs, minibüs ve uçaklarla yapmaktadırlar. Tahhar şehrinden Mezar-i Şerif ve Kabil gibi uzak illere otobüs ve bazen araba ile yolculuk yapılmaktadır. Orada da Türkiye gibi ulaşım şirketleri vardır ama o kadar kaliteli hizmet vermiyorlar. Maalesef Afganistan denize sınırı olmadığı için deniz yolculuğu yoktur. Demir yolları da kuzey ilinde Mezar-i Şerif'te bulunur, Özbekistan ve Afganistan arasında yük taşımaktadır. Havayollarında da birkaç şirket hizmet vermektedir. Aryana, Kam Air, Safi, Pamir ve diğer havayolu şirketleri hizmet vermektedir. Bunlardan Aryana ve Kam Air faaliyetlerine devam etse de diğerleri battığı için hizmetleri durdurulmuştur. Tarım ürünleri vb yükler kamyon ve küçük arabalarla taşınmaktadır (Kaynak Kişi: Farid Zaki).

1.4. Geçim Kaynakları

Hayvancılık

Afganistan genelinde Tahhar, ziraatı ile ön plana çıkan bir il olmasına rağmen hayvancılık da çok eskiden beri bu bölgede yaşayan Özbek Türklerinin önemli geçim kaynaklarından biridir. Özbekler at, eşek, inek ve koyun, tavuk beslerler. Bunlar yaygın olanlardır. Genelde her bir Özbek evinde 10-15 sığır, bir iki at bulunur. Ayrıca Tahhar'n bazı bölgelerinde deve, katır, tavşan, ördek vd. hayvanlar da beslenir. Eşek yük taşımak için ihtiyaç olarak köylerdeki tüm evlerde mevcuttur. Eskiden her evde 10-20 tavuk bullunsa da son yıllarda, Afganistan tarım ve ziraat bakanlığı tarafında hayvancılık için yapılan işlemlerden dolayı tavuk ve hayvancılık ülke genelinde daha da artmaktadır.

1.4.1.1. Hayvanların Bakımı, Beslenmesi, Korunması

Tahhar genelinde hayvanlar kapalı mekânlarda bakılmaktadır. Evlerde beslenen hayvanların bakımı için aile üyelerinin her biri sorumludur. Bazen ise zengin adamlar hayvanlarının bakımı için bir veya iki yıllık olarak para ya da buğday karşılığında bakıcı tutmaktadır. Ayrıca köyler genelinde hayvanları ev dışında bakmak için köy sakinleri bir ya da iki çoban tutarlar.

Hayvan ilkbahar, yaz ve sonbahar aylarında her çeşit ot, mısır yaprağı, ağaç yaprağı ve türlü bitkiler ile beslenir. Ama kış aylarında, saman, arpa, kuncara², mısır ve arpa unu, keten, susam, börülce, nohut ve pirinç samanı ile beslenmektedir. Bazı hayvanlar ise börülce, buğday ve pirinç ile beslenir. Hayvanların kış aylarında soğuktan korunması için zamanında beslenmesi gerekmektedir. Ayrıca bazı hastalıklara karşı bitkisel ilaçlar kullanılır ya da iyi geleceği inanışıyla hayvanların kulakları kesilmelidir.

1.4.1.2. Çobanlık

Tahhar'da genel olarak eski zamanlardan beri sadece Özbek Türkleri çobanlık ile uğraşmaktadırlar. Tahhar Özbeklerinin sürüsü 50 ile 2000 hayvan arasındadır. Güney Türkistan'ın Katagan bölgesinin koyunları Afganistan'ın başka bölgelerinin koyunlarına göre büyüklük ve şekil açısından daha farklıdır. Tahhar'da koyunlar kış aylarında genellikle ağılda beslenir. Bahar aylarında ise “tol” (döl) almak için çayırlarda çadır kurup ailenin bir üyesi (çobanın annesi veya eşi) burada koyun ve keçi yavrularıyla ilgilenir. Otlakta sürünün ağılı da yaşam çadırının yanında olmalıdır. Koyun yavruları ayrı beslenir. Kuzu bakıcılarına ise “çakar” adı verilmektedir. Sürünün yanında her zaman iki üç tane köpek bulunur. Sürü sahibine “alavlıg” denilir. Tahhar şehrinin bütün sürüsü ilkbaharın son ayından yazın sonuna kadar badahşan ilinin “Rag” ilçesi ve “Şive” bölgesindeki otlığa (yaylak) gitmektedir. Çobanlar sürü ile yaylağa gidince, yiyecek ve içecek hazırlarlar. Yolda sürünün her hangi bir kötülükten korunması için kurban kesilip fakirlere yemek verilir ve koyunların kulağının ucu kesilir. Sürü içindeki yabancı koyunlara “çağana” denilir. Son bahar aylarında koyunlar ormanda ağaç yaprakları ile beslenir. Kışın üç dört kez ve yazın iki kez sürüye tuz verilmektedir. Çiftleşme ise son bahar başlarında 15-20 gün içinde gerçekleşir.

Çoban gerek otlakta gerek çölde gerek ağılda kendisine emanet edilen veya kendisine ait koyun ile keçi ve bütün sürünün sorumluluğunu taşıyan kişidir. Tahhar'da sürünün beslenmesi, ilaçlanması ve kırılması ile ilgili işlemler hep çoban tarafından yapılır. Çoban yardımcısına “koşumca” denilir. Koşumca her zaman sürünün önündedir.

²Pamuk yağı, çiğit küspesi, pamuk tohumu posası gibi maddelerden yağ çıkarıldıktan sonra geriye kalan artıklar: hayvan yemi.

Özbekler arasındaki atasözüne göre “Çoban ölüp kurtulur, çiftçi yağarsa kurtulur.” Bunu için çobanın yaşam şartları mevsimlere göre değişir. Sürü bütün kişi aylarında ağılda kapalı kalarak maş samanı, arpa ve buğday samanı ile beslenir ve bazen ise güneşli günlerde ormanlara götürülür. Yaz aylarında sürünün bir kısmı yakınındaki otlaklarda ve ormanlarda bir kısmı ise sürünün sahibine ait olan çayırda otlar. Sürü nerde olsa da çoban hayvanlarının bakımlarını sağlamak ve doğuran hayvanlara yardım etmektir. Hayvanları sütü çaban karısı tarafında sağılır, bazense çöldeyken çoban öz ihtiyaçlarını karışmamak için kendi sağmak zorundadır. Tahhar’da çobanlar para ve koyun karşılığında tutulur. Afganistan, modern hayvancılığın gelişmediği bir ülkedir.

1.4.1.3. Hayvancılıkla İlgili Araç ve Gereçler

Hayvanların bakımı, beslenmesi, barınmasıyla ilgili terimler esasen Türkçe kökenlidir. Barınak yerleri ahır, kümes, kora, kadan, vb. adlarla bilinir. Makas, eyer, yular, kolan, çul, üzengi ve tokum (semer) de hayvanlarla ilgili kullanılan araçlardan sayılır. Eskilerde koyun, keçi ve deve yünleri makas ile kırılırsa da son yıllarda makine ile kırılmaktadır.

Tarım ve Ziraat

1.4.1.4. Ekme, Biçme, Ürün Toplama

Tahhar’da ekme işleri genel olarak ilkbahar, sonbahar ve yaz aylarında el ile yapılmaktadır. Tarlalar öküz ile sürülerek hazırlanır. Öküz ile tarla sürmeye *çit sürme* denir. Ama son yıllarda tarım ve ziraat alanında gelişmeler sebebiyle tarlalar traktör ile sürülmektedir. Bahçe için ağaç ekme işi genelde sonbahar ve bahar aylarında gerçekleşir. Tahhar şehrinde çoğunlukla buğday, pirinç, mısır, börülce, susam, arpa, pamuk, kavun, karpuz, havuç, şalgam ve karnabahar ekilmektedir. Buğday ve arpa güz aylarında ekilip hasada gelinceye kadar beş altı kez sulanır. Pirinç, mısır, börülceve susam yaz aylarında, pamuk, kavun, karpuz mayıs ayında, havuç, şalgam ve karnabahar ise yazın son ayında ekilir. Tahhar genelinde ziraat ürünleri sadece orak ve pençe ile biçilmektedir. Ayrıca ürünler harmana getirilip harman dövmeden sonra çuval ve ambarlarda toplanır (Kaynak Kişi: M. Salim Sâ’î).

1.4.1.5. Tarım ve Ziraatla İlgili Araç ve Gereçler

Tarım ve ziraat alanında eskilerde kullanılan araç ve gereçler günümüzde kullanılanlardan farklıdır. Eskiden insanlar ekme biçme ve toplama için öküz, deve, at, eşek, boyunduruk, saban, orak, pulluk, kızak, kürek, pençe, elek, süpürge, çapar ve gevence kullanmaktaydı. Halende bu araçlar Tahhar şehrinin köylerinde ve dağlık bölgelerinde kullanılmaktadır. Son yıllarda tarım ve ziraat alanındaki makineler vetraktör işi kolaylaştırmıştır. Ziraat ürünleri genelde ambar, çuval ve kadandenilen geniş odalarda sağlanır.

Avcılık

Avcılık genelde insanlığın ilk dönemlerinden günümüze kadar var olan faaliyetler arasında yer almaktadır. İnsanlar ilk başlarda taş, ok, sopa ve tor gibi aletlerle avcılık yapmışlardır. Ama günümüzde teknolojinin gelişmesiyle daha farklı bir boyuta geçti ve avcı kişiler çok uğraşmadan avcılık yapmaktadır. Tahhar bölgesinde avcının temiz olması ve av araçlarının üzerinden kimsenin geçmemesi gerekir. Eğer avcı temiz olamazsa ya da av araçlarının üzerinden birisi geçerse av haram veya avcıya uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır.

1.4.1.6. Av Türleri (Kara Avcılığı, Su Avcılığı)

Tahhar'da genel olarak kara avcılığı ilkbahar, kış ve yaz aylarında bitki örtüleri arasında, dağlar, çöller ve ormanlarda yapılmaktadır. Gençler başta olmak üzere avcı kişiler özel avcıkıyafetleri ile sisli günler, sabahlar ve akşam saatlerinde avlanmaya çıkarlar. Avcılık çoğunlukla kış, sonbahar ve ilkbahar aylarında olmaktadır. Tahhar genelinde avlanacak hayvanlar ise tilki, çakal, tavşan, vahşi keçiler, bıldırcın, keklik, ördek ve çeşitli kuşlardır. Su avcılığı ise sadece balıktır. Avcılar balığı, Amuderya, Kökçe, Talikan, Bengi, Farhar ve Vursaç nehirlerinden ve de Aydın Göl ile Vignan Gölü'nde avlanmaktadır. Amuderya'dan avlanan balık kılçığı az olan "laka"dır. Kökçe Nehri ve Vignan Gölü'nün balıklarının tadı Afganistan genelinde meşhurdur.

1.4.1.7. Av Araçları ve Avcılık Teknikleri

Tahhar'da avcıların avcılık için en çok kullandığı av araçları atı, topak, ağ maşal, bomba, sapan, olta, tuzak ve sepettir. Tahhar'ın tüm ilçelerinde avlanılan bıldırcın ve keklik ağ, tuzak topak ve maşalile avlanmaktadır. Maşal ve ağ ile bıldırcın avlamak geceleyin gerçekleşmektedir. Bu avcılık tekniğine göre dört kişi ağıotlar üzerine çeker, bir kişi bir lastiği yakarak onların önünde gider. Sonra bıldırcınkaçmaya kalkınca avcılar ağ ile bastırıp almaktadır. Bıldırcınıtuzakla avlamak ise şöyledir: atkuyruğundan örülen ince tuzak bitkilerin kaba kısımlarında bitki veya taşa bağlanıp halkasının iki tarafına buğday ya da susam dökülür. Bıldırcınbir taraftaki taneleri yiyip öbür tarafa geçince tuzağa yakalanır. Tilki, çakal, tavşan, ördek ve vahşi keçiler de topak ile avlanır. Avcılar bu tür ayvanları görünce kendilerini kalabalık ağaçlar veya bir çukur içinde gizlerler, sonra av yakın gelince topak ile vururlar. Keklik beslenecekse ağ ile, eti içinse topak ile avlanmaktadır. Keklik, Tahhar'n İşkamış, Vursaç Farhar, Rustak, Çahab ve Kelefgan ilçelerinde bulunmaktadır. Avcılar kekliği et için avlayacaklarsa bir araya toplanan keklikleri gizli bir yerden topak ile atıp vururlar. File ile avlayınca bazen bitkiler üzerine ağ çekerler ve bazen de küçük derelerde büyük ağı bağlayıp kekliklerin arakasından giderler. Keklik dere içinde uçarken tuzağa düşer. Kuşları avlamak için avcılar güvercinin kanatlarına ağ bağlayıp bir tepelikten bırakırlar. Şahin ve et yiyecenbaşkakuşlar güvercini görüp ona saldırınca tuzağa düşerler. Sonra avcılar at ile onun ardından koşup yakalamaktadırlar. Balık avlamak için ise avcılar suyun çukur yerine bomba atarlar. Bomba patlayınca balıklar su üzerine çıkar, avcılarda su üzerindeki balıkları sepete toplarlar. Sapan ve ağ ile balık avcılığında, avcılar akşamdan sapan ucuna et parçaları, kurbağa ve böcek takıp sapan ipini bir ağaca bağlar, suya bırakırlar. Balık sapan ucundakini yiyince tuzağa düşer ve avcılar sabah gidip balıkları çekerler. Ağ ile balık avcılığında avcılar ağın iki tarafına uzun sopa ve altına taş bağlayıp iki kişi iki tarafında su içinde çekerler. Böylece balıklar ağın içinde toplanırlar.

Arıcılık

Bu işi yapanlara arıcı denir. Tahhar genelinde yeşil yerler, her çeşit bitki ve ormanlar çok olmasına rağmen arıcılık yaygın olarak yapılmamaktadır. Arıcılık yapanlar bal toplamak için bahar ve yaz aylarında bahçe, ormanlar ve yeşil yerlerde

çadır kurup arılar ile bu çadırlara çıkmaktadır. Kış aylarında yeşillik bitince arılar şeker ile beslenir (Kaynak Kişi: Hamidullah Qaytmas).

Dokumacılık, Örücülük ve İşlemecilik

Büyük Türkistan'ın devamı olan Güney Türkistan'da yaşayan Türk topluluklarının arasında çok eski zamanlardan beri var olan dokumacılık türlerinin başında halı ve kilim gelir. Ama Güney Türkistan'ın Badahşan ve Tahhar şehirlerinde diğer şehirler gibi yaygın olarak halı dokunmamaktadır.

1.4.1.8. Dokumacılık

1.4.1.8.1. Kilim Dokuma

Tahhar Özbeklerinin arasında en yaygın dokuma türlerinden biri kilimdir. Kadınlar çekirdeksiz pamuğu ip olarak eğirdikten sonra büyük kazanlarda ipile en çok kullanılan siyah ve kırmızı boyaları karıştırıp kaynatırlar. Kaynatma nedeni de ipin iyice boyanması ve kilim yikanınca renk vermemesidir. Kilim, Tahhar'n Rustak, Çahab, Baharak, Deşt-i Kale ilçeleri ve Tahhar'ın şehir merkezi Talikanda yapılır. Tahhar genelinde kilim en çok nişanlı kızlar için çeyiz olarak annesi tarafından hazırlanır. Kilim de halı dokunması gibi uzun zaman alır. Bir orta büyüklükte kilim dokuması yaklaşık üç ay sürmektedir. Kilim sahibi ilk günde kilim işinin hayırlısı ile bitmesi için bir tavuk keserek komşu ve akrabalarını davet eder. Böylece gelen Özbek kadınları dokuma işi bitinceye kadar aşar yani imece şeklinde yardımcı olurlar. Son yıllarda evde dokunan Özbek kilimleri büyük bir değere sahip olmuştur. Yurt dışına yollanması için Özbek zenginleri para karşılığında evlerinde dokumak isteyen kadınlara ip ve dokuma tezgahlarını verip kilim dokutmaktadır. Bu arada kim ne kadar çok kilim dokursa o kadar para kazanır. Kilimtezgâhının parçalarına *üç paya*, *kılıç*, *kamalak* ve *kazık* denir (Kaynak Kişi: Ayjamal).

1.4.1.8.2. Hurcin (Heybe) Dokuma

Tahhar'da "hurcin" adı ile bilinmekte olan heybe, çok eskilerden beri Özbekler arasında dokunup kullanılmaktadır. Özbeklerin günlük hayatında heybeler genelde at,

eşek ve deve üstünde yük taşımak için kullanılır. Heybeler halı ve kilim gibi dokunulduğu için halı heybeler ve kilim heybeler olarak geçmektedir. Günümüzde daha incili, püsküllüve süslü olanlarının evlerde şark köşelerinde de kullanıldığını görmekteyiz. Tahhar'ın bazı bölgelerinde türlü renklerde dokunan heybeler pazarlarda da satılmaktadır. Heybeyi en çok köylerden pazar yerine alışveriş yapmak için gelen kimseler kullanır. Özbek kadınları heybeleri çok nakışlı, püsküllü, desenli, incili ve çeşitli motiflerle dokurlar. Bazense heybeleri dükkânlara asmak ve içinde önemli evrakları saklamak için kullanılır.

1.4.1.8.3. Dıstarhan (Sofra Bezi) Dokuma

Özbeklerde çok kutsal sayılan ve her evde bulunan dıstarhan yani sofra bezi elde dokunmaktadır. Özbekler evden ve sofradan bereket gideceğine inanarak, sofra tarafına ayak uzatmamaktadırlar. Sofra bezleri bir metreden beş metre uzunluğuna kadar dokunur. Dokuma işlerini çoğunlukla yaşlı kadınlar yaparlar. Bu el dokuma bezin en önemli özeliği ise uzun süre içinde saklanan ekmeklerin taze ve yumuşak kalmasıdır. Tahhar'da Özbek kadınlar ekmekleri tandırda pişirirler. Bir ailede ortalama beş on kişi yaşamaktadır. Ekmek pişirmek için iki üç günde bir kez tandır yakarlar. O yüzden bir defada 30-40 tane pişirilen ekmekler bu dıstarhanda saklanır. Son yıllarda çıkan naylonlu sofra örtülerine sarılan ekmekler daha çabuk bayatlamaya başlamaktadır. Günümüzde el dokuma beslerin evlerde kullanılması eskiye göre azalmışsa da Tahhar pazarlarında halen büyük bir diğere sahiptir. Sofra bezleri ince eğrilen pamuk ipinden farklı renklerle kilim desenli olarak dokular. Elde dokunan sofra bezleri de annenin nişanlı kızı için önemli olan çeyizlerinden biri sayılmaktadır. İki tür sofra bezi vardır; birincisi sofra örtüsü olarak kullanılır, ikincisi ise tandır ekmeğini sarıp saklamak için kullanılmaktadır (Kaynak Kişi: Şirin Bibi).

1.4.1.8.4. Kap (Telis) Dokuma

Tahhar'da genel olarak içinde buğday, arpa, pirinç, börülce, mısır ve diğer tahıl ürünleri saklanantelis torbasını da elde dokurlar. Telis, deve veya keçi yünüile pamuk karıştırılarak eğrilen ipten yapılır. Son yıllarda pazarlara gelen naylon torbalar elde dokunulan telisin yerini almaktadır.

1.4.1.8.5. Kanat (Büyük Telis)Dokuma

Uzun mesafelerde tahıl ürünlerini taşımak için kullanılan kanat, Özbekçede daha büyük telis anlamındadır. Bu torbada yünden ve pamuk ipinden kilim gibi elde dokunup sonra kanat olarak dikilir. Kanat halen Tahhar'da sağlam bir torba olarak kullanılır.

1.4.1.8.6. Bağış (Süslü Torba)Dokuma

Bağışlar elde dokunup genelde Özbekler mutfağında bulunmaktadır. Bağış mutfak duvarına asılıp içinde mutfağın küçük eşyaları (Kaşık, çatal, bıçak, rende vb.) saklanır. Çok süslü, dokunan bağışlar mutfağın temiz olması ve güzelleşmesi için kullanılır. Günümüzde bağışlar yerini mutfak dolapları almaktadır.

1.4.1.8.7. Yuvağı (Ev Süslüsü)Dokuma

Genelde yani evlenen kişilerin yatak odalarını süslemesi için kullanılan el dokuma, yuvağı duvarlarda asılır. Özel olarak dokunan yuvağı yeni duvar süslüsü yaparlar. Yuvağı yaygın olarak kırmızı renkli çiçek motiflerini çok işlerler.

1.4.1.8.8. İpek Karsı (İpekli Şal)Dokuma

Tahhar Özbeklerinin arasında yaygın olan bu sanat elde dokunur. İpek şal ipek ile yün karıştırılarak yapılır. Özbek kadınlarını başlarında ipekli şal kullanmak çok yaygındır. Beyaz renkli dokunan bu şalın ise çoğunlukla yaşlı kadınlar kullandığını görmekteyiz. Ayrıca ipek şal düğünlerde hediye olarak gelinlere verilir. Tahhar Özbekleri arasında bunlara benzer onlarca el dokuma türleri mevcuttur.

1.4.1.9. Örücülük

Tahhar Özbekleri arasında el dokuma sanatından sonra en çok ilgi alanı olan örücülüktür. Eskiden Tahhar şehrinin Özbekleri halk kültürü alanında çok yetenekli ve sanat sahibi olan bir toplum olarak varlığını sürdürmektedir. Son yıllarda Tahhar şehrinin merkezinde örülen el işlemleri için özel bir pazar açıldığından dolayı ülke geneli ve yurt dışına bu ürünler talebi artmaktadır.

1.4.1.9.1. Ceket Örme

Tahhar Özbekleri arasında ceket örme çok eskiden bir el sanatı olarak günümüze kadar devam etmektedir. Genelde ceket işlemini genç kızlar yapmaktadır. Evlerde örülen ceketler pazarlarda yurtdışından gelen ceketlere göre daha dayanıklı olduğu için yüksek fiyatlarla satılmaktadır. Tahhar'da el ile örülen ceketler genel olarak siyah, mavi ve kırmızı renkli olmaktadır.

1.4.1.9.2. Hasır Örme

Tahhar Özbekleri hasır örme geleneğini hala eskisi gibi sürdürmektedir. Hasır Tahhar şehrinin Deşt-i Kale, Hoca Bahviddin, Darkat ve Yengi Kale ilçelerinde büyük kamış, ormanları olmak üzere bu bölgelerde örülmektedir. Hasırlar evlerin damlarında kilim altında kullanılır. Köyler odaları kerpiçten olduğu için odanın tavanı daima hasır döşelidir. Özbekçede hasır'a "Borya" denilir. Hasır örme işlemini genelde erkekler ve gençler yapmaktadır. Hasır sadece kamıştan değil diğer dallardan da örülme işlemi yapılır. Hasır örmek diğer örme işlemleri gibi çok zaman almaz. Kamış dışında diğer dallardan da örme işlemleri yapılır. Hasırlar daha süslü olması için renkli ipler veya renkli kumaşlar kullanıldığı görülmektedir. Özbekler yaz ayları kavun ve karpuz tarlalarına sopalardan yapılan evlerin üstü ve etrafına hasır kullanmaktadırlar. Ayrıca çobanlar, bahar aylarında koyunları otlatmak için çöllerde kısa zamanlı evleri ve koyunlar ahırını hasırdan yapmaktadır. Eskide Tahhar şehrinde çoğu evlerde hasırdan yapılan evler ve mutfaklar bulunmaktaydı. Ama günümüzde Rustak ve Kelefgan ilçelerini bazı köylerinde mutfak olarak kullanır (Kaynak Kişi: sefer Bay).

1.4.1.9.3. Sepet Örme

Tahhar'da çok farklı sepet örme şekli vardır. En çok kullanılanı ve önemlisi ise ekmek sepetidir. Ekmek sepeti de tepsi gibi yuvarlak olur. Ekmek sepetinden sabahları Özbek kadınları ve fırıncılar ekmek pişirince kullanırlar ve de her akşam caddelerin kenarındaki tezgâhlarda genç veya yaşlı kadınlar kamışlardan ya da fıstık dallarından yapılan sepetlerin içinde tandır ekmeğini satarlar. Daha sert olan sepetler ise meyve veya diğer eşyaların saklamak için kullanılır. Ayva ve fıstık dallarından yapılan sepetlerin içinde çiftçiler domates, bahçeciler meyvelerini pazarlamak

içinkullanmaktadır. Tahhar’da örücülüğün her çeşidi bulunur. Balık tutma sepeti, keklik ve diğer öten kuşlar için farklı kafesler, aynı dut, fıstık ve ayva ağaçlarının dallarından örülür.

1.4.1.9.4. Süt Sepet Örne

Süt sepeti genelde ayva ağacının küçük parmak gibi ince dallarından örülür. Süt sepeti eskiden buzdolabı olmadığı için Özbekler arasında yaygın olarak kullanılırdı. Ve hala çoğu yerlerde süt sepetlerini içinde süt, yoğurt, süzme yoğurt, tereyağı ve yemekler konulur. Süt sepetleri geniş ve büyük örülüp ters çevrilerek süt ürünlerin saklanması ve bu ürünlerin hava alması için kullanılır. Kedi veya köpek gibi Hayvanların dokumaması için sepet üstünde ağır bir şey bırakırlar. Hem de çocukların ürünlere zarar vermemesi için daha elverişlidir. Özbek halkı örücülük alanında çok yetenekli ve maharetlidirler. Özbeklerde sandalye, ranza vd. el sanatları hâlâ eskisi gibi korunmaktadır.

1.4.1.9.5. Şapka ve Çorap Örne

Tahhar Özbeklerini arasında toppı şapkası ve çorap örmek ve kullanmak çok yaygındır. Köylerde kadın ve genç kızlar tarafından farklı motiflerle örülen şapka ile çoraplar genelde siyah ve kırmızı renkli ipeklerle örülür. Ama kadınların şapkaları ise genelde yeşil, beyaz ve pembe ipliklerle örülmektedir.

1.4.1.9.6. Sarık Örne

Tahhar ilçe ve köylerinde yaşayan erkekler eskiden 15 yaştan sonra itibaren sarık takmaya başlarken ama son yıllarda sadece din adamları ile yaşlı ve orta yaşlı kişiler kullanmaktadır. Din âlimleri genelde beyaz renkli sarık takarlar. Bor ve gri renkli kaliteli ipeklerden örülen sarıkları ise çoğunlukla zengin adamlar kullanırlar. Ayrıca çobanları siyah ve gri renklerle örülen sarığı kullanmaları geneldir. Sarıksız zenginler ayıpla karşılarlar. Hala köylerdeki camilerde başı açık gidilmez. Sarık örüme işlemi Tahhar’ın her bölgesinde vardır. Din adamları ve zengin kişilerin sarıklarının uzunluğu yaklaşık 5-6 metreye kadardır. Ama çobanları kullanan sarıklarının uzunluğu ise 3-4 metre olmaktadır.

1.4.1.10. Ağaç, Taş, Maden, Toprak, Cam ve Deri İşlemeciliği

Ağaç hayatımızda önemli bir yere sahiptir. Güney Türkistan özellikle Tahhar şehrinde insanlar ağacı evlerin damlarının üstünde kullanırlar. Hem de eskiden marangozlar, kavak, söğüt ve çam ağalarından kapı, pencere, dolap, masa, beşik, çocuk oyuncakları ve sandalye yaparlardı. Ayrıca geçmişte dut ağacından yapılan hamur leğeni, yemek kaşığı ve çeşit çeşitkaplar kullanılmışsa da şimdilik bu eşyalar kültürel miras ve moda olarak bazı evlerde kullanılmaktadır. Halen Tahhar şehrinin bazı bölgelerinde devam eden yağ çıkarma makinesi “covaz” da dut ve çınar ağacından yapılır. Tahhar’da normal taşlar sadece evlerin alt yapısı ve duvarda kullanılır. Beyaz ve siyah mermer taşlar odalarda, banyoda, mutfakta ve kabir taşı olarak kullanılmaktadır. Taş, Tahhar’ın her bölgesinde bulunmaktadır.

Güney Türkistan gerçekten yer altı kaynağı açısından zengin bir bölgedir. Bu bölgeye bağlı Tahhar şehrinde de birçok maden bulunmaktadır. Madenler hakkında ise birinci bölümde Tahhar’ın coğrafi özellikleri başlığında bilgi verdik.

Topraktan evlerin ve odaların duvarları için faydalanılmasından başka Tahhar şehrinin Rustak ve Çahab ilçelerinde özel topraklardan yemek tabakları, hamur leğenleri, değişik kaplar ve saksı yapılmaktadır. Tahhar genelinde cam işlemeciliği yapılmamaktadır. Tahhar halkının yüzde 85’i çobanlık, hayvancılık ve çiftçilik ile uğraştıkları için deri işlemeciliği de yaygındır. Tahhar’da Özbek ustalar deriden oğlak ayakkabısı, çamış, çarık ve başka tür ayakkabılar yapmaktadırlar.

1.5. Pazarlama ve Ticaret

Tahhar halkı kendi ürünlerini pazarlamak için hafta içi belli günlerdeki pazar yerlerine at, eşek, deve ve son yıllarda araba ile götürmektedir. Pazar yerlerinde her ürün için ayrı stantlar bulunmaktadır. Ürünleri, şehir ve ülke genelinden gelen tüccarlar alıp ülkenin diğer şehirlere ve de yurtdışına (Pakistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkiye, Hindistan ve Çin) ihraç etmektedir. Tahhar’ın kuru ve taze meyvesi özellikle üzüm ve fıstığı Çin ve Hindistan’a gitmektedir. Afganistan genelinde Tahhar pirinci büyük öneme sahip olduğu için ülkenin tüm şehirlerinde kullanılmaktadır.

1.6. Kiler, Mutfak, Beslenme

Özbek mutfağı eskiden beri en meşhur lezzetli mutfaklardan sayılmaktadır. Genel olarak Tahhar Özbeklerinin mutfağı evin bir köşesinde ve oturma odalarından uzakta bulunmaktadır. Tahhar şehrinin merkezi ve köylerinde yemek ocakları ile ekmek tandırı yan yanadır. Özbek ocakları ve tandırı çamurdan yapılır. Özbekler yemek ve ekmek pişirmek için odun ve tezek kullanmaktadır. Yemek tencereleri de bir tür özel kumdan yapılır, adı ise “çuyan”dır. Özbek mutfağının malzemeleri de kazan, dekçe, kap kir, kaşık, dangı, ağır vs. dir. Tahhar’da ekmek tandırı, ekmekler büyük olduğundan dolayı geniştir. Tandırın ağzı yukarı, deliği ise aşağıdır. Ekmek ve tandır malzemelerine ise kesav, karsan, sofra, engiçe, rafda ve muhpar denir. Genel olarak Tahhar Özbeklerinin mutfağında halk yemekleri (Özbek pilavı, kiçri, mest aba, kurttab, aş, çorba vb) pişirilir.

Hayvansal Besinler

Genel olarak sosyal hayatımızda diğer yemekler yanında hayvansal besinlerden de sağlığımız için önemli bir ölçüde tüketmekteyiz. Hayvansal besin, hayvanlardan elde edilen her türlü nimetin genel adıdır. Tahhar yöresinde genel olarak bu besinler: et, kelle paça, ciğer, işkembe, süt ve süttten üretilen ayran, yoğurt, kaymak, peynir, çaka(süzme yoğurt), tereyağı, deleme ve ayrıca balık ile yumurtadır.

Tahhar Özbekleri genelde tüm yemeklerinde (Özbek pilavı, kebab, kuğurma, daşı, mantı, mest aba vs.) koyun, keçi, dana, deve, tavuk ve öküz eti kullanmaktadır. At etini ise genelde hasta kimseler kullanır. Özbekler at eti yerler. Özbekler arasında atınKadir Gecesinde kişnediğidüşünümlere etinin helal olduğuna inanılmaktadır. Tahhar Özbekleri arasında çok kullanılan hayvansal yiyeceklerden bir diğeri de süttür. Halk genelde inek, koyun ve keçi süütünün kaynatarak sabah kahvaltıda içmektedir. Ayrıca süttten yapılan “şorçay” (sütlü çay) Güney Türkistan’n Katagan bölgesinde bulunan Tahhar ve Badahşan şehirlerinin insanların meşhur kahvaltılığı olarak bilinir. Şorçay, suya siyah çay atarak bir saat kaynattıktan sonra kaynamış süt, ezilmiş ceviz, tereyağı ve tuz ilave edip birkaç dakika daha ateş üzerinde bekletilerek hazırlanır. Deleme yeni doğum yapan koyun ve keçi ve ineğin ilk sağılan süttünden yapılır, bu süt ise Pişirilerek yenilir.

Özbekler, yoğurt hazırlamak için inek, koyun ve keçininkaynamış sütünüsulu kabak içinde biraz eski yoğurt karıştırarak sepet altında bırakırlar. Bir gece gündüzden sonra süt yoğurtta döner. Ayran ve tereyağını ise hayvan derisinden yapılmış “alameş” denilen bir torbanın içine atıp saatlerce salladıktan sonra ele etmektedirler. Çaka yani süzme yoğurt da ayranın sert olan kısmından yapılır. Daha sonra ise süzme yoğurttan kurut yapılır.

Özbeklerin en çok tükettiği, sevdiği hayvansal besinlerden et, etli yemekler ve bu yemeklerin yanında yoğur ile ayrandır. Tahhar’da insanlar diğer hayvansal besinlerden balık, tavuk yumurtası ve bazı kuşlar (ördek, kaz ve turna) etini de tüketirler. Özbekler balıketini bitki yağında kızartıp yerler.

Tahhar genelinde hayvansal besinlerden yapılan bazı yiyecekler şunlardır:

1.6.1.1. Kurut Aba

Kurut aba genel olarak kış mevsiminde, özellikle karlı günlerde soğuğa karşı korunmak için yenir. Kurut aba, lezzetli kurut ve yazın hazırlanan kavun helvasından yapılır. Kurut aba yemeği, yağda soğankavrulur, kurut ve helva sıcak suda ezilir, ikisi karıştırılıp bir saat kaynatılarak hazırlanır. Bu yemek çoğunlukla köylerde halkın özel yemeği olarak meşhurdur. Kurut aba aslında çorba gibi olup tabakta ekmek doğranarak yenilir.

1.6.1.2. Şir Pirinç (Sütlü Pirinç)

Genel olarak Özbek mutfağının en lezzetli yemeklerinden biri şir pirinçtir. Şir pirinç sıcak yendiği için genelde kış aylarında hazırlanır. Bu yemeğin yapılışı: öncelikle pirinç kaynamış süt ile bol şeker katılarak haşlanır. Pirinç piştikten sonra tabağa alınıp üzerine tereyağı eritilip dökülür. Bu yemek ekmek ve el ile yenilmektedir. Şir pirinç çoğunlukla köylerde misafir gelince yapılmaktadır.

Bitkisel Besinler

Tahhar yöresinde nane, biber, kabak, patlıcan, gülpi, maydanoz, sarımsak, soğan, marul, şalgam, havuç, patates, domates, bamya, fasulye, nohut, tahıl, bulgur, çilek,

elma, karpuz, kavun, salatalık, ıspanak, enginar, nar, üzüm vb. sebze ve meyveler başta gelmektedir.

Sebzeler, Özbek Türklerinin meşhur olan mutfağına sonradan girmiş, ve günümüzde ise yemeklerimiz arasında ve soframızın köşesinde yaygın olarak yer almaktadır. Bitkisel besinlerin birçoğu pişirilerek ve bir kısmı da çiğ yenilmektedir. Tahhar Özbeklerinin mutafında en çok kullanılan bitkisel besinler bamya, patlıcan ve ıspanaktır. Sarımsak ise genelde Özbek pilavı ve çorbaya katılır.

Besinlerin Muhafazası

Genel olarak köy yaşamı şehir yaşamından farklı olduğu için besinlerin muhafazası da farklıdır. Şehirlerde besinler genelde buzdolabında saklanmaktadır. Özbekler eskiden beri hayvancılıkla uğraştığı için hayvansal besinlerin muhafazasını da öğrenmişlerdir. Özbekler süt, yoğurt, kaymak ve delemeyi sulu kabak içine alıp sepet altında saklamaktadırlar. Etti ise tuzlayıp kumaştan dikilmiş torbada ağaç veya duvara asmaktadırlar. Pişirilmiş eti de bir kabın içinde yağa bırakırlar. Havuç ve şalgam gibi sebzeler nemli toprak altına gömülmektedir.

Mutfak Düzeni, Mutfak Araç ve Gereçleri

Tahhar nüfusunun yüzde sekseni köylerde yaşadığı ve köylerde de elektrik olmadığı için insanlar çağdaş mutfaklara sahip değildir. O yüzden köy mutfaklarının düzeni şehir mutfakları düzeninden biraz farklıdır. Tahhar Özbeklerinin mutfağı, oda büyüklüğünde olup biraz yüksekçedir. Mutfaklar genelde evin bir köşesinde, diğer odalardan uzaktır. Mutfağın bir kenarında çamurdan yapılmış birkaç tane ocak bulunur. İki tür ocak vardır. Büyük ve küçük tencere ocağı yan yanadır ve bir çay ocağı da onların yanındadır. Ayrıca ekmek tandırı da aynı mutfak içinde başka bir köşededir. Tandır, keçinin kılı ve özel toprak çamurundan yapılır. Köy mutfaklarında genel olarak dolap olmamaktadır. Tencere her zaman kendi yerinde yani ocağın üstünde durur. Diğer kaplar ise ocakların yanında uzun uzun sopalardan yapılmış “çayla” denilen yüksek yere konulur. Mutfak malzemeleri (yağ, pirinç, tuz, soğan vb. şeyler) mutfakta değil ambar hanede saklanır. Bazı küçük şeyler ise sepet altında saklanmaktadır.

Özbek mutfağının araçları ise (kazan, dekçe, kap kir, kaşık, mangı, ağır, yağ pip vb.) şeylerdir. Tandırın araçları da kesav karsan, sofra, engiçe, rafda ve muhpardır. Tahhar Özbeklerinin mutfağında çoğunlukla kadınlar yemek yapmaktadır.

Yiyecek ve Yemekler

Genelde her bir toplumun yiyeceklerinin ismi, yapılış tarzı, lezzeti, şekli ve tüketimi açısından farklılıklar vardır. Tahhar Özbeklerinin yiyecek ve yemekleri dendiğinde hemen aklımıza Özbek pilavı gelir. Genel olarak Özbeklerin yiyeceklerinin büyük kısmı hamurdan yapılmaktadır. O yüzden Özbekler arasında söylenen “Özbek evinde buğday, un olursa misafirizzetle ağırlanmış olur” atasözübu durumu iyi anlatmaktadır.

Tahhar şehrinde yaşayan Özbek Türklerinin hamurdan yapılmakta olan yiyecekleri şunlardır:

1.6.1.3. Çelpek

Bu yiyecek ise buğday unundan yapılan hamuru üç dört köşeli kesip sıcak yağda kızartarak hazırlanır. Çelpek genel olarak kahvaltıda yenilir. Ve bazen ise hayrat günlerinde veya kadınlar kabir ziyaretine giderken yapıp götürürler.

1.6.1.4. Acur

Şekerli ve yağlı hamur, fındıktan büyük kesilip sıcak yağda kızartılarak hazırlanır. Çayla yenir. Genelde bu yiyecek bayram ve düğün günlerinde hazırlanmaktadır.

1.6.1.5. Katlama

Genel olarak Özbeklerin düğünleri ve bayram günlerinde yapılan katlama yiyeceği bol yağlı hamuru kat kat-kat yaparak her katın arasında bol şeker konulur. Katlama büyük yuvarlak veya dört köşeli halinde kazanda kızartılır. Bazen Piştikten sonra üzerine yine bol şeker atılarak yenilir. Katlama yiyeceği çoğu zaman kadınlar akrabalarının ziyaretine gidince ve gelinler damat evine gelince yapılır.

1.6.1.6. Petir

Arasında koyun kuyruğu olan yağlı hamurdan yuvarlak kesilerek tavada pişirilir. Bazen de kalın ekmek şeklinde yumurtalı olarak tandırda pişirilmektedir.

1.6.1.7. Çörek

Sütlü yağlı ve şekerli hamur yuvarlak kesilip tandırda pişirilmektedir. Çörek yiyeceği genelde bayram ve düğünlerde yaygındır.

Tahhar Özbekleri arasında yaygın olarak yapılan ve sevilen halk yemeklerinden bazıları ise şunlardır:

1.6.1.8. Özbek Pilavı

Özbekler Afganistan'da ve Özbekistan'da veya dünyanın neresinde yaşasalar da, onlara ait olan ve onların adı ile geçen Özbek pilav mutfaklarının en önemli ve ünlü yemeğidir. Afganistan genelinde Özbek pilava “kabili Özbek-i, pirinç, kabili ve pilav” adıyla geçmektedir. Tahhar'da Özbek pilavı birkaç çeşitli hazırlanır. Mesela: Şiltte Pilav, Dağlama, Dam Pohut vd. Özbek pilavı “*M. Ö. 4. yüzyılda, Büyük İskender zamanından bu yana yapılan, her bir aşçının kendi bulduğu bir özelliği ekleyerek zenginleştirdiği ve bu nedenle bir “sanat” diye nitelendirilen pilavın yapılışı, bölgeden bölgeye değişiklik gösterse de, hepsinin ayrı bir lezzeti, ayrı bir özelliği bulunuyor. Pilav yapımında ana malzemeler değişmez. Bu yemek sile pirincine et, havuç, kuru üzüm ve salça karıştırılarak yapılmaktadır. Bu yemeğin püf noktası ‘dem’idir. Pirinç suyunu çekince yirmi dakika çok kısık ateşte bekletilmekte, yemeğin hava almasını engellemek için de tencerenin kapağının kenarı beyaz bez veya hamurla kapatılmaktadır.*” (Abdulla, 2017: s. 23). Bazı yemek tariflerinin yüzyıllar öncesinden kaldığı geleneksel Özbek mutfağının en önemli konumunda bulunmaktadır” Tahhar'da Özbek pilavı otellerde, düğünler ve hayratlarda pilav uzmanı olan erkek aşçılar tarafından yapılır. Evde ise genel olarak kadınlar hazırlarlar. Özbeklerin evlerine misafir geldiğinde bu pilav vazgeçilmez ana menüdür. Misafir çok olduğunda pilavı erkekler pişirir. Pilav pişirmek için özel yerler de bulunur. Pilav büyük kazanlarda pişirildikten sonra orada yenilmektedir. Yemek bittiğinde orda bulunan en yaşlı kişi şükür duası

eder. ayhaneler özellikle kalabalık misafirlerin ağırlandığı yerlerdir. Buralarda yenen yemek, yapılan sohbetler bir geleneğe dönüşmüştür. Özbeklerde “bir gün ömrün kalmışsa pilav ye”, ölsen de pilav yiyip öl” denilen atasözü meşhurdur.

1.6.1.9. Kıçrı

Halk arasında “kıçrı kurut, maşşule ve maşpilav” adı ile meşhur olan bu yemek börölce ve her çeşit pirinç karışımından yapılır. Çoğunlukla kış ayları evde pişirilen bu vazgeçilmez yemek kazanda hazırlanır. Maş şule hazırlanırken, öncelikle börölce buharda bekletilir. Sonra ise yağda soğan kızardıka gerekli miktarda su atılır. Daha sonra börölce ve ardından pirinç elenir. Kıçrı pişince tabağa alınıp üzerine kurut çözeltili su ile kişniş konulup yenir. Bu lezzet genelde akşam yemeğine hazırlanır.

1.6.1.10. Tandır Ekmeği

Özbek Türklerinin sofralarının başköşesinde yer alan ve çok diğeri verilen tandır ekmeği, her evde bulunur ve pişirilir. Genelde Tahhar şehrinin tandır ekmeği Afganistan’ın diğeri bölgelerinin ekmeklerinden farklı yapılmaktadır. Tahhar Özbeklerinin tandır ekmeği genellikle yuvarlak, hafif ve büyüktür. Hamur ve ekmek tandırı her evde bulunmaktadır. Tandır ekmeği genel olarak her sabah kahvaltıdan önce pişirilir. Özbeklerin, tandırın sıcak ekmeği ile kahvaltı yapmaları çok önemlidir.

İçecekler

Tahhar’da sudan sonra en yaygın kullanılan içecek ayrandır. Özbekler ayrana “kök elâv” derler. Genelde kök elâv yaz aylarında sofranın vazgeçilmez içeceklerinden sayılır. Kok elâva salatalık, yeşil soğan ve nane katılmaktadır. Ayrıca süt, meyve suyu ve her türlü şerbet Tahhar halkının önemli ieceklerindendir. Tahhar’da insanlar genel olarak nehir, kuyu ve bulak suyu içmektedirler. Kahve ise bu bölgedekilerin en az tüketilen içeceğidir.

Sofra Düzeni

Özbeklerde sofra düzeni en önemli geleneklerden biridir. Tahhar’da genelde erkekler ayrı ve bayanlar ayrı sofra kurarlar. Sofra düzeninden önce oturan kişilerin eline evin küçük kimsesi bir baştan su dökmektedir. Özbek geleneğinde kutsal kabul edilen safra açılınca ilk olarak çift tandır ekmeği konulur. Sonra ise her iki kişi için bir tabak Özbek pilavı gelir. Ondan sonra salata, kurma, her çeşit içecek herkes için ayrı ayrı pilav tabağının etrafına konulur. Özbekler genel olarak ayak üzerine oturarak pilavı el ile yerler. Ayrıca Özbekler yemeye başlamadan önce şu duayı okumaktadır. “ Huda köp bersin, aşırıp taşıyıp bersin, tam taşga sığmaz tavlat bersin, dost zar düşman har bolsun, kinisga muhtaç kılmasın, ot balası, su balasından ve nahak töhmetten özi kurusun!”

“Bismillahirrahmanirrahim. Allah çok versin, fazla versin! Geniş yerlere sığmaz devlet versin! Dosta zar, düşmana har, Cimriye muhtaç etmesin! Ateş belası, su belasından, haksız töhmetten, Özü kurusun!

Yemekten sonra şu dua yapılır: “biz az kıldık Huda köp bersin bereket kelsin bala ketsin tastarhanga berekat Aallah-u Akbar” , “Biz az yedik Allah çok versin! Bereket gelsin bela gitsin! Sofraya bereket!”.

Sofra toplandıktan sonra ilk olarak büyüklerin ellerine su dökünür. Yemekten sonra Özbeklerde tatlı ile yeşil çay içmek yaygındır.

İKİNCİ BÖLÜM

HALK BİLGİSİ

2.1. GİYİM KUŞAM

2.1.1. Erkek Giyimleri

2.1.1.1. Köylek-İştan

Afganistan’ın genelinde kullanılan köylek-iştan aslında Hint kültürüne aittir. Günümüzde Afganistan halkının yerel ve milli kıyafeti olarak geçmektedir. Köylek-iştan parçası Çin ve Pakistan ülkelerinde üretilip Afganistan’a gelmektedir. Bu elbise farklı renklerde, terziler tarafından makine ile dikilmektedir. Tahhar Özbekleri arasında günlük hayatta ve özel günlerde bu kıyafetin gençler yaz aylarında beyaz renklisini, başka mevsimlerde siyah ve gri renklisini kullanmaktadır. Ama yaşlı kişiler özellikle beyaz renk köylek-iştan giymektedir. Köylek-iştan çeşitli isimlerle (kasımî, çapa yakan, sünnetî ve yakansız) de anılmakta olup iki koltuk altında iki tane cep veya göğüs sol tarafında bir cep ve bazen de cepsiz olur.

2.1.1.2. Göpiçe

Genel olarak Afganistan Türkleri özellikle Özbeklere has olan bu üst giysi kırmızı ve siyah renkli kalın kumaştan “köylek-iştan” tarzında yapılır. Göppi veya göpiçedenilen bu giysiyi kış ve baharın ilk aylarında yetişkinler ve gençler giyinse de yaşlı kişiler de kullanmaktadır. Göpiçe aynı köylek-iştan gibi iki kol ve iki koltuk altında iki cepli yapılır. Bu elbiseyi büyükler giyince onun üzerinden ton giymektedirler. Eğer çoban birisi giyerse beline kuşak bağlar. Göpiçe parçasını herkes kendisi alıp özelterziye götürür. Terzi ise onu köylek-iştan gibi keserek altından siyah bir tafta verip makine ile dikmektedir. Bir göpiçenin dikilmesi yaklaşık iki gün zaman alır.

2.1.1.3. Çapan (Ton)

Bu giysinin Türkiye Türkçesindeki genel adı kaftandır. Türkî halklar arasında eski zamanlardan günümüze kadar gelen yaygın bir giysidir. Eski zamanlarda göçmen ve yerli Türkler yolculuk ve iş mevsimlerinde kendilerini güneşin sıcağı ve kışın soğğundan korumak için kullanmışlardır. Türklere ait olan bu kıyafet Tahhar'da halk arasında çapan adı ile çok eski zamanlardan biri farklı renk ve farklı parçalardan yapılarak yaşlı ve genç erkekler tarafından giyilmektedir. Tahhar Özbeklerinin giydikleri tonlar ipek ve pamuktan yapılır. Genelde tonlar kırmızı, yeşil ve gri kumaşlardan dikilir. Tonun bir cübbe şeklinde kolları çok uzun ve geniştir. Tonlar özel ve sade şekilde yapılır. Özel yapılan ton giysisi iki çizgili ve bir çizgili olup Özbek zenginleri ve devlet adamları giyerler. Özbek tonunu son yıllarda Afganistan'da yaşayan bütün etnik grupları çok beğenerek bayramlarda, düğünlerde ve özel günlerde kullanırlar. Bu giysi ülke genelinde bir değerli hediye olarak da armağan edilmektedir. Ton giysisinin kolları uzun ve geniş olmasının-öyle yakışmasından başka- birkaç sebebi vardır. Eskiden insanlar tarlalarda ve diğer yerlerde sırtlarında yük taşıdığı zaman elbisenin uzun kollarına yükü bağlamak için kullandığı düşünülmektedir. Başka nedeni ise kış aylarında elleri soğuktan korumaktır. Tahhar şehrinde kullanılan tonlarının birkaç çeşidi vardır. Bunlar “çakman, allaça, kakma, postin ve kepenek” tir.

2.1.1.3.1. Çakman Ton

Güney Türkistan'ın Katagan bölgesinde özellikle Tahhar ve Badahşan şehirlerinde kullanılan çakman eski zamanlardan beri bu bölgede yaşayan Özbek Türkleri tarafından giyilmektedir. Çakman deve yününden yapılır. Kadınlar deve yününi ip yaparak dokuduktan sonra el ile dikmektedirler. Çakman az ve pahalı olduğu için sadece büyük ve zengin kişiler kullanmaktadır. Çakman tonu diğer tonlar tarzında olup sadece biraz ince ve yakası ile iki kolunun ağzı ise kırmızı kumaştan yapılır. Çakman her mevsimde, günlük hayata, düğünler, bayramlar ve özel günlerde giyilir.

2.1.1.3.2. Allaça Ton

Tahhar Özbeklerine has olan Allaça tonu, ipek böceğı kozaları çözölerek çıkarılan ince ve parlak ipek ve sade pamuk ipinden yapılan çok pahalı ve değerli ton çeşididir.

Allaça kumaşını öncelikle yaşlı ve tecrübeli kadınlar el ile dokurlar. Sonradan ise yeşil, kırmızı, beyaz ve sarı boylarla boyanır. Daha sonra parça özel bir tarzda ton olarak makineyle dikilir. Allaça tonu parlak ve ince olup sadece bahar ve yaz aylarında kullanılır. Son yıllarda ise Allaça parçasından bayanlar da kısa ton yapıp özel günlerde kullanmaktadır (Kaynak Kişi: NisarahmadFaiq).

2.1.1.3.3. Kakma Ton

Tahhar şehrinde iş adamlarına has olan bu ton pamuk ipi ve deve yününden yapılır. Tecrübeli kadınlar devenin yünü ve pamuğu karıştırıp ipi yaptıktan sonra dokurlar. Daha sonra ise el ile ton şeklinde dikmektedirler. Kakma tonunu yaz aylarında çobanlar ve çiftçiler güneş sıcaklığına karşı giyerler. Ayrıca kakma donu Güney Türkistan genelinde güreşçiler tarafından güreşin genel kıyafeti olarak kullanılır. Bu tonu dokuma ve dikme tarzını sadece Özbek kadınları bilir.

2.1.1.3.4. Postin Ton

Afganistan'ın genelinde kullanılan postin ton, yırtıcı hayvanların (aslan, kaplan vs.) derisi ile tilkikuyruğundan yapılan bir ton çeşididir. Tahhar şehrinde postin ton özel ustalar tarafından el ve makine ile dikilmektedir. Postin iki çeşit (kaftan ve mont tarzında) yapılır. Mont tarzında yapılan postinler kolsuz olup yakasına tilkikuyruğu dikilir. Kaftan tarzında dikilen postin de kısa kollu olup kol ve yakasına tilkikuyruğu konulur. Postin sıcak tutan bir kıyafet ve pahalı giysi olduğu için zengin kişiler kış aylarında kullanmaktadır (Kaynak Kişi: Usta Cora).

2.1.1.3.5. Kepenek Ton

Kış ve bahar aylarında yağmur ve soğuğa karşı sadece çobanların kullandığı bir tondur. Kepenek, koyun, keçi ve deve yününden yapılır. Çoban karısı bahar aylarında koyun, keçi ve deve yününi toplayıp onları karıştırır, yıkadıktan sonra sopa ile vurarak kilim gibi yapar. Daha sonra el ile dikilmektedir. Kepenek ikiyüzlü ve kolsuz olur.

2.1.1.4. Toppi

Tahhar Özbek Türklerinin arasında “takıya”ve “kala peş” adı ile de meşhur olan toppı şapkası, eski zamanlardan beri genel olarak yaşlılar ve köylerde ise gençler ve yaşlı kadınlar tarafından giyilir.

“Toppı sadece geleneksel bir başlık değildir. Özbek halkı için bu şapkaların çeşitli anlamları da bulunmaktadır. Örneğin, bir erkeğin şapkasının başından düşmesi çirkin ve ayıplanacak bir hareket olarak kabul edilir. “Senin başında şapka var mı?” sorusunun anlamı “Sen de erkek misin?”dir. Çünkü doğu efsanelerine göre, insanın kafasına konan kuşun mutluluk getireceğine inanılırdı. Bu nedenle çocuk şapkalarının çoğu hâlâ kuş tüyleriyle süsleniyor. Çocuk şapkaları ayrıca, değişik nakışları ve resimleriyle de ilgi çeker. Simli kumaştan yapılan şapkaya, çocuğu kem gözden korumak için de bir nazarlık takılır.

Halk arasındaki inanışa göre, kadınların sevdiği erkek için diktiği şapka, onu belalardan, felaketlerden korur. Bu nedenle kadınlar, erkekler savaşa ya da uzak yola giderken diktikleri şapkayı onlara hediye ederlerdi. Şapkanın renkleri ve süslemesi de diken kadının duygularını anlatırdı.” (Fevzi, 2013: s. 31). El yapımı toppılar bugün de büyük ilgi görmektedir Tahhar Özbeklerinin erkek toppıları, yuvarlak ve kubbeli şekilde, kırmızı, yeşil, turuncu, sarı renklerle kumaşlara dikilir. Toppılarda farklı çiçekler ve kuşkanadı şekli kullanılır. Tahhar’da genel olarak yaşlı kişiler, din âlimleri ve camideki Kur’an öğrencileri toppı üzerine sarık sararlar.

2.1.1.5. Şapka

Şapka (kola) Tahhar Özbekleri arasında yaygın olarak kış ayları ve özel günlerde kullanılır. Özbeklerde şapkanın yapılış şekline, kullanma zamanına göre birkaç çeşidi vardır. Meselâ oğlak şapkası tilkinin kuyruğundan yapılır. Bu şapkayı genelde sadece oğlak (kökbörü) oyuncular kullanmaktadır. Karakul şapkası de sadece yeni doğmuş kuzunun derisinden yapılır. Güney Türkistan’da bulunan “kara kulu” koyunu doğunca onun yavrusunu hemen kesip derisini ayırdıktan sonra tuzlayarak kuruturlar. Daha sonra has ustalar tarafından kalıp içinde el ile dikilir. Karakul şapkasını her zaman yaşlı kişiler, öğretmenler, ağalar ve bazen devlet adamları kullanmaktadır. Kalpak denilen

şapka da genel olarak kış aylarında kullanılır. Bu şapka koyun derisinden, pahalı olanları ise kurt, çakal ve geyik derisi ve tilkikuyruğundan yapılır.

2.1.1.6. Çammiş

Bir çeşit ayak giyimidir. Çok eski zamanlardan beri Katagan bölgesi özellikle Tahhar Özbeklerine has olan bu ayakkabı, öküz, koyun ve inek derisi ile son zamanlarda traktör lastiğinden yapılır. Çammiş ustaları, lastiği düz kesip sonra kırmızı ve sarı renklerle hazır olan deriyi kalıp üzerine el ile dikmektedir. Bu ayakkabıyı genelde yazları çiftçiler, çobanlar ve özel bir tarzda yapılanlarını ise zengin kişiler kullanmaktadır. Çammiş genelde kısa bir ayakkabıdır. Onu daha dayanıklı olması için boya ile değil keçinin yağı ile yağlarlar. Çammiş ayağı kokutmaz. Özel yapılan bir çammiş her zaman yağlanırsa yaklaşık 5-10 yıl kullanılır.

2.1.1.7. Öttik

Bir çeşit çizmedir. Çok eskilerden günümüze kadar, Özbek Türklerinin oğlak (kökbörü) oyunlarının özel ayakkabısı olan öttik, şimdi Afganistan genelinde sadece oğlak oyuncularından kullanılmaktadır. Bu ayakkabı da çammiş ayakkabısı gibi öküz, koyun ve inek derisi ile traktör lastiğinden yapılır. Öttikin özel ustaları yalnız Özbeklerdir. El ile dikilen bu ayakkabının yüksekliği yarım metre olmaktadır. Yüksek olmasının sebebi, oyun aşamasında bacağı her türlü sert vuruş ve çarpmadan korumaktır. Öttik sudan uzak tutulur ve her zaman keçi ve koyun yağı ile yağlanmalıdır. Bir öttik dikilmesi en az on-on beş gün zaman alır. Eğer bir öttik her kullanımdan sonra düzgün olarak yağlanırsa yaklaşık on yıldan fazla dayanır.

2.1.1.8. Çarig (Çarık)

Bir çeşit ayak giyimidir. Günümüzde çok kullanılmayan çarig özel ustalar tarafından el ile dikilir. Çarık genelde deve derisinden yapılır, bazen inek ve koyun derisinden de yapılmaktadır. Bu ayakkabının altı son zamanlarda araba lastiğinden ve üstü ise deridir. Ustalar el ile diktikten sonra düzgün olması için onu kalıba giydirmektedirler. Çarığı şimdilik köylerde yaşlı kişiler her mevsimde dayanıklı ve hafif diye kullanılmaktadırlar. Çarig da çammiş ve öttik gibi keçi yağıyla yağlanır.

2.1.2. Kadın Giyimleri

Genel olarak Tahhar şehri giysilerine “sarpa” veya “köylek” adı verilir. Kız elbiseleri iki parçadan oluşan “v” yakalıdır. Elbisenin üst kısmı dar olup etek kısmı bazen üst kısmı ile aynı renk bazen ise farklı renklerle geniş dikilir. Elbisenin etek uçlarına bir sıra “farak” adı verilen pile dikilerek süslenir. Yakası ise incedir. Genel olarak kolları bileğe doğru el üzerine kadar iner. Elbisenin boyu da bazen dize kadar bazen ise dizden ayak bileğine kadar hazırlanır. Tahhar şehrinde Özbek kızları eskiden özel günlerde, düğünlerde, bayramlarda renkli ipek kumaşı erkek elbisesi gibi dikerek üzerinden yakasına çiçekli desen işlenen uzun çapan giymekteydiler.

2.1.2.1. Kılalay

Kılalay eskilerden günümüze kadar Özbek kadınları tarafından kullanılan bir başörtüsüdür. Kılalay yarım metre uzunlukta olup “cim” denilen bir tür kalın kumaştan yapılır. Bunu yaşlı kadınlar hem inanç gereği hem de kafalarını soğuktan korumak için kullanmaktadır. Kadınlar başlarına kılalay takınca onun üzerinden de beyaz ve büyük bir başörtüsü takmaktadırlar. Bu giysi maalesef öz değeri ve kullanımını kaybetmiştir. Ama sadece Tahhar şehrinin bazı ilçelerinin uzak köylerinde kullanılmaktadır.

2.1.2.2. Çadır (Burka)

Genç kadınlar için mavi, yaşlı kadınlar için beyaz rengi kullanılan çadırı genel olarak uzak geçmişlerden beri Özbek kadınları kullanmaktadır. Çadır genelde bir dinsel kıyafet olduğu için kadınlar yüzleri ve vücutlarını yabancı kimselerden gizlemek için hicap olarak kullanırlar. Bu giysi geniş olup “parançı” denilen kumaştan yapılır. Onun başa giyilecek kısmı yuvarlak ve görme kısmı delik deliktir. Çadırın arka kısmının uzunluğu baştan ayak bileğine ve ön kısmı ise göbeğe kadardır. Son yıllarda ise siyah hicap genç kızlar arasında yaygın olarak kullanıldığı için bu giysiyi sadece yaşlı ve evli kadınlar kullanmaktadır (Kaynak Kişi: Tursun Hal).

2.1.2.3. Münsey

Münseyi, halen Tahhar şehrinin bazı köylerinde yaşlı kadınlar kullanmaktadır. Bu kış giysisinin üzeri gümüş işlemeli ve altı taftalı, içerisi de pamukludur. Münsey, erkek kaftanı gibi kısa ve kolları bileğe kadardır. Genelde rengi siyah ve mavi olmaktadır.

2.1.2.4. Vaskat

Vaskat, Türkî halklar özellikle Afganistan’da yaşayan Özbek ve Türkmen Türklerinin milli ve yöresel kıyafeti olarak günümüzde yaşlı kadınlar ve gençler tarafından giyilmektedir. Bu giysinin erkeklerin kullandığı vaskattan farkı şu: kadın vaskatı genelde kırmızı, gümüş işlemeli ve üzerine ipekle her çeşit çiçek şekilleri işlenir. Üzerine sikke ve küçük küçük cam parçacıkları takılmaktadır. Genel olarak vaskatlar kolsuzdur.

2.1.2.5. Çimli/Pay Cama (Şalvar)

Halen Tahhar Özbekleri arasında bazı köylerde yaşlı kadınlar giyinmektedir. Bu giysi Özbeklere hastır. Çimli genelde dört metre kırmızı, mavi, siyah ve beyaz kumaştan yapılır. Çimli çok geniştir, ayak bileğinin ağzı bir karış kadar olmaktadır.

2.1.3. Çocuk Giyimi

Eski zamanlardan günümüze kadar anne babalar kendi çocuklarını her an soğuk ve sıcağa karşı korumak için çeşitli elbiseler yapıp giydirmektedirler. Eskiden anneler çocuklarını soğuktan saklamak için pamuklu giysiler yapmış. Afganistan genelinde çocuk giyimi büyüklerin giydikleri “köylek-iştan” göppi, vaskatça, tokça’dır. Özbek anneler küçük çocukları için kış aylarında kalın kumaştan göppi, vaskatça ve yaz aylarında ise ince ve yumuşak kumaşlardan giysi hazırlamaktadırlar. Çocukların boynuna takmak için “münsikçe” veyemek yerken giydirmek için “aşhurak, kulak çin” gibileri hazırlamaktadırlar. Çocukların köylek iştan üzerine giydikleri kısa yeleğe nimçe denir. Bu yelek genelde renkli ipeklerden veya kırmızı kumaşlardan elde veya makinede dikilir. Çocuk yeleğinin yakası “v” şeklinde olup kolları kısa yapılıdır. Bu

yeleğin kışlık olanının arasına pamuk konularak kalın hazırlanır. Sıcak mevsimlerde ise sadece iki kat parçadan ince bir tarzda dikilip kullanılır.

2.1.4. Süslenme

Afganistan’da yaşayan Özbek Türklerinin süslenmeleri başka halklarınkinden çok farklıdır. Tahhar Özbeklerinde evli kadınlar saçlarını bir veya iki örgü yaparlar. Gözlere sürme çekilir. Burnun sol tarafına “bini hal³” takılır. Kulaklara “Sırga” adı verilen küpeler, boyna “nazgerdan” denilen gerdanlık veya “tavk” adı verilen kolye takılır. Bileklerine genelde gümüşten bazen de altından yapılmış “kara”, “bilezik” takmaktadırlar. Özel günler, bayram ve düğünlerde saçların düz durması için “sıhak” ve “tillekaş” adı verilen bir taç takarlar. Tillekaş üzerinde ise ince ipek bir örtü bulunur. Bu örtünün adı ise “lata”dır. Gelinlerin süslenmesi ise düğün günlerinde kına gecesinden başlar. Kına gecesi gelinler bayan kuaförüne gidip yüzüne makyaj yaptırmakta ve saçlarını bir az kesip yuvarlak yapmaktadırlar. Bazen de bu işi komşu kızları bir araya gelip yaparlar. Tahhar Özbek gelinleri genellikle kına gecesinde milli kıyafet giyerler, kulaklarına ve boyunlarına altın kolye ve küpeler takar, ellerine kına yakarlar. Gelin elbiselerinde *“Gelinin ellerinin görünmemesi için bilekten lastikle büzdürülüp, parmaklarının ucuna kadar uzayan bir kumuş parçası takılır, buna “yençe” denir. Gelin elinde “dest Romalçe” adını alan işlemeli bir mendil vardır. Bu mendili burun üzerinde tutarak yüzünü erkeklerden saklar. Gelinlerin saçlarına siyah ipek ipler ve boncuklarla hazırlanan “tahta pupek” adı verilen saç süsü enseden aşağı saçlara tutturulur. Bu süsü gelin 40 gün taşır. Başlarına taç kalpak giydikten sonra üzerine “Ak Parıl Romal” örterler”* (Fevzi, 2013: s. 39).

2.2. Halk Hekimliği

Tahhar şehrinde de insanlar eskiden beri halk hekimliği ile bazı hastalıklara çare bulmaktadırlar. Tüm halk “cin, peri ve başka varlıklara” inanırlar. Böylece kendilerini her türlü hastalıklardan korumak için çeşitli bitkilerden ilaç yapıp kullanmaktadırlar. Ayrıca dua gücüyle iyileşmek için din hocalarının duası, muska, cadı, neneler ve bağışlara inanmaktadırlar.

³ Gümüşten yapılmış bir hızma çeşidi.

2.2.1. Hayvansal Halk Hekimliği

El ya da ayağı kırılan kişilere öküz veya inek paçasını pişirip verirler. Kırığın iyileşmesi için sütü “zırk” denilen bitki ile karıştırıp kaynatarak vermektedirler. Eğer kırık doğru kaynamamışsa onun yumuşaması ve tekrardan doğru bağlanması için balık bağlanmaktadır.

Kansızlık ve tüberküloz hastalarına at eti, mide hastalıklarına deve etti, kansızlık problemi olan kadınlara ise tavşan eti kaynatılıp suyu ile birlikte verilmektedir.

2.2.2. Dini ya da Cin vb. Olağanüstü Varlıklarla İlgili Halk Hekimliği

Tahhar Özbekleri her türlü hastalık durumunda iyileşme amacıyla cami hocalarına gidip Kur'an okuturlar, muska alıp boyunlarına veya ellerine takarlar. Bazen de kâğıtta yazılan bazı duaları suya ezip içmektedirler.

Büyü ve ruhsal hastalık olması durumunda, bağışılar gelip hayvan kestirir, dombıra veya def çalıp hasta kişiye kamçı ile vurarak kırk gün evden çıkmamasını ve yağ yememesini söylemektedirler.

Eğer birisi kötü niyet ile başkasını hastalandırırsa onun bir giysisini getirip hasta kişinin önünde yakmaktadırlar.

Eğer bir kişinin göbeği ağrırsa göbek kaldırıcı kişi hamur yapıp hamuru yuvarlak bir şekle getirip hastanın göbeğinin üzerine koyar ve biraz pamuk yakarak sonra pamuğun üzerine bardağı ters çevirip bırakır. Bu işlem üç kez tekrarlanmaktadır. Kötek yiyen kişinin iyileşmesi için bir hayvanı kesip o kişiyi kesilen hayvanın derisine sararlar.

2.2.3. Bitkisel Halk Hekimliği

Yeni doğmuş çocukları her türlü hastalık ve kötü ruhlardan korumak için kırk güne kadar ev içinde “ıspan” (üzerlik) yakılmaktadır.

Yürek ağrısına hastaları için “zar sarak” denilen bitkinin çiçeklerini kuruttuktan sonra kaynatıp vermektedirler.

Sıtma hastalarına “sögüt” yaprakları ile “kasnı” adlı bitkinin dallarını kaynatıp vermektedirler.

Göz ağrıyla şeme (yeşil çay) veya ham patatesi yuvarlak kesip göz üzerine koyarlar.

El, yüz veya başka bir organın ateş ya da sıcak su ile yanması durumunda yanan bölgeye domatesi kesip bırakırlar. Bazen de kızıl topraktan çamur yapıp yanık yerlere çamur sürmektedirler.

Diş ağrısı için genelde soğan ve sarımsağı küçük küçük keserek bir parça içine bırakıp ağrıyan diş üzerine koyarlar.

Nezle ve grip hastaları için şalgam, soğan ve pirinci kaynatıp sonra biraz yoğurt katıp sıcak sıcak içirilmektedir.

Boğaz hastaları için halk hekimleri her sabah yemekten önce toz gargara yapmayı tavsiye etmektedirler.

Çocukların boğazı ağrıdığı zaman biraz acı taş, tencere altındaki siyah kurum ve ak taşı karıştırıp un gibi parçaladıktan sonra orta parmak ile boğaza basarlar daha sonra bir parça ile boğazın altından kaldırırılar.

Göz ve dudaklarda sivilce çıkınca yaşlı kadınlar biraz kül ile unu karıştırıp sonra hasta kişinin göz ve dudağına sürerler.

Hacamat (kan çıkarmak) için iki omuz arasından keçiboynuzu ile bazı hastaların kanını emerler.

Bayanlar saçları dökülünce susam ağacının külü ile saçlarını yıkarlar. Bazen de yoğurt ve limon ile yıkamaktadırlar.

El veya ayak bir yerden düşme nedeniyle ağrırsa ya da kabarırsa eski pamuğu sıcak su içine batırıp bağlamaktadırlar. Bu yöntem “Şor pahta” denir.

Halk hekimleri kırılan el ve ayağı bağlayınca onun sağlam olması için yumurta ve hamuru beyaz bürölce üzerine sürüp bağlarlar.

Kanı durdurmak için yara üzerine un veya şeker basılmaktadır.

Bel hastalıkları için “Taka Momlayı” denilen bir çeşit bitki damarını kaynatıp mum gibi olduktan sonra sıcak su ile içmektedirler.

Halk hekimleri, tansiyon hastalarına çöllerde yeşermiş olan “kok otu” isimli bir tür bitkiden çay yaparak içmelerini tavsiye etmektedirler (Kaynak Kişi: Pir Bay).

2.3. Halk Meteorolojisi

2.3.1. Ayla İlgili Belirtiler

Yeni görünen ay batınca, kırmızı renkliyse gece yağmur yağması beklenir. Eğer o anda rüzgâr kible taraftan sert gelirse sadece dağlara yağmur yağacağı tahmin edilir.

Eğer yaz aylarında sabahları ay buluttan dolayı görünmüyorsa, kışın erken geleceği tahmin edilir.

Her yıl kasım ayının onunda kar yağacağı tahmin edilir.

Çile aylarında yağmur yağmazsa bahar kurak geçer.

2.3.2. Mevsimlerle İlgili Belirtiler

Eğer yaz aylarında havada çok fırtına ve toz olursa kışın kurak geçeceği ve son baharda tarım ürünlerinin kuruyacağı tahmin edilir.

Yaz aylarında eğer şimşek olursa baharda yağış olmayacağı ve otların erken kuruyacağı tahmin edilir.

Sonbahar aylarında yağış az olursa bütün yılın kurak geçeceği tahmin edilir.

Eğer bahar aylarında yağış olmazsa, yaz aylarında kuraklık beklenir.

Haziran ayında yağmur çok yağarsa diğer yaz aylarında yetişen meyvelerin tırtılı olacağı tahmin edilir.

2.3.3. Güneşle İlgili Belirtiler.

Sabah doğan güneş bulutların arasında kalırsa yağmur yağacağı tahmin edilir.

Öğleden sonra güneş üzerine kalın bulutlar gelirse ve sert rüzgâr olursa havanın yağmurlu olacağına inanılır.

Güneş çıkınca dağınık bulutlar varsa yağmur yağacağı tahmin edilir.

Sabah güneş doğmadan önce bulutlar çok kızıl olursa, havanın iyi olacağı tahmin edilir.

2.3.4. Bulutlarla İlgili Belirtiler

Güneş renkli bulutlar yağmur getirir.

Güneşin doğduğu yerden çok parlak renkli gökkuşağı görülürse, büyük bir yağmur gelir.

Hava çok sıcaksa yağmur beklenir.

Batı tarafından siyah bulutlar çok gelirse yağmur yağar.

Siyah bulutlar yağmurun devamlı olacağını gösterir.

Beyaz bulutlar sert rüzgâr ile gelirse kar yağacağını gösterir.

Sabahları dağ başlarında siyah bulutlar varsa yağmur yağması beklenir.

Küçük küçük kar yağarsa devamlı olacağı tahmin edilir.

Kar yağışından sonra rüzgârsız siyah bulutlar gelirse, yağmur ve sıcak hava beklenir.

Rüzgâr ters dönerse hava düzelir.

Gökte çok uzak olan beyaz bulutlar varsa az yağmur yağacağı tahmin edilir.

Dağların üzerinde dolu beyaz bulutlar varsa gece yağmur yağması beklenir.

Bulutların arasında şimşek çakarsa çok yağmur beklenir.

Güneş doğduğunda dağların üzerinde kızıl bulutlar varsa hava düzelir.

2.3.5. Yıldızlarla İlgili Belirtmeler

Gece hava yıldızsızsa sabaha havanın sıcak olması beklenir.

Kış aylarında gökyüzü yıldızlı ise sabah havanın soğuk olacağı tahmin edilir.

Yedikardeş yıldızları görünürse hava sıcak olmaya başlar.

Soğuk yıldız, sabahları parlak görünürse hava soğuk olmaya başlar.

Kar yağınca gece yıldızlar görünürse gece hava soğuk olur.

Gece gökyüzü yıldızsız ise hava sıcak olur.

2.3.6. Hayvanların Hareketine Bakarak Hava Tahmini

Horoz geceleyin öterse hava sıcak olacaktır.

Ördekler neşeyle suya girer çıkarsa yağmur yağar.

Öküzler başlarını kaldırıp burunlarını yalarsa havanın yağmurlu olacağına inanılır.

Arılar çoğaldığında yağmur yağar.

Tilkiler ve kurtlar ulurlarsa hava bozar.

Kuşlar yuvalarına çekilirse hava bozar.

Sinekler grup halinde uçarsa yağmur yağar.

2.3.7. Bitkilerle İlgili Hava Tahmini

Dutlar çok olursa kış karlı geçer.

Ayva çok olursa kış uzun olur.

Yonca yapraktan dikilirse yağmur yağar.

Kavak yaprağını tepeden dökerse kış şiddetli geçer.

2.3.8. İnsanların Organlarının Ağrısına Göre Hava Tahmini

Romatizmalı bir kişinin ayağı ağrırsa hava bozar, yağmur yağar.

Romatizmalı bir kişinin sağ kolu ağrırsa kar yağar, eğer sol kolu ağrırsa rüzgâr çıkar.

Bir kişinin sağ kulağı sızlarsa hava sisli, sol kulağı sızlarsa don olur.

Bir kişinin ayağının altı terlerse kar yağar.

Bir kişinin burnu kaşınırsa havanın rüzgârlı olacağı tahmin edilir.

2.4. Halk Takvimi

2.4.1. YılAdları

Geçmişte Türkler bazı inanışlara göre yıl adlarını on iki hayvan ismi ile adlandırmışlardır. Eskiden günümüze kadar insanlar kendi yaşlarını hesaplamak için hangi hayvan yılında doğduğuna bakmaktadırlar. Yıl adları ise şunlardır:

Fare, inek, kaplan, tavşan, balina, yılan, at, koyun, maymun, horoz, köpek, domuz. Bu adlar çiftçiler arasında bazı inançlara sahiptir. Çiftçiler hayvan adı verilen yıllar üzerinden yılın nasıl olacağını ve nasıl geçeceğini tahmin ederler.

2.4.2. Hayvan Yıllarıyla İlgili İnanışlar

Fare yılında buğday çok olmaz, çünkü farenin kuyruğu çok incedir.

İnek yılında buğday ve başak tarımının çok olacağına inanırlar.

İnsanlar arasında kaplan yılında tarımın çok olacağı ve havanların da çok öleceğine inanılmaktadır.

Tavşan yılında yağmurun çok yağacağına inanırlar.

Yılan yılının, yılanın kuyruğu çok ince olduğu için yağmursuz ve kurak geçeceğine inanırlar.

At yılında, at çok büyük olduğu için yılın yağışlı ve tarımın çok olacağına inanırlar.

Koyun yılında bolluk olacağına inanırlar.

İnsanlar maymun yılında kötülük ve talihsizlikle karşılaşacaklarına inanırlar.

Horoz yılında insanlar arasında açlık ve yokluğun çok olacağına inanırlar.

Köpek yılında köpeklerin çok yavrulayacağına inanırlar.

Domuz yılında, insanlar arasında mutluluk ve gelirin çok olacağına inanırlar.

2.4.3. MevsimAdları

kış : *katta çile meyde çile*

ilkbahar : *yangı yıl*

yaz : *yaz*

sonbahar : *tırama*

2.4.4. AyAdları

ocak : oğlan, muzlam, gilim

şubat : kavga, tirkem

mart : balık, kesim

nisan : kozu, ekim

mayıs	: sığır, ösim
haziran	: egiz, önim
temmuz	: beş ayak, biçim
ağustos	: aslan, yigim
eylül	: maşak, terim
ekim	: ölçav
kasım	: çıyan, yağım
aralık	: yay

2.4.5. Gün Adları

cuma	: damlaş
cumartesi	: kara şambı
pazar	: yakşambı
pazartesi	: yol bazar
salı	: kara seşambı
çarşamba	: çarşamba
perşembe	: katta pazar

2.5. Ölçme ve Tartma

Tahhar Özbekleri arasında her şey “ser, avuç, sıkım, metre, kulaç, karış, huncin, çuval, tabak, bardak, mıskal, ev, cirip, hektar” vb. ile ölçülür. Tartma ise terazi, taş ve tahmin ile yapılır.

2.5.1. Uzunluk ve Alan Ölçü Birimleri

Uzunluk ölçüsü bir cismin boyunu ifade eden büyüklük ve bu büyüklüğün en, boy veya yükseklik yönlerinde belirtilmesi olabilir. “Karış, kulaç, sopa, gaz, vb. gibi ölçüler kullanılır. Alan ise günlük hayatımızda çeşitli şekillerde (metre, hektar, cirip, kilo, metre, bisve, adım, pal ve halka) ölçülmektedir (Hassas, 2013: s. 68-69).

Açıklama ve örnekler:

Karış: bir karış ip, bir karış sopa, bunun uzunluğu beş karış, bu masa üstü dört karış, beş karış bir metre gelir, şu parçanın uzunluğu on karıştır.

Kulaç: bir kulaç ip, iki kulaç sopa, yüksekliği dört kulaç vb.

Sopa: bu tarla genişliği 50 sopa gelir, bu ev içi beş sopadır vs.

Gaz (metre): onun boyu iki gaz gibi.

Hektar: Bu kelime alan için kullanılmaktadır. Mesela: Bu beş hektar tarla, özeklerde on iki cirip(dönüm) tarlaya bir hektar denilir.

Cirip (dönüm): Tahhar Özbekleri dönüme cirip derler.

Bisve: Bir dönüm tarlanın beşte bir kısmına bisve denilir.

Adım: Alan bazen adım ile ölçülür. Mesela, yüz adımlık bir alanda top oynadım.

Pal: Özbeklerde bazen ekim yerlerinin alanı pal kelimesi ile ölçülmektedir. Mesela: bir pal soğan, iki pal piriç, dört pal buğday gibi.

Halka: Özbekler geniş alanlar için halka ismini kullanmaktadır. Bir halka buğday ekim, bir halka tarlada pamuk dikmiş gibi.

2.5.2. Ağırlık Ölçü Birimleri

Günümüzde ağırlık ölçü birimleri “kilo, kilogram, ton vs. olsa da eskilerde halk yaşadığı yerlerde ağırlık ölçüsü için farklı isimler kullanmışlardır. Tahhar şehrinde insanlar (ton, kilo ve gramın yanında ser, yarım ser, çeyrek, pav, hurt, miskal, çuval, boci, hurcin, tabak, bardak, sıkım, avuç, etek vb.) isimleri de kullanmıştır.

Örnek:

Ser: Yedi kilo ağırlığa denilir.

Yarım Ser: Üç buçuk kilo ağırlığa denilir.

Çeyrek: Bir serin dörtte bir kısmı.

Pav: On altı pav bir ser(yedi) kilo olur. Bir pav, yarım kiloya denk gelir.

Hurt: Dört hurt bir pav ağırlığına denk gelir.

Miskal: Miskal genelde altını tartmada kullanılır.

Çuval: Çuval ile tahıl miktarı ve ağırlığı belirlenir. Mesela, bir çuval buğday gibi.

Hurcin: Özbeklerde bazen ağırlık ve miktar hurcin ile ölçülür Mesela: bir hurcin soğan topladı vb.

Tabak: Özbekler komşuları veya başkalarına bir şeyin ağırlığını ölçeyim deyince tabak kullanırlar. Mesela, bir tabak un, bir tabak su gibi.

Sıkım: Az bir şey miktarına sıkım denilir.

Avuç: Avuç, Özbekler arasında en çok kullanılan kelimedir. Mesela, bir avuç su, öküze iki avuç arpa ver gibi.

Etek: Etek de miktar ve ağırlığı göstermek için en çok kullanılan kelimedir. Mesela, yoksullara bir etek pirinç verdim gibi.

2.5.3. Zaman Ölçü Birimleri

Genelde zaman ölçüsü küçükten büyüğe ve büyüktan küçüğe sayılır, mesela: yıl, on yıl, yüz yıl ya da ay, hafta, gün, saat, dakika, saniye ve ondan az olan zamanlardır. Özbekler saniyeden az olan zamanlarda “koz yumgunça” (göz kapatınca) “zip” (hemen) ve kirpik uçunca gibi tabirleri kullanırlar. Eskiden insanlar saat olmadığı için güneşe ve kendi gölgelerine bakarak zamanı, ne vakit olduğunu tahmin ederlermiş. Tahhar’da halen köyler ve çöllerde çobanlar ve çiftçiler saat olmayınca kendi gölgelerine bakarak ne zaman olduğu belirlerler. Meselâ: gölgesi kişinin önüne doğru kısa olsa öğle, eğer batıya bakınca gölge arkasında kendi boyunun iki katı uzunluğunda ise ikindi olduğunu anlarlar. Tahhar köylerinde yaşayan insanlar başlangıç zamanını ilkbahar ayının birinci gününden kış mevsiminin son ayının son gününe kadar saymaktadır. Ayların ölçüsü ise ayın gökte görüldüğü günden kayboluşuna kadar (30 gün) saymaktadırlar.

Tahhar Özbeklerinde yirmi dört saat içinde zaman ölçüsü şöyledir:

Tangatar: sabah ezanı öncesi

Tanang: sabah ezanı zamanı

Ertaminan: güneş çıkmadan önce

Kon çıkar: güneş çıkınca

Ertang: sabah

Çay çağı: kahvaltı zamanı, saat sekiz gibi

Çaydan keyin: kahvaltıdan sonra, saat dokuz gibi

Çaşka: öğleden önce, saat dokuz, on gibi

Toş: saat on bir gibi

Kon başda: öğlen saat on iki, on üç arası

Kon ağır: saat on üç gibi

Öğleden son: saat on dört gibi

Keçkurun: ikindi ezanından önce

Asır: ikindi ezanivakti

Kon batar: güneş batınca

Göcem: akşam ezanı zamanı

Akşam: akşam ezanından sonra, yemek zamanı

Yemek vakitti: yatsı ezanından önce

Yatar çağ: yatsı ezanından sonra, saat yirmi iki gibi

Gece: saat yirmi üç gibi

Yarım gece: saat bir gibi

2.6. Halk İnanışları

2.6.1. Belli Yerlerle İlgili Halk İnanışları

Tahhar Özbeklerinin bazı yerlere karşı farklı inançları vardır. Bu inançlar eskiden günümüze kadar bir kültür olarak halk arasında devam etmektedir.

Mesela, cenaze, pazar, düğün ve benzeri yerlere gidince bazı inançlardan dolayı sadaka vermektedirler.

Kapı eşiğine oturmak uğursuzluk getirir.

Ceviz ağacının altında yaşayanları şeytan alır götürür.

Gece kül olan yerlere gitmezler. Çünkü gece kül üzerine cin ve perilerin toplanacağına inanılır.

Misafir oldukları yerde tırnak kesmezler, çünkü kötülüğün o evde kalacağına inanırlar.

Camiden hiçbir şey eve getirmezler. Evin cami gibi boş olacağına inanılır.

Mezar ziyaretine boş gitmezler. Kabirdeki kişinin ruhunun rahatsız olacağına inanırlar.

Pazardan eli boş eve gelmezler, çünkü pazardaki kötülüğün eve geleceğine inanılır.

Türbelere bez bağlayıp dilek tutarlar.

Evdeki yastığın üzerine oturmanın baş ağrısına sebep olacağı düşünülür.

Evde örümcek ağı varsa uğursuzluktur.

Harmandaki toplu buğdayın üzerine bereketsiz olur diye oturmamaktadırlar.

Belli yerlerdeki ağaçlara çivi çakılınca diş ağrısı geçer.

Camide bazı varlıklara inanılarak uyumazlar.

Hapishanede hapisten çıkan kişinin elbiselerini yırtıp alırlar.

Türbe kurmasına inanarak, türbe ağaçlarına renkli parça bağlanmaktadır.

Külün üzerine küçük abdest yapılırsa o kişi kör olur.

Türbelere bez bağlayıp dilek tutarlar.

2.6.2. Belli Gün ve Zaman Dilimleriyle İlgili Halk İnanışları

Tahhar Özbeklerinin, haftanın günleri, aylar ve belli zamanlara karşı farklı inanışları vardır. Bu inanışlar eskiden şimdiye kadar halk arasında nesilden nesle bir gelenek olarak devam etmektedir. İnanışlara göre, eğer belli zamanlarda bazı işler yapılırsa kötü olaylar olur.

Nevruzda yeni elbise giyinen insanın bütün yıl boyunca mutlu olacağına inanılır.

Nevruzda yapılan sümeleğin suyu gelinin yüzüne sürülürse bahtı açık olur.

Baharda kızlar yeni yeşeren otların üzerinde yürürse evleneceğine inanırlar.

Gece sakız çiğnemek ölmüş insan eti çiğnemek gibidir.

Çarşamba günü kabir ziyaretinin sevap olduğuna inanırlar.

Aybaşında tıraş olmazlar.

Salı günü yıkanmanın fena olduğuna inanırlar.

Gece aynaya bakmak uğursuzluk getirir. Çocukların aynaya bakması uğursuzluk getirir.

Ay on gecelik olmayınca yolculuğa çıkmazlar, yolculukta herhangi bir tehlike olur diye.

Yemek yerken gelen kişiye kaynanan seni seviyor derler.

Evden bereket gidecek diye akşam karanlıkta evi süpürmezler.

İki kötülüğün aynı zamanda gelmemesi için el ve ayak tırnaklarını aynı gün kesmezler.

Sabah erkenden birisine borç vermezler, akşama kadar borç alacağına inanırlar.

Sabah erken kalkan insanın ömrü çok olur derler.

Soğan ile tatlıyı aynı zamanda vermezler, çünkü mutlulukla kötülük aynı zamanda gelir.

Nişan töreninde, nişan yerinde kadınlar ve erkekler birbirlerinin yüzlerine un saçarlar. Çünkü bu ritüel ile gelin ve damadın mutlu olacağına inanılır.

Gece hasta ve gelin ziyaretine gitmezler.

Perşembe günü kadınlar kafalarını yıkamazlar, kocası ölür diye.

Düğün yemeğinde soğan yemezler, düğünde kavga çıkar diye.

Çarşamba çamaşır yıkamazlar, kötülük gelir diye.

Cenazeden çıkıp hasta veya gelin ziyaretine gitmezler. Çünkü fena bir iş olacağına inanırlar.

Hasta ölür diye çarşamba günü hasta ziyaretine gitmezler.

Pazartesi günü tırnak kesmezler.

Salı günü yeni işe başlamazlar.

Cumartesi çamaşır yıkamazlar, yağmur yağar diye.

Akşamdan sonra iti evin kapısına bağlamazlar.

Gece aynaya bakmak kötü derler.

Gece saç taramazlar şanssızlık gelir diye.

Gece kül üzerinde yürümezler cin var diye.

Gece sofrayı sallamazlar bereketsizlik olur diye.

Geceleyin ev süpürülmez eğer süpürülürse uğursuzluk getirir.

Haziran ayında yolculuğa çıkılmaz.

Akşam tırnak kesmek uğursuzluk getirir.

İki bayram arası düğün yapmak uğursuzluk getirir.

Cuma akşamı elişi yapmak uğursuzluk getirir.

Cin hastalandırarak diye gece ormanda yatmazlar.

Damat nikâha giderken bahtının kapanmaması için cebine bıçak koyar.

Yeni gelin eve girerken ateş etrafında döndürülür. Böylece yeni evinin sahibi olur.

Kırk güne kadar yeni doğum yapan kadının ziyaretine gitmezler.

Cenaze evinde üç güne kadar yağlı yemek pişirilmemektedir.

Bina yapınca iş devamında her türlü kötülükten korunmak için bir sopaya bir kırmızı parça bağlayıp kaldırırılar.

Gelin babasının evinden çıkınca babası başından arpa atmaktadır. Arpa atınca gelinin çok çocuk doğuracağına inanılır (Kaynak Kişi: Molla Selam).

2.6.3. Rüyalarla İlgili Halk İnanışları

Rüya insanların gece veya gündüz uykusunda gördüğü olaydır. Özbeklerin rüya ile ilgili inançlara karşı düşünceleri vardır. Özbekler çoğunlukla sabah namazından önce görülen rüyalara inanmaktadırlar. Onlara göre bazı rüyaları insan uykudan önce hatırlarsa onu rüyasında görebilir, ama bu tür rüyalara çok inanmazlar. Özbekler her türlü rüya görünce fakir komşularına sadaka vermektedirler.

Rüyada kişi temiz suya dalmışsa onun temiz kişi olduğuna, eğer pis suya dalmışsa uğursuzluk veya su içmişse zengin olacağına inanırlar.

Rüyada birisi ölmüşse onun ömrü uzun olacağına inanılır.

Rüyada hayvan pisliğini görünce, zengin olacağına inanırlar.

Rüyada birisinin çocuğu olmuşsa köyden birinin öleceğine inanırlar.

Rüyada at binen kişinin hâkim olacağına inanılır.

Rüyada para almak hastalık ve uğursuzluk getirir.

Rüyada ham et yemek hastalık ve pişmiş et yemek mutluluk getirir.

Rüyada evlenen kişi ölür.

Evde kalmış kız eğer rüyasında ata binerse, evleneceğine inanılır.

Rüyada ağacın devrildiği görülürse insan ölür.

Rüyada ham et yeme hastalık getirir ve pişirilen eti yemek iyidir.

Rüyada gebe hayvan öldürülürse kötüye işarettir.

Rüyada içki içmek hastalık işaretidir.

Rüyada uçamadan yere düşmeyi görmek hastalığın işaretidir.

Rüyada uçan uzun ömürlü olur.

Rüyada akarsu görmek iyiye yorulur.

Rüyada kavun veya karpuz görünce kar ya da yağmur yağacağına inanılır.

Rüyada öldüğünü gören kişi uzun yaşar.

Rüyada ağlayan kişi sevinir. Rüyada sevinip gülen ağlar.

Rüya çukur kazmak uğursuzluk getirir.

Rüyada evin içinde böcek, haşerat görmek hastalığa işarettir.

Ağaçta yavrulu, yumurtalı kuş görmek iyiye yorulur.

Rüyada sakal uzatmak iyiye işarettir.

Rüyada ayakkabı giymek, yola çıkılacağına işarettir.

Rüyada çiçek görmek iyiye yorulur.

Hamile kadın rüyada düğme görse, kız çocuğu olur.

Rüyada kendi dışkısını gören kişinin bir yakınının çocuğu olacağına delalet eder.

Kişiye rüyada boğa saldırması iyiye yorulur. Hasta ise iyileşir, yakınlarını görür.

Rüyada kedi görmek kötüye yorulur.

Rüyada yatak, yastık gören hastalanır.

Kirli suda yıkanmak hastalık demektir.

Rüyada evlendiğini görmek kavganın, gürültünün işaretidir.

Rüyada kan görülürse, bir yakın veya akraba görülür, ona rastlanır.

Rüyada aynaya bakan kız evlenir.

Geyik rüyada masumiyet ve saflık simgesidir.

Rüyasında çıplak bir erkek gören kadının akrabalarından bir erkek ölür.

Rüyada dişini çıkaran bir kimsenin yakını ölür (Kaynak Kişi: Molla Vekil).

2.6.4. Canlılar ve Nesnelerle İlgili Halk İnanışları

Bir kişinin önüne tavşan çıkması uğursuzluktur.

Küçük yaştaki çocuklar bayılınca ayılması için cam veya tabak kırılır.

İki bayanın arasından geçen bahtı kapanır.

Soğan kabuğu ateşte yakılırsa uğursuzluk getirir.

Birinin uyurken horlamasını durdurmak için ayakkabılarını ters çevirmektedirler.

Çocukları sürekli ölü doğan aile çocuklarının ölmemesi için yeni doğan çocuğu ölü kurdun ağzından geçirir.

Evdeki yastığın üzerine oturmak baş ağrısına sebep olacaktır.

Elbisesi yırtılan birinin elbisesi kişinin üzerindeyken dikiş yapılmaz uğursuzluk sayılır. Yapılsa da mutlaka ağzına ip verilmesi gerekmektedir.

İnsanlar parmakla sayılırsa onların ölümüne sebep olunacağına inanılır.

Birisi hakkında bahsederken o kişinin gelmesi onun ömrünün uzun olacağına işarettir.

Kötülükleri önlemek için muska takarlar.

Herkes bir aradayken birisi orda uyursa orda bulunanlardan biri ölecek demektir.

Evin kapı, pencere gibi kısımlarının ses çıkarması o ev sahibinin zenginleşeceğine işarettir.

Cenaze sahiplerince verilen ıskat para ve başka şeyler hemen kullanılmamaktadır. Onu birkaç gün kilim atlında bırakırlar. Eğer hemen kullanılırsa kötü bir olay olacağına inanırlar.

Yıldız kayarsa birinin öleceğine inanılır

Koçun kutsal olduğuna inanılır.

Karıncalar ahrette insanlara su taşırmış, öldürmek günahtır.

Kül üstünde cin varlığına inanılır.

Yılan, yıldız görmeden ölmez.

At eğer kuyruğunu yere koyup çiğniyorsa, deprem olacak derler!

İnsan boyu karış ile ölçülmez, çünkü ömrü de karışa eşit olmasın diye.

Karga bir kişinin evinin üstünde öterse, hoş haber getirdi diye, hoş haber hoş haber derler.

Uzak yolculuğa çıkacak kişinin önüne un sererler, yolculuğu tehlikesiz olsun diye.

Uzak yolculuğa gidecek olan kişi arkasından su döküyorlar, önün aydın olsun diye.

İt eğer kuyruğunu bırakıp otursa, uzak yolculuğa giden kişi gelir diyorlar.

Eğer bardakta çay dik durursa, eve misafir gelecek derler.

Eğer oturulan yerde ayak ile sandala dokunulsa, kar yağacak derler.

Biberi birisinin eline vermezler.

Eşek veya ata eğri binmiyorlar. Annesi ya da eşi sol doğurur diye.

Çocuklar yastığı eşek yapıp binmiyorlar, babasının borçlu olacağına inanırlar.

Birisinin içtiği çayı başka birisi gelip içse ikisi kavga edeceğine inanılır.

Birisinin üzerinden geçilmez, çünkü günahı ona geçecek diye.

Bir açık sofra üzerine bardaklar dizili olsa misafir gelir derler.

Küreği dik bırakmıyorlar, eve kötülük geleceğine inanırlar.

Soğan ile tatlıyı birlikte vermiyorlar, mutlulukla kötülük aynı zamanda gelir diye.

Bıçak ağzını açık vermiyorlar, öyle kötü diye.

Akşamdan sonra iti ev kapısında bağlamıyorlar, uğursuzluk olur diye.

Yine ölüm gelmesin diye, cenaze evden çıkarıldıktan sonra geri getirmezler.

Köpek, kuyruğunu yere bırakıp oturduğu zaman, uzak yolculuğa giden kişinin geleceğine inanırlar.

Namazı bilmeyen bir çocuk kendi başına namaz kılarsa köyden birinin öleceğine inanırlar.

Yıldız kayarsa birinin öleceğine inanılır.

İki bayanın arasından geçen bahtı kapanır.

Yürüyerek ekmek yemek fakirleşmeye işarettir.

Düğün yemeğinde bir tabakta iki kişi eli birbirine dokunursa gelin ve damat arasında tartışma olur.

Yemek yiyince sofraya elleri temizlemek bereketsizlik getirir.

Geceden kalan ciğeri cin yemiştir diye yemezler.

Suya dokunmuyorlar, su piri var diye (Kaynak Kişi: Kemal Bay).

2.6.5. Büyü

Tahhar'da insanlar büyü'nün varlığına ve yapılacağına inanırlar. Özbeklerde büyü çoğunlukla kadınlar tarafından yapılmaktadır. Büyünün insanlar ve cinler tarafından yapılacağına inanırlar. İnanişâ göre cinler büyüyü iğne ve insan tırnağı ile, büyücü kişiler ise çivi, kilitve büyük çiviyle yapmaktadır. Kötülük amacı için yapılan büyü vasıtaları yer altına, tandır altına gömülür. İnanişâ göre büyü yapılan kişinin her zaman canı sıkılır, eğer büyü vasıtaları zamanında bulunmazsa, çivi veya iğne çürüyünce kişi ölür. Tahhar'da büyü yapanlara "cadıgar", büyücüleri ve büyü araçlarını bulanlara ise "bağış" denir. Halk arasında, bağışların cinlerle arkadaş olduğuna ve büyüyü cinler

vasıtasıyla bulduklarına inanılır. Bağışlar hasta kişinin üzerine bir kırmızı parça atıp, dombıra veya dap çalarak öz yüreğine bir şeyler söyleyip karşısında bırakılan beyaz parça altında büyü vasıtalarını çıkarır. İnanışlara göre bağışı def veya Dombıra çalınca cinler ile konuşmaktadır. Ve büyüü cinler bulmaktadır. Bağışlar büyü bulunca çok miktarda para ve koyun, keçi alırlar. Bazı inanışlara göre iyi amaç ile yapılan büyülerde bir zaman sonra zararlı olmaktadır.

2.6.6. Fal

Fal anlam olarak geleceği öğrenmek şans ve kısmeti anlamak amacıyla yapılan işlemdir. Fal dünya üzerinde çok eski zamanlardan biri günümüze kadar merak uyandıran bir gelenektir. Fal bakma geleneği günümüzde özellikle toplum arasında yaygın bir halde yer almaktadır. Tahhar şehrinde fal bakanlara “falcı” ismi verilmektedir. Özellikle bayanlar fala çok inanmaktadır. İnsanlar geleceği anlamak, hastalıklar nedenini bilmek veya bahtını öğrenmek için falcılara müracaat etmektedir. Tahhar’da genel olarak falcılar kadınlardır. Bazen din hocaları molla ismi ile fal kitaplarına bakarak falı söylerler. Molla ve falcı kadınlardan dolayı Afganistan genelinde “cogi” denilen göçmen bir taifenin kadınları hep fal bakmaktadır. Kadın falcılar genelde aynaya bakarak def çalıp fal bakmaktadırlar. İnsanlar kadın falcıların cin arkadaşı olduğu ve falcıya her şeyi cinlerin söylediğine inanmaktadır. Cogılar ise her yerde insanların eline bakıp bazen de ayağına bakıp inanların falını görür. Cogılara çoğunlukla genç erkekler ve köyde yaşayan kadınlar inanır. Falcılar genel olarak insanlara sorunlarının çözülmesi için kızıl horoz veya beyaz tavuk kesmelerini tavsiye etmektedir.

2.7. Gelenek Görenek ve Adetler

2.7.1. Selamlaşma

Özbeklerde selam, “Selamün Aleyküm” diyerek küçük tarafından büyüğe, sağ el göğüs kalp hizasına getirilerek verilir. Tahhar’da ise insanlar birbirlerini tanısa da tanımasa da karşı karşıya gelince birbirleriyle selamlaşırlar. Selamlaşan kimseler tanıdıklarıyla el vererek selamlaşırlar. Büyük kişilerin (anne, baba, hoca, nene, dede ve başka büyük akrabalarının) ellerini öperek selamlaşırlar, hasta ziyaretinde de

tokalaşmadan selamlaşırlar. Özbekler, selam vermek ve selama karşı cevap vermenin sevap sayılacağına ve insanlar harasında muhabbetin artacağına inanırlar. Özbekler selam vermenin Allah'ın emri ve peygamberin hediyesi diye saygı doyarlar. Ve genelde selamlaşırken “assalamu alaykum” veya “salamunalaykum” bazen “selam kadaysız” (selam, nasılsınız?)” diye selamlaşırlar. Büyükler ile ise başını eğip iki el ile selamlaşmak adab ve saygıdan sayılır. Yakın dostlar ile kucaklaşarak bazen de öperek selamlaşırlar. Tahhar Özbekleri genellikle selam verdikten sonra, hal hatır sormaya geçerler. Mesela “Nasılsınız, sağlığınız nasıl, aile çoluk çocuk, büyük küçük nasıl, işler nasıl ne işler yapıyorsunuz, ne haldesiniz?” gibi kalıplar kullanırlar. Karşı taraf, “Allaha şükür, haması yahşi (hepsi iyi)” diye cevap verir.

Tahhar'da bayanlar tanıdıkları ile öperek ve tanımadıklarıyla ise el vererek selamlaşırlar. Özbekler arasında selam verip hal hatır sormak çok sevilir.

2.7.2. Komşuluk ve Yardımlaşma

Genelde sosyal hayatımızın aileden sonraki önemli halkasını komşular oluşturur. Kentte, bahçede, işyerinde, köyde, tarlada bazen en yakın çevremiz komşularımızdır. Bu nedenle yüce dinimiz komşuluğa büyük önem vermiştir. Nitekim Kuran-ı Kerim'de Allah'a iman edenlerin komşularına iyi davranmaları vurgulanıyor.

Komşunun komşu üzerindeki hakları: sevinçli ve hüznü anlarında yanında olmak, her hususta gözetmek, ihtiyaçlarını karşılamak, ayıp ve kusurlarını araştırmamak, iffeti ve namusuna göz dikmemek, selam vermek ve hal hatır sormak ve öldüğünde cenazesinde bulunmaktır. Tahhar'da komşu komşuya aile üyesi gibi en büyük önem ve değere sahiptir. Her çeşit ihtiyaçlarını karşılamak, her anlarda yardım etmek Özbekler arasında olan komşuluk âdetidir. Tahhar Özbeklerinin evine misafir gelince komşular akşam sabah ya da öğlen güzel yemekler yapıp götürürler. Eğer komşunun bir akrabası gelince başka komşular onu evine misafir ederler ya da komşunun aile üyelerinden biri yolculuktan gelirse onu da özel misafir ederler. Hasta veya bir sıkıntı olunca herkesten önce komşu gelir, komşular kendi ailesi gibi komşu aile ile birlikte oturup yemek yerler. Eğer evlerinde özel günlerde yemek yaparsa öncelikle yakın komşuya paylaşırlar veya komşuyu çağırırlar. Düğünlerde ya da ölümde

her kimseden önce en büyük desteği komşu verir. Eğer birisinin evinde gelen misafir hediye getirirse o hediyeyi başka komşularla paylaşırlar.

Özbekler arasında “komşu kardeşinden yakın” ve “pazar pazar, komşu en yakın pazar” gibi sözler vardır. Özbekler bu sözlere saygı göstererek komşularının ev ve ailelerini kendi evi ve ailesi bilirler. Özbek Türklerinin yakınlarından bir aile yeniden komşu olarak gelirse tüm komşuları her türlü yardımların yanında üç güne kadar onun evine “bizimle ile tuzlu olsun” diye komşu yemeği olarak “kuşna aş” gönderirler. Eğer para veya başka ihtiyaçları varsa tüm komşular bir araya gelip yardımcı olurlar.

Özbeklerde bir eve gelin gelse komşular onu misafir etmeye çalışırlar ve misafir edince ona çeşitli hediyeler alırlar. Ya da komşunun evinde cenaze varsa komşular yemek yapıp gelirler. Genelde Tahhar Özbeklerinin arasında komşuluk ve komşuyla yardımlaşmak en sevilen adetlerden sayılır.

2.7.3. Ziyaret

Ziyaret etmek ya da birini yakından görmek Özbekler arasında genel olarak en sevilen adetlerdendir. Tahhar’da yaygın olan ziyaretler “hacı ziyareti, hasta ziyareti, büyüklerin ziyareti, akraba ziyareti, gelin ziyareti, anne baba ziyareti ve kabir ziyareti” gibi kalıp ziyaretlerdir.

Özbeklerde hacdan yeni gelen hacıların ziyaretine toplu olarak gidilir, kutsal ve temiz yerden gelmiş diye el ve alnını öperler, hal hatır sorduktan sonra hacı onlara zemm suyu, hurma, tespih ve başka hediyeler verir. Hasta ziyaretine ise genelde cuma günleri gidilir. Özbekler akraba ziyaretine genel olarak bayram günleri giderler. Gelin ziyareti veya gelini görmek için tanıyan ve tanımayan bayanlar üç gün bayramda gelirler. Anne babadan ayrı yaşan kız veya oğlanlar genelde cuma günleri ve bayram günleri anne babalarını ziyaret ederler.

Tahhar Özbekleri akrabalarının kabrini ziyaret etmek için bayram günleri giderler, bayanlar ise bayram günlerinden başka çarşamba günleri de giderler. Ziyaret etme ve hal hatır sorma Tahhar Özbek Türklerinin en sevilen adetlerinden sayılır.

2.7.4. Misafirlik

Afganistan genelinde Tahhar şehrinin Özbekleri misafirperver halk sayılır. Özbek misafirperverliği eskiden beri meşhurdur. Özbeklerin evlerine gelen misafirlere verdiği önem ve saygıyı atasözlerinde de görmekteyiz: “Maman Atangdan Oluğ” (Misafir babandan da büyüktür), “Maman eşikten keler rızkı teşikten”, (Misafir eşiten gelir rızkı delikten gelir), “ Keç kelgan maman özdan yeydi”, (Geç gelen misafir kendisinden yer). Misafirin gelmesi kendi özgür iradesi ama gitmesi ev sahibinin iradesine bağlıdır. Özbeklere misafir genel olarak hediye olarak gelir. Bazen ise gelmeden önce ne zaman geleceğini haber verir. Misafir gelmeden önce ise misafir gelecek evde hazırlıklar yapılır. Çok uzaktan gelen veya çok değerli misafir için koyun keserler. Misafir gelince karşısına çıkan kişi eve buyurarak içeride selamlaşır. Özbeklerde eve misafir geldiğinde, hoş geldiniz, gözümüz aydın, adımınıza bereket, hoş gelmişsiniz, gelip bizi mutlu ettiniz diyerek hal hatır sorurlar. Özbekler arasında misafirle kapı önünde selamlaşmak ayıp olarak karşılanır. Oturduktan sonra muhakkak en yaşlı kişi ya da misafir tarafından fatiha okunur (yani dua edilir) ve yemekten önce yeşil çay ile kuru yemiş hazırlanır. Misafire yemek sorulmadan doğrudan getirilir. Misafire “Yemek getirelim mi?” şeklinde sormak Özbek Türkleri arasında ayıp karşılanır. Eğer gelen misafirin bir hastalığı varsa onun için özel yemek hazırlanır. Sofra hazırlanmadan önce küçük birisi misafirin elini yıkaması için su döker. Yemeği ise sofrada ev sahibi pay eder. Yemeğe ilk olarak misafir “bismillahirrahmanirrahim” diyerek başlar. Özbeklerde misafir için diğer yiyecekler yanında muhakkak Özbek pilavı hazırlanıp sofraya konulur. Özbeklerde meşhur atasözü “ Özbek evinde un olursa misafir onur olur” diye evde ne varsa misafire getirilir. Misafir yemek yedikten sonra sofrada duası okunur (Lokma nur olsun, bela uzak olsun, biz az yedik Allah çok etsin, Allahın verdiği şükür!) diyerek eller özel bir ibrikle yıkanır. Özbeklerde yemekten sonra evden genç birisi tarafında misafir eline su dökülür ve misafirin evini yıkamasına yardımcı olunur. Misafirin eline su dökmek misafire gösterilen saygının ifadesidir. Özbeklerde misafir olsa olmasa da yemekten sonra tatlı ile yeşil çay içilir. Özbeklerde misafirin yalnız bırakılması saygısızlık ve ayıp karşılanır ve misafir gelince onunla olmak, misafire saygı göstermek anlamındadır.

2.7.5. Müjdeleme

Müjdeleme, sevindirici haber getirmek, müjde vermek, hoş olayı haber vermek, tebşir etmektir. Özbekler arasında müjdelemek en sevilen ve hoş adetlerdendir. Özbeklerde müjdeleme sözü “koluk bolsun” (kutlu olsun) şeklindedir. Cevabı ise “alay bolsun” dur. Eğer birisi hapiste ise ve özgür olacağı müjdelenirse arkadaşları üzerindeki elbisesini üzerinden yırtıp alırlar. Tahhar’da birisinin oğlunun yolculuktan geleceği müjdesini getiren kişi kapıdan gelip bana müjdegâne verin size hoş bir haber getirdim der, sonra müjde getiren kişiye para veya başka bir şey verilir. Eğer bir kadın, kocasının uzun bir yolculuktan geleceğini duyarsa, müjde getiren kişiye elinde ne varsa verir, eğer elinde hiçbir şey yoksa üzerindeki elbisesini verir.

Evinden uzakta olan birisine senin evinde çocuğun olmuş diye müjde verilirse müjdecide istediği şeyi alır. Çocuğun dünyaya geldiği evden birisi tüm akrabalarının evine bizim evimizde çocuk oldu diye müjde verir. Eğer müjdelenecek şey düğün ise ve müjdecisi kızsız yiycek, eğer erkekse para verilir (Kaynak Kişi: Hacı Selam).

2.7.6. Din Dışı Bayram, Festival ve Kutlamalar

Din dışı bayramlar geçmişten günümüze kadar hayatımızdaki en önemli olgulardan biridir. Bu bayramlar Farklı ırk ve milletler arasında farklı şekillerle kutlanmaktadır. “*Türkler arasında bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmûd’un on birinci yüzyılda yazdığı “Dîvân”da görülür. Kaşgarlı, kelimenin aslının “bedhrem” olduğunu, bu kelimeyi Oğuzların “beyrem” şekline çevirdiklerini belirtir. Yine Kaşgarlı’ya göre, bayram “eğlenme, gülme ve sevinme günüdür.”* (http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-47851/dini-bayramlar.html). Tahhar Özbek Türklerinin arasında da bir çeşit din dışı bayram ve kutlamalar eskiden günümüze kadar erkekler ve bayanlar tarafından yapılmaktadır. Onların en yaygın olarak yapılanları Nevruz Bayramı, Çiftçi Günü, Seşambilik, Dede Pazar, Dekçelik ve diğer büyük küçük bayram ve kutlamalardır. Bunlar ise özel günler aylar ve mevsimlerde gerçekleştirilir (Şarifi, 2001: s. 80).

2.7.6.1. Nevruz

Nevruz aslında Farsça bir kelimedir. “Nevruz” (yeni gün) demektir. Bu kelime de Özbekler arasında yeni yıl için yaygın olarak kullanılmaktadır. Tahhar Özbekleride diğer şehirlerin halkı ve başka etnik guruplar gibi bazı inanışlara göre Nevruz Bayramını kutlamaktadırlar. Özbekler Nevruz’dan birkaç gün önce çeşitli hazırlıklar yaparlar (oda çıkarma, yeni elbise yapma, her çeşit yiyecekler ve içecekleri hazırlamak vd). Özbekler bu hazırlıklar yapılırca bir yıl boyunca evlerine mutluluk ve bereket geleceğine inanırlar. Özbekler bu günü ilk önce yakınları ve dostlarıyla kutlarlar. Özbeklerde yeni yıl şöyle bir cümle ile kutlanır: “Yangı yılıngiz kutluğ bolsun, bu yıl tukluk ve bereketlik yıl bolsun, her kunigiz Nevruz bolsun, bahtıgız açık açılısın” (Yeni yıllınız kutlu olsun, bu yıl tokluk ve bereketli olsun, her gününüz Nevruz olsun ve bahtınız açık olsun). Nevruz Bayramı, geçmişten günümüze kadar Afganistan’da bahar ayının birinci yani Mart ayının 21.gününde binlerce yıllardan beri milli bayram olarak kutlanır. Tahhar Özbek Türkleri Nevruz Bayramını yeşil kırlarda piknik yapmak, ziyaret etmek, yeni elbise giymek, nişan evine hediye göndermek ve Nevruz geceleri beyaz tavuk kesmek suretiyle kutlamaktadırlar.

Özbeklerde Nevruz gününden iki veya üç gün önce yapılacak işler:

2.7.6.1.1. Sümelek

Nevruz geleneksel yemeği olan sümelek, Türk dünyasının ortak milli yemeği ve bahar yemeğidir. Sümelek, tüm Türk dünyasında olduğu gibi, Özbeklerde de şubat ayının son günlerinden itibaren yapılmaya başlanır. Sümelek Nevruz Bayramının olmazsa olmazıdır. Sümelek sözünün manası efsanesine göre “su yedi, melek” demektir ve sümeleğin ilk defa kim tarafından ve nasıl kullanıldığına dair şu rivayet Türkistan’da yaygındır:

Hız. Fatma çocukları Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin’le yalnızken yiyecek hiçbir şeyleri yokmuş. Çocuklar çok acıktıkları için ağlamaya başlamışlar. Hız. Fatma, onları doyuramayacağı için çok üzölmüş. Ne yapacağını bilmeyen Hız. Fatma, Allah’a dua etmiş. Evde bulunan bir avuç buğdayı kazana koymuş ve ocağın altını yakmış. Buğdaya su ve kırdan topladığı bazı şifalı bitkileri eklemiş ve besmele çekerek büyük bir kepçe

ile kazanı karıştırmaya başlamış. Bir süre sonra yorgunluktan uyuyakalış. İşte o zaman gökten yedi melek inerek kazandaki malzemeleri pişirmeye başlamışlar. Tan vakti uyandığında kazanda yemek pişirmekte olan melekleri görüp hem korkmuş ve de şaşırmış. Melekler uçup gittikten sonra tadına bakmışlar ve lezzetine şaşırmışlar. O zaman yemeğe ise “yedi, melek” demişler.

Sümelek, en az on beş on altı, normalde ise yirmi, yirmi iki saatte pişirilir. Sümeleği pişirecek olanlar yıkanır ve abdest alırlar. Çünkü Özbekler, bir kişi sümelek pişirirken yani sümeleği karıştırırken her hangi bir duada bulunursa o duanın kabul olacağına inanırlar. Bu yüzden genç, yaşlı, kadın, erkek, çoluk çocuk, kız, oğlan herkes sırasıyla en azında sembolik de olsa sümelek pişirmeye iştirak ederler. Yaşı büyük olanlar Kur'an'dan Sure ve Ayetler okuyarak işe başlarlar ve sümelek pişinceye kadar bu böyle devam eder.

2.7.6.1.1.1. Sümelek Nasıl Hazırlanır?

Buğdayı bir hafta süreyle güneş ışığı görmeyecek şekilde özel olarak çimlenmeye bırakırlar. İki üç santim boyundaki filizlendirilen buğday, kıyma makinesinden geçirilip önceden hazırlanmış büyük bir kazana konulur. Su, un ve yedi tane küçük taş eklenir. Hanımlar kazanı uzun kepçelerle karıştırmaya başlarlar. Sümelek malzemeleri sırayla kazana konmaya başlar.

Önce, kazan altına odun ateşi yakılır sonra da çimlenmiş buğdaydan elde edilen üç kova sıvı karışımının ilki kazana dökülür, üstüne dört kilo un eklenir ve bunlar tam kıvama gelinceye kadar karıştırılmaya devam edilir. Daha sonra her kilo buğday için bir litre bitki yağı ısıtılır. O yağda da hamur kızartılır; daha sonra yağ kazandaki malzemelere katılır. Yağda hamur kızartılmasından maksat yağın berrak hâle getirilmesidir. Yağ kazanın içindeki malzemelerle karıştırılıp kaynatılır. İkinci kovadaki su kazana eklenir. Kazandakiler kaynadıktan sonra üçüncü kovadaki su da kazana eklenir. Aynı zamanda kazana dibine kuşbaşı büyüklüğünde yedi taş konulur. Sümelek en az on beş on altı saat kaynatılır. Sümelek pişirmeye başladıktan yaklaşık beş altı saat sonra malzemelerin rengi değişmeye başlar. Kazandakiler daha sonra kısık ateşte ısıtılmaya devam edilir. Eğer sümelek koyulaşmaya başlarsa bir az su eklenmesi

gerekir. Sümelek pişmek üzereyken üzerindeki köpükler oluşur, yağ yüzeyde toplanır. Sümeleğin rengi ise kahverengiye dönüşür.

Tabii ki sabah namazından sonra sümeleği hazırlama konusunda tecrübeli hanımlar Allah’a şükür ve dualar ederek ve Kur’an’dan sureler okuyarak sümeleği kazandan alırlar. Sümelek yenmeye başlanmadan önce herkes “bismillahirrahmanirrahim” deyip sağ ellinin küçük parmağını tabağına batırarak parmağını yalar. Bu işlem üç defa tekrar edilir. Sümeleğin içindeki taşların kimin tabağına düştüğü önemlidir. Bu taşlar kimin tabağından çıkmışsa o kişinin her zaman mutlu olacağına inanılır. Sümelek mahalledeki konu komşulara, akrabalara, fakirlere, yaşlılara dağıtılır. Geri kalan kısmı ise sümeleği pişiren aileler tarafından paylaşılır. Kısacası sümelek Özbeklerin ve bütün Türkistan insanlarını dil, din, milliyet, rütbe, zengin fakir ayrımı gözetmeksizin bir araya toplayan sosyal, milli ve dini yemeğidir (Kholmatov, 2009: s. 83-84). Tahhar da Türkistan bir paçası olduğu için sümelek aynı orta Asya’daki gibi aynı zaman ve aynı tarzda yapılır.

2.7.6.1.2. Ev Temizleme

Ev çıkarma veya ev temizleme genel olarak her yılbaşında Nevruzdan bir ya da iki gün önce yapılır. Bu gelenek bir yıl içinde evde olan kötülüklerin temizlenmesi ve yine bir yıla kadar eve mutluluk gelmesi amacıyla, bayanlar tarafından odada olan her şey çıkarılır ve odalar boyanır sonra bir yaşlı nene dua ederek odalar düzenlenir.

2.7.6.1.3. Yedi Meyve

Yedi meyve geleneğinde ise yedi çeşit kuru meyve (zerdali, kuru üzüm, fıstık, dut, ığde, ceviz ve badem) Nevruz’dan bir gün önce bir kova dolusu soğuk su içine atılır. Meyveler yumuşadıktan sonra Nevruz günü iyi bir amaç ve inançla komşulara pay edilir.

2.7.6.1.4. Nevruzluk (Nevruz Hediyesi)

Nevruz hediyesini genel olarak nişanlı olan kişiler Nevruzun birinci günü birbirlerine gönderirler. Özbeklerde arasında damadın gelin evine gönderdiği hediye

birkaç kilo balık, cilebi tatlısı, elbise ve yüzüktür. Gelin ise damat için beyaz elbise gönderir.

2.7.6.1.5. Yemek Hazırlamak

Tahhar'da Nevruz gecesi beyaz tavuk kesip Özbek pilavı yaparlar. Beyaz tavuk kesmekten amaç evdeki kötülükleri temizlenmektir.

2.7.6.1.6. Türbe Ziyareti

Tahhar'da türbe ziyareti Nevruzun birinci gününde, insanların yakın olan meşhur türbelerde toplanıp yeni yılın iyi geçmesi için dua etmesiyle yapılmaktadır. Bayanlar ise bir aya kadar çarşamba günleri türbe ziyaretine dua etmek için gitmektedirler.

2.7.6.1.7. Ot Basmak

Ot basmak kültürü ise Nevruz günleri yetişkin bekâr kızlar tarafından yapılmaktadır. Bu kutlamada birçok yetişkin bekâr kızlar bir araya toplanıp kendileri için evlerine görücü gelmesi ve şanslarının açılması amacı ile bahçe ve yeşilliklere gidip saatlerce ot üzerine yürürler. Ayrıca o yerde yemek hazırlayıp yedikten sonra öz arzularına kavuşmak için dua edip eve dönerler

2.7.6.2. Baba Dekan (Çiftçi Bayramı)

Baba dekan ya da Çiftçi Dede olarak adlandırılan çiftçi bayramı Afganistan genelinde Nevruzun ikinci günü çiftçilerin tüm ürünlerini şehirlere getirip sergileyerek başlanır. Bugün çiftçiler ürünlerinin yanında bütün çiftçilik tarım aletlerini de göstermektedirler. Böylece çiftçiler çiftçilik mesleği Hazret-i Âdemden bize gelmiş diye Baba Dekan ruhu için hayvan keserek çiftçi yemeği hazırlayıp fakirlerle paylaşırlar. Ondan sonra öküzlerin tırnağı ile boynuzlarını yağlayarak tarla ve bahçelerde işe başlarlar.

2.7.6.3. Yelda Gecesi

Türkler ve Farslar arasında eski zamandan beri kutlanılan Yelda Gecesi (yılın en uzun gecesi) bir kültür ve inanç olarak gece kutlanmaktadır. Çile veya Yelda Gecesi her yıl 21 Aralık'a rast gelir. Afganistan'ın ünlü yazarı "Muhammed Salım Ekberi"ye göre Çile Gecesi 7000 yıldır aileler, çiftçiler arasında kutlanılır. Tahhar Özbekleri eski zamandan beri Çile Gecesi (Yelda Gecesi) her çeşit yemek pişirip bir araya toplanırlar. Yemekten sonra özellikle karpuz ve nar kesilir. Çile gecesi nar ve karpuz yiyince yazın sıcaklarında susuz kalınmayacağına inanılır. Daha sonra gece sabaha kadar Hafız Meşrep okunur. Dombıra ile Köroğlu destanı söylenir. Böylece gecenin son vakitlerinde gelecek senenin bereketli olması için dua edilmektedir. Son yıllarda Özbekler arasında Çile Gecesi özel olarak herkesin kendi evine kutlanır (Akbar, 2017: s. 40).

2.7.6.4. Aşagalan

Aşagalan, eski zamanlardan beri Tahhar Özbeklerinin arasında yapılmaktadır. Aşagalan kutlaması ilkbahar ve sonbahar aylarında yağmur yağmadığı ve yeşillikler hep kurduğu zaman Allah'a sığınarak, geceleri yaşlı kadınlar tarafından gerçekleştirilir. Aşagalan'da ilk olarak ağaçtan yapılan bir küreği insan gibi yapıp üzerine kız kıyafetleri giydirebilirler. Ondan sonra bir süs kabağını içinde bir kamışı yan durdurup ve başka bir kamışı ona bağlarlar. Böylece çok yaşlı kadınlar ve kızlar küreği kaldırarak kabak içine su doldurup sonra kapı kapı sokak sokak dolaşırlar her evin kapısından girince süs kabağının içindeki kamışı çekerek aşagalan türküsünü söylerler. Sonra evdeki bayanlar gelen kadınlar üzerine iyi düşünce ile kovalarla soğuk su atarlar. Böylece evlerden adak (un, pirinç, yağ ve başka) şeyler toplayıp bir araya getirirler. Sonra bir gün akşama kadar toplanılan şeyleri Cuma günü birisinin evinde pişirip çevredeki insanlara verirler. Yemekten sonra herkes (büyük küçük, erkek, bayan) yağmur yağması için namaz kılarak Tanrıya sığınır, ağlayarak dua ederler.

Aşagalan Türküsü

اشهگلان توغرى
تويىب قالگن صغرى
بۇغداي بۇلسين غنچه لب
صغير سۇغور ناندی يييسين پرچه لب

الہ اینک بالہ سی
 قولایغیگہ دانہ سی
 آقیب کیتگن بالہ سی
 مغرب قالدی آنہ سی
 اش—گلان توغری
 توییب قالگن صغری
 بُغدای سیپگن دھقانلر، بُغدایینی تیلیدی
 بیلاق کیتگن قوزیلر کوز اوتی دیب بیغلیدی
 اش—گلان توغری
 توییب قالگن صغری

Türkçe Metin

Aşagalan'a doğru
 Doysun öksüzler
 Buğday olsun tomurcuk
 Yemek yesin öksüzler
 Ala inek yavrusu
 Kulağında beni
 Akıp giden yavrusu
 Seslenerek kaldı annesi
 Aşagalan'a doğru
 Doysun öksüzler
 Buğday eken çiftçiler, buğdayları bıraktı
 Yaylaya giden kuzular, gözü ot diye ağladı
 Aşagalan'a doğru
 Doysun öksüzler (Kaynak Kişi: Aytaş).

2.7.6.5. Şeşembilik

Şeşembilik genel olarak bayanlar arasında yaygın olan bir kültür ögesidir. Bu geleneğin felsefesi şu şekildedir:

Eski zamanlarda bir çoban varmış. Onun iki tane güzel kızı varmış. Çobanın kızları ise çöllerde inek bakıyormuş. Bu çölde de bir yaşlı kadın yaşıyormuş. Bu kızların birisi bir gün ineğini otlattıktan sonra sulatmak için nehir kenarına gidince oradan bir tane ayakkabı bulup onu eve getirmiş. O ayakkabı ise padişahın oğlunun ayakkabısıymış. Padişahın oğlu atına su vermek için gittiğinde su kıyısında kalmış, günlerden bir gün padişahın oğlunun ayakkabısının bir tanesini başak götürüp bir yaşlı kadına vermiş. Sonra ona eğer bu ayakkabı hangi kızın ayağına uyarırsa ben o kız ile evlenirim demiş. Bu yaşlı kadın ise ayakkabıyı alıp bütün şehirdeki ve köydeki kızların ayağına denemiş. Ama hiç kimsenin ayağına olmamış. Bu sırada halk o kadına “Şu çobanın evine de bir kez git” demişler. Sonra çobanın evine gitmişler. Onun evinde hiç kız bulamamışlar. Sonra kızın nenesine “Hiç kimse yok mu?” diye sormuş. Nenesi “Yok” diye cevap vermiş. Nenesinin bir ak tavuğu varmış, onlar sorduğunda bu tavuk gidip tandır üzerinde gıdıklamış. Eve gelen kadınlar “Nene, nene! Neden bu tavuk gıdıklıyor, diye sormuşlar. Nene ise “Bilmiyorum yavrum” demiş. Sonra onlar gidip bakmışlar ki tavuk tandır üstünde gıdıklıyor. Tandırı açıp bakmışlar ki bir kız tandır içinde oturmuş, kızı çıkarıp onun ayağına bu ayakkabıyı denemişler. O ayakkabı ise kızın ayağına olmuş.

Ondan sonra yaşlı kadın gidip padişahın oğluna “Bütün şehir ve köyleri dolaştık, bu ayakkabı hiçbir kızın ayağına olmadı. Ama bir çoban vardı, onun kızının ayağına oldu” demiş. Padişahın oğlu “Her kimin ayağına olmuşsa onunla evlenirim” demiş. Böylece padişahın oğlunun yıldızı bu fakir kız ile birleşmiş. Hemen düğün yapıp onunla evlenmiş. Sonra o kız nenesinin yanına gidip “Nene evlenmem için bana izin ver” demiş. Nenesi izin vermiş. Kız ise “Ben size ne yapabilirim” demiş. Nenesi ise “Sen bana her salı günü bir tencere aş ile bir tandır çörek pişir, ama hiçbir erkek yemesin” demiş. Bu kültür eskiden beri halen Tahhar Özbeklerinin arasında şehir ve köylerde kutlanır. Şeşembilik kutlamasında bayanlar kendi evlerinde sadece salı günleri aş ve başka yemekler pişirirler, çevredeki kadınları çağırırlar. Yemeği yedikten sonra ellerini yıkayarak o evden yolculuğa giden birisinin giyimi veya şalına kurularlar. Sonra o yolcunun yolculuktan iyi bir şekilde gelmesi için dua ederler. Eğer yolcu yolculuktan gelirse o elbise veya şalı kullanır (Kaynak Kişi: Ülker Kampir).

2.7.6.6. Kırk Çıttın (Kırk Dügüm)

Tahhar Özbeklerinin arasında en çok yapılan görüş ve kutlamalardan biri *kırk çıttın* “kırk düğümdür”. Kırk düğüm kutlaması hakkında “Tursun Begüm Nene” şunları anlattı: “Eğer bir kişi yolculuğa gittiğinde bir sorunla karşılaşmışsa onun sıkıntısını çözmek için ailesinden eşi veya annesi kırk düğüm adağını yapar. Kırk düğüm adağını boynuna alan kişi bir pamuklu ipin kırk yerinden bağlar ve birkaç kutu tatlı da alır. Sonra o ipi kırk kişi, zahit kadına götürür. Zahit kadınların her birisi ise bir düğüm açıp tatlıdan birkaç tane alıp yerine biraz para bırakır. Her bir düğüm açıldığında kırk düğüm yapan kişi yolculukta olan kişinin sorununun çözülmesi için gönülden dua eder. Böylece düğümleri açan kırk kadının gönlünden koparak verdiği parası ile pazardan “un, yağ, pirinç ve et” ile birlikte yedi çeşit kuru yemiş alınır ve evde kırk tane çörek pişirir. Sonra bir tencere pilav yapıp tüm akraba ve komşuları, bu kırk zahit kadın ile birlikte çağırır. O kırk zahit kadın ise hediye ile gelir. Yemek yedikten sonra sofraya temizlenir. Ardından bir bayan o kuru yemişleri karıştırarak bu düğümleri açan zahit kadınların birinin eteğine döker. O ise başka kadınlara bölüp verir. Kırk tane çöreği de o kırk zahit kadına verirler. Ondan sonra seşembilik gibi ellerini yıkayıp yolculukta olan kişinin giyimi veya şalına kurularlar. Kur’an okuyup onun için dua edilir. Sonra el yıkanılan suyu yere dökmeden bir hayvana içirirler ya da evin üstüne atarlar. Sofranın içine bir tam ekmek ile bir ayna bırakıp toplarlar. Böylece, eğer yolcu yolculuktan sapa sağlam gelirse sofradaki ekmeği yiyip ayna ile yüzünü görür. El kuruladıkları giyimi de giyer (Kaynak Kişi: Tursun Begüm Nene).

2.7.6.7. Ay ve Güneş Tutulması

Tahhar Özbek Türkleri ay tutulunca başkalarını uyandırmak için bir sopa ile tencerenin içine vururlar. Sonra tencere sesini duyup uyanan kişiler, abdest alıp Tanrının bütün âlemi her türlü kötülüklerden koruması için namaz kılarak dua ederler. Güneş tutulunca ise camilerde ezan okunur ve her çeşit beladan kurtulmak için Allah’a sığınır.

2.7.6.8. Adak

Tahhar Özbek Türklerinin arasında adak geleneği eskiden beri bir kültür olarak yapılmaktadır. Adak yapan kişi türbelere gidip bir sorununun çözülmesini, bir çocuğunun olmasını, bir hastanın iyileşmesini, yolculukta olan birisinin sağlam gelmesini dilediğinde koyun veya keçi kurban kesmeyi adar. Daha sonra kurban kesip etini hem fakirlere hem de komşulara verir. Bazen de bu adak etlerinden yemek yapıp yakın çevredeki insanlara verilmektedir.

2.7.7. Dini İnançlar ve İbadetler

2.7.7.1. Namaz

Namaz kelimesi Arapçada salâttır. Salât “Allah’a sığınmak, dua etmek, temizlenmek” anlamlarına gelmektedir. Namaz, biz Müslümanlar için İslam dininin ikinci şartı ve bir ibadet olarak kabul edilmiştir.

İslam dinini kabul eden Türkler namaza çok önem vermektedirler. Özbekler namaz kılmayan kimseye saygı göstermezler ve namazsız kadın tarafından yapılan yemeğin haram olduğuna inanırlar. Özbekler, çocuklarını küçük yaştan itibaren namaz kılmaya teşvik ederler. Tahhar’da küçük yaşta namaz kılmak için camilere giden erkekler, genellikle üzerlerine yerel ve temiz kıyafetlerini giyerek başlarına doppi takarlar. Erkeklerin camide başları açık namaz kılmaları ayıp karşılanır. Tahhar şehrinin bazı yerlerinde bayanlar, Cuma namazını kılmak için camilere giderler.

2.7.7.2. Oruç

Onbir ayın sultanı diye adlandırılan Ramazan ayı ve Ramazan’da tuttuğumuz oruç, İslam dininin şartlarından birisidir. Oruç, sabah ezanından güneşin batmasına kadar yiyecek, içecek tüketmeyerek, her türlü cinsel hareketten kaçınarak, ayrıca iftira, kötü söz, yalan ve kötü düşüncelerden uzak durarak gerçekleştirilen bir ibadettir. Oruç, Allah rızası için susuzluk ve açlığa dayanarak, varlığa şükür ederek yoksul kişileri daha iyi anlamayı amaçlamaktadır. Oruç, nefsi korumak ve terbiye etmek, her türlü

kötülükten kaçınmak, Allah’a daha yakın olmak, yoksullara yardım etmektir. Ramazan ayında yapılan ibadetler ve verilen sadakalar diğer zamanlardan daha üstün tutulur.

Tahhar’da genel olarak erkekler camide ve kadınlar evde toplanarak birlikte iftar yaparlar. İftarda herkes kendi evinde ne varsa camiye getirir ve başkalarıyla paylaşır. Gece namazında tüm Kur’an okunur, son gece ise camide yemek pişirilir. Tahhar Özbekleri, genel olarak Ramazan’da hurma, aş, Özbek pilavı ve et yerler. Bazı yerlerde ise insanları uyandırmak için davul çalınır.

2.7.7.3. Zekât

İslam dininin beş şartından biri olan zekât, mal ve para sahibi olanların mallarının kırkıta birini her yıl yoksullara dağıtmasıdır. Zekâtın zenginlik ölçüsüne ulaşan Müslümanların zekât vermeleri farzdır. Zekât dini bir emirdir. Özbekler zekâtlarını öncelikle öz yakınları, akrabaları, komşuları ve fakirlere vermektedirler. Özbekler zekâtı İslam emri esasında verirler. Özbekler zekât verilmeyince evin bereketinin kaçacağına, her şeyin haram olacağına ve eve kötülük geleceğine inanırlar. Özbekler zekâtlarını genelde üç aylarda ve daha çok ramazan ayında dağıtırlar.

2.7.7.4. Hac

İslam dininin beş şartından beşincisi olan hac, kutsal olarak Müslümanlar tarafından yapılmaktadır. Hac farızası, bedensel yapılan bir ibadettir ve zengin olan Müslümanlar tarafından hayatta bir defa yerine getirilmesi Allah tarafında emredilmiştir. Tahhar’da hac döneminde genel olarak şöyle bir gelenek vardır: Hac adayları, hacca gitmeden birkaç hafta önce akraba ve komşularını Özbek pilavı yaparak evlerine davet ederler. Hac adayları, gideceği güne kadar evleri gezer. Davetlerde hac adaylarının yapacakları haccın kabul olması, hacca hayırlısı ile gidip gelmeleri, ayrıca başkalarına da haccın nasip olması için dua edilir. Hac adayları, hacca gitmeden birkaç gün önce tüm akraba ve komşuları toplayarak kurban kesip onlarla helalleşir.

Hac farızasını yerine getiren hacılar vatanlarına dönünce akrabaları karşılar ve onların üzerine çiçek atarak evlerine kadar eşlik ederler. Sonra halk toplu bir şekilde hacıların evine gider ve ilk önce selamlaşarak hacının alnından öperler. Çünkü hacıların

alınları kutsal “Hacerü’l Esvet” taşını öpmüştür. Hacılar getirdikleri “tespih, hurma, zemmam suyu, sarık ve namaz seccadesi” gibi hediyeleri gelen misafirlere verir. Daha sonra hacılar yine aylar boyunca evlere davet edilir ve yemekler yenerek dualar edilir.

2.7.7.5. Kurban

Özbek Türkleri, Allah’ın emrini yerine getirmek ve fakirlere yardım etmek maksadıyla kurban ibadetine çok önem vermektedir. Çünkü maddi durumu iyi olan kimseler kurban kesmekle mükelleftir. Özbekler kesilecek kurban hayvanının genelde kendi ahırlarında beslenmesinin sevap olacağına inanırlar. Eğer kurbanlık hayvanı beslemek için müsait yer yoksa kurban, bayramdan bir gün veya bir hafta önce alınır. Özbeklerde kurban için hayvan alınırken kesinlikle pazarlık yapılmamaktadır. Tahhar’da Kurban Bayramında genel olarak koyun, bazen de keçi kesilir. Ayrıca zengin kimseler ineği veya öküzü kurban keserler. Bazı yerlerde ise birkaç kişi ortak olarak deve keserler. Ortak olanların hepsi hayvan kesilirken hazır ve yardımcı olmaları gerekmektedir. Kurbanlık genelde bayramın birinci günü bayram namazı kılındıktan sonra aile büyüğü veya para karşılığında kasap tarafından kesilmektedir. Özbekler, kasaba yemek hakkı verilmediğinde kurbanın kabul olmayacağına inanırlar. Kurbanı kesmeden önce hayvanın ayaklarını bağlayarak tırnağını, ağzını ve burnunu yıkarlar. Kurban kesilirken kullanılan bıçağın keskin olması gerekir. Kurban kesildikten sonra tıraş olmak, ibadettir. Tahhar Özbekleri kesilen kurban etini üçe bölüp bir bölümünü çiğ olarak, bir bölümünü pişirerek fakirlere dağıtırlar. Daha sonra kurbanlık pişince bütün komşular bir araya toplanarak yerler. Bayramın ikinci günü herkes “Mest Aba”⁴ yemeği yapıp camiye getirir ve camide kurban kesmeyen diğer insanlarla birlikte yerler. Ayrıca bayramlaşmak için eve gelen bütün misafirler için bayram sofrası hazırlanır ve diğer yiyeceklerin yanında kurban eti de ikram edilir.

2.7.7.6. Dua

Her dinde, her toplumda, her kültürde duaya inanıldığı gibi Türklerde de duanın Allah ve insan arasında bir vesile olduğuna inanılır. İnsanın başına gelen sorun, bela ve musibetlere karşı “Allah korusun isyana düşmeyeyim” diye Allah’a dua edilmektedir.

⁴ Mest aba: su pirinç ve etten yapılan yemek.

Allah'tan kendi için hayırlı olan dilenmelidir. Bela ve musibetlerin defî için duada bulunulmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve nice Allah dostları bela ve sıkıntılara karşı dualar tavsiye etmiştir.

Tahhar'da insanlar bir yere ulaştıklarında şöyle dua okumaktadır: “Kadem yetti bela yetmesin, Huda'ya şükür”. Yine bir yerden ayrıldığı zaman aynı şekilde bu dua tekrar edilmektedir. Topluca yapılan dualara *hatim duaları* denilir. Bu tür dualar vefat eden bir kişinin ölümünden sonra gerçekleşen hayrat günlerinde, cenaze evinde yapılır. Ayrıca Ramazan ve Kurban bayramlarında üç güne kadar insanlar uzak ve yakın köylerdeki akrabalarına veya tanıdıklarına gidip dua etmektedir. Kabir ziyaretinde Kur'an okumasını bilen kimse özellikle “Yasin, Mülk ve Nebi” surelerini okumaktadır.

2.7.7.7. Sadaka

Sadaka, Allah yolunda Allah rızası için muhtaç kimselere ve fakirlere karşılıksız olarak verilen şey; yapılan yardımdır. Sadaka, her türlü belayı defeder. İnsanlar kendisinden bir şey isteyen muhtaç kimseleri elinden geldiği kadarıyla boş çevirmemelidir. İyilik hazinelerinden biri olan sadaka, gizli verilmelidir.

Tahhar'da genel olarak sadaka fakir olan komşulara, akrabalara, dul kadınlara, fakir kimselere ve cami öğrencilerine verilmektedir. Özbekler kötü bir rüya görünce veya hasta olunca sadaka vermektedirler. Sadaka verince genelde “Sadaka Ret-i Bela” derler. Tahhar'da genel olan sadakalar, Ervah-i Peder, Derviş-hane ve Mevsimlikdir.

2.7.7.7.1. Ervah-i Peder

Tahhar Özbeklerinin arasında bu sadaka, geçenlerin ruhu hoş olsun diye genel olarak her sene Ramazan ayından on beş gün öncesinden ramazana kadar, orucun on beşinden bayrama kadar ve Kurban Bayramına on beş gün kalana kadar yapılır. Ervah-i pederde herkes kendi evinde Özbek pilavı yapıp komşuları ve cami hocasını davet eder. Yemekten sonra hoca Kur'an okur, diğerleri ise ellerini kaldırarak dua eder.

2.7.7.7.2. Derviş-Hane

Derviş-hane, insanlar arasında her çeşit hastalık meydana gelince veya ölüm çok olunca bazense kuraklık gelince yapılmaktadır. Derviş-hane, fakirlerin yemeği demektir. Buna büyük sadaka da denilir. Derviş-hanede köy insanları kendi aralarında para toplayarak büyük bir veya iki hayvan, pirinç ve yağ alarak camide binlerce kişi için Özbek pilavı yaparlar. Başka köylerdeki insanlar davet edilir. Yemek hazır olunca ilk olarak camideki hafız öğrenciler Kur'an okur. Sonra yemek yenilir. Yemekten sonra belalardan kurtulmak için dua edilir.

2.7.7.7.3. Mevsimlik Sadaka

Genel olarak mevsimlik sadaka yaz aylarında yapılmaktadır. Özbekler, ekinlerini her türlü afet ve hasereden korumak, ekilen şeylerin bereketli olması için tarlayı sulattıklarında bir hayvan keserek kanını suya akıtırlar. Sonra ise bu hayvanın etinden yemek yapıp Kur'an öğrencilerine verirler. Kur'an öğrencileri de toplu olarak Kur'an okuyup dua ederler.

2.7.7.8. Dini Bayramlar

Müslümanlar için özel olan Ramazan ve Kurban bayramları, her yıl aynı tarihe rastlamaz. Tahhar'da dini bayramlar için özel hazırlıklar yapılır. Bayramdan önce evlerde temizlikler yapılır; bayram için yeni giyecekler alınır. Çeşit çeşit tatlı ve yemek hazırlanır.

2.7.7.8.1. Ramazan Bayramı

Ramazan'ı bir ay oruç tutarak geçiren Müslümanlar için Ramazan Bayramı, en sevinçli ve önemli dini bayramlardan biridir. Tahhar'da genel olarak bayramda terziler çok yoğun olduğundan insanlar birkaç hafta öncesinden yeni elbiseler alıp terzilere verir. Evler temizlenir, her çeşit tatlı, özellikle de çörek hazırlanır. Bayramdan bir gün önce aileler, bayram sofrası için pazara alışverişe çıkarlar. Bayram gecesi çocuklar başta olarak bütün aile ellerine bazense ayaklarına kına yakar. Bayram geceleri tüm köylerdeki ve şehirlerdeki gençler bir araya gelip bayramı halk müziği çalarak coşkuyla

karşılarlar. Bayram sabahı bazıları evde, bazıları ise hamamda yıkanır. Bayram namazına gitmeden önce bir araya gelen komşular, evlerinden getirdikleri yiyeceklerle hep beraber kahvaltı yapar. Kahvaltıdan sonra çocuklar başta olmak üzere bayramlıklar alınır. Herkes yeni giysilerini giyer. Büyükler bayram namazını kılmak için, çocuklar “aidgâ” bayram yapılacak yere giderler.

Bayanlar, evde bayram sofrasını hazırlar. Bayram namazından sonra insanlar birbirleriyle kucaklaşarak bayram kutlarlar. Aralarında kırgınlık olan kişiler barışırlar ve birbirlerini affederler. Daha sonra büyükler ve küçükler bayram hediyesi alıp eve döner. Bayramın birinci günü öğlen kesinlikle Özbek pilavı yapılır. Yemekten sonra yaşlılar, büyükler, anne, baba ve akrabalar ziyaret edilir. İnsanlar toplu olarak bayramın ilk günü yakın yerlerdeki, ikinci ve üçüncü günü ise uzak yerlerdeki bir yıl içinde hayatını kaybetmiş kişilerin evine giderek dua ederler. Bayanlar da bayramın ikinci, üçüncü günleri toplu bir şekilde def çalarak sokak sokak dolaşıp nerede yeni gelin varsa görmek için giderler. Yaşlı kadınlar ise cenaze olan evlere dua için giderler.

2.7.7.8.2. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, Müslüman dünyasının ikinci ve büyük dini bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu bayram, İbrahim Peygamberin oğlunu Tanrıya kurban etmek üzere keseceği anda Tanrı emriyle oğlunun yerine gökten bir koç inip onu kurban etmesiyle İslam dinine geçer. Tahhar Özbekleri arasında kurban bayramında aynı Ramazan bayramında olduğu gibi hazırlıklar yapılır. Yani giysiler, tatlılar, yemekler hazırlanır. Bayram gecesi herkes eline kına yakar. Bayram sabahı yıkanarak bayram namazına gidilir, ama büyükler kurbanlık kesilinceye kadar oruç tutmaktadır. Bayram namazından sonra insanlar birbirleri ile kucaklaşarak bayramı kutlarlar. Aralarında bir kırgınlık olan kişiler barışırlar ve birbirlerini affederler. Daha sonra büyükler ve küçükler bayram hediyesi alıp eve dönmektedir. Bayramın birinci günü kurban kesilir ve et yemeği pişirilir. Sonrada bütün komşular yemeklerini alarak bir araya gelirler. Yemekten sonra yaşlılar, büyükler, anne baba ve akrabalar ziyaret edilir. İnsanlar toplu olarak bayramın ilk günü yakın yerlerde, ikinci ve üçüncü günü ise uzak yerlerdeki bir yıl içinde hayatını kaybeden kişilerin evine gidip dua ederler. Bayanlar da bayramın ikinci, üçüncü günleri toplu bir şekilde dap çalarak sokak sokak dolaşıp Ramazan ve Kurban bayramları

arasında düğün yapan bir gelin varsa görmek için giderler. Yaşlı kadınlar ise cenaze olan evlere dua için giderler. Özbek Türklerinin evinde üç gün bayramda sofralar açıktır. Gelen misafirlere et ve “mest aba” ikram edilir.

Ramazan ve Kurban bayramlarının ortak özelliklerinden biri de şehir ve kasabalarda çocuk ve gençlerin toplu olarak yaptıkları eğlencelerdir. Çocuk ve gençler büyük bir coşkuyla bayramı geçirirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ

3.1. DOĞUM

“Doğum insan yaşamında başlıca önemli dönemdir. Doğum üreme yeteneğine sahip insan hayatını başlangıcıdır ve doğum her zaman mutlu bir olay olarak kabul edile gelmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne babasının değil aynı zamanda akrabaları, komşuları ve soyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin akrabaların ve soyun sayısını artırmaktadır ki sayı artışıyla gücün ailenin dayanışmanın artması demektir. Anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya ve soya güç kazandıran ve de yaşamın başlangıcı olan doğum gerek söz konusu çiftin, gerek yakınlarının gözünde büyük önem kazanmaktadır. Doğum ve onun kendi içerisindeki evrelere de bir takım törenler eşlik etmektedir. Doğum öneminden kaynaklanan, inançlar ve gelenekler gebe kadının doğum öncesinden hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak bir takım adetlere uymaya, bu adetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır”(Fevzi, 2013: s. 48).

3.1.1. Doğum Öncesi

Gelin, babasının evinden çıkarken baba veya aile büyüğü onun başından arpa ya da buğday döküp “Allah sana çok çocuk versin, oğul ile kızlı ol, Rabbim çift çift versin” diye alkış (dua) eder. Genelde her gelinin gittiği yerde saygı kazanması, erkeğin (yani eşinin) gözüne girmesi, soyun devamını ve analık zevkini tatması için doğurması gerekir. Özbekler arasında bebeği olmayan kadınlara “kısır, doğurmaz ve uruksuz” denilir. Bazı ailelerde çocuğu olmayan kadınlara ve erkeklere değer verilmemektedir. Ayrıca kadınların oldukça hakir ve zor durumda kaldıkları görülmektedir. Çocuksuz kadınların yeni evlenen gelinlerin evine uğursuzluk getireceğine inanarak girmesine izin verilmez. Evlendikten sonra bir veya iki yıl içinde çocuğu olmayan aileler evlerinde çocuk olması amacı ile molla, cami hocaları, ziyaret yerleriya da inanılan kişilere gidip adak yaparak kurban kesmektedir. Bazen birinci kadının hamile kalabilmesi için erkeğin ikinci bir evlilik yapması gerektiğine inanılmaktadır. Özbekler arasında genelde ayrılmanın da, birden fazla evlilik yapmanın da nedeni, kadının hamile olmamasıdır.

Hamile kadının erkek çocuk mu kız çocuk mu doğuracağını tahmin etmek için bazı uygulamalar vardır. Bunlardan bazıları şöyledir: Eğer hamile kadın hamilelik çağında tuzlu yiyecek ve içeceklere aşerirse onun kız çocuğu; eğer et ve yağlı yemeklere aşerirse erkek çocuğu olacağına inanılır. Başka bir inanışa göre, eğer hamile kadın hamilelik döneminde güçlü ve hareketli ise erkek çocuğu; eğer yavaş hareket ederse kız çocuğu olur. Bazen köylerde yaşayan halk arasında “mama” denilen yaşlı kadınlar hamile kadının karnına bakarak çocuğun cinsiyetini tahmin eder. “Mama” denilen kimselerin inancına göre eğer hamile kadının karnı yuvarlaksa kız çocuğu olur. Eğer erkek doğuran kadınlar bebeği doğduğu an beş parmağını emerse bundan sonraki çocuğu da erkek olarak dünyaya gelir. Hamile kadının gebeliğini bir zamana kadar ailesine söylemesi ayıp karşılanır. Adet ve inanışa göre hamile kadının bazı şeylere çok dikkat etmesi gerekir. Anne olacak hamile kadın evde ağır işler yapmamalı, ona saygı gösterilmeli ve oldukça iyi davranılmalıdır. Hamile kadınların cenazeyi görmesi, ölünün yanına gitmesi, karanlıkta tek başına dışarı çıkması, geceleri mutfığa girmesi, akşamdan kalan yemeği yemesi, üzerinden bir gece geçmiş(bayat) ciğer ile tavuk eti yemesi ve yürümesi sakıncalı görülmektedir. Hamile kadın, her zaman kendini haramdan uzak tutmalı, güzel şeylere bakarak içini temiz tutmalıdır. Çünkü annenin yediği, içtiği şeyler çocuğu etkiler. Hamile kadın, güzel şeylere bakıp güzel yemekleri kullanırsa çocuğun da güzel ve sağlam olarak dünyaya geleceğine inanılır. Çoğu ailede hamile kadının hamilelik döneminde balıketi yememesi tavsiye edilir. Eskiden henüz dünyaya gelmeyen çocuk için beşik, elbise veya başka hazırlıklar yapılmamaktadır. İnanışa göre eğer böyle bir hazırlık yapılırsa çocuk ölü olarak dünyaya gelebilir (Kaynak Kişi: Ayjamal).

3.1.2. Doğum Esnası

Hamile kadınlar için doğum oldukça özel olduğundan bu olayı kolaylaştırmak ve doğum yapmasını sağlamak için eskilerden beri halk arasında birçok inanış görülür. Özbeklerde doğum esnasında çeşitli hazırlıklar yapılır. Bazen doğumun kolay geçmesi için bitki kurutularak suyu içirilir. Ayrıca ziyaret yerlerinde adına adak adanır. Tahhar Özbeklerinde eskiden doğumu “Mama” denilen yaşlı ve tecrübeli kadınlar yapmaktaydı. Son yıllarda hastanede doğum yapan kadınların sayısı gittikçe artmasına rağmen insanların uzak köylerde yaşaması ya da bazı ailelerin hastaneden çekinmesi nedeniyle

doğum evlerde gerçekleşmektedir. Diğer Türklerde olduğu gibi Özbek Türklerinde de bebek dünyaya geldiğinde çocuğun annesi ve nenesi onu kötü nazardan, kötü ruhlardan ve cinlerden korumak için akşamları “ispend” (üzerlik) yakmaktadır. Özbeklerde doğum yaptıran ve “kindik” (göbek) kesen yaşlı kadına da “mama” veya “kindik anne” denilir. Özbeklerde çocuğun kesilmiş göbeği çocuktan bir parça olduğu için beyaz veya kırmızı bir şeyin içine sarılıp ya meyveli bir ağacın dibine ya da yeni yapılan bir duvarın dibine gömülür.

3.1.3. Doğum Sonrası

Tahhar Özbekleri doğum sonrasına çok önem vermektedir. Özbeklerde yeni doğum yapan kadınla çocuğunu bazı kötülüklerden korumak için birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Doğumdan sonra Özbekler kurban kesmektedir. Kurban kesmekteki amaç, doğumun hayırlı bir şekilde geçmesinden dolayı kan akıtmaktır. Bu uygulama aynı zamanda şükretme anlamına gelmektedir. Kesilen kurban, bir tavuk, koyun veya keçi olabilir. Buna ise “şükra” denilir. Şükra kesildikten sonra komşu ve akrabalara yemekli bir ziyafet verilir. Adet ve inanca göre doğumdan sonra doğum yapan kadın yalnız kalmamalı, anne ve bebek kırk güne kadar sokağa çıkmamalıdır. Bu kırk güne “çille” adı verilir. Çille, Farsça “kırk” anlamına gelir. bezeyise “zeçehane” de denilir. Kırklı eve, komşular özellikle genç kızlar gelemez, sadece hasta olmayan yaşlı kadınlar gelebilir. Bazı ailelerde ise yeni doğan çocuk, nazar değmesin diye kırk güne kadar dışarıdan gelen yabancı birisine gösterilmez. Ama bazı aileler, bu duruma hiç önem vermez. Ayrıca çocuğu olmayan kadınlar, uğursuzluk getireceği inancıyla kırklı eve girmez. Loğusa kadın, “kara basmaması” için kırk güne kadar yalnız bırakılmaz. Bu kırk gün içinde göbeği kesen kadın veya eşi yanında kalır.

3.1.3.1. Müjde götürme

Özbeklerde yeni doğan çocuğun babası gurbetteyse onun en yakın dostlarından veya ailesinden biri “Allah’a şükür çocuğun oldu” diyerek müjde verip ondan bahşiş ister. Genelde doğumdan sonra ailenin kız veya erkek çocukları önce çocuğun babasına, dedesine ve nenesine, sonra amca, dayı, hala, teyze, yakın akraba ve komşularına müjde götürerek bahşiş toplar. Bahşişler genelde para ve tatlıdan ibarettir.

3.1.3.2. Ad Koyma

Tahhar’da genel olarak bebek doğduktan üç gün sonra bazen cami hocası veya bir din adamı bazense baba çocuğun kulağına ezan okur. Çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına ise kamet okunduktan sonra üç defa adı söylenir. Bazen yaşça en büyük, yaşlı kişilerin adı, bebeğin de onun gibi yaşlı olacağı inancıyla bebeğe konulur. Ad konma esnasında büyüklerin görüşüne de önem verilir. Çok eskilerde Özbekler arasında hayvan ve nesne adı koymak yaygınmış. Şimdi ise genel olarak isimler Kuran-ı Kerim’den seçilmektedir. Kimse çocuğuna kendi anne babasının adını vermez, çünkü o isimle seslenilirse ayıp karşılanır. Uygun bir ad koyma Özbekler için önemlidir. İnanişâ göre kişi öldükten sonra ahirette kendi ismiyle çağrılır. Bazen bebeğin adı, hiç kullanılmamış bir kalem ile Kur’an kapağına yazılır. Özbekler ad koyma sırasında bebeğin ismini söyleyerek komşulara şeker dağıtır. Böylece herkese çocuğun ismi ilan edilmiş olur. Ayrıca bazı bebeklere onu kötülüklerden koruma inancıyla göbek adı verilir. Tahhar Özbeklerinde çocuğa ad koyma süresi birkaç gündür. Bu süre içinde aile büyükleri, akraba ve bazı yakınların fikri alınır. Üç günden beş ve yedi güne kadar ad arayanlar da vardır. Son yıllarda Afganistan Özbekleri arasında Türkçe isimler yaygın olarak kullanılmaktadır.

3.1.3.3. Saç Toyu

Tahhar Özbekleri, yeni doğan bebek yedi günlük olunca saç toyu için hazırlık yaparlar. Özbekler bu düğüne “saç veya çaç toyu” derler. Özbeklerin genel inançlarına göre, maddi durumu elverişli olan ailede erkek çocuk olduğunda bir koyun ya da bir keçi; kız çocuk olduğunda ise iki koyun veya keçi kesilmektedir. Özbekler bunu dinimizin bir emri olarak gördüklerinden değer vererek kutlamaktadır. Saç toyuna ve kesilen bu kurbana “hahike toyu” denilmektedir. İlk çocuk için kurban kesmek, Özbekler arasında yaygın olan bir gelenektir. Bu toyda kesilen kurban baba tarafından alınır. Bazı ailelerin bu geleneği yerine getirmediği de görülür. Çocuğun saç toyunda sadece ailenin yakınları ve komşular davetlidir. Genel olarak sadece kadınların eğlenmesi, bu düğünün özelliğidir. Törende çocuğun saçından temiz bir makasla bir parça kesilir. Özbekler bebeğin anne karnında büyüyen ve ilk defa kesilen saçına “karın saçı” derler. Bu saç ise bir din âlimi veya bir yaşlı kişi tarafından kesilir. Kesilen saç

aile tarafından bir hatıra olarak saklanır. Ayrıca kızı olup oğlu olmayan ya da oğlu olup kızı olmayan ailelerin özellikle bu saç sakladıkları bilinmektedir. Bazen ise bu saç temiz bir yere gömülmektedir. Özellikle Tahhar Özbekleri, bebeğin hakika saçını gömüştüğü ile tartarak saç ağırlığındaki gümüşü satıp fakir kimselere vermektedirler. Bu toyu aileler sosyal ve ekonomik durumuna göre yapmaktadır. Özbekler ilk çocuğa “tunguç” derler. Onlar arasında ilk çocuğun, özellikle erkek çocuğunun ayrı bir yeri vardır. Ayrıca en küçük çocuğa “kence” diye çok değer verilir.

3.1.3.4. Beşik, Kundak Hazırlama

Tahhar Özbeklerinde kundak ve beşik, eski zamanlardan günümüze kadar gelmiştir. Özbek ailelerinde mutlaka bir beşik bulunmaktadır. Çocuk daha dünyaya gelmeden önce beşik dışında başka hazırlıklara başlanır. Beşik, beyaz ve kırmızı kubörölce, el dokumalı nakışlarla süslenir. Ayrıca çocuğun nazardan korunması için, bir parça içinde “buğmaka” denilen bir bitkinin odunu veya ayet yazılı bir muska, siyah beyaz incilerle birlikte kundağın başucuna takılır. Kundak işini genelde bir misafir kadın yapar. Çocuğun kötülüklerden korunması için kundak başına küçük bir Kur'an-ı Kerim bağlanır. Kundağın aşağı ve sol tarafına oturmak veya üzerinden geçmek kötü karşılanır ve uğursuzluk getireceğine inanılır. Özbeklerde bazı inançlara sığınarak ilk çocuk için yeni kundak hazırlanır. Çocuğun beşiği ise mutlaka baba tarafında satın alınır. Beşik satın alırken pazarlık yapmak söz konusu değildir. Baba istenilen fiyatı ödemek zorundadır. Beşikte ölmüş bebeğin kundağı tekrar kullanılmaz. Beşik kültürü Türk boylarının hemen hemen hepsinde vardır. Beşik söğüt ağacının tahtasından yapılır ve genelde kırmızı, siyah ve yeşil renklere boyanır. Beşiğin alt döşesinde pamuk olmaz. Onun yerine ise saman konulur. “Naz Balıştak” adı verilen üst döşeğe ise yeni pamuk konulur. Özbeklerde kullanılan beşiğin diğer bir özelliği de bebeğin tuvaletini yapması için beşiğin orta kısmında bulunan deliktir. Deliğe “tuvak ve şumak” konulur. Özbeklerde beşik kültürü çok yaygın olduğu için beşikler nesillerce saklanır. Büyüyen çocuğun sağlıklı ve zeki olması için nesilden nesile aktarılır (Kaynak Kişi: Ayjamal).

3.1.3.5. Beşik Toyu

Tahhar Özbeklerinde genel olarak yeni doğan çocuk kırkını doldurduktan sonra çocuğu beşikte bağlama dönemi başlar. Kırk günlükten iki yaşa kadar bebeği beşiğe bağlama inancı ve merasimi vardır. Özbekler arasında “beşik toyı” adı altında belirli bazı törenler vardır. Mesela elbise giydirmeye, beşiğe koyma, beşikten alma, yıkama vb. Özbekler arasında beşik toyu en önemli kutlamalardan biridir. Bu toy “beşik saldı” adıyla da bilinmektedir. Beşik toyları merasimi, Tahhar halkı arasında özellikle köylere has özellikleriyle zengin bir gelenek olarak dikkat çekmektedir. Özbeklerde ilk çocuk için yeni beşik hazırlanır. Her çocuk için ayrı bir beşik satın alınmaz, ailenin ilk doğan çocuğunun beşiği ile büyütülür. Hatta birçok ailede çocuk babasının büyüdüğü beşikte büyürse, onun da babası gibi olacağına inanılır. Tahhar Özbeklerinde beşik toyu inançlar gereği genelde Cuma günleri kutlanır. Toydan önce bir takım hazırlıklar yapılır. Zengin aileler koyun veya keçi kesip yemek yaparak komşu ve akrabaları davet eder. Bu merasime çoğunlukla bayanlar davetlidir. Beşik toyu için gelen kişiler bebek için hediyeler getirir. Hediyesiz gelmek ayıp karşılanır.

Bebeğin beşikte bağlanması şu şekilde olur. İlk olarak beşik hazırlanır, sonra ise çocuğun anneannesi veya annesi yıkar. Çocuğu ilk defa beşiğe bağlayan kişi, misafir olarak gelen tecrübeli ve yaşlı bir kadındır. Çocuğu olmayan kadınlar beşiği bağlamaz. Çocuğu olmayan bir kadın, beşiği bağlarsa ailenin bundan sonra hiç çocuğu olmayacağına inanılır. Ayrıca sadece kız çocuğu olan bir kadın da yeni doğan çocuğu beşiğe bağlamaz. Eğer bağlarsa o ailenin bütün çocuklarının kız doğacağına inanılır. Çocuğu beşikte bağlamadan önce beşik bağlayan kimse, bazı inanışlara ve adetlere göre beyaz ve yuvarlak bir taşı alıp “Balam bahting baland bolsun, taşdak bolgin” (Yavrum bahtın yüksek olsun, taş gibi ol) diye yedi defa taşı, yedi defa çocuğu beşiğe bırakıp sonra “Bismillahirrahmanirrahim” deyip çocuğu beşiğe bağlar. Bazı aileler taşı bir süreye kadar beşiğin baş tarafına koyar. Bebek beşikte bağlandıktan sonra beşik üzerine çeşitli şekerler saçılır. Saçılan şekerlere ise “saçalak” adı verilmektedir. Bu şekerleri, çocuğun toyuna katılan çocuklar kapışır ve “bizim eve de çocuk gelsin” derler.

Beşiğe kutsal sayılan ağaçlardan bir dal kesilip asılır. Sonra ise iki veya dört kadın beşiği başlarının üzerine alarak eve kadar taşır. Beşik evin içine sokulunca yine doğum yapan gelinin kaynanası sembol olarak beşiği satın alır. Beşiği taşıyan ve merasime

katılan kadınlara bebeğin annesi kutsal bir hediye verir. Bu esnada ise bütün misafirler yeni doğan çocuğun bahtlı olması için içten duada bulunurlar. Âdete göre yeni satılan beşik, toy başlamadan evin içine baş üstünde getirilir. Bunun nedeni ise yeni doğan çocuğun çok aziz ve değerli olduğunu belirtmektir. Çocuğun annesi beşiği süsleyince beşik üzerine bebeğin giysileri asılır. İnanişâ göre beşiğin üzerine asılacak nesneler bölgeden bölgeye değişmektedir. Büyüdüğünde ağır ve semiz olacağına inandıklarından, çocuğun beşiğinin üzerini altı katlı örtü kapatırlar. Yedinci katında ise bir sofra bezi bulunur. Bunun amacı ise bebeğin kısmetinin açık olup bol rızıklı olmasıdır. Beşik toy merasimine katılan misafir kadınlar sırayla çeşitli manzum parçalarla “ninni” söylerler. Ayrıca toy esnasında misafirler hoşça vakit geçirsın diye birkaç kadın dap çalarak türküler söyler. “Beşiğe salma” merasiminden önce çocuğun beslenme işlemi yapılır.

Beşik toyunun en önemli özelliğı, gece geç saatlere kadar kadınlar arasında devam etmesi ve erkeklerin katılmamasıdır (Kaynak Kişi: Rüya).

3.1.3.6. Diş Çıkarma

Tahhar Özbeklerinin geleneğine göre, bebeğin ilk dişi çıktığı zaman mısır, buğday ve nohuttan yapılan “dalda” yemeğı yapıp komşu ve fakir kimselere dağıtılır. Ayrıca çocuğun dişinin sağlam ve güçlü olması için bebeğe kelle paça veya işkembe pişirip verilmektedir. Özbeklerin inancına göre, çocuğun dişlerinin düz çıkması ve keskin olması için komşulara iğne dağıtılır. Bazı bölgelerde ise bebeğin dişi çıktığı zaman aileler, mısır pişirerek herkese dağıtır. Özbekler, bebeğin ilk dişleri üst damaktan çıktığı zaman olumsuz bir durum olacağına inanırlar. Bazı ailelerde kötü bir olaya karşı çocuğı kısa bir duvar veya yüksek bir dam üzerinden kalın bir döşek üstüne bırakırlar.

3.1.3.7. Kırklama

Özbeklerde loğusa kadınla çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına “çille” (kırklama) adı verilmektedir. Özbek inanişına göre, kırk gün içinde anne ve çocuğun hastalıktan, nazardan ve kötülükten korunması için evden çıkmaması ya da yabancıların gözünden uzak olması gerekmektedir. Bu yüzden çocuk ile anne çille zamanlarında ziyarete gelenlerden uzak durur. Tahhar şehrinin bazı bölgelerinde kırklama geleneğine

çok önem verilmemektedir. Tahhar Özbeklerinde anne ve bebeğin hastalık, kötü ruh ve nazarlardan korunması için uygulanan adet ve inançlar şunlardır: kırk gün içerisinde çocuğun yüzü, aile yakınlarından başkasına gösterilemez. Bu sürede loğusa kadının yakınında kocası bulunur. Aile üyelerinin cenaze veya hasta evinden direk loğusa kadının ve bebeğin yanına gelmemesi, annenin gece yalnız başına çıkmaması da kırklamanın diğer adetlerindendir. Bu uygulamanın nedeni, hem anneyi hem de çocuğu kötü ruhların zararlarından ve insanların nazarlarından korumaktır. Zira Tahhar Özbekleri arasında “süt ile giren can ile çıkar” şeklinde bir inanç söz konusudur.

3.1.3.8. Bebeğin İlk Yürümesi

Tahhar Özbeklerinde bebeğin ilk yürümesi ile ilgili bazı adet ve inançlar bulunmaktadır. Çocuk bir yaşını doldurduğunda ailedekiler özellikle anne onun yürümesi için ona yardımcı olmaya çalışır. Ayrıca çocuğa ilk adımlarını basınca hediye alınacağına söz verilir. Tahhar şehrinin bazı bölgelerinde ise iki yaşa kadar yürümeyen bebeğin yürümesi için bebek bir tabağın içine bırakılıp köpekkuyruğuna bağlanır, böylece bebeğin yürüyeceğine inanılır. Çocuğun ilk yürümesi anne ve babanın en mutlu anlarından sayılır (Kaynak Kişi: Rüya).

3.1.3.9. Sünnet

Tüm Müslüman halklar arasında bebek ile ilgili genel olan işlemlerden birisi de sünnet geleneğidir. “*Sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir ve ilk anlamıyla “işlek yol” demektir. Daha geniş anlamındaysa Tanrının yolunu ya da insanın âdet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranışı anlatır. İslam dininde peygamberin yaptığı uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” denilmektedir*” (Örnek, 1977: s. 170). Tahhar Özbekleri arasında çocuğun sünnet zamanı ve yaşı ile ilgili belli bir kural yoktur. Genel olarak çocukların sünnet olması ailenin maddi durumuna bağlıdır. Aileler sünnet düğününün zamanını bir araya gelerek belirler ve merasimden birkaç gün önce yakınlar, akrabalar, komşu ve diğer konuklar davet edilir. Zengin kimseler ise bir hafta on gün önce davetiye dağıtır. Özbekler arasında sünnet düğününde sıklıkla oğlak oyunu da oynanmaktadır. Birçok aile çocuklarını küçük yaşlarda sünnet etmektedir. Küçük yaşta sünnet yapmaktaki amaç çocuğun korkmasını engellemektir.

Tahhar Özbeklerinde sünnet düğününden bir gün önce bütün akraba ve komşular, düğün hazırlıkları ve konukları karşılamak için düğün evinde bir araya gelir. Sünnet düğününe erkekler dışında kadınlarda yaygın şekilde davetlidir. Ayrıca Özbeklerde ailenin bütün çocukları bazen yakın akraba çocukları ile birlikte sünnet edilmektedir.

3.1.3.9.1. Sünnet Toyu

Tahhar Özbekleri arasında sünnet (hatne) düğününe “çuçak keser toyu” denilir. Sünnet geleneğinin Türkistan’da İslamiyet’ten evvel de olduğu bilinmektedir. Özbek Türkleri sünnet düğünlerinde genel olarak ziyafetler verip büyük şölenler gerçekleştirir. Sünnette çocuğun babası düğün hazırlıkları ile yemekleri, annesi çocuğun kıyafetlerini hazırlarken, bayanlar konuklar ile ilgilenir. Özbek çocukları 2 ve 7 yaş arası sünnet olmalıdır. Böyle çocuklara “sünnet” adı verilir. Ama Tahhar şehrinin bazı bölgelerinde çocuklar farklı yaşlarda da sünnet olmaktadır. Ayrıca bazı ailelerde sünnet düğünü nikâh düğünü ile birlikte gerçekleştirilir. Sünnet toyu Özbekler arasında geniş çaplı olmaktadır. Çocuğun ailesi fakir olsa bile çocuğunun sünnet toyunu yapmaktadır. Tahhar’ın çoğu bölgelerinde düğün günü yemekten sonra birçok geleneksel oyunlar yapılmaktadır. Mesela: oğlak oyunu, güreş, horoz oyunu, bodana(bıldırcın) oyunu. Toy gecesi düğün evinde şölenler yapılır. Gecenin geç saatlerine kadar şarkıcılar halk müziğini çalıp yerel halk dansları yapar. Şarkıcı ise bir miktar para karşılığında düğün sahibi tarafından davet edilir. Çocuk sünnet olmadan önce süslenir, onun için hazırlanan yeni giysileri giyip berber tarafından saçları kesilir. Bazen sünnet işlemi ile saç kesme işini aynı kişi yapar. O kişiye “dalak” denilir. Bu törene ise “sartaraşan” adı verilir. Çocuk sarataşan olunca, müzikler çalınip aile üyeleri ve konuklar onun karşısında dans ederek berberin masasının üzerine para bırakırlar. Paranın hepsini berber alır. Sünnet işlemi de düğünün sonunda yapılır. Çocukların her birine ayrı toppı, ayrı ayrı yastık ve döşek hazırlanır. Ancak “dallak” denilen kişi kanı durdurmak için bir miktar eski pamuğu yakıp soğutarak bir tabakta yanına alır. Çocuğun cinsel organının uç kısmındaki derisi kesildiğinde psikolojik durumu bozulmasın diye tören başında hazır olan kadın ve erkekler def çalıp çocuğa para ve tatlı verir. Çocuk sünnet olduktan sonra cinsel organının üzerine önceden hazırlanan toppı konulur. Özbekler sünnet olan çocuğun kötü nazarlardan korunması için kesilen deriyi birkaç tane “alla monçak” (beyaz siyah boncuk) ile birlikte ipe geçirip iyileşinceye kadar çocuğun ayağına

bağlarlar. Bu işlemi çocuğun annesi yapar. Çocuğun sünnet yarası geç iyileşirse kendi idrarı ile tedavi edilir. Ayrıca çocuğun kötü ruhlardan korunması için pis yerlerde yürümemesi, yalnız kalmaması gerektiğine inanılır. Ayrıca yaklaşık bir hafta sünnet olan çocuğun kaldığı odada “ispend” (üzerlik) yakılır.

Özbekler toy hazırlıklarının arasında uzaktaki akrabalarını de davet eder. Toydan bir gün önce çeşitli yiyecekler ve tandır ekmeği pişirilir, pilav için havuç ve soğan doğranır. Düğün günü sabah erkenden Kur'an-ı Kerim okuması için hafızlar çağrılır. Davetliler “toyun mübarek olsun” diyerek gelmeye başlayınca aile büyüğü evin eşiğinin dışında, çocuğun annesi odanın dışında bekleyip gelenlere “hoş geldin” der. Davetliler de gelirken hediye getirir. Bu hediyelere ise “toyana” denilir. Bunlar koyun, keçi, para, giyim ve ev eşyası olabilir. Getirilen hediyeler de sünnet evine kalır. Bayan davetliler çoğunlukla çocuk için giysiler ve çeşit çeşit yiyecek getirir. Düğünlere davetliler toplu olarak gelir ve oturunca dua ederler. Özbekler, çocukları sünnet olduğunda Müslüman olduklarına, yiyecek ve içeceklerinin helal olduğuna, çocuğunun erkekler arasına girdiğine inanırlar.

3.2. EVLENME

Evlenme geleneği her millette olduğu gibi Özbeklerde de iki kişinin hayatlarını birleştiren bir olaydır. Evlenme âdetleri Güney Türkistan’da yaşayan milletlerde bölgeden bölgeye değişik özelliklere sahiptir. Tahhar şehrinde de evlenme biçimleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Mesela: İşkemiş, Bengi ve Çal ilçelerinde 15-16 yaşından sonra evlenmek ayıp sayılır. Rustak ve Çahab ilçelerinde düğün masrafı damat ailesi tarafından değil köy sakinleri tarafından toplanarak karşılanır. Evlenme yaşı her bölgede farklılık göstermektedir. Ancak genel olarak evlenme yaşı 18 ve 25 arasındadır.

3.2.1. Evlenme Türleri

3.2.1.1. Görücü Usulü Evlenme

Tahhar şehrinde Özbek Türkleri arasındaki en yaygın evlilik türü görücü usulüyle yapılan evliliktir. Özbeklerde kızı ve ailesini, oğlan ve onun annesi beğendikten sonra başlık parası vererek o kızı anne ve babasından ister. Bu tür evlilikler çoğunlukla yakın akraba ve komşular arasında olur. Tahhar’da Özbek Türkleri çok nadiren başka etnik milletler ile evlenirler. Genel olarak “Ey dostlar kadın alsam öz dildaşımdan alırım” anlayışıyla Özbek yine bir Özbek’le evlenir. Ayrıca bazı bölgelerde görücü usulü evlenme ayıp karşılanmaktadır.

3.2.1.2. Beşik Kertmesi Evlenme

Eskiden bu tür evlenme Tahhar Özbeklerinin arasında yaygın olarak yapılmaktaydı. Ama son yıllarda bazı nedenlerden dolayı öz değerini kaybederek sadece şehir merkezinden çok uzakta bulunan bazı köylerde devam etmektedir. Bu tür evliliklerde iki aile, kendi aralarındaki dostluk ve akrabalık bağının daha güçlü olması için henüz beşikte olan çocuklarını nişanlarlar. Çoğunlukla bu tür evlenmeler beşik toyunda yakın akrabalar, kardeşler ve komşular arasında gerçekleşir. Bazen ise yakın dostlar çocuk dünyaya gelmeden önce kendi aralarında “Eğer senin kızın olsa benim oğluma ver” diye söz verirler. Beşik kertme evlenmesinde genel olarak çocukların yaşı

ve ikisinin aynı zamanda dünyaya gelmesi önemli değildir. Bazen kız büyük erkek küçük bazen de erkek büyük kız küçük olabilir.

3.2.1.3. Kayınla Evlenme

Kayınla evlenme Müslüman toplumlar arasında yapılan evliliklerden biridir. Bu tür evlenme Özbeklerde de yaygın olarak görülmektedir. Eşinin vefatından sonra dul kalan kadının kayın biraderi ile evlenmesine “levirat evlenme” denilir. Özbeklerde dul kalan yengesi ile evlenmenin asıl amacı ölen kardeşinin evlatlarına babalık yapmaktır. Ayrıca Özbeklerde ölen kardeşin karısının aile dışından biriyle evlenmesi ayıp karşıladığından buna engel olmaktır. Bazen bu tür evliliklerde, psikolojik, ekonomik ve toplumsal etkiler söz konusudur. Eğer dul kalan kadın eşinin ölümünden sonra hayatından memnun olup çocuklarını bırakıp babasının evine gidemiyorsa kayın biraderiyle evlenmeye razı olmaktadır. Bu evlilikte bazı kurallar vardır. Kadın kocası öldüğü zaman eğer hamileyse çocuğu oluncaya kadar veya kocasının yılı dönemine kadar beklemesi gerekmektedir. Eğer dul kadının çocuğu yoksa ya da hamile değilse kocasının yedisinden sonra babasının evine gider, daha sonra eğer ölen kocasının kardeşi evlenmek isterse tekrar bir miktar başlık karşılığında evlenir.

3.2.1.4. Baldızla Evlenme

Tahhar Özbeklerinin arasında baldız ile evlenme geleneği eskiden günümüze kadar devam etmektedir. Erkeğin, eşi vefat ettikten sonra karısının büyük veya küçük kız kardeşi ile yaptığı evliliğe “yazna-kaymıka” (enişte-baldız) evliliği denilir. Baldızla evlenmekteki maksat karısından kalan çocukları ve ev eşyalarını korumak istemektir. Aslında bu çeşit evliliklerin temel düşüncesi çocuklara güvenilir bir anne bulmaktır. Ayrıca vefat eden kızlarından kalan emanetlere sahip çıkmak için kızın ailesi, başkalarının bu emanetlere sahip çıkmasına engel olmayı amaçlamaktadır. Baldızla evlenmede de ölen eşin yıl dönümünün geçmesi gerekmektedir ve bir miktar başlık parasını ve düğün masraflarını ödemek bu geleneğin temel kurallarındandır.

3.2.1.5. Berdel Usulü Evlenme

Özbekler arasında eskiden yaygın olup günümüzde sadece bazı köylerde devam eden bu tür evliliğe “karıçı kuda” evliliği denilir. Bu çeşit evlenmede evlilik çağına gelen iki genç, öz kız kardeşlerini değiştirerek evlenirler. Yani genç kızları ve oğulları olan iki aile, kendi aralarında anlaşarak kızlarını birbirlerinin oğullarına verirler. Aslında böyle evlilikler genel olarak yakın aileler, fakir ve yoksul aileler arasında gerçekleştirilmektedir. Bazen iki aile, aralarındaki eski düşmanlıkları söndürmek için de bu tür evlilikler yapmaktadır. Ama bu tür evliliklerin ömrü fazla uzun sürmemektedir. Bu evlilikte genelde başlık parası olmaz. Çeyiz ise kızların babası tarafından yapılır. Eğer gelin küçük yaşta ise ondan evin bütün işlerini yapması beklenmez.

3.2.1.6. Tercihî Evlilik

Özbekler arasında evlenme çeşitlerinden biri ise “tercihi evlilik”tir. Bu tür evlilik daha çok köylerde yaşayan tarım ve hayvancılık ile uğraşan aileler arasında, bazen bir gelenek olarak yakın akraba ve iki kardeşin evlatları arasında görülmektedir. Bu tür evliliklerdeki amaç, aileler arasında eskiden beri süregelen dostluk veya akrabalığın devamlılığını sağlamak ve aileler arasındaki ilişkileri güçlendirmektir.

3.2.1.7. Çok Eşle Evlenme ve Kumalık

Bu tür evlenme eskilerden günümüze kadar Özbek Türklerinin arasında çok görülmektedir. Özbekler arasında söylenen “Özbek tapsa hatun bilen at aladı” (Özbek para bulursa kadın ile at alır) sözü bu konuyu açıklamaktadır. Tahhar Özbeklerinde iki, üç bazen dört kadınla evlenen erkeklere rastlanabilmektedir. Birden fazla eşle evlenenlerin çoğu zengin kişiler, köy ağaları ve yerel kumandanlardır. Bu arada iki eşle evlenen adamlarda bazen ölen kardeşinin çocuklarına babalık yapmak için yengeleriyle evlenme görülür. Çok eşli evlilik yapan Özbekler, sadece Özbek kadınlarıyla değil, başka etnik kabilelerdeki kadınlarla da evlenebilmektedir. Özbeklerde kumalar aynı evde beraber yaşamaktadır. Ama bunlar arasında birisi çok tercih edilir, ona da “suyer kadın” denilir. Çok eşli kişide çoğunlukla onunla ilgilenir. Ayrıca çok eşle evlenen adamların birçoğu, kumaları aynı evde değil diğer şehir ve köylerde ev yaparak ayrı ayrı da yaşatabilmektedir.

3.2.2. Evlilik Öncesi

Tahhar genelinde evlilik geleneği bölgeden bölgeye değişmektedir. Ama geleneksel kültürde evlilikler görücü usulü ile yapılır. Bu tür evliliklerde uygulanması gereken bir dizi eylemler vardır. Bunlar, gelin veya güvey seçimi, kız isteme, görücülük, kız bakma, söz kesme, bohça bırakma, nişan ve nişandan sonra yapılacak bazı uygulamalar ve geleneklerdir. Özbekler oğullarını evlendirirken genel olarak önce ekonomik durumlarına bakarlar ve kendilerine eşit bir aileyle “kuda” (dünür) olmayı düşünürler. Ayrıca aile büyükleri, akrabalar bir araya gelerek oğullarını nasıl bir kızla ve kimin kızıyla evlendirmeyi istediklerini konuşurlar.

3.2.2.1. Kız Görme- Kız Bakma

Tahhar Özbeklerinde evlenme geleneği kız bakma ve kız görme ile başlar. Özbekler evlenecek oğullarına kız bulmaya ve kız bakmaya öncelikle yakın olan akrabalarından, komşularından, yani yakın çevrelerinden başlarlar. Bu âdete de “kız korma” (kız görme veya görücülük” denir. Bazen ise yiğidin veya ailesinin önceden bildikleri bir kız varsa önce o yere giderler. Eğer olumsuz cevap alınırsa veya alınacağı sezilirse başka adaylar üzerinde dururlar. Kız görme veya görücülük Tahhar genelinde bölgeden bölgeye değişir. Kızı vermeye razı olan aileler kız bakmaya gelenleri hoş karşılar. Görücüler evlenecek delikanlının halası, teyzesi, annesi ya da kız kardeşi olabilir. Özbeklerde evlenecek kızın fiziksel özelliğine, yaşına, eğitimine, karakterine veya temizliğine, düzen ve becerikliliğine dikkat edilir. Bu özellikler geçmişten günümüze kadar Özbekler arasında hep aranan özelliklerdendir.

3.2.2.2. Bohça Götürme

Tahhar şehrinin bazı bölgelerinde evlenme başlarında yapılmakta olan geleneklerden biri ise bohça götürmedir. Özbekler kız istemek için öncelikle yakın akraba ve komşulara gider. Çünkü onlara göre “Özdeki turganda yatga sabır” (Kendimizden olursa yabacıya gerek yoktur”. Tahhar Özbeklerinde öncelikle kadın *savcılar* (görücüler), yiğidin halası ile annesi olmak üzere bir çanta veya bohça içine hediye olarak tatlı ve bazı yiyecekleri koyup kızın evine gider. Havadan sudan konuştuktan sonra temel konuyu “Bizi kendinize köle, oğlumuzu kul olarak kabul

edecek misiniz?” diye kızın annesine söylerler ve kız annesi “Kısmet bilir” diyerek ailenin diğer üyeleri ile ayrı bir odada konuşur. Eğer bu isteği kabul ederlerse bohça getiren kadınlar çıkınca hoş geldiniz bekleriz diye kızın ailesi bohçayı saklar. Eğer olumsuzsa kızın annesi bohçayı yiğidin halasının ellerine vererek kız için yine gelmeyin, misafir olmak için gelerseniz kapımız her zaman size açık diye cevap verir. Böylece olumlu cevap veren aile, kızın amcaları, dayıları ve yakın akrabalarıyla konuşur ve damat adayını araştırır. Olumlu cevap alan kadınlar iki üç gün sonra yine gelince kızın ailesi onlardan erkek “savçılar” (görücüleri) göndermelerini ister.

3.2.2.3. Kız İsteme ve Söz Kesme

Tahhar Özbek Türkleri erkek görücüye “Savçi, aracı, aksakal ve arbab” gibi adlar vermektedir. Görücüler işin başından sonuna kadar dünürler arasında aracılık yapar ve düğün sonunda ona damat ve gelin ailesi tarafından ipekli ton başta olmak üzere çeşitli hediyeler verilir. Damat ailesi görücüleri gönderince, hayırlı işe “şeytan” karışır diye bir tavuğu kurban keser. Özbeklerde erkek görücülerde “hacı aka veya bay aka, Huda amriga, filanı bay tarafından oğlu filanı can için kuda bölüşga keldik” (Hacı ağabey, Allah’ın emriyle, filan bay tarafından oğlu filan can için dünür olmaya geldik) diye kızı bir kez de babasından ister. Söz kesilince kız ailesi görücülere, yarına “toy lesti” (başlık parası başta olmak üzere düğün masraflarını içine alan bir yazı) veririz diye söz verir. Özbeklerde kız evi kızları için başlık parası ister. Sonra ise kız ailesi yakınları ile biraraya gelerek “toy lestinini” hazırlayıp damat evine gönderir. Yazının, başında alınacak “kalin” (başlık parası), altın, bir miktar yağ, şeker, pirinç, un, dört ya da altı tane koyun, bir veya iki tane dana, birkaç tane ipek ton, kız ve akrabaları için giysiler, yorgan ve yastık için kubörölce parça ile pamuktan ibarettir. Damat ailesi kız evi tarafından istenilen şeyleri kabul edince yine görücüler ile kız ailesi bir araya gelerek düğün tarihini belirler.

3.2.2.4. Toy Götürme

Nişan günü belirlendikten sonra düğünden üç gün önce damat tarafı akrabalarıyla heybe ve temiz torbaları alıp nişan düğününe gerekli malzemeleri (pirinç, yağ, koyun, bir tane dana, 300-400 paket şeker 300-400 tane “romal” (mendil), badem vd.) alarak

eve getirirler. Ertesi gün ise halı heybeler içinde at üzerine yüklenir ve hayvanların boynuna çiçek takarak damat ailesinden birkaç görücüyle birlikte kız evine götürülür. Toy, damat evinin kapısından çıkınca arkasında su ve un serperler. Özbeklerin inanışına göre serpilene su geri dönmez ve toy ardından su serpilince toy da geri dönmez. Özbek Türkleri bu merasime “toy cönetme” (toy gönderme) derler. Toy, kız evinin kapısından girince aile büyükleri karşısına çıkarak toyu bir parçaya sarılan “Kur’an-ı Kerim”in altından geçirirler ve yaşlı kadınlar dap çalarak “nay- nay” türküsünü söylemeye başlar. Kız ailesinden bir kişi, toyu getiren konukların üzerine un ve şeker atar. Özbeklere göre konuklar üzerine un ve şeker atıldığında gelin ile damadın uzun ömür süreceğine ve mutlu bir hayat geçireceklerine inanılır. Konuklara, elle dikilen beyaz “romal” (mendil) hediye edilir. Böylece kız ailesi ertesi gün gerçekleşecek olan nişan ve “kant sındırma” (seker kırma) için hazırlık yapmaya başlar. Ayrıca eskilerde toy, at ve deveyle götürülmekteydi, ama son yıllarda araba ile de götürülmektedir. Birçok köyde at ve deve ile toy götürme geleneği devam etmektedir (Akbari, 2015: s. 24).

3.2.2.5. Başlık (Kalin)

Başlık parası geleneği, Afganistan genelinde bölgeden bölgeye değişmektedir. Bu gelenek her yerde olduğu gibi Tahhar Özbeklerinin arasında da oldukça yaygındır. Ayrıca düğünlerde başlık parası, en tartışılan konudur. Tahhar’da başlık parası alınmadan kız verilmez. Başlık parası geleneği ve miktarı Tahhar Özbek Türkleri arasında bölgeden bölgeye farklıdır. Tahhar şehrinin Rustak ve Çahab ilçelerinde başlık parası, damadın yaşadığı köy sakinleri tarafından toplanarak karşılanmaktadır. Başlık parası damat ve kız aileleri arasında belli bir miktarda anlaşılır ve nişan gününde misafirlerin önünde anlaşılan miktardan bir az fazla söylenir ama anlaşılan miktar mutlaka alınır. Özbekler arasında kalın âdeti olarak bilinen başlık parasının bir kısmı kızın ailesine kalır, kalan kısmı da kızın çeyizine harcanır. Özbeklerde başlık parası kızın babasının zengin olması, kızın eğitim durumu ve güzelliğine göre değişmektedir. Kızın babası zenginse veya kız güzelse kalini de çok olur. Eğer her iki taraf da zenginse kız istemeğe gidildiği zaman kız tarafı başlık parası istemez ama genel olarak ayıp olmasın diye damat tarafı nişan gününde miktar söylemeden bir paket içine koyup kızın babası ya da kardeşinin önüne bırakır. Başlık, genellikle para olarak ödenmekle birlikte hayvan, ev ya da arsa şeklinde de olabilir.

3.2.2.6. Nişan ve Kant Kırma

Tahhar Özbeklerinde, nişan törenini kutlama tarzı bölgeden bölgeye göre değişmektedir. Bazı bölgelerde iki taraftan çok sayıda erkek ve kadın konuk olarak katılır ve kalabalık bir şekilde kutlanır. Kalabalık olacak nişan toylarında hazırlıklar epey bir süre önce başlar, iki tarafın yakınları, komşuları ve çevrelerindeki aileler davet edilir. Nişan toyu genelde iki ailenin davetlileri bir araya gelerek kız evinde yapılır. Damadın davetlileri önce damat evinde toplanır ve daha sonra hep birlikte kız evine giderler. Genel olarak, toy günü kız evinde 300-400 kişi için Özbek pilavı hazırlanır. Tahhar Özbeklerinde nişan törenine damadın gelmesi ayıp karşılanır. Kız evine gelen misafirler için sofralar kurulur. Bu sofrada damat evinden gelen yiyecekler ve leğen içinde kant denilen şeker ve başka çeşit şekerler bulunur. Misafirler sofraya oturduğunda ilk başta hiçbir şey yemezler. Kızın babası kızının nişanlandığını misafirlere ilan eder. Nişan günü gelin ile damadın dini nikâhları damadın gıyabında kıyılır. Bu nikâh sırasında gelin de bulunmaz. Gelin ve damat yerine akrabalarından iki kişi geline, iki kişi damada vekâlet eder. Hoca ise vekile kızın rızasının olup olmadığını sorup nikâh hutbesini okur. Böylece nikâh yapılır. Nikâhtan sonra çiftlerin mutlu olması için dua edilir. Öncelikle bir din âlimi sonra yaşlı adamlar tarafında kantlar (şeker) birbirine vurularak parçalanır. Konuklar iki aile büyüklerine dua ederler: “Mübarek olsun hep beraber yaşlansınlar, mutlu yaşasınlar, çocuklu olsunlar” gibi. Sonra sofralar kurulur ve yemekler yenmeye başlanır. Yemekten sonra konuklar dua ederek kızın evinden ayrılırken kızın ailesi onlara kant ve şeker bulunan küçük küçük hediyeler verir. Bu arada damadın annesi hediye olarak geline nişan yüzüğü, birkaç takım elbise, bilezik, ayakkabı, terlik vb. alır. İnanışlara göre, gelin adayının nişan gününde yeşil veya kırmızı elbise giymesi mutluluk getirir. Gelin bu günde siyah ve sarı renkli elbise giyerse uğursuzluk getireceğine inanılır. Tahhar şehrinin bazı bölgelerinde bu merasim sade bir şekilde iki taraftan birkaç kişinin katılması ile yapılmaktadır.

3.2.2.7. Uğrı Tabak (Damada Hediye)

Tahhar Özbekleri arasında bu âdete çok önem verilmektedir. Bu âdetin nedeni ise damadın gelinin ailesine tuz (uyumlu) olması ve de onun kendi ailelerinden biri olmasını sağlamak anlamına gelir. Bu merasim nişan toyu akşamı gerçekleşir. Nişan

akşamı kızın ailesi ve kız tarafı, damat adayı için bir nişan ve hediye olarak “saat, elbise, ayakkabı, çiçek, çeşitli yiyecekler ve bir tabakta düğün pilavı” gönderir. Bunları genelde kızın ailesinden birkaç bayan götürür ve bazen de damadın annesinin eliyle gönderilmektedir. Özbeklerde nişan düğününde damat için hediye gelmemesi ayıptır ve saygısızlık olarak görülür.

3.2.2.8. Şeytan Tabak (Sandık Götürme)

Bu, sadece Tahhar Özbekleri arasında eski zamandan günümüze evliliğin önemli âdetlerinden biridir. Özbeklerde bu merasime “sarpa toyi (giysi toyu), katta toy (büyük toy), bekas alibbarmak (sandık götürme) veya şeytan tabak” adı verilmektedir. Bu tören nişan merasiminden 15 gün veya bir ay sonra gerçekleştirilir. Merasimden birkaç gün önce damadın ailesinden birkaç kadın ve erkek, gelin adayının ailesiyle birlikte pazara çıkar. Önce beyaz ya da kırmızı renkli bir sandık alarak üzerine çiçek yapıştırırlar. Daha sonra gelin adayı kendisine ve bütün aile üyelerine, hatta hala ve dayılarına da elbise alır. Kızın elbiselerinden birinin yeşil renkli olması gerekir. Özbekler, gelin adayı yeşil renkli elbise giyince bütün ömrünün mutlu olacağına inanırlar. Bu giysilerin parasını da damadın babası veya damat öder. Bunun dışında gelin adayı kendisi için süslenme eşyaları ve ayna alır. Özbek inanişına göre, nişan aynasına bakan gelin adayı her zaman mutlu olacaktır. Eğer gelin adayı uzak bir şehirde ise damadın ailesi hediyeleri kendi zevkine göre almaktadır. Her türlü hazırlık yapıldıktan sonra, bu törenden bir gün önce iki taraf kendi akrabaları ve komşularını davet eder. Merasimde iki taraftan sadece bayanlar davet edilir. Sandık götürme gününün sabahı, giysilerin hepsi sandığa konularak üzerine kuru yemiş, şeker, en üste de ayna konulup sandık kilitlenir. Sandık üzerine ise elde dikilen çiçek nakışlı beyaz bir örtü serilir. Sabah saat 8 gibi bayan davetliler gelmeye başlar. Gelen davetliler hediye olarak çeşitli yiyecekler, şeker, altın yüzük, elbise vb. şeyler getirir. Damat evine gelen hediyeler, kızın evine götürülür. Eğer damadın halası ve teyzesi varsa onlar da birer sandık hazırlayıp getirir. Sandık ne kadar fazla olursa damadın ailesinin çevresinin geniş olduğu anlaşılır. Davetlilerin hepsi geldikten sonra kızın evi yakınsa yürüyerek, uzaksa arabayla def çalarak hep beraber gidilir. Sandığı damadın halası veya teyzesi götürür. Sandığın anahtarı da onun yanında olmalıdır. Bu merasim uzak yerlerde olduğunda eskilerde araba olmadığı için sadece birkaç kadın ile erkek, atla gitmekteydi. Sandık götürenler, kızın evinin kapısından

girince kızın ailesinden birisi konukların üzerine un ve şeker serper. Bu, gelin ve damat adayının hayatlarında mutlu olacağına inanılarak yapılır. Daha sonra damat tarafından yaşlı kadınlar evin ortasında def çalarak türkü söylerler. Damadın annesi ile kız kardeşleri dans eder. Damadın kardeşlerinin dans etmemesi ayıp sayılır. Bu sırada söylenen türkü:

Özbek Türkçesiyle

بیز شال کپتر دیک، رومال کپتر دیک

آیدین کپلنیمزگه، سروپای کپتر دیک

عجب کولیب توریب سن یولیمزگه

یار جان سبن هم قنتشگین تویمزگه

بیز شال کپتر دیک رومال کپتر دیک

اگر کپلین کیاو سوره سه بیز دن

قولدن توتیب باره میز اویمیزگه

بیز شال کپتر دیک رومال کپتر دیک

آیدین کپلنیمزگه سروپای کپتر دیک

یولده تیکان اوستیگه گل ساجلددی

قیز و اوغیل بوکون بختی آ چلدی

بیز شال کپتر دیک، رومال کپتر دیک

اوینب کولیب دف چلیب قوشیق ایتینگ

چرایلی بیر کپلین اویگه تاپلیدی

بیز شال کپتر دیک، رومال کپتر دیک

آیدین کپلنیمزگه، سروپای کپتر دیک

آنە جانم آتە جانم مبارک
 او غیل کپلین برچه سیزگە مبارک
 بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

ینگى حياتینگى تورموشینگىز
 عمر بوى اینى جانم مبارک
 بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک
 آیدین کپلینمزگە سروپای کپتردیک

تورمولیب چون اویینگیزگە کپله من
 یاریم انینگ کوره من قچان چپقسه
 بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

اگر کورسمیاریم سرو بۆینی
 عالم ایچره کویب سېوگی بېره من
 بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک
 آیدین کپلینیمیزگە سروپای کپتردیک

سحر بۆلدى ملا ایتی آزاننى
 کیشى کۆرمس ایندى قاره یمانى
 بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

نماز اوقوب ایتیدیک بیز مناجات
 خدا جوره کۆرسن ایکی جوانى
 بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

آیدین کبلینیمزگه سروپای کپتردیک

خدا خوشلیک کپلترسین تویمزگه

عسل تویلب بیررموسن مو جام گه

بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

اگر گدا بولسم نماز شام گه

قیامت گه داور قالرمن دام گه

بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

آیدین کبلینیمزگه سروپای کپتردیک

دریانینگ اورته سیگه گل کوریب من

آسان ایمس مین سنگه دل بپریب من

بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

قباغینگ توریش بولسه بوله بپرسن

عاشق لیک نی شدتیدن جان بپریب من

بیز شال کپتردیک رومال کپتردیک

آیدین کبلینیمزگه سروپای کپتردیک

Türkçe Metin

Biz şal getirdik, mendil getirdik

Ay gibi gelinimize, giysiler getirdik

Ne güzel gülerek durmuşsun yolumuza

Sen de katıl güzel yar düğünümüze

Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize giysiler getirdik

Eğer gelin bizden damadı sorarsa
Ellerinden alıp götürürüz evimize
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize giysiler getirdik

Yolda diken üzerine gül saçıldı
Kızın, oğlun bahtı bu gün açıldı
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Dans ederek gülüp, dap çalıp türkü söyleyin
Güzel bir gelin evde bulundu
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize giysiler getirdik

Anneciğim babacığım mübarek
Oğul gelin hepsi size mübarek
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize giysiler getirdik

Yeni hayat yeni yaşamlarınız
Ömür boyunca kardeşciğim mübarek
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize, giysiler getirdik

Gizli olup evinize gelirim
Ne zaman çıkarsam yârim onu görürüm
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Eğer görürsem yârim boyunu
Âlem içinde çok sevgi veririm
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize, giysiler getirdik

Sabah oldu hoca okudu ezanı
Kişi göremez şimdi kötüyü, yamanı
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Namaz kılıp söyleyin bir ilahi
Tanrım, çift görsün iki genci
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize, giysiler getirdik

Tanrı mutluluk getirsin düğünümüze
Bal doldurup verir misin camımıza
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Eğer akşam namazında geda olsam
Kıyamete kadar dar üzerine
Biz şal getirdik, mendil getirdik
Ay gibi gelinimize, giysiler getirdik

Deryanın üzerinde çiçek gördüm
 Kolay değil ben sana gönül verdim
 Biz şal getirdik, mendil getirdik
 Sinirli olsan da sinirli ol
 Aşkın şiddetinden can veririm
 Biz şal getirdik, mendil getirdik
 Ay gibi gelinimize, giysiler getirdik

Bu türkü böyle devam etmektedir. Daha sonra iki tarafın misafirlerine sofralar hazırlanır. Yemekten sonra tüm konuklara, gelinin hediyelerini getiren kişi açıp gösterir. Ayrıca iki taraftan davetliler de kendi hediyelerini o sandık üzerinde göstererek bırakır. Sonra herkes çiftlerin mutlu olmaları için duada bulunur. Bu merasim böylece sonlandırılır. Konuklar kendi evlerine döner. Ama akşam damadın annesi birkaç kadın ile kız evinde kalır. Kalan kadınların her birine kızın ailesi elbise hediye eder. Damadın annesinin kalmaması ve onlara kız ailesinin elbise yapmaması ayıptır, saygısızlık olarak görülür (Akbari, 2015: s. 28).

3.2.2.9. Toş Tabak (Göğüs Tabak)

Toş tabak da genel olarak Tahhar Özbeklerinin evlenme âdetleri içinde vazgeçilmez ve en önemli merasimlerinden biri sayılmaktadır. Nişan töreninden 10-15 gün sonra kızın annesi damat evine toş tabak götürmek için hazırlık yapmaya başlar. Hazırlıklar içinde “bir tane koyun, pirinç, yağ, elliden fazla topı, yüzden fazla mendil, yüzden fazla da haşlama yumurta; damat ve annesi için giysiler, kuru yemiş, tatlı, şeker vb.” şeyler bulunmaktadır.

Eskilerde bu âdet sade bir şekilde yapılmaktaydı. Kız ailesi nişandan iki üç gün sonra, bir tavuğu keserek pilav yapıp üzerine tavuğun göğsünü koyup onun üzerine birkaç tane büyük küçük mendil bırakıp damat evine gönderirdi. Damatsa ailesi ile birlikte kız evinden gelen tabağın yemeğini yiyip tabak içine para bırakmaktaydı. Ama son yıllarda bu merasim daha geniş bir şekilde yapılmaktadır. Toş tabak hazırlıkları yapıldıktan sonra kız ailesinden birkaç erkek ve kadın öğleden def çalarak damat evine

götürmektedir. Damat, toş tabağın gelme tarihi belli olduğu gün arkadaşları, komşuları, akrabaları akşam yemeğine davet etmektedir. Toş tabak için davetli olan kimseler mutlaka ceplerinde para ile gelmektedir. Akşam namazından sonra konukları için sofralar konulur. Sofrada Özbek pilavı yanında kavurma ve içecekler ve de pilav üzerine göğüs kısmındaki et bulunmaktadır. Yemekten sonra sadece tabaklar toplanır ve sofraya her kişinin önünde bir tabak içinde bir tane toppı, bir tane mendil ve bir tane yumurta bırakılır. Adamlar tabaktan bunları alıp yerine istedikleri kadar para koyarlar. Tabağa para bırakılmaması ayıp sayılmaktadır. Sofra toplandıktan sonra ise kuru yemiş ile yeşil çay ikram edilir. Gecenin geç saatlerine kadar şölen olur ve bu merasim böylece biter.

3.2.2.10. Nişanlılık Dönemi

Güney Türkistan'da, özellikle Tahhar şehrinin köy ve ilçelerinde nişanlı olan gençlerin birbirlerini görmeleri ailelere göre değişmektedir. Bazı nişanlı çiftler ara sıra buluşurken bazı ailelerde de nişanlılar düğüne kadar hiç birbirlerini göremezler. Eskilerde damat adayı düğüne kadar kayınpederini bile göremezdi. Kayınpeder ile karşılaşmak ve görmek ayıp sayılmaktaydı. Ama son yıllarda böyle bir durum görülmemektedir.

Nişanlılık döneminde damat, gündüzleri kendi nişanlısını görebilmek için kızın babası (kayınpederi) evde olmadığı zaman nişanlısı için bir çeşit hediyeler alarak kimse görmeden kızın evine gider. Tahhar Özbekleri bu olaya “kalık oyun” (nişanlıyı görme) derler. Genelde “kalık oyunu” (nişanlıyı görme) gece gerçekleşmektedir. Gece damat nişanlısını görmek için gelmeden birkaç saat önce birisi tarafından kızın annesine haber verilir. Kızın annesi ise bu mesajı alırken, kızının babası uyuduktan sonra damadı ile kızını görüştürür. Damat nişanlısını görmek için gece gelince kendisi ile bir paket hediye getirmekte ve kalkıp gidince de yastığın altına para bırakmaktadır. Eğer para bırakmazsa damadın cimri bir damat olduğunu gösterir. Bu gizli görüşmeler haftada bir ya da iki üç haftada bir kez tekrarlanır.

3.2.2.11. Hayıtlık

Hayıtlık âdeti de Özbekler arasında yaygın bir şekilde gerçekleşmektedir. Nişanlılık döneminde nişanlı çiftler bayrama kadar evlenmezse bu çiftler Ramazan ve

Kurban bayramları yakınlaşınca birbirlerine “Hayıtlık” (bayram hediyesi) gönderirler. Bu tür âdet evleninceye kadar Ramazan ve Kurban bayramlarında yapılmaktadır. Hediyeler damadın ailesi ve akrabaları tarafından götürülür. Ayrıca gelin de damat için kendi kız kardeşleri ve akrabaları aracılığıyla hediyeler gönderir. Bayramlarda iki tarafın da birbirlerine “hayıtlık” götürmemesi ayıp ve saygısızlık olarak karşılanır. Damada hediyeler genelde dikilen köylek-iştan, gelinin işlediği mendil, çorap, doppi, tıraş vb. şeylerden oluşmaktadır. Bu hediyeler genelde bayramdan bir ya da iki gün önce götürülür.

3.2.2.12. Nevruzluk ve Meyve Tabak

Nevruzluk geleneği eskiden Tahhar Özbekleri arasında yapılmamaktaydı. Bu gelenek son yıllarda Özbeklerden başka etnik gruplardan alınarak yaygın bir şekilde yapılmaktadırlar. Nevruzluk hediyesi sadece damat tarafından gönderilmektedir. Nevruzluk genelde gelin için bir “altın yüzük, balık, “cilebi” denilen tatlı, elbise vb.” şeylerden oluşan bir hediyedir. Ayrıca meyve tabak geleneği sadece Tahhar şehrinin, Rustak, Hoca Har ve Çal ilçelerinde yaşayan Özbek Türkleri arasında görülmektedir. Bu âdet yaz aylarında meyveler olgunlaşınca damasın ailesi bir sepet ve leğen içinde her çeşit meyve alarak birkaç kişi ile gelin evine götürmektedir. Özbekler buna “gelin hakkı” derler.

3.2.2.13. Kilim Merasimi

Kilim geçmişlerden günümüze kadar hayatın en önemli şeylerinden biri olarak kullanılmaktadır. Özbekler arasında kilim, özel bir merasim ile başlanıp dokunmaktadır. Özbeklerde bu merasime “gilem toy” denilir. Düğün yakınlaşınca gelinin annesinin hazırlayacağı çeyizlerinden biri kilimdir. Bu kilime ise “toy kilim” denilmektedir. Kilimi dokuma işlemi başlanmadan önce kız annesi bütün komşular ve akrabalarını davet etmektedir. Bu merasimde damadın annesi bile bir çeşit hediye: bir koyun, pirinç, yağ vb. şeylerle katılmaktadır. Kilim ipini önce yedi “keyvanı kadın” (hayatında mutlu ve memnun kadınlar) bir bir kulaçla tam yedi kulaç kulaçlamaktadır. Özbekler kilim ipini “keyvanı kadınlar” kulaçlayınca, gelinin onlar gibi hayatında mutlu olacağına inanırlar. Damadın annesi götürdüğü elbiseleri birer tane kulaçlayan kadınlara ve bir

paket şeker ile bir başörtüyü kilim kazığının kakan kadına vermektedir. Kilim “kalavası” (ipi) genç kızlar tarafında kazığa sarılır. “Kalava” içinde para, yüzük vb. şeyler olabilir. Bunları ipi sarma işlemini yapan kızlar almaktadır. Kilim merasimi kızlar tarafından dap çalınarak, türküler söylenmesi ile geçirilmektedir.

3.2.2.14. Düğün Hazırlıkları

Özbeklerde nişan töreninden bir müddet sonra damat ve gelin aileleri çiftleri evlendirmek amacı ile düğün için hazırlık yapmaya başlamaktadırlar. Düğün hazırlıkları nişanlılık süresine ve damadın kalınına (başlık parasına) bağlıdır. Eğer damadın ailesi başlık parasını erkenden verirse düğün de erken yapılır. Nişanlılık süresi genel olarak bir yıl bazen iki üç yıl da sürmektedir. Özbeklerde damat ve gelinin çok süre nişanlı kalması ayıp karşılanır. Tahhar Özbekleri arasında damadın ailesi belirlenen başlık parasını vermeyince düğün yapılması mümkün değildir. Evlenecek kızlar gelin olup gideceği eve göre hazırlık yapar. Eğer gelin, damadın ailesi ile birlikte yaşamına devam ederse ev eşyaları ve diğer hazırlıklar o duruma göre alınır. Bu arada gelin olacak kızlar da beyaz, yeşil ve kırmızı kumaş ile bezlere türlü işlemler yaparlar. Bu işlemleri genelde kızın kendisi bazen kız arkadaşları veya terziler yapmaktadır. Düğünden bir hafta önce damadın annesi ve gelin akrabaları bir araya gelerek yorgan, yastık ve döşek hazırlamaktadır. Özbeklerde bu merasime “pahata salma” (pamuk doldurma) adı verilmektedir. Ayrıca düğünden sonra kız ailesinin akrabaları ve komşular gelinin çeyizlerini görmek için gelirler. Gelen misafirler de kızın çeyizlerine katkı olsun diye çeşitli hediyeler getirirler. Gelinin eksiklerini gidermesi için herkes elinden geldiğince yardım etmeye çalışır. Gelen hediyeler genellikle mutfak eşyalarından ibarettir. Özbeklerde gelin çeyizini görmeye gelirken hediye gitmek ayıp karşılanmaktadır.

Tahhar Özbeklerinde düğünden önce gelinin bütün akrabaları ve komşuları gelin evine misafir olarak davet edilip vedalaşmaktadır.

3.2.2.15. Kına Gecesi

Tahhar Özbekleri arasında kına gecesi kızın, düğün gecesi damadın evinde yapılır. Kına gecesine gelinin ve damadın uzak yakın arkadaşları ve tüm komşularıyla, çevresindekiler davet edilir. Kına gecesi kızın evine sadece kadınlar davet edilir ve

damadın evine ise erkekler ile kadınlar davet edilmektedir. Kına kız evine damat tarafından akşam namazından sonra götürülmektedir. Tahhar'da kına kızın evine hem erkekler hem kadınlar def çalarak götürülür ve kız ailesi tarafından da sadece kadınlar aynı anda damat evine kına getirir. Tahhar şehrinde genel olarak kına gecesi damat kız evinde bulunmaz, eğer bazı ailelerde bu gelenek varsa damat adayı bir koyun ve taze meyveler ile gelir. Damat şarkılarla karşılanır. Nazardan korunması için “ispent” (üzerlik) yakılır. Yemekler yenildikten sonra eğlencelere başlanır. İlk olarak gelinin annesi veya anneannesi kızının sol eline bir az kına koyar daha sonra sırayla yedi genç kız gelinin sol eline az az kına koyarlar sonra ise gelinin annesi süslenmiş mendillerle kızının elini bağlar. Geri kalan kınayı ise genç kızlar ve bayanlar ellerine yakarlar. Kına yakıldıktan sonra yaşlı bir kadın gençlerin mutlu, bahtlı olması ve bu anların diğer kızların üzerine gelmesi için dua eder. Kına merasimi gece geç saatlere kadar sürer. Kına için özel bir sepet süslenir. Süslenmiş sepet içinde kırk, elli kişiye yetecek kadar kına vardır. Sepetin etrafında ise küçük mumlar bulunur. Kına sepetini genç kızlar oynayarak ve şarkı söyleyerek gelin masasına getirirler. Kına töreninden önce gelin süslenir. Gelin, kına gecesi yeşil giymektedir. Özbekler yeşil elbisenin mutluluk getirdiğine inanırlar. Kına gecesi evler süslenir. Türlü yöresel müzik ve danslara başlanır. Kına gecesi Tahhar Özbeklerinin arasında düğünün özel ve önemli anlarından biridir. Kına gecesi damat evinde hep davetliler için yemek hazırlanır. Yemekten sonra önceden para karşılığında çağrılan şarkıcılar yöresel şarkılar söyler ve genç erkekler dans ederler. Dans eden kişiler üzerine damadın arkadaşları ve akrabaları para serperler. Atılan paralar toplanarak şarkıcılara verilmektedir. Bu merasim geç saatlere kadar devam etmektedir. Daha sonra ortaya kız evinden gönderilen kına konur. İlk önce damadın babası veya yakın bir dostu damadın sol elinin küçük parmağına biraz kına koyar. Sonra arkadaşları az az koyarlar. Kalan kısmını ise gençler ve orta yaş kimseler ellerine yakarak kına sepetine para koymaktadır. Böylece kına merasimi biterek gençler ve damadın akrabaları gece uyumadan yarın için hazırlık yapmaya başlarlar.

3.2.3. Düğün

Tüm dünya kültüründe olduğu gibi Afganistan'da yaşayan Özbek Türkleri de bu mutlu olaya çok değer vermektedir. Düğün kültürü ve kuralları görüldüğü gibi bölgeler ve milletler arasında farklı olarak geçmektedir. Güney Türkistan'da da düğün özellikleri

bölgeden bölge göre değişmektedir. Tahhar genelinde de Özbekler arasında düğün kurallarında bazı bölgelerde biraz farklar görünmektedir. Afganistan'da yaşayan Özbeklerin düğünleri özellikle bu bölgede yaşayan diğer etniklerin düğünlerine göre farklı ve büyüktür. Özbeklerin düğünlerinde eğlenceler, danslar ve müzik dışında oğlak ve güreş gibi oyunlar da oynanır. Özbeklerde başka düğünler bir gün sürse de nikâh düğün üç dört gün devam etmektedir (kına, nikâh ve yemek vermek), bu üç dört gün içinde de birtakım âdet ve gelenekler yapılmaktadır. Tahhar Özbekleri arasında genel olarak düğünler sonbahar ve kış aylarında yapılmaktadır. Özbeklerde iki bayram (Ramazan ve Kurban) arasında uğursuzluk getireceğine inanarak düğün yapılmaz. Düğünlere hafta içi salı ve cumartesi günleri başlanmamaktadır. Özbeklerde düğün hazırlıkları yanında misafirler için çeşitli yiyecekler (çörek, katlama, sem buse ve tatlı) hazırlanır. Özbeklerde kadınlar ile erkekler ayrı ayrı eğlence yapmaktadırlar. Tahhar'da düğünden üç dört gün önce erkek evi, kız evine çeşitli hediyeler götürür. Genel olarak Katagan bölgesinde düğünden üç gün önce damadın evi, yakınlar ve kavim büyüklerini akşam evine çağırıp yemekten sonra düğünde kimleri davet edeceği için onların fikirlerini almaktadır. Davet kartları yazıldıktan sonra düğünden bir veya iki gün önce de onun dağıtılması için hep komşular yardımcı olur. Özbeklerde uzaktan gelen davetliler hediye olarak kendileri ile mutlaka koyun veya keçi getirmektedir. Düğüne hediyesiz gitmek ayıp karşılanır. Özbeklerde komşular düğün sonuna kadar düğün evine her türlü maddi ve manevi destek vermektedir. Düğüne gelmeyen komşunun da düğün ya da diğer merasimine bu aile gitmemektedir. Özbekler düğünlerinin güzel geçmesine önem vermektedirler. Çünkü düğün insanlık hayatında bir kez yapılmaktadır. Düğünden bir gün önce gelin çeyizleri gönderilir ve gelin evi hazırlanır. Eskilerde gelin çeyizleri at ve eşek üzerine yüklenip gelin ile beraber getirilmekteydi ama son yıllarda düğünden önce gelinin kız kardeşleri getirip gelin evini süslemektedir (Fevzi, 2013: s. 65-66).

3.2.3.1. Damat Hazırlama

Tahhar Özbekleri arasında evlenme düğünü ve sünnet düğünlerinde özel âdetlerden biri ise "Sartaraşan"⁵ adı verilen damat hazırlama törenidir. Bu âdet nikâh günü tüm davetliler geldikten sonra damat gelin evine gelini almak için gitmeden birkaç saat önce yapılır. Saç kesmek ve damadı hazırlamak için berbere düğünden bir gün önce

⁵Sartaraşan: Damadın tıraş olması.

haber verilir. Sartaraşan merasimi sadece köylerde yapılmaktadır. Şehirlerde de damat kuaföre giderek hazırlanır. Özbekler nikâhtan önce damadın saçları kısa kesilince nikâh esnasında damadın her türlü kötü nazarlardan korunacağına inanmaktadır. Damat hazırlanma masasının arkasında oturunca yöresel şarkıcılar dap çalarak türküler söylerler. Berber masasının etrafındakiler de dans ederek masanın üzerine para atmaktadır. Berber masasına para konulmaması ayıp karşılanmaktadır. Damadın saçları kesilince şu türküler söylenir.

Örnek:

Özbek Türkçesiyle

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

شانه سیده کیاو رومال تيله دیک

سین هم چلگین مین هم چله ی دف لرنی

قیز دریب تاکیله اولر تيله نی

سلمان آلینگ کیاو باشیدن سله نی

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیگ

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

شانه سیده کیاو رومال تيله دیک

سحر چاغیده گل کوکرسه اوپیده

یخشی کوننی خدا قیلسه توییگه

باریب ایندی خبر بیرینگیاریگه

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

شانه سیگه کیاو رومال تيله دیک

سحر بولدی دوست لر کیلدی قتنه شیب

ساو غه سلامینی گوزه لی گله شیب

نی و غجک دنبوره نی چله شیب

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

شانه سیگه کیاو رومال تیله دیک

سلمان اکه ساچ وسقال نی آلینگ

کیاو نینگ حسنیگه سیز بها بیرینگ

اگر قیچی بولمه سه قیتیب کیلینگ

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

مینی کوزیم سلمان نینگ قولیگه

اونینگ کوزی رومالده گی پولیگه

بزم قلیب دف چله لیک تویگه

بیز کیاو نینگ سر تراشان ایله دیک

Türkiye Türkçesiyle

Biz damadı sartaraşan eyledik

Omuzuna damat mendili bıraktık

Sende çal bende çalayım dapları

Isıtıp getirirler onlar tablayı

Berber alın damadın başından sarığı

Biz damadı sartaraş eyledik

Sabah çağı gül çıkarsa evinde

Güzel günü Tanrı kılsın düğüne

Şimdi gidip haber verin yarına

Biz damadı sartaraşan eyledik

Omuzuna damat mendili bıraktık

Sabah oldu dostlar geldi katılıp

Hediyeler alıp selamlar verip

Ney u gıccak, dombırayı çalıp

Biz damadı sartaraşan eyledik

Omzuna damat mendili bıraktık

Berber ağabey saç sakalını alın

Damadın güzelliğine siz değer verin

Eğer makas olmazsa yine gelin

Biz damadı sartaraşan eyledik

Omzuna damat mendili bıraktık

Ben bakarım berber ağabeyin eline

Onun gözleri mendildeki paraya

Şölen edip dap çalalım düğüne

Biz damadı sartaraşan eyledik

Omzuna damat mendili bıraktık.

(Kaynak Kişi: Tilav Mohammat).

3.2.3.2. Kiyav Cönetme ve Gelin Alma

Tahhar Özbeklerinde kınadan sonra düğünün ikinci günü gelin nikâha getirilmektedir. Özbekler eskiden damadı at ile götürüp ve gelini de at ile getirmekteydi. Ama son yıllarda yaygın olarak araba kullanılmaktadır. Araba yeşil ve kırmızı çiçeklerle süslenir. Halen Tahhar şehrinin uzak ve araba yolu olmayan bölgelerinde atla gelin getirme geleneği devam etmektedir. Damat hazır olunca at da üzerine elde nakışlı dikilen beyaz veya yeşil bir parça atılıp ve dizginine beyaz mendil bağlayıp süslenir. Tahhar Özbeklerinde genel olarak nikâh düğünde gelin evinde yemek hazırlanır. İki tarafın misafirleri orada yemek yemektedir. Damat gelin almaya hareket edince babası duada bulunmaktadır. Damatla tüm davetli kadın ve erkekler beraber gitmektedir. Gelin evi yakın ise tüm erkekler damadın önünde yürüyerek giderler. Eskiden Özbekler düğünlerinde damadın karşısında davul ve sürney çalınırdı. Gelin öğleden önce veya öğleden sonra babasının evinden alınırdı. Damat tarafı gelinin kapısından girince gelin ailesinden biri onların yüzlerine un serpmektedir. Özbeklerde unun mutluluk getireceğine inanılır. Gelin evi gelen misafirlere sofrayı koyar. Yemekten sonra nikâh kıyılır. Nikâh genelde cami hocası tarafından kıyılmaktadır. Nikâhtan önce bir kişi damat ve bir kişi kız dayısı veya amcası şahit olarak kızıdan vekâletini kime vereceğini sormaktadır. Sonra şahitler hoca karşısında oturup gelinin vekil seçtiği kimseye şahitlik verirler. Nikâh kıyılırken damadın elinde açık bir makas veya bıçak bulunup imam hutbe okuyunca kapatmaktadır. Özbekler damadın elinde makas ve bıçak bulununca kimsenin onun cinsel durumunu bağlayamayacağına inanılır. Özbeklerde genelde gelin, dayı ya da erkek kardeşini vekil seçer. Nikâh hocası vekilden sorunca o hemen cevap vermez sonra ise damat akrabaları vekil önünde para, sarık ve ton bırakınca olumlu cevap verir. Gelin babasının evinden çıkmadan önce beyaz veya kırmızı bir kurdele ile gelinin beline ekmek bağlanır. Ekmek gelinin damat evine bereket götürmesinin

temsilidir. Gelin beline bağlanan ekmek yenilmemektedir. Onu dam üstünde kuşlar yesin diye bırakırlar. Gelin evden çıkana kadar başının üzerinde Kur'an-ı Kerim tutulur. Gelin evden çıkınca babası veya dedesi duada bulunurken üzerinden arpa veya pirinç serper. Arpa ve pirinç dökülünce gelinin çocuğu çok olacağına inanılır. Gelin, at ya da arabaya binerken babası kızına yardımcı olur. Damadın arkadaşları kızın evinden bir şişe dolusu su alıp damat evine kadar ellerinde taşırlar. Eğer su dökülürse kızın bahtının da yerlere saçılacağına inanılır. Bu su, dökülmeden damadın evine ulaşırsa gelin ile damat başlarını yıkarlar. Gelin ailesinden bir kadın düğün sonuna kadar gelin ile olmaktadır. Ona gelin yengesi denir. Özbek Türklerinde gelin ile damada cinlerin zarar vermemesi için atlarına veya arabalarına çan takılır. Böylece gelin ile damat nazardan korunmuş olur. Damadın akrabaları kız evinden gizlice bir tabak ya da bir bardak çalarlar. Çalınan şeye “gelin hakkı” veya “gelin aklı” derler. Özbeklerin inanışına göre bu iş yapılmayınca gelinin gönlü her zaman baba evinde olur ve evini düşünür. Gelini damat evine kadar götürünce gaz lambası yakılmaktadır. Gelini taşıyan at veya arabanın önü düğüne çağrılmayan gençler tarafından ip ya da sopa ile kesilip para istenir. Damadın akrabaları para vermek zorundadır. Buna “arkan (urgan) bağlamak” denir (Akbari, 2015: s. 30).

3.2.3.3. Gelin İndirme

Tahhar Özbeklerinin düğün geleneklerinden biri de gelin düşürme geleneğidir. Gelin damat evinin eşiğine gelince vekili gelinin at veya arabadan inmesine razı olmaz ve gelin vekilini razı etmeyince hiç kimse de gelini kendi kendine indiremez. Gelin vekili damat ailesinden bir bahşiş ister sonra damadın babası bir koyun ya da bir danayı gelin vekiline gösterip bu “benden sana bahşiş” diye kulağını kesmektedir. Böylece gelin vekili gelinin inmesine izin verir. Buna “ençi” denir. Gelin damadın evine götürülürken “hasta buru” (yavaş git) veya “toydar aka” denilen halk türküleri kadınlar tarafından dap ile söylenmektedir. Bu tür türkülerde gelin ve onun anne babasının iyiliklerinden bahsedilmektedir. Tahhar şehrinin bazı bölgelerinde gelin aracından indiği anda önünde bir koyun veya bir tavuk kesilir. Bu olay ise gelinin hoş adımları için kurban kesmek anlamına gelir. Bazen ise gelini Kur'an'ın altından geçirerek başına “şal” denilen büyük bir örtü serilir. Özbeklerde bu şalın gelini nazardan koruyacağına inanılır. Gelin ve damat eşiğe geldiğinde damadın annesi onların ayakları altına beyaz

ya da kırmızı bir bez sermektedir. Serilen beze ise “payandaz⁶” denilir. Gelin ile damat önceden onlar için hazırlanan yerde oturunca, onların üzerinde yürüdüğü payandazı düğüne katılan kişiler özellikle bekâr gençler kendi aralarında bölüşürler. Bu geleneğin nedeni ise bekâr olan gençlere uğur getireceğine inanılır.

3.2.3.4. Kampir Öldü ve Ayak Basma

Tahhar Özbekleri arasında yapılan geleneklerden biri de kampir (yaşlı kadın) öldü ve ayak basma âdetidir. Bu gelenekler gelin eve girerken uygulanır. Bu gelenek şu şekilde icra edilmektedir: Güveyin evinde yere bir bez serilerek sonra onun üzerine bir kampir (yaşlı kadın) uzanır. Bu anda “kampir öldü” denilerek gelin ve damadın yolu kapatılmış olur. Sonra kız tarafı kampire hediyeler vererek gelin ile damat onu yattığı yerden kaldırır. Böylece gelin ve damadın yolu açılmış olur. Özbeklerde diğer bir âdet ise “ayakbastı” geleneğidir. Ayakbastı iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi nikâhtan sonra kız evinde gelin ile damat yan yana süzülünce birbirlerinin ayaklarına basmaya uğraşırlar. Eğer hangisi önce birinin ayağına basarsa onun güçlü olduğuna inanırlar. İkincisi ise gelinin damadın evine ilk defa ayak basmasının ifadesidir. Tahhar’da gelin evin eşliğinden girerken başına bacadan şekerlemeler atılır.

3.2.3.5. Gerdek

“Medeni ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine “gerdek” denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur.” (Örnek, 1977: s. 197). Tahhar Özbek Türkleri nikâhtan sonra gelin ve damadın bir araya geldiği yere “çimildik arkası” denir. “Çimildik” odanın ortasında asılan kırmızı perdeye denir. Perdenin arka kısmında çiftler için yer hazırlanır ve diğer kısmında da yeni çiftlerin yemesi için kayınvalide yiyecek ve içecek hazırlayıp koyar. Gerdek odası akşamdan gelinin yanına gelen “yengesi” tarafından hazırlanır. Gerdek gecesi gelin ve güveyin yatağına 4-6 kat döşek döşenir. Yatağa serilen döşek ve örtüler kızın çeyizindeki en güzel döşek ve örtülerdendir. Damat sabah kalkınca yastık altına bir miktar para koyar. Parayı gerdek odasını hazırlayan kadın almaktadır. Damat gece yarısı namaz kıldıktan sonra arkadaşları

⁶Saygıdeğer kimsenin ya da gelin ile damadın geçeceği yola serilen kumaş veya kırmızı halı.

tarafından yumruklanarak gerdek odasına sokulur. Özbeklerde gelin ile damadın ilk gece (gerdek gecesi) bir araya gelip karı koca olmalarına da “zifaf gecesi” denir. Tahhar özekleri arasında gerdek bölgeden bölgeye değişmektedir. Bazı bölgelerde ise gerdek normal bir gece olarak geçmektedir. Ayrıca bazı bölgelerde gecenin bir çağında damadın ailesindeki yaşlı bayanlar gelin odasının penceresi arkasında toplanırlar. Hayırlı evlatlar olması için hep dualar ederler. Gerdek gecesi gelin odasının ışığı açık olmaktadır. Odaya çiftler rızıklı olsun diye bir tabak içinde buğday veya pirinç koyarlar. Tahhar Özbeklerinde gelin güvey gerdek yatağına yatmadan evvel iki yaşlı ve mutlu çift onların yatağına yatar. Bundaki amaç yeni çiftlerin de bu yaşlı çiftler gibi evliliklerinin, ev ömürlerinin uzun olmasını sağlamaktır. Gerdekten önce eğer gelin ile damadın yatağında erkek çocuk yuvarlanırsa gelinin erkek çocuğu, eğer kız çocuk yuvarlanırsa kız çocuğu olacağına inanılır. Tahhar Özbeklerinde gelinin bakire ve temiz olmasına önem verilmektedir.

3.2.4. Evlilik Sonrası

Tahhar Özbekleri arasında evlilik sonrası birtakım gelenekler ve âdetler gerçekleşmektedir. Bu gelenek ve âdetler düğünün üçüncü günü ve ondan sonra yapılır. Tahhar Özbeklerinde düğünün üçüncü günü geleneğine “bet açar” denir. Bugünde gelin ve damadın sadece kadın akrabaları ve komşuları davet edilir. Davetliler çeşitli hediyeler ve yiyecekler getirirler. Hediyeler genelde mutfak eşyalarıdır. Bu davete gelen misafirlere öğlen genellikle Özbek pilavı hazırlanarak ikram edilmektedir. Yemekten sonra gelin, süslenen yere, misafirlerin huzuruna getirilir. Daha sonra gelin ve damat süzülürler. Gelin ve damat süzülünce yine bir takım âdetler “ayna safı” “ekmek ve çocuk alma” , “üşmek alma” ve “ kayınvalide görme” vb. yapılmaktadır. Düğünden yaklaşık 20 gün, bir ay sonra damat kayınpederini evine çağırır. Buna ise “el öpme” denir. Daha sonra kızın ailesi de kızlarını ve damatlarının akrabalarını yemeğe davet ederler. Özbek Türklerinde evlilikten sonra birtakım inanışlar söz konusudur. Özbeklerde yeni gelin evine; çocuksuz, çocuğu ölen veya dul kalan kadın asla giremez.

Gelin, gece tuvalete ya da kendi odasının dışında başka odaya tek başına gitmez, eşi ile birlikte gider. Evi kötü ruhlar veya cinlerden korumak amacı ile tuvalette kırk gün gaz lambası yakılmaktadır. Evlilikten sonra bazı ailelerde bir veya iki aya kadar

gelin ev işleri ile uğraşmaz. Yeni gelinin hemen ev işine başlaması ayıp karşılanır. Yine bir gelenek ise üç gün düğünden sonra gelinin kayınvalidesini kendi odalarına ya da evlerine çağırmasıdır. Gelinin kayınvalidesi kendi evlerine çağırmayınca onların odasına girmesi ayıp sayılır. Gelin, kayınvalide odasının eşiğine girince onların elini öperek girmektedir. Kayınvalide ise gelinlerine birtakım hediyeler verir ve çiftler için dua eder.

3.2.4.1. Ayna Safı (Aynada Yüz Görme)

Ayna safı geleneği Tahhar şehrinin Özbekleri arasında genel olarak gerçekleşmektedir. Bu gelenek öğleden sonra yapılır. Gelin ve damat süslenen özel yerde yan-yanı süzülünce önlerine üzerine beyaz örtülü masanın üstünde çeşitli içecekler, tatlılar, meyveler ve pasta koyulur. İlk olarak damat gelinin yüzünü aynada görür. Eğer karısından razı ise ay gördüm eğer razı değilse yıldız gördüm diye yavaşça annesinin kulağına söyler. Daha sonra gelin damada ve damat ise geline bardaktaki içecekleri içirir. İçecekler genelde tatlı olmaktadır. Bundan amaç çiftlerin hayatları boyunca tatlı olarak hayat geçirmeleridir. Ayrıca bu âdetler devamında gelin ile damat küçük bir kılıçla pasta keserler. Pasta kesilecek kılıç ise gelinin kız kardeşinin elinde bulunmaktadır. Damat kılıcı almak için gelinin kardeşine para vermek zorundadır.

Özbek Türkleri arasında başka bir gelenek ise “bet açar” (gelin yüzünü açma) geleneğidir. Bu gelenek ise günümüzde sadece köyler genelinde yapılmaktadır. Bet açar ayna safı âdetinin devamında gerçekleşmektedir. Yaşlı ve dul olmayan bir kadın dut ağacının parmak kadar iki küçük ince dalı ile gelinin duvağını açarken “Bismillahirrahmanirrahim, bu şal tagıdan aydık bir kelin çıksın” (Bu burka altından ay gibi bir gelin çıksın) diyerek gelin selam türküsünü söyler. Gelin selam türküsünde gelin ile damat ve onların akrabalarından bahsedilir:

Özbek Türkçesiyle

قىزىل طلاخ راجله گن

توى گه طلا صرفله گن

باباسىگه بىر سلام

آق مسجدپنجره سی

بیگیت لرشجره سی

آته سی گه بیرسلام

دروازه گه دب بیرگن

اوچ اولوس گه گپ بیرگن

تاغه سی گه بیرسلام

آق دیوارنینگ پرده سی

خاتین لرسکرده سی

بی بی سی گه بیرسلام

زلفیگه گل لرآسگن

اوی پوپنک باسگن

مهمان قیزگه بیرسلام

کیسه سی ده خرماسی

کوزیده بارسورمه سی

اینی سی گه بیرسلام

چنغیراقه گل آسویب

كېلېن وكيامناســــــــــــــب

كېلېن وكياوگه بېرسلام

يَقَه سى ده يماغــــــــــــى

جان ودلى تماغــــــــــــى

لوس اوغليگه بېرسلام

Türkiye Türkçesiyle

Kızıl altın harcayan

Düğüne altın harcayan

Dedesine bir selam

Ak cami penceresi

Yiğidin soyağacı

Babasına bir selam

Eşiğinde dap veren

Üç ulusa söz veren

Dayısına bir selam

Ak duvarın perdesi

Kadınların başkanı

Nenesine bir selam

Zülfüne güller takan

Evini küf basan

Misafir kıza bir selam

Cebindeki hurması

Gözünde var sürmesi

Kardeşine bir selam

Boynuna çiçek asıp
Gelin damat münasip
Gelin damada bir selam

Yakasinda yaması
Can u dili damağı
Los oğluna bir selam. (Hassas, 2013: s. 54-55).

3.2.4.2. Taht Cemi (Çeyiz Hediyeeri)

Tahhar Özbekleri arasında taht cemi (çeyiz hediyeeri) farklı zamanlarda gerçekleşmektedir. Bazı ailelerde düğünün son günü bazılarında ise düğünden bir gün ya da yedi gün sonra yapılmaktadır. Yedi gün sonra yapılan bu merasime “haftı” (yedi günlük) denir. Düğün sonunda yapılan çeyiz hediyeerinde ise gelinin elbiseleri gelin evinin duvarlarına asılır. Gelin akrabalarının getirdiğı hediyeeri kız tarafından bir kadın, damat akrabaları tarafından gelen hediyeeri damat ailesinden bir kadın “Bu gelin veya damadın, filan akrabasından” diyerek herkese gösterir. Düğünden sonra yapılan taht cemi merasiminde sadece yemek verilir. Bugün akraba ve yakınlar eve çağrılır. Taht cemi merasimi kadınlara has bir gündür. Taht ceminde gelin, gelen akrabalarına yaptığı el işleri, elbiseler ve çeyizlerini gösterir. Gelen misafirler de geline hediyeerini getirirler. Bu merasime hediyeersiz gelmek ayıp karşılanmaktadır. Eğer hediyeesi yoksa bir davetli bu davete katılmaz. Gelin misafirlere çeyizini gösterince iki yaşlı kadın dap ile türkü söylemektedir. Taht cemi merasimi oyunlar ve şarkılarla akşama kadar sürer. Sandıklar, bohçalar, bavullar ve diğer eşyalar yerlerine yerleştirilmeden önce, yaşlı bir kadın çiftin mutlu hayat geçirmeleri ve evlerinde bereket olması için dua eder. Böylece taht cemi merasimi son bulur.

3.2.4.3. Ekmek ve Çocuk Alma

Bu gelenek düğün sonrası yapılmaktadır. Ekmek ve çocuk alma geleneğinin eskisi gibi sadece Tahhar şehrinin Rustak ilçesinin “Kale Mamayı, Kızıl Mamayı, Lale Meydan, Pinganı, Beş Kent ve Akıl Ay Mamayı kasabalarında ve Hoca Bahviddin

ilçesinin Moğol Kışlak ve Katık Cer” kasabalarında yapıldığı görülmektedir. Bu merasim bazen düğün sonunda bazen ise düğünden birkaç gün sonra gerçekleşir. Bu gelenekte gelin kayınvalidesi tarafından kendi evlerine davet edilir. Gelin hemen onların odası veya evine gitmeye razı olmaz. Sonra bir yaşlı kadın gelini razı etmektedir. Gelin selam vererek eve girer. Kayınvalidesi gelinlerinin ayaklarının altına “payandaz” serer ve onun sofraya oturmasını ister. Gelin sofraya oturduktan sonra kayınvalidesi biraz ekmek alarak “Bu çiftçi ekmeği, bu çoban ekmeği, bu sürücü ekmeği ve bu görev ekmeği” diye geline uzatır. Yemekten sonra kayınvalidesi bir ipin bir ucunu gelinine ve bir ucunu ise bir erkek çocuğun eline vererek hürmetle kendi odasına girmesini ister. Erkek çocuktan amaç gelinlerinin oğlunun olmasıdır. Ayrıca aynı günde yeni gelinin sol eli çuval unu ile kazan yağına sokulur, üşmekte ip eğirir ve evi süpürür. Böylece o günden sonra gelinin yeni evinde misafirliliği biter ve ev işlerini yapmaya başlar (Kaynak Kişi: Ayjamal).

3.2.4.4. Kelin Çakırma (Gelin Çağırma)

Tahhar Özbek Türklerinin geleneğine göre düğün ve taht cemi merasiminden epey bir zaman geçtikten sonra ilk olarak damat, kayınpederini evine çağırır. Damadın kayınpederi ise yakın arkadaşları, kardeşleri ve yakın akrabaları ile gelir. İlk olarak damadın çağırması el öpme anlamındadır. Yemekten sonra damadın ailesi misafirlere mendil ve sarık, damadın kayınpederine de ipek elbise, sarık ve vb. giysiler hediye vermektedir. Daha sonra gelinin babası kızını ve damadını evine çağırır. Bu geleneğe de “kelin çakırma” (gelin çağırma) denir.

Gelin de kayınvalidesi, kocasının kız kardeşleri ve yakın akrabaları ile birlikte babasının evine gitmektedir. Damat da bu davete kendi yakın arkadaşları ile beraber gitmektedir. Gelin, baba ocağına geldiğinde çok mutlu olur. Gelinin annesi ile babası, kızlarını ve damatlarını kapıda karşılarlar. Nazardan korunması için ispent (üzerlik) otu yakılarak damat ve gelinin etrafında dolaştırılır. Damat ispent yakan kıza bahşiş verir. Damat, arkadaşları ile birlikte kayınpederinin kapısından girerken ayaklarının altına kırmızı “payandaz” serilir. Damadın arkadaşları, özellikle bekâr gençler serilen payandazı almaya uğraşırlar. Eğer kim onu alırsa o kazanır. Özbekler kazanan gencin yakın zaman içinde nişanlanacağına inanır. Gelinle damat anne babadan önce orada

bulunanlarla selamlaşır. Yemek yenilir ve sıcak sohbetler edilir. Damat ve onunla gelenlere kız ailesi hediye verir.

İlk gelin çağırmadan sonra damadın dayıları, amcaları, diğer yakın akrabalar ve komşuları sırasıyla gelin ve damadı evlerini çağırırlar ve onlara elbise hediye ederler. Daha uzak akrabaları da gelin ve damat için araba ya da kırsal yerlerde olanlar at göndererek onları evlerine çağırırlar. Ayrıca bir yıla kadar komşu ve akrabalar yiyecekler ve hediye ile gelin görmeye gelirler.

3.3. ÖLÜM

“İnsanoğlunun kaçınılmaz sonu olan ölüm, bütün insanlık tarihi boyunca, her toplumun üzerine eğilip düşündüğü, çözümü güç bir problem olmuştur. Sadece günümüzün çağdaş, köklü ve büyük medeniyetlerinde değil, özelliklerini hala korumakta olan çok eski topluluklarda bile insanlar ölüm bilmecesini çözmeye çalışmışlar en azından güçleri ve düşünceleri nispetinde ona çeşitli anlamlar vermeye gayret etmişlerdir” (Göçmez, 2008: s. 72; Egemen, 1963: s. 273-274’dan). *“Bunun için de çeşitli toplumlar, gelenek ve göreneklerinde, ibadet ve ayinlerinde, masal ve efsanelerinde ölümü sürekli anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmışlar. Sağlam kaynaklara dayalı, köklü bir eğitimi olan toplumlarda ölüm olgusunu anlamlandırmak nispeten fazla problem oluşturmazken; bu imkânlardan mahrum göçebe toplumlarda ölümü anlamlandırmak o kadar kolay olmamış, insanların ölüm hakkındaki düşünce ve anlayışları birçok halk inancı ve farklı uygulamaların doğmasına sebep olmuştur. Ölüm ile ilgili farklı inanış ve uygulamaları bünyesinde bulunduran geleneksel topluluklardan birisi de Özbeklerdir ki onlara göre ölüm, genelde hayatın akışını içerisinde doğum gibi doğal bir olay gibi kabul edilmektedir. Özbeklerde ölüm fenomeni “takdirat-i ilahi, hakka boyun eğmek, ölüm haktır” gibi ifadelerle anlatılmaktadır. Ölen biri için genelde “Takdirat-i ilahi, Huda’nın rahmetine kavuştu, Huda aldı, dünyadan keytti (dünyadan ayrıldı), kaza taptı (vefat etti), can berdi (can verdi), suçsuz yere öldürülen veyahut savaşta ölen için (şehit boldu)” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Eğer ölen çocuk ise “uçtu ketti, perişterler alıp ketti (melekler alıp götürdü)”, sözleri tercih edilmektedir. Ölüm ile ilgili bu tabirlerde, ölümü anlatmak için kullanılan Allah, melek vb. İfadeler, ölümü Allah’ın bir emri olarak kabul ettiğini göstermektedir”* (Göçmez, 2008: s. 72-73; Polat, 2005: s. 193-195’dan).

3.3.1. Ölüm Öncesi

Genelde yaşamın sonu olan ölüm olayı, ne zamansa canlının üzerine gelmektedir. Bu olay bir korku ve endişeye sebep olur. *“Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, alışlagelmişin dışındaki bir takım davranışlar, meteorolojik ve olayları, hayvanların hareket ve seslerini, rüyalarındaki görüntülerle, hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti*

olarak kabul etmektedir” (Örnek, 1977: s. 208). Genel olarak Tahhar Özbekleri arasında ölümden önce bu olay ile ilgili bir takım inanışlar görünmektedir. Bu inanışlar kötü olan rüyalar, hastanın zayıflaması ve psikolojik durumunun değişmesinden ibarettir. Bu inanışlara göre insanlar rüyalarında öleceğini görmektedir. Mesela: Rüyada önce vefat eden birisi ile yolculuğa çıkması ve onunla yemek yemesi ya da önceden ölen bir akrabası tarafından çağrılmak, evlenmek, namaz kılmak, evin yıkılması ve karmaşık kötü bir rüya görmek ölümün habercisi olarak algılanmaktadır. Özbeklerde ölüm ile ilgili yine bir tür inanışlar da görünmektedir. Örneğin, duvar çökmesi, akşam saatlerinde horoz ile baykuşun ötmesi, çocuğun namaz kılmasıdır. Özbeklerin diğer inanışına göre, ölüm olayını hatırlatan ve ön belirtileri olan rüya ve başka inançlar yanında, hasta kişinin gözünü kapatmadan yalvarır gibi bakması ve ağız ile dudaklarının kurumması ve de el ve ayaklarının solması ya da yemek ve içmekten kesilmesi dikkat çekmektedir. Bu olaylar ise hasta kişinin ölmesine işaret sayılır. Özbeklerde hasta ağır bir duruma gelince, kurban kesilir, fakirlere sadaka verilir ve hasta üzerine “çil Yasin” okunur (dört hafızın kırk defa Yasin Suresini okunması). Bu durumda hasta yalnız kalmaz. Hasta kişinin durumunun ağır olduğu yakınları ve akrabalarına haber verilir. Diğer taraftan da sözlü olarak hazırlıklar alınmaya başlanır. Hastanın öleceği işaretleri belli olunca aile bir çeşit hazırlıklar yapmaktadır. Bazı ailelerde kefen kumaşı vb. ihtiyaçları alınır. Durumu ağır kişi tüm aile ve yakınlarını bir araya toplayarak hayırlaştır, vasiyetini açıklar. Bu durumda aile üyeleri, “hayır siz çok yaşayacaksınız gibi” sözleri hastaya moral vermek için söyler.

3.3.2. Ölüm Esnası

Özbekler arasında genel olarak kişi ölmek üzereyken, ağzına hoca veya yaşlı birisi temiz pamukla damlatarak onun cennete gitmesi için dua etmektedir. Ölüm döşğinde yatan hastanın yanında cami hocası, molla, kari (hafız) çağırılarak kur’ an-ı kerim okunmaktadır veya ölmek üzere olan kişinin başındaki kur’ an-ı kerimin bilen kişiler Yasin-i şerif suresini okumakta. Ayrıca hasta kişiyi konuşabilecek bir durumda ise aile ve yakınları ile vedalaşarak “helâlık alma” (razılık alma ve razılık verme) da yapılır. Ölmek üzereyken, canının teslim etmesi yakınlaştığı anda hastanın yüzü kibleye çevrilerek hoca ya da hasta başında bulunan kişi tarafında kelime-i Şehadet ve Kelime-i Tevhit getirmesi telkin edilmektedir. Bu Özbeklerde “kelime ayttırma” diye

isimlendirilmektedir. Özbeklere göre, insanın canını Allah tarafında görevlendirilen ölüm meleği Azrail almaktadır. Özbeklerin inancına göre Azrail iyi insanların ölüm kolay ve kötü insanların ölümü zor olmaktadır. Özbekler kaç gün ölmek üzere olan ve canı çıkmayanların Allah tarafında ceza verilmesi ve kötü bir insan olduğuna inanırlar. Bazen de can alıcı melek(Hz. Azrail) onu canını aldı ifadesi de söylenmektedir. Özbeklerde bir kişi ölünce yine bir tür işlemler yapılır. Bu işlemler doğrudan doğru ceset ile ilgilidir. Özbeklerde kişi ölünce; hazır kişiler “Huda bahşılâsın, “inan lillahi ve inna ileyhi raciun” ayetini okumaktalar. Tahhar şehrinin bazı bölgelerde ölü soğumadan elbiseleri makasla kesilerek çıkarılır ve yıkandıktan sonra gözleri sol elle kapatılır, çenesi beyaz parça ile bağlanılır, elleri ise göğsünü üzerine konulur, ayakları uzatılarak ayağının iki büyük parmağı birbirine bağlanıp ve üzerine de beyaz olan bir örtü serilmektedir. Bu olay doğal biçimde ölen kişi etrafında bulunanların ağlaması ile olur. Ölüm olayını duyanlar da cenaze evine gelmeye başlarlar ve ölen kişi yakınlarının ağır acılarına özlerini ortak bilerek, onları avutmak için çalışırlar. Böylece ilk olarak hazırlıklara yardımcı olurlar. Bu arada da ölen kişi yakınları ve sahipleri gerekli olan yerlere cenaze haberini vermeye başlamaktadır. (Kaynak Kişi: Hacı AbdulMajid).

3.3.3. Ölüm Sonrası

Ölümünden sonra yukarıda belirttiğimiz gibi cenaze ve defin hazırlıkları başlanır. Aile fertleri, özellikle ölen kişinin kız kardeşi varsa kızı hamını ve yakınları ağıt yakarak ağlamaya başlarlar. Ağlamada ağıtla ölen kişinin iyilikleri ve değeri ifade edilmektedir. Komşular ve akrabalar erkenden cenaze evine gelerek ceset sahiplerini yanında bulunup cenaze evi ve sokakları temizlemeye çalışırlar. Cenazeyi halka duyurmak için yakın ve uzak köylerinde camilerinde cami hocası tarafında sela okunur ve duyuru yapılır. Köylerde cenaze duyurusunda sadece ölen kişinin adı, cenaze yeri ve cenaze zamanı duyurulmakta ama şehirler merkezinde ise önce ölen kişinin tüm aile fertleri, akrabalar, yakınlar ve onların görevleri ile ilan edilmektedir. Ölüm haberini duyan kişiler genellikle şu cümleleri kururlar. “inna lillahi ve inna ileyhi raci’un”, “yahşı kişi edi Huda rahmet eylesin, yatgan cayı canat bolsun” (iyi birisiydi Allah rahmet eylesin, mekânı cennet olsun). Diyerek dua ederler. Cenazeyi duyanlar toplu olarak cenaze evine ve bazıları ise cenaze namazı kılınacak yere toplanırlar. Cenaze evine gelen ölünün yakınları ve akrabaları genel olarak yanlarına iki metrelik bir

parça(bez) getirmekteler. Cenaze evine ölenin yakınlarının yanına duyan her yaşlı ve orta yaşlı kadınlar gelmektedir. Gelen kadınlar ölü etrafında önceden vefat eden öz yakınlarını ağıtlarla hatırlayarak ağlamaya başlar. Bu arada ölünün çocukları ve yakınları bir araya toplanarak defin merasimini nasıl yapmalarını için kararlaşırlar. Özbekler arasında Cuma günü, Ramazan veyahut gecelerde ve dini bayram günlerinde ölen bir kişinin Allah'a yakın ve iyi biri olduğuna inanılmaktadır. Bu günlerde vefat edenlerin "yahşi bir kunda öldü, Huda'nın yahşi bandası eken, cennetlik eken, Huda her kimgе bu künleri nasip etmidi, cennetge bardı (iyi günde öldü, Allah'n iyi kuluymuş, cennetlikmiş, herkese bu günler nasip olmaz, cennete gitti) gibi sözler söylenmektedir. Özbeklerde cenaze bir sonraki güne beklenmeden aynı gün içinde hemen defin edilmektedir. Akşam saatlerinde ölen kişinin cesedi sabah'a kadar beklenir. Özbek Türklerinin inanışa göre ölünün acele ile gömülmesinde hayır vardır. Tahhar Özbekleri arasında cenaze geç saatlere kadar beklenilirse, cenazeye gelen misafirler için ölen kişinin tüm komşuları yemek yetiştirmekte. Meyyiti gömmek için önemli olan işlemlerden biriside mezar kazmaktır. Özbekler genel olara mezara "gör ve kabir" adını kullanmaktalar. Ölü için yapılması gereken önemli olan işlerden biride onu mezarının yeterince geniş olarak kazılmasıdır. Mezar kazacak olan kişiler sabah erkenden tespit edilmektedir. Mezar yerini ölünün çocuğu veya yakınları muhakkak mezarlığa giderek yakınlarının mezarının yanında seçmektedir. Özbeklerin dini inanışlara göre, mezar kazmanın sevabı çok mezar kazan kişilere defin den sonra ölenin devre parasından hepsine aynı miktar verilmektedir. Mezar kazan kişiler bazen ölenin komşuları veya mahalledeki mezar kazıcılarıdır. Mezar kazan kişiler mezarı kazmadan önce, kur' an bilen birisi kur' an kerim okuyarak bütün geçmişlerinin ruhlarına bağışlamakta. Tahhar'de genel olarak mezarlar dikdörtgen olup bir metreden biraz fazla derinliğinde kazılır. Kible (batı tarafında) ise "lahat" (hazne) kazılmaktadır. Mezar, meyyiti rahatça yatırılması için yeterlice (içinde iki kişi rahatça dönebilse) kazılmaktadır. Meralar genelde bir buçuk metre eninde ve iki metre uzunluğunda kazılır. Bazen de ölen kişinin boyu ve yaşına göre, ya da erkek ile kadına göre değişir. Kadınlar için göğüs hizasına kadar ve erkekler için de bele kadar kazıldığı görülmektedir. Ayrıca çocuklar için ise kazılan mezarlar küçük(diz hizasına) kadar kazılmaktadır. Özbeklerin yine bir inanışa göre, ölen kişi çok yaşlı ise o kendisi ile diğer yaşlı kişiler götürmesin diye, defin den sonra onu mezarının baş tarafına kazık takarlar.

3.3.3.1. Defin

Özbek halkı arasından da diğer Müslüman milletler gibi ölünün defin merasimindeki gelenekler, cenazenin yıkanması, kefenlendirme ve tabuta konulup cenaze namazı kılınması ile gerçekleşir. Tahhar halkı arasında yıkama ve kefenlendirme bölgeden bölgeye göre değişmektedir. Özbeklerde yıkamadan önce kefen hazırlanır, dini âlimler ve ölünün akrabaları ile çocuğu veya kardeşi bir yerde toplanıp, ölü ailesinden biri kefen ile devre parasını cami hocasını önüne bırakır. Hoca önce ölen kişinin yaşı ve devre miktarını sorar, sonra hazır kişiler kefen ile devreyi bir baştan “bu sizse bahşış” diye birbirine geçirir, en sonda ise hoca ölenin oğlu veya kardeşine (başılar.) O ise herkesin huzurunda bunları babasının (başladığını) dile getirir. Ölen kişi erkek ise onun yaşına göre ölçülerek erkekler tarafında dikilir. Bu arada ölünün yıkaması için su ısıtmaya başlanır. Ölü yıkama suyunu ısıtmak için yeni bir ocak yapılır. Ölü suyu büyük bir kazanda ısıtılır. Kazan altını ölen kişinin çocuğu yandırır. Ölü yıkama suyu çok sıcak olmaz. Özbekler kendi akrabaları, dostları ile bir hacı, yaşlı kişi, molla ve harı gibi hoca cenazeyi yıkamaktadır. Yıkama için çoğunlukla namaz kılanlar tercih edilir. Cenaze temiz bir yerde insanlar ve hayvanlar ayağını altında uzak bir duvarın dibinde tahta üzerine ykanılır. Cenaze ykanılan yerde kırk gece gaz lambası ya da mum yakılır. Özbekler inanışına göre, cenaze ykanılan yerde ışık varsa ölen kişinin (ervahsı) gelince mutlu olur. Cenazenin bulunduğu kısım ile insanları arasında bir perde çekilmektedir. Ölü suyunu gençler taşımakta, Ölü suyu taşınan malzeme de ilk olarak ölü suyu için kullanılır, sonra o malzemeler camilere verilir. Cenaze kefen bezinin bir parçası ve temiz pamukla ykanır. Cenaze bir kişi tarafında ykanılır ve birkaç kişide ona yardımcı olur. Cenazeyi yıkayacak kişilerin de önceden abdest almaları gerekir. Cenazenin hangi taraftan ve nasıl ykanacağı hoca tarafında anlatılmaktadır. Meyyite önce taharet aldırılmaktadır. Yıkama işlemi tamamlandıktan sonra ölü kefenlendirilir. Kefen parçaları onun bir köşesinden iplik çıkarılarak bağlanır. Ölü kefenlendikten sonra yüzü açılmaz. Ancak en yakın akrabalarında biri uzaktan gelmişse sadece o yüzünü görebilir. Cenaze ykanıp kefenlenme işlemi bitikten sonra tabuta konulmaktadır. Tabut ağır olmaması için ince bir battaniye ya da bir yorgan serilmektedir. Tabutlar kapaksız olmaktadır. Tabut üzerine dut ağacının dalları yuvarlak olarak bağlanır. Tabut üzerinde ölen kişi yakınları sırayla bezleri atmaktadır. Tabut üzerine yaklaşık 20-30 bez atıldığı görülür. Bu bezlerin bir kısmı cenaze evine gelen fakir kadınlara ve bir kısmı ise

definden sonra cenaze ile mezarlığa gelen hocalar ve fakir kişilere dağıtılır. Cenaze evin avlusuna çıkartılınca topluca dua edilmektedir. Cenazeyi evin kapısından çıkarmadan önce üç defa kaldırılıp indirilmektedir. Cenaze avlunun kapısında ayakları ön tarafta olacak şekilde çıkarılmakta, Özbeklerde cenaze evin kapısında çıkınca bir daha geri getirilmez ve ev kapısının arka kısmına bir kırmızı bez bağlanır. Özbekler cenazeyi bir daha evin kapısından geri sokarsalar bu evde yine ölüm olacağına inanırlar. Cenaze evden sokağa çıkarıldıktan sonra mezarlığa kadar başı öne olarak taşınılır. Tahhar'da genel olarak cenaze namazı mezarlık alanı ya da caminin avlusunda kılınır. Cenaze namazı en büyük ve saygılı bir hoca tarafından kılınır. Cenazeye katılanlar da araka arka saf tutarlar. Tutulan bu saflar da tek sayıda olması lazım. Ayrıca cenaze namazı kılınıncı kesinlikle ayakkabılar çıkarılmalıdır. Cenaze namazından sonra yine tabut üç defa kaldırılıp indirilir. Sonra ise tabutun dört tarafından yedi adıma kadar hocalar öz omuzlarında taşımaktadır. Böylece mezara kadar bütün halk sırayla taşımaktalar. Meyyiti mezara yerleştirmek için ölünün akrabalarından iki tecrübeli kişi yine bir kişi ile üç kişi (kebire) inip meyyiti tabut içinden yavaşça alarak indirilir. Ölü mezara indirilince kadınsa veya erkek mezarlığın içindeki defin işleminin görülmesi engellemek için hiç mezar üzerine hiç kullanılmayan bir kilim açılmaktadır. Sonra cenaze mezarın kible batı tarafında açılan kısmında yerleştirilir. Bu kısma ise "lahat" denir. (Meyyit lahatta yerleştirilince ölünün yüzü tarafından kefen bağı açılır.) Buna Özbekler cenaze gerçek evini görmüş olacağına inanırlar veya cenazeye evi göstermek derler. Meyyit yüzü kible tarafına olarak yatırılır. Cenaze definine katılan kişilerin birçoğu küçük küçük "kesek"(toprak parçasını) alıp şahadet kelimesini okuyup üfleyerek bu toprak parçaların toplayan başka birisini eteğine atarlar. Sonra ise meyyittin etrafına özellikle çoğunun başına yastık olarak serilir. Mezarın iç kısmı (mezar çukuru) ağzı büyük kesekler veya kerpiç ile kapatılmaktadır. Mezarın diğer kısmı ise mezardan çıkan topraklarla doldurulur. Defin merasimine katılanların çoğu sevap olacağına inanarak mezara toprak atmaktalar. Mezar içine toprak atmak için kullanılan tüm kürekler değiştirilince doğrudan ele verilmeyecektir. Önceden kürekler yavaşça sol elle yere bırakılmaktadır. Sonra diğer kişi küreği yerden alır. Definden sonra hocalar ve kur'an hafızlarından iki kişi kalkıp mezarın baş ve ayak tarafına ayak üzerine sırayla kur'an okumaktadır. Sonra Mevlevi veya cami hocalarından biri mezar başında ölen kişi hakkında ve cennet ile cehennem ve de kabir özeklikleri için "tebliğ" (sohbet) etmektedir. Bazen ise bu

sohbetler bir saatten fazla sürer. Defin ile ilgili işlemler tamamlandıktan sonra ise inananlar mezarlığın kapısından çıkıp yedi adım sonra yine oturup ölen kişi için dua etmekteler. İnanışlara göre defin merasimine katılan kişiler definden dönüp üç veya yedi adım yürüdükten sonra kabir melekleri(Münker ve Nekir) meyyit yanına gelip, “Rabbin kim?, Nebin kim? ve Dinin ne? Vd. soruları sorar. Eğer bu anda defin için gelen kişiler kur’an okuyarak tekrar dua ederlerse ölünün melekler sorularına kolayca cevap vermesine yardımcı olacağına inanılmaktadır. Bu arada ölen kişinin sahibi inanlara bakarak “her kimnig bu olgan kişiğa karızı bolsa yaki aladiganı bolsa atsin” (her kimin ölen bu kişiye borcu varsa veya bir alacağı varsa söylesin) diye üç defa seslenir. Böylece ölen kişinin bütün sorumlulukları tespit olur.

3.3.3.2. Devre (İskat)

Tahhar şehrinde ölen kişinin devre geleneği bölgeden bölgeye göre değişmektedir. Bazı bölgelerde ölümden sonra ölü yakınları ile molla, Mevlevi ve cami hocaları ile birlikte altı yedi kişi toplanarak devre için cenazeye gelen kişilerden bir miktar para toplayarak hazırlamaktadır. Bu toplanılan paralar ise defin işleminden sonra cenaze merasiminde katılan fakirler mezarı kazan kişilere verilir. Bazı bölgelerde de devre parasını ölen kişi ölümünden önce vasiyet olarak “benden sonra bana şu mallarımı veya şu kadar para yaratın (harcayın)” diye belirttir ya da ölen kişinin ailesi ekonomik durumuna göre bir miktar paranın devre olarak defin işleminden önce hocalar ve kavim büyüklerine belirterek onların önüne bırakır. Sonra parayı teslim alan şahıs “ben bu parayı aldığımı kabul ediyorum “der. Böylece devre parası oturan bütün hocalar ve yaşlılar eline üç Defa dolaşır. Bu şekilde ölen kişinin günahlardan ve cenaze sahibinin ölen kişi karşısındaki sorumluluğundan kurtulacağına inanılır. Devre parasını teslim alan kişiler definden sonra mezarlıkta hazır kişiler arasında dolaşarak az-az dağıtmaktır. Ayrıca aynı kişiler tabut üzerine atılan bezleri de önce hocalara kalan kısmını fakirler arasında bölmektedir. Devre parasının kalan kısmını ise ölünün sahibi camilerde gerekli eşyaları almaktadır. Eğer ölen kişi çok yaşlı birisi ise onu devre parasını alan kişi o parayı üç güne kadar harcamadan kilim altında“kut” diye saklamaktadır. Cenaze evine bir hafta sonra yapılan “hayrat” adı verilen dini tören yerine getirilmektedir. Tahhar’da hayrattan sonra ölünün elbiseleri, onu yıkayanlara ve yakınlarına verilir. Eğer fazla ise mezar kazanlara ve ihtiyacı olanlara verilmektedir. Yine bir nokta budur ki ölen kişinin

üzerindeki elbise ölünün yıkayanlara veya ihtiyaç sahiplerine verilmez belki geriye kalan elbiseleri verilir. Bazen cenazeyi yıkayan kişiler için yeni elbise ve diğer giysiler alınmaktadır. (Kaynak Kişi: Molla Vakil).

3.3.3.3. Cenaze Evi ve Taziye

Tahhar Özbekleri arasında definden sonra insanlar mezarlıktan dönerek cenaze evine baş sağlığı dilemekte ve gruptan birisi Kur'an-i kerim okumaktadır. Yine ertesi gün köyün camisinde (uzak yakınlardan) insanlar sabah namazından sonra cenaze evine baş sağlığı ve dua etmeye gelirler. Bu olaya Fatiha okuma denir. Fatiha'da bütün komşular ve cenaze evinin akrabaları gelenleri karşılar. Ayrıca camiye gelenler için komşular kahvaltı hazırlamaktadırlar. Üç akşama kadar cenaze evinde sadece helva yapılır. Özbekler yapılan helvayı ölen kişinin ruhunu hoş tuttuğuna inanırlar. Bu üç akşamda komşular ve cenaze evinin akrabaları yemek getirirler. Cenaze evinde birinci günden üçüncü güne kadar çok sayıda ziyaretçi geldiği için dört beş kişi hafızlar, Kur'an kerim okumaktadır. Tahhar Özbekleri'de cenaze evinde kırk güne kadar yas olur. Sürekli taziye için komşu, dost, akraba ve tanıdıklar cenaze evine gelirler. Taziyede gelenler genellikle “ Huda geçirsın, iyi biri idi, başınız sağ olsun, diğer ömrünü Allah sizlere versin” gibi cümleler söylerler. Bazı cenaze evlerinde kırk güne kadar bazılarında ise kaç aya kadar şarkı dinlenilmez ve televizyon izlenmez. Bu arada cenaze evi sessiz ve sedasız kalır, Eğer ölen kişi gençse bir yılla kadar eğer yaşlı ise kaç aya kadar cenaze evinde mutluluk “ düğün” düzenlenmez ve cenaze ailesi de diğer düğün yerlerine gitmez. Eğer aksi bir durum olursa toplum tarafından ayıp karşılanır. Cenaze evine gelen her misafir, ölen kişinin anne ya da kız kardeşi tarafında ağıtlar eşliğinde karşılanır. Taziye ziyaretleri genelde kısa tutulur. Cenaze evi bir yıla kadar ziyaretleri kabul ederler. Ziyaretçiler genelde yemek pişirerek gelmektedir.

3.3.3.4. Belli Gün ve Zaman Dilimleriyle İlgili Uygulamalar

Tahhar Özbeklerini geleneğine göre, cenaze evine birinci günden üçüncü güne kadar komşular ve akrabalar yemek hazırlayıp getirirler. Üçüncü akşam ise cenaze evi bir kurban keserek yemek hazırlanır. Yemek komşulara verilir. Bu yemeğe “kazan helaleme” denir. Yedinci günde “hayrat” adı verilen toplu bir yemek verilir, yedinci

günde Özbek pilavı başta olmak üzere yedi çeşit yemek hazırlanır. Bu yemeğe bütün komşu, akraba, tanıdık ve fakirler katılır. Hayratta Kur'an kerim okunur, Kur'an kerim hatmine otuz hafız katılır, Hafızlar diğer davetlilerden iki saat önce ölü evine gelir.

Bu hayrattan sonra bir yıla kadar cenaze evinde her Cuma akşamı sadaka yemeği yapılır. Bu yemekten sonra ya da önce Kur'an-ı kerim okunur ve ölen kişi için dualar edilir. Bu yemeğe "cumalık" denir. Hafızlar Kur'an kerim okuduktan sonra cenaze ailesinden birisi bir tepsi içinde su, tuz ve çay getirirler. Hafızlar su, tuz ve çaya "şuplarlar". Özbekler inanışına göre bu su ve tuzu hasta birisi içerse şifa bulur. Hafızlara zarf içinde para konulur. Ölünün kırkı geldiği zaman da büyük bir hayrat yapılır ve insanlara yemek verilir ve Kur'an-ı kerim hatmi yapılır. Bu hayratta da uzak ve yakındaki akraba, yakınlar ve komşular davet edilir. Ayrıca ölünün yıllık gelince de, yedisi ve kırkı gibi büyük hayrat yemeği verilir. Bu hayratlardaki amaç hem bir gelenek ve de ölen kişinin günahlarının azalmasını sağlamaktır. Şöylece bayramlarda insanlar uzak yakından bayram namazını kıldıktan sonra dua etmek için cenaze evine gelir. Bu merasime "dua alma" denir. Cenaze evinin bu üç gün içinde sofrası açık ve sofraya üzerine her çeşit yiyecek ile kuru yemiş konulur. Gelenlere çay ikram edilir. Cenaze evi bayramlarda dua almaması toplum tarafından ayıp karşılanır.

3.3.3.5. Yas Tutma

Özbeklerde cenaze evinde bir yıla kadar yas tutarlar. Genel olarak ölen kişi genç olursa yas zamanı bir yıldan fazla olur. Eğer ölen yaşlıysa bir yıl ve ya da bir yıldan az yas tutulur. Yeni evlenen kişi öldüğü zaman onun eşi bir yıl boyunca beyaz başörtü takar ve siyah elbise giyer. Ölen kişinin eşi bir yıla kadar hiç kimse ile evlenmez. Bazıları kaç yılla kadar bazıları da hayatlarının sonuna kadar evlenmezler. Çocuk yaşta ölenlerin yasını ise sadece ailesi ve anne babaları tutarlar. Eğer anne yası uzatırsa aile büyükleri devreye girerek anneyi teselli ederler. Cenaze evinde bir yıla kadar, mutlaka düğün, sünnet, nişan ve diğer mutlu merasimler yapılmaz ve yas tutanlar bunun gibi törenlerde katılmazlar. Kadınlar süslenmezler.

3.3.3.6. Mezar Ziyareti

Tahhar Özbeklerinde mezarlığa “kabristan” denir. Özbekler mezar ziyaretine çok önem verirler. İlk olarak mezar ziyaretine definden sonra üç gün cenaze evinin erkekleri ve akrabaları sabah namazından sonra giderler. Mezarda namaz kılarak ölen kişi için dua ederler. Yeni ölen bir kişinin mezarını kırk güne kadar dikkatlice ziyaret etmek gerekir. Üç güne kadar her gün, ilk üç günden sonra ise her Çarşamba mezara gidilir. Bu kırk güne kadar böyle devam eder. *“Mezarlık içinde kişinin özelliğine bir takım uygulamaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin; şehit olan kişinin mezarı başında kırmızı bez bağlanır. Bu kırmızı bez o mezarın bir şehit mezarı olduğunu gösterir. Bu bez yıprandığında yenisi ile değiştirilir.”* (Fevzi, 2013: s. 82). Tahhar’da genelde mezarlıklar sade ve topraktır. Mermerlere çevrili mezarlar çok az sayıda görülmektedir. Mermerlerle çevrili mezarlar da genelde zengin kişilerdendir. Kadınlar öz yakınlarının ziyaretine definden kırk gün sonra Çarşamba günleri giderler ve her zamanda sadece aynı gün (Çarşamba) mezar ziyaretinde bulunurlar. Kadınlar mezarlığa helva, çelpek ve şeker götürürler, Saatlerce mezarlıktan kalırlar ve ölen kişinin iyilikler ile hatıralarında sohbet ederek ağlarlar. Bu arada götördükleri yiyecekleri de birbirlerine ikram ederler. Mezar ziyareti ilk aylarda yoğun olur. Ekerler mezar ziyaretini genelde Cuma namazından sonra yapmaktadırlar. Özel günler (yanı yıl ve bayramlarda) da erkekler ve kadınlar daha çok mezar ziyaretine gitmektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SPOR, OYUN VE OYUNCAK

4.1. SPOR

Spor evrensel kültürün bir parçasıdır. Dünyada ırkı, dili, dini farklı insanların bir araya getiren önemli bir vasıtaadır. Spor fiziksel faydalarının yanında, insanların ruhsal sağlığını da saklayan ve olumlu etkileyen kazançtır. Sporun birçok çeşidi vardır, bunların bazıları tek bazıları ise toplu veya takım halinde yapılır. Tahhar Özbek Türklerinin arasında en değerli ve ünlü sporlar, güreş ve oğlaktır.

4.1.1. Güreş

Tahhar'da halkın yoğun izlediği ve en sevdiği spor çeşitlerinden biri "güreş"tir. Güreş müsabakaları çoğunlukla Nevruz günleri, bayram günleri ve düğünlerde tertiplenir ve bu müsabakalar da zengin kişiler ve büyükler tarafından çok miktarda para, halı, yelek, sarık, bisiklet ve başka değerli şeyler ödül konulur.

Tahhar Özbeklerinin arasında düğünlerde yapılan müsabakalar öğle yemeğinden sonra herkese filan yerde güreş müsabakası ver diye duyuru verilir. Müsabaka yerinde herkes toplandıktan soran köylüler arasında müsabaka başlanır ve her köy insanları ise öz pehlivanını alkışlıyor. Nevruz ve bayram günlerinde yapılacak güreş müsabakaları ilçeler, köyler ve hatta iller arasında kırk güne kadar devam ediyor. Güreş meydanına " mir-i meydan" ismi verilen bir kişi müsabakaya hakemlik yapıyor. Müsabaka başlamadan güreş yapılacak meydanın ortasında hakem tarafından üç tabakta şeker bırakılır ve her tabak ise derecelendirilir. Birinci tabakta; genelde ipek ton ve halı ikinci tabakta; para ve üçüncü tabakta; da sarık ve mendil ödülü vardır.

Kendine güvenen pehlivan ise istediği tabağı kaldırır. Ama bu tabağı kaldırmak bir çeşit meydan okuma anlamına gelmektedir. Sonra aynı tabağı ikinci kişi kaldırınca birinci kişiye rakip çıkmaktadır. Güreş müsabakası elemeli değil eşleşmelidir. Eşleşmeler de kilo, yaş, uzunluk ve kısalık önemli değildir. Dolayısıyla güreşçiler arasında sert tartışmalar çıkıyor. Müsabakayı tertipleyen kişi tarafından bir miktar

para ve Ton müsabakayı kazanan kişiye verilmektedir. Halk arasında söylenen söz var; eğer güreşçi helal olsa hiç bir zaman yenilmez.

Tahhar şehrinin meşhur güreşçileri (Mohammad Kül Pehlivan, Mustafa Kül Pehlivan, Gulam Nakşban Pehlivan, Gulam Sahı Pehlivan, Kaka Nazar, Hacı Hayatullah, Abdulkayum Mirab Baş vb.) (Akbar, 2016: s. 88).

4.1.2. Buz Keşi (Oğlak Oyunu)

“Buz keşi (Oğlak oyunu) Afganistan genelinde Farsça ismiyle meşhur olan bu oyun at ile yapılan zor bir oyundur. Bu oyun çok eskilerde Orta Asya’da Özbek Türkleri tarafından oynanırdı. Oğlak oyunu Tahhar şehrinde en çok izlenen spor oyunların birincisidir. Afganistan’da milli oyun olarak; Özbek, Türkmen, Kazak, Kırgız, Hazara, Tacik, Peştunların arasında yaygın olarak oynanmaktadır. Özbek Türkçesindeki adı“oğlak” olan bu oyunu Derice’de (Farsça) da aynı anlamı taşıyan “Buz keşi” adını almıştır. Özbekçedeki “oğlak” kelimesi, Türkçedeki anlamıyla aynıdır. Derice’de kullanılan “buz keşi” ismi; buz-keşi, keş- çekmek, buz keşi keçiyi çekmek anlamına gelmektedir. Buna göre her iki dildeki adlandırılma da aynı kavramdan hareketle belirlenmiştir. Oyunun doğuşu şu şekildedir: bilindiği gibi at Türk milleti için vazgeçilmez bir binektir. Tarihi dönemlerde at özellikle savaş aracı olarak kullanılmış, Ata binmek halk içinde önemli bir meziyet sayılmıştır. Özbek Türklerinin ataları arasında dağ keçisi avına çıkmak ve dağ keçisi avlamak çok yaygın bir iştir ve bu işe çok önem verilirdi. Pehlivanlar ve savaşçılar gece savaş için çıktıklarında at üzerinden avladıkları keçi veya başka avları yere uzanıp alabilme yeteneğine sahiptirler. Oyunun keçi veya oğlakla olan bu ilgisinden dolayı sözü edilen at oyununa (oğlak) adı verilmiştir. Çok kuvvetli pehlivanlara (elaman) adı verilirdi. Elaman ‘kelimesi bugün güçlü, kuvvetli, hızlı ve atik gibi kavramları ifade etmektedir ve bugün Afganistan Özbek Türkleri tarafından yine bu anlamda kullanılmaktadır. Bugün elaman kelimesi sadece Özbekçede değil, Farsçada (Derice) de kullanılan Türkçe asıllı kelimelerden biridir. Şu halde önceden bir av olarak yapılan bu faaliyet, daha sonra oyun haline dönmüştür. Yukarıdaki bilgilerden anlaşılağı üzere, oyunun esası; pehlivan at üzerinde iken yerden avlanan hayvanı alarak belirlenen yere götürüp bırakmasıdır. Bu oyunu oynamak, sergilemek isteyen insanların güçlü, çevik hızlı ve

tecrübeli olması gerekmektedir. Oğlak oyununu oynayan kişiye çapandaz veya pehlivan adı verilmektedir. Çapandaz kelimesi Derice (Farsça) ve anlamını taşımaktadır. Bu oyunun iki tür şekli vardır ve bu oyunlar ödül konularak oynanır. Bu ödüller de oyun başlamadan önce oğlak oyunu hakemleri tarafından belirlenir. Oğlak oyunu başlamadan önce helal dairesi ile bayrak tek ödülü sistemine göre belirlenip karar alındıysa, pehlivan (çapandaz) oğlağı bayraktan dolaştırarak getirip helal dairesine ulaştıracak ve ödülü kazanacaktır. Oğlak oyunu başlamadan önce eğer bayrağın ödülü ayrı ve daire-i helalın ödülü ayrı olarak belirlendiyse, ona göre oğlağı helal dairesinden götürüp bayrağa ulaştırılması pehlivana ödül kazandırır. Bayraktan helal dairesine ulaştırması ise ikinci ödülü kazandırır. Çapandaz oğlağı helal dairesine ulaştırıp dairenin içine bırakmalıdır. Helal dairesi belli bir noktada büyük bir daire çizilir. Pehlivan oyunun o bölümünü kazanabilmek için dairenin içinden aldığı oğlağı (buzağı) uzak bir noktada dikilmiş olan bayraktan dolaştırıp helal dairesine bırakması gerekir. Eğer oğlak dairesinin içine düşmezse, o oğlak haram (murdar) olur. Yani oyuncu oyunu kazanamaz. Onun yerine tamamlayan (herekti) bir başkası oyunu kazanır.

Oğlak oyunu iki şekilde oynanmaktadır: Birinci şekli; 10-15 arası atlı gruptan oluşan iki veya üç grup halinde oynanır. İkincisi; ise ikişer kişilik eşler halinde oynanır. Bunlar birbirine yardım etmek suretiyle oyunu kazanmaya çalışırlar. Oyun bir kaç saat devam eder. Kazanılan her bir oyun için şehrin (bey) zenginleri tarafından para, cüppe, sarık, silah, at, ev, el halısı gibi ödüller verilir. Eğer oyun bir kaç gün devam edecekse ilk günün galibi, eğer oyun tek günde bitecek ise günün ilk oyununu kazanan tuğ oyununu kazanmış olur. Caharçı tarafından son turdaki oyunu kazanan ahır oğlak yani oyunun finalini kazandığı için oyunun galibi ilan edilir. Sonra geçen senenin şampiyonu oyun sahasına girip takım halinde kamçısını yere diker. En çok ödülü de ahır oğlağı alan hak eder. Buna göre ilk oyunun adı “tuğ” son oyunun adı ise ahır oğlak adını alır.

Yarışmaya katılacak atlar çok hızlı, güçlü, ehli ve eğitilmiş olması gerekir, Afganistan Türkleri arasında at yetiştiriciliği çok yaygındır. Oyuna hazırlanacak atlar çok özenle beslenir ve iyi bir eğitim verilir. Özellikle Afganistan’ın kuzeyinin kenetleri olan Tahhar Şehrinden başka Meymana (Faryab), Cevizcan (Şibirghan),

Mezar-i Şerif (Belh) Aybek (Samangan), Bağlan, Kunduz, Badahşan illerinde halk arasında atçılık çok yaygındır ve oğlak oyunu fazlaca sevilmiştir. Oyuna adını veren “oğlak” yaban keçisi avından alınmış olsa da son yıllarda oyunda keçi yerine dana kullanılmaya başlanmıştır. Oğlak oyununun oynadığı sahanın genişliği 500 m, eni ise 300 m kadardır. Sahanın bir ucuna daire çizilir diğer ucuna ise bayrak dikilir. Oyunu bilen biri hakem olarak görev alır. Bir başka kişi ise “carçıdır görevi ise oyuncuların ismini anons etmektir. Oyunda kullanılacak oğlak 40-50 kilo civarındadır. Oyundan bir gün önce oğlak kesilir ve derinin yumuşaması için suyun içinde bekletilir. Çünkü sert derinin sağa sola çekildiği zaman parçalanma ihtimali vardır. Deri yumuşak veya gevşek olduğu zaman yırtılıp parçalanmaz, aksine süzülerek daha dayanıklı hale gelir. Oğlak oyunu dini ve milli bayramlarda ya da misafir geldiğinde yöre halkına sunulur. Yazın havalar çok sıcak olduğu için bu oyun sadece kışın oynanır. Hava sıcak olduğu zaman pehlivanlar çabuk yorulur atlar iyi koşamaz (Masumi, 2009: s. 77-79).

Tahhar’da oğlak oyunu Özbekler arasında genellikle düğünlerde, sünnetlerde, Nevruzlarda ve bayramlarda oynanır. Ama güz ve kış aylarından dolayı bahar aylarında sıcak oluncaya kadar Tahhar şehrinin her yerinde hafta sonları oğlak oyunu yapılır.

Tahhar şehrinin ünlü ve sevilen oğlak oyuncuları (Abdulkayum Bek, Abdulhafız Bek, Merhum Hacı Gulam Sahı, Mehüm Abdulhad, Komandan Noormohammad, Mohammad Ayub Bek, Ayına Bek, Hasan Bek, Gulam Kadir Bek, Mohammad Akbar Bay, Kadir Berdı Bek, Baba Nazar Bek, Halil Pehlivan, Kence Pelivan, Çarı Pelivan, Nayim Pehlivan, ve Nooriddin Pehlivan. (Akbar, 2016: s. 89).

4.2. OYUNLAR

4.2.1. Yetişkin Oyunları

Yetişkin oyunları “18-25” yaşlarda olan erkekler arasında yapılmaktadır. Tahhar Özbeklerinin arasında yetişkin oyunları genellikle düğünlerde, bayram ve Nevruz günleri gerçekleşiyor.

Yetişkin oyunları yumurta Oynamak, Koşmak, Taş Atmak, Keç-Keç, ve At Sürmektir. Bu oyunlar en az dört kişi arasında yapılır.

4.2.1.1. Yetişkin Oyununun Türleri

4.2.1.1.1. Yumurta Oyunu

Yumurta oyunu genelde hangi yaşta olduğu önemli değildir. Ama yaygın olarak yetişkinler arasında daha çok oynanır. Bu oyun iki kişi arasında olup, onlar bir-bir yumurtayı alıp birisi yumurtayı tutup birisi elindeki yumurta ile dokunur, sonra yumurtası kırılan kişi yenilir ve yenen onun yumurtasını toplar. Yumurta oyunu bazen para bazen ise yumurta üzerinde oynanır.

4.2.1.1.2. Koşmak

Bu oyun ise yaygın olarak Nevruz günleri müsabaka türünde beşten fazla kişi arasında yapılır, bu müsabakaya katılanlar bir kilometre alanda koşarak gidip sonra koşarak dönerler, dönünce birinci, ikinci ve üçüncülüğü kazananlara, para ve bazı değerli ödüller verilir.

Tahhar'da bu oyun sevilen oyunlardan birsidir ki binlerce insan bu oyun müsabakasını seyretmek için katılırlar.

4.2.1.1.3. Taş Atmak (Taş Fırlatmak)

Tahhar Özbeklerinin arasında taş fırlatma oyun genelde, bayram ve Nevruz günleri toplum olarak gerçekleşir. Bu oyunda 40 ya da 50 kilo olan bir taşı yerden kaldırıp önceden belirlenen 8- 10 metrelik uzaklıkta bir el ile fırlatır, eğer birisi başkasından uzak fırlatırsa, o kazanan olur ona para ödülü veriler.

4.2.1.1.4. Keç Keç (Geç-Geç)

Keç-keç oyun genel olarak kış geceleri iki takım erkek yetişkinler arasında yapılır. Bu oyunda her takımda dörtten fazla kişi ayaklarının üzerine bir yorgan alıp sonra bir sikkenin karşı tarafa hangi yüzünü aldın resim mi sayımı? diye yukarı

atıyorlar. Eğer karşı tarafı seçtiği yüz yere düşerse oyunu o takım başlıyor. Oyunu başlayan takım yorgan altında keç-keç diyerek ellerini bir araya getirip şu sikkeni birisi alır. Sikkeni alınca karşı tarafa sikke kimin elinde buldun diye soruyor. Eğer karşı taraf kimin elinde olduğunu bulursa kazanır, eğer bulamazsa yenilir, oyun böyle devam eder, şöylece her takım dört veya beş kez kazanırsa yenilen takım onlara aynı gece yiyecek bir şey hazırlar, yoksa başka bir zaman hepsini evine misafir ederler.

4.2.1.1.5. At Sürmek

At sürmek oyunu Tahhar'da Özbek yetişkinlerinin arasında ata oyunu adı ile meşhur olan bu oyun genel olarak ilkbahar günlerinde, iki kişiden fazla at sürücünün katılması ile Tahhar şehrinin her yerinde yapılır. At sürme oyunu geniş bir alanda bir kilometre uzaklıkta sopa üzerine bir parça sararlar, sonra bu müsabakaya katılan kişilerden birisi atını sürüp herkesten önce sopa üzerindeki parçayı alıp dönerse o kazanır.

Bu oyunu seyretmek için insanlar yoğun bir şekilde katılır. Şöylece sürülecek attan müsabakadan beş saat önceden ağır olacak diye hiç bir şey vermezler.

4.2.2. Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları, çocukluk hayatımızın zevkli ve eğlenceli geçmesinin en değerli kısmıdır. Çocuk oyunları geçmişten günümüze kadar, halkımızın arasında önemli kültür olarak devam etmektedir. Tahhar Özbek halkı arasında birçok dalda eğlenmek amacıyla yapılan çocuk oyunları vardır, bunların bazıları ise modern oyunlar gelse bile, hala halk arasında oynanmaktadır.

Çocuk oyunlarının içinde bazen kız ve erkek çocuklar birlikte oynarlar, bazen ise ayrı ayrı oynanan oyunlar vardır. Çocuk oyunları genellikle güz, kış ve ilkbahar aylarında yapılır.

4.2.2.1. Vurdu Kaçar (Top Oyunu)

Tahhar şehrinde bu oyun, en az altı genç erkek tarafından genellikle güz ve bahar mevsimlerinde geniş bir meydana oynanır. Vurdu kaçar oyununun topu

yünden veya çeşitli kumaşlardan ve sopası ise çeşitli ağaçlardan yapılır. Bu oyunda çocuklar iki takıma ayrılıyor ve her takımın isimi hayvan adları (aslan ya da kurt) adı ile adlandırılıyor.

4.2.2.2. Çillik (Cıllay Oyunu)

Tahhar Özbeklerinin arasında en çok güz ayları ve kış ayının güneşli günlerinde yapılıyor, bu oyun bir büyük ve bir küçük sopa ile en az dört kişi erkek çocuklar tarafından oynanıyor. Oyunda çocuklar iki ayrı takıma Aslan ve Kurt ismi ile ayrılıyorlar. Ama oyun başlanmadan önce bir sikkeyi göğşe fırlatıyorlar, eğer sikkenin resimli tarafı yere düşse aslan takımı eğer sayılı tarafı düşerse kurt takımı oyuna başlıyor.

Oyunu başlayan takımdan bir kişi büyük sopa ile küçük sopayı fırlatıyor, eğer meydana olan takım oyuncularını fırlatılan küçük sopaya yere düşmeden önce kaparsa, onlar oyuna başlarlar, oyun ise sonuna kadar böyle devam ediyor.

4.2.2.3. Padişah Vezir

Eskiden günümüze kadar devam eden Padişah Vezir oyunu genelde dört kişi çocuklar veya yetişkinler tarafından kış geceleri oynanıyor. Padişah Vezir oyunu kuyunun ön ayağının dirseklerinden alınan âşık denilen kemiktir, çocuklar bu kemiği temizledikten sonra farklı renklerle boyarlar. Bu oyunda âşığın dört tarafına; Padişah, Vezir, Avukat ve Hırsız adı verilir. Sonra âşığı sırasıyla yer üzerine fırlatırlar, eğer dört isimden birisi gözükmürse o kişi padişah, vezir, avukat veya hırsız olur, böylece dört isim belli oluncaya kadar sıra ile devam edilir. Dört kişi belli olunca, hırsıza ceza vermek için padişah vezire vezir avukata buyuruyor, sonra avukat hırsızın kafasına yumruğu ile vurur, oyun sonuna kadar böyle devam eder.

4.2.2.4. Âşık Oyunu

Tahhar çocuklarının arasında kış geceleri yapılan âşık oyunu en sevilen ve yaygın olan oyunlardandır. Bu oyun genelde âşık (koyunun ön ayağının dirseklerinden alınan kemik) ile oynanır. Oyun için 6 ya da 10 âşık gereklidir. Erkek

çocuklar boyarlar, sonra bu kemikler bir çizgi üzerine dizilir. Âşık oyunu başlayınca önceden belirlenen kemiği kim vurursa oyunu o kişi kazanır. Oyun sonuna kadar böyle devam eder, âşık oyunu halen Tahhar şehrinin köylerinde Özbek çocuklarının arasında zevk ile oynanır.

4.2.2.5. Dokuz Taş Oyunu

Genelde kış ve ilkbahar günleri ikiden fazla kız çocukları dokuz tane findık gibi küçük küçük taş ile oynarlar, bu oyun çok karışık bir oyundur.

Oyunda her kim dokuz tane taşı elini arkasında durdursa veya bir taşı yukarı fırlatıp başka sekiz tane taşı yerden toplaya bilirse o kazanıp taşların hepsini kendisi alır. Bu oyun sonuna kadar böyle oynanır. Katagan bölgesinde ve özellikle Tahhar şehrinin köylerinde halen çocuklar tarafından oynanıyor.

4.2.2.6. Beş Taş Oyunu

Bu oyun her mevsimde beş den fazla kız çocukları tarafından oynanır. Beş Taş, taşlar findık gibi taşlardan seçilir. Oyunun birkaç aşaması vardır: el arkasına taşı durdurmak, toplama, yukarı atıp yerde alma, bir-bir, iki-iki, üç-üç ve yumruklama, her kim bu merhaleleri yaparsa o kazanır. Oyun böylece devam eder. Tahhar Özbeklerinin arasında beş taş oyunu en sevilen oyunlardandır.

4.2.2.7. Peşene Çırtak (Alna Fiske Vurma)

Tahhar Özbeklerinin arasında (Peşene çırtak) on tane çocuğun bir araya gelmesi ile kış günlerinde oynanan bir oyundur. Bu oyunda kız ve erkek çocuklar iki takıma ayrılıp beş metre uzaklıkta yüz yüze otururlar, sonra iki taraftan iki hakem seçilir, onlar kendi grubundakilerin her birine bir hayvan adı ile adlandırır. Ondan sonra bir grubun hakemi başka grup oyuncularından birini eli ile gözünü kapatarak kendi grubundan önceden verilen ismiyle çağırıp gözü kapalı olanın alının da fiske vurmasını ister. Şöyle fiske atan kişi gidip yavaşça kendi yerine oturur, sonra karşı taraf hakemi gözü kapalı kişinin gözünü açıp, ondan senin alına kim fiske attı bul

der. Eğer de o kişi alına da fiske atan kişiyi bulursa, o kişinin kendi grubuna katılır. Eğer o kişiyi bulamazsa kendisi karşı gruba katılır. Bu şekilde oyun devam eder.

4.2.2.8. Arpa Neça Ser (Kaç Ser Oyunu)

Arpa kaç ser oyunu Tahhar Özbeklerinin arasında en enteresan ve çok oynanan oyunlardan biridir. Bu oyunda 10-20 kişi erkek çocuklar iki gruba bölünürler, ve her grubun bir hakemi olur, sonra gruplar birbirlerinden 10- 15 metre uzaklıkta yüz yüze otururlar. Aynı zamanda ise iki hakem kendi aralarında gizli olarak arpanın meselâ 15 ser tayin ederler. Ondan sonra gruplara zaman vererek arpa kaç ser diye soruyorlar? Eğer her grup tayin edilen sonra da arpa miktarının kaç ser olduğunu söylerse, oyunu o grup kazanır. Sonra kazanan grubun hakemi “har har-har” diye seslenir. Ardından kazanan grup oyuncularını yenilen grubun oyuncularının sırtına binip önceden belirlenen yere kadar gidiyorlar, oyun ise böyle devam eder.

4.2.2.9. Dura İskar (Dura Koklama)

Dura koklama kış günlerinde, 10-12 erkek çocuklar tarafında iki gruba ayrılıp oynanılan oyundur. Bu oyunda iki grup karşı karşıya oturup aralarından her bir gruba bir hakem seçilir. Hakemler ise bir örtüyü dura gibi yaparlar, sonra ikisi gizli olarak örtüye kendi aralarında bir hayvan (at, aslan, kuş, veya kuyun) ismini verirler. Ondan sonra hakemlerden birisi sıra ile oturan çocuklardan bu duradan neyin kokusu geliyor diye soruyor? O anlamadığı zaman şöyle başkasından soruyor. Sonra bilen kişi bilmeyen kişinin eline şu dura ile 20 dura vurur. Böylece oyun başka ad ile baştan devam ediyor.

4.2.2.10. Bekin Mağış (Gözcüm Oyunu)

Tahhar Özbeklerinin arasında bekin mağış adı ile meşhur olana gözcüm oyunu genellikle yaz aylarında gece Ay ışığında oynanır. Bu oyunu ise yaygın olarak kızların oynadığı bir oyundur. Oyunda kızlardan birisinin gözünü bir örtü ile bağlanır, sonra başkaları her yerde gizlenir, ondan sonra gözü bağlı olan kız gözünü açıp başkalarını bulmaya çalışır. Bu oyun ise komşu olan veya bazen köy kızları bir araya geldiği zaman yapılıyor.

4.2.2.11. Saka Sepal

Tahhar şehrinin bazı köylerinde kış ayları kar yağmur olmayan günleri, ikiden fazla kız çocuklar tarafından bir yuvarlak ve küçük sepal ile yeryüzüne, dik açılı çizgi çizerek bir ayağı kaldırıp bir ayakla oynanılan oyundur.

4.2.2.12. Yangag Oyun (Ceviz Oyunu)

Bu oyun kış günleri, genelde yaygın olarak bayram günleri ve Nevruz günleri ikiden fazla erkek çocuk tarafından oynanır. Oyunda ikiden fazla ne kadar kişi olsa bir-bir veya iki-iki cevizi bir araya toplanıp sıra ile üç metre uzaklıktan önceden kazılan ufak deliğe atıyorlar. Eğer cevizin kaç tanesi veya hepsi o deliğe girerse atan kişi kazanır, eğer deliğe hiç bir ceviz girmezse alandaki cevizlerden birisi arkadaşları tarafından belirlenir ve o kişi elindeki ceviz ile vurur eğer vurabilirse kazanır, vuramazsa oyunu sıradaki başlıyor. Oyun böylece devam eder.

4.2.2.13. Gursay

Bu oyun Katagan Bölgesinde, özellikle Tahhar Şehrinde, iki takım erkek çocuklar arasına oynanılan güzel bir oyundur. Oyunda 10 dan fazla çocuk çift olarak iki takıma ayrılıyorlar, sonra her takımın bir oyuncusuna inek adı verilecek, aynı zamanda iki tarafa iki daire olacak, ondan sonra oyun başlıyor inek ise takım oyuncularının arkasında olup, karşı karşıya olan oyuncular da bir ayaklarını kaldırıp bir birileri indirmek için hareket ediyorlar, ardından iki takım inekleri daireye ulaşmak için koşuyor, eğer her takım ineği öncelikle daireye ulaşırsa o takım kazanır. Oyun ise baştan yine böylece devam ediyor.

4.2.2.14. Toşla Oyunu

Toşla camdan yapılan boncuk gibi yuvarlak oyuncaktır, bu oyuncağı ise bazen çocuklar kendileri çamurdan yaparlar. Bu oyun ikiden fazla erkek çocuk arasında oynanır. Oyuna başlayan kişi bir tane toşlanın parmak ile bir ufak delik içine fırlatırlar, eğer fırlatılan toşla deliğe girerse fırlatan kişi kazanır. Oyun da sonuna kadar böyle devam edecek.

4.2.2.15. Keklik Oyunu

Genelde yaşlı kişiler az sayıda gençlerin oynadığı bu oyun Nevruz günleri insanların oluşturduğu geniş bir daire içinde iki keklik arasına gerçekleştirir. Savaşan keklikler bazen dışarıda çoğu zaman ise özel bir kafeste beslenir. Keklik oyunu için onlarca keklik sahibi oyun alanına gelirler, eğer oyunda keklik iyice dövüşse bilirse kazanır, kekliğin kazandığı zaman sahibi büyük bir para ödülüne sahip olur.

4.2.2.16. Horoz Oyunu

Horoz oyunu genelde Tahhar Özbekler arasında çok oynanılmayan bir oyundur. Bazen bu oyun keklik oyunu gibi bahar ve yaz aylarında gerçekleştirilir, horoz sahipleri dövüştüren horozları iyice beslerler.

4.2.2.17. Köpek Dövüşü Oyunu

Tahhar Özbeklerinin arasında köpek dövüş oyunu, çok popüler bir oyundur. Bu oyun hafta sonları veya Nevruz günleri insanlar tarafından oluşturan geniş bir alanda düzenlenir, oyun esnasında köpekler birbirini parçalayacak biçimde vahşice dövüşürler. Oyundan kaçan köpek de kaybetmiş sayılır. Bu köpekler (Dövüşen köpekler) sahipleri tarafından et ile yani özel bir şekilde beslenir.

4.2.2.18. Bodana (Bıldırcın) Dövüşü Oyunu

Genelde yaz aylarında yeşil bitkiler içinden avlanan bıldırcınlar, dövüştürmek için özel olarak beslenir. Bıldırcın oyunu, Tahhar Şehrinin her yerinde yaşlı kişiler tarafından keklik oyunu gibi yapılır. Bıldırcının seher vaktinde ötmeye başlayan sesini herkes sever.

4.3. OYUNCAKLAR

4.3.1. Saka

Bu oyuncak çamurdan yapılan yuvarlak bir çömlektir.

4.3.2. Âşık

Âşık, koyun ya da keçinin ön ayağının kemiklerinden olan bir oyuncak.

4.3.3. Toşla

Pakistan’da camdan yapıp gelen ve bazen çocuklar tarafından çamurdan yapılan yuvarlak bir oyuncaktır.

4.3.4. Ceviz

Ceviz ağacının kabuklu meyvesi, onu çocuklar oyuncak olarak kullanıyorlar.

4.3.5. Top

Bu oyuncak yünden veya çeşitli kumaşlardan yapılıyor. Kubörölce üzerine pamuklu ipi topun sert ve dayanıklı olması için sarıyorlar.

4.3.6. Taş

Bu oyuncak fındık gibi küçük taştır.

4.3.7. Çillik (Cıllay)

Bu oyuncak da bir büyük ve bir küçük sopadır, her çeşit ağaçtan yapılır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK MÜZİĞİ, HALK OYUNLARI (DANSLAR)

5.1. HALK MÜZİĞİ

Tahhar şehrinde en çok kullanılan ve bilinen müzik aleti “dombıra” ve ‘gıccak’tır. Halk şarkıcıları ve ozanları, ellerinde dombıra eşliğinde türlü şiirler, şarkılar, ve türkülerini terennüm etmektedirler. Güney Türkistan’ın Katagan bölgesinde ünlü olan şarkı türü ‘Kataganı ve perdey evvel’dir. Bu şarkılar sevgi ve bazı insanları övmek için dombıra ile söylenir. Tahhar’da gıccak ile özel olan felek türü (ilahi, tasavvufi ve vatanseverlik şiirleri) söylenir. Bazen dombıra ve gıccak yanında tabla, rabap, kopuz, def, armunya ve ney de kullanılır.

Tahhar Özbekleri arasında halk müziği düğünlerde, sünnetlerde, bayram geceleri, Nevruz günleri, ziyafetler, şiir geceleri ve özel günlerde gündüz veya gecenin geç saatlerine kadar devam eder. Şarkıcılar düğünlerde ve özel günlerde (500-1000)dolar karşılığında düğün sahibi tarafından davet edilir.

Tahhar’da halk şarkıcıları bu enstrümanları müzik okullarında eğitim görmeden öğrenmiş ve kendileri bu zenginliği geçmişten, babalarından veya büyük halk müzisyenlerinden öğrenip bir kültür olarak bugüne kadar taşımışlardır. Son yıllarda ise Özbek Türklerinin yöresel müziğinin yanında yabancı müzik aletleri de bulunmaktadır.

Tahhar şehrinde ünlü ve halk arasında sevilen şarkıcılar, güzel sesleriyle insanlar tarafından dinlenen şarkıcılar şunlardır: Abdurrahim Çoça, Abdulhad Tahharı, Tilev Mohamamd, Hakdat, Aynudin Özbek, Abdullvali Tahharı, Damolla Baba, Taş Timur Han ve Abdurrahim Çahbi vb. dir. Bunlar eskilerden halk müziğini diri saklayıp, şarkıları her bir evde dinlenilir, radyo ve televizyonlarda yayınlanır.

5.1.1. Müzik aletleri

5.1.1.1. Dombıra

Dombıra çok eski zamanlardan beri Özbek Türklerinin arasında ve halkı eğlendiren iki telli bir çalgı ve müzik aleti olarak günümüze kadar kullanılıp gelmektedir.

Afganistan'ın ünlü Özbek yazarı Salih Mohammad Hasas “Dombıra Koyları” eserinde dombıranın bin yıllar önce Türkî halklar arasında kullanıldığını bahsediyor. Çeşitli dombıra ezgilerinin (alpaka, tahharı, samangan, galabağ, makaylı, dana dana, ve cöre kuzum) varlığından bahsetmiştir (Hassas, 2009: s. 2).

Dombıra, Tahhar Özbekleri arasında en sevilen ve her evde bulunan bir çalgıdır. Bu şehirde dombıra ile başka müzik aletleri “tabla, gıccak ve dap” birlikte kullanılır. Ve bazen ise tek dombıra ile destanlar, rubailer ve manzum hikâyeler terennüm edilir. Bahşiler Köroğlu ve Avazhan destanlarını söylerler. Dombıra sağ ve sol elin dört küçük parmağından birine nahınak giyerek çalınır.

Dombıra dut ağacından özel ustalar tarafından yapılır. Dombıranın iki teli, iki kulağı, bir sapı ve bir teknesi vardır. Dombırateknesinin içi boş, kapağının üzerinde telleri sıkı tutan bir harak (köprü) vardır.

Tahhar'da dombıra ile söylenen türkülere örnek:

Arap Harfli Özbekçe Metinler

تخار دن جونب کیتسنگ

خان آباد و کندوزگه

بچه لری اوخشیدی

آسماده گی یولدوزگه

کوزینگ نی قاقمه مینگه

عشقیم کیتە دی سینگه

زرگرگه تنگه بیریب

بلداغلته ی مین سینگه

دمبوره م نی تاریگه

تخارجان بازار یگه

ولا مین کو یب اولدیم

عاشیقلیک بازار یگه.

تخار جاندن بوله من

بیرکورمه سم اوله من

قره کوزینگ جانیمگه

سینگه قربان بوله من

قاشینگ نی قره سیگه

خال بولی اره سیگه

عشقینگده جانیب اولدیم

توز آتمه جره سینگه

Türkiye Türkçesiyle

Tahhar'dan çıktın yola

Hanabad u Kunduz'a

Oğlanları benziyor

Gökte olan yıldıza

Göz işareti yapma bana

Sana âşık olurum

Kuyumcuya sikke verip

Kolye yaparım sana

Dombıramın teline

Tahhar canın şehrine

Vallah ben yanıp öldüm

Âşıklık pazarına

Tahharcandan olurum

Bir görmezsem ölürüm

Siyah gözün canıma

Sana kurban olurum

Kaşının karasına

Ben olurum arasına

Aşkına yanıp öldüm

Tuz atma yarasına (Hassas, 2009: s. 9).

5.1.1.2. Dap

Dap yuvarlak bir müzik aletidir. Dap keçi ile koyun derisinden (süğün) ve fıstık ağacından, özel dap ustaları tarafından yapılır.

Yaygın ve genel olarak daha çok kına gecesi yaşlı kadınlar ve kızlar tarafından ve de gelin, babasının evinden damat evine getirilirken erkekler tarafından “biz gelin getirdik” şarkısını söyleyip çalarlar. Yine yaygın olarak genç kızlar ve kadınlar damat

evinde damat ile gelinin halkın karşısına çıkarıldığı (süzültürdüğü) zaman çalarlar, sonra onların daplarına damat akrabaları para atarlar. Böylece Tahhar Özbekleri ilkbahar geceleri sümelek pişirirken, kızlar sümelek pişince akşamdan sabaha kadar sümelek tenceresinin etrafında düz durup dap çalıp sümelek türkülerini söylerler. Bazen ise dap başka müzik aletleri ile birlikte kullanılır.

Tahhar'da Köy kızları ilkbahar günleri bahçelerde ve kış geceleri ise bir araya geldiği zaman dap ile bu türkülerini söylerler. Örnek.

Özbek Türkçesiyle

نای ناییم نای نای بار ای نانی نای

کویلگیم نای زری بار ای نای نای

ایرته اکه کیله دی ای نای نای

مینگه کویلیک آله دی ای نای نای.

قیزینگیز نای کوره میز ای نای نای

ساوچی بولیب باره میز ای نای نای

اوکه م خوشله گن شو قیز نای ای نای نای

یوزین آچیب کوره میز ای نای نای.

یارجانیم گه خط بیته من نای نای

قوش پری گه آسه من ای نای نای

آلیب بارسین یاریم گه ای نای نای

کویدیم عشق نای نارینگه ای نای نای.

تام اوستیگه توره من ای نای نای

قیزل گل لر تیره من ای نای نای

یاریم مزار کیتگن لر ای نای نای

تیرگن گلم بیره من ای نای نای

تام اوستیگه توره من ای نای نای

یاریم کیله سه کوره من ای نای نای

یاریم آته مینب کیله سه نای نای

آت دمیگه توره من ای نای نای

Türkiye Türkçesiyle

Nay nayımın nay var ey nay nay

Köylegimin zeri var ey nay nay

Yarın ağabey gelecek ey nay nay

Bana köylek alacak ey nay nay.

Kızınızı görürüz ey nay nay

İstemeye varırız ey nay nay

Ağabeyim beyenmiş şu kızı ey nay nay

Yüzün açıp görürüz ey nay nay.

Yârime name yazacağım ey nay nay

Kuş kuyruğuna bağlayacağım ey nay nay

Alıp götürsün yârime ey nay nay

Yandım aşkın ateşine ey nay nay.

Dam üstünde duracağım ey nay nay

Kırmızı çiçek toplayacağım ey nay nay

Yârim mezara⁷ gitmişti ey nay nay

Topladığım çiçekleri veririm ey nay nay

Dam üstünde duracağım ey nay nay

Yarım gelirse göreceğim ey nay nay

Yârim ata binip gelirse ey nay nay

At önünde dururum ey nay nay (Kaynak Kişi: Ruzi Mama).

5.1.1.3. Gıccak

Gıccak genel olarak Güney Türkistan'ın Katagan bölgesinde özel bir müzik aletidir. Gıccağın iki telli dut ağacından bir sopa ve iki kulak demirden yapılan bir kasa ve bir harağı vardır. Gıccak at kuyruğu bağlı olan yay (âraşa) ile çalınır. Gıccağın uzunluğu bir metre olur.

Gıccak özellikle Tahhar'da başka müzik aletleri ile birlikte kullanılır ama bazen tek gıccak ile ilahiler ve felek şarkıları da çalınır.

5.1.1.4. Tabla

Tabla başka müzik aletleri ile çalındığı zaman onları canlandıran bir müzik aletidir. Tabla uzunluğu 60 santim olup çamurdan yapılan sürahi ve geyik derisi, bazen keçi derisinden yapılır.

⁷Mezar-ı Şerif'te Hz. Ali'ye ait olduğu sanılan türbe kastedilmektedir.

Tabla tek kullanılmıyor. Tabla koltuk altında iki el ile çalınır, tabla halk danslarına canlılık kazandıran ve dinleyicilere iyi bir müzik ziyafeti veren önemli bir müzik aletidir.

5.1.1.5. Tola (Ney)

Ney Farsça bir isim olup Özbekçesi “Tola”dır. Tola gençler ve yaşlı kişiler tarafından çalınır. Tahhar’da neyi genellikle çobanlar üflerler. Tola, kamıştan ve demirden yapılır. Neyin bir ağzı ve birkaç tane deliği vardır.

5.1.1.6. Kabız (Ağız Kopuzu)

Kabız demirden yapılan üflemlili bir çalgıdır. Kabız genel olarak genç kızlar tarafından çalınır, bazen ise kadınlar kabızı özel ve önemli toplantılarda türkü eşliğinde insanları coşturmak için çalarlar.

Tahhar’da kabızı her zaman yaygın olarak kış geceleri köy kızları bir araya gelince çalarlar.

5.2. HALK DANSLARI

Tahhar Özbekleri arasında çok eski zamanlardan beri devam eden ünlü ve yaygın olan dansları “çop bazı, katar bazım, ağa damat, çomçuk ve şal”dır. Bu danslar tek veya toplu halde oynanır. Tahhar’da genel olarak danslar düğünlerde, bayram geceleri, Nevruz günleri ve özel günlerde gerçekleşir.

5.2.1. Halk Danslarının Türleri

5.2.1.1. Çop bâzı (sopa oyunu)

Çop bâzı veya sopa oyunu genelde yarım metre fıstık ve dut ağacından yapılan sopa ile oynanır. Bu dans köylerde yaygın olarak gelini babasının evinden damat evine götürürken on kişi ellerine ikişer tane sopa alıp damatla gelin karşısında damat evine kadar çift kişi tarafından devamlı oynanır. Genelde bu oyun genç erkekler arasında toplu şekilde oynanır.

Çop bâzı dansı bazen özel günlerde, bir kültürel dans olarak da bu dansın uzman kişileri tarafından sahnede gösterilir. Çop bâzı dansı Tahhar şehrinin “Rustak, Deşt-i Kale, Çah Āb” ilçelerinde ünlü olan bir danstır.

5.2.1.2. Katar Bazım (Sıra Dansı)

Bu dans genelde geç kızlar ve erkekler arasında yapılan bir oyundur, katar bazım yaygın olarak düğün geceleri oynanır. Bu dansı müzik eşliğinde sırada oturan kişiler tek tek kalkıp sonuna oynarlar.

5.2.1.3. Ağa Damat (Damat Bey)

Bu dans sadece düğünün son gününde gelin ile damat süzüldüğü zaman, gelinin kız kardeşi veya bir arkadaşı eline küçük bir kılıç alıp gelin ve damat karşısında dans eder.

O anda dans eden kişi pasta kesmek için kılıcı damada uzatıp para ister. Damad parayı uzatınca o parayı alıp kılıcı vermeden uzaklaşır. Bu dans damat kılıcı alıncaya kadar devam eder. Damad kılıcı onun elinden aldığı zaman dans tamamlanır ve damat kılıç ile pastayı keser.

5.2.1.4. Çomçuk Dansı

Genel olarak bu dans düğünlere ve ziyafetlere mahsus çomçuk denilen halk müziği eşliğinde yetişkin erkek, bayan elbisesi giyip tek kişi tarafından ellerini kaldırıp bütün vücudunu hareket ettirerek yapılıyor. Bu dans Güney Türkistan’ın tüm Katagan bölgesinde çok ünlüdür.

5.2.1.5. Şal Dansı

Şal dansı yaygın ve genel olarak düğünler ve sünnetlerde, bayanlar ve erkekler tarafından oynanır. Bu dansta bayanlar veya erkekler sağ ellerine şal alıp sakın bir müzik eşliğinde dans ederler. Şal dansı Tahhar şehrinin tüm ilçelerinde aynındır.

ALTINCI BÖLÜM

HALK EDEBİYATI

6.1. EFSANELER

6.1.1. Taht-ı Süleyman

Süleyman tahtı Tahhar şehrinin doğusunda, merkezden seksen kilometre uzaklıkta bulunan Kelefgan ilçesine bağlı, 500 metre yükseklikte taştan yapılan bir tahttır. Anlatılanlara göre Tahhar şehrinin Kelefgan ilçesi ile Badahşan şehri Kişim ilçesinin ortasında bulunan Çınar denilen bölgede Süleyman isimli bir padişah yaşıyormuş. Padişah günlerden bir gün uyurken rüya görmüş, bu gördüğü rüyadan çok korkmuş. Birkaç gün sonra çevresindeki tüm din adamlarını toplayarak gördüğü rüyayı açıklanmasını istemiş. Böylece âlimlerden birisi Süleyman padişahın arı zehri ile öleceğini söylemiş, padişah ise bu arıdan nasıl kurtulacağını düşünerek, her zaman sert soğuk ve kar kaplayan dağın üstünde kendisi için bir taht yapılmasını istemiş, padişah askerleri halk ile birlikte dağın en yüksek yerinde taştan güzel bir taht yapmışlar. Taht yapıldıktan sonra padişah orada yaşamış. Padişah arı zehrinden kendisini saklamak için kar suyu içip, yemeklerini de askerleri her gün yanyana durup elden elle uzatarak ona götürüyormuş. Bu durum çok zaman devam etmiş, artık bir gün arı zehri nasılsa üzüm içine girmiş, padişah o üzümü yiyince hayatını kaybetmiş. Halen bu yer Süleyman Tahtı adı ile böyle bir efsane olarak söyleniyor (Kaynak Kişi: Merabudin Labib).

6.1.2. Zibin Kalesi

Zibin Kalesi, Tahhar Şehrinin kuzeyinde, iki kilometre uzaklıkta yüksek bir yerde bulunan eski bir kaledir. Kalenin ortasında büyük bir havuz var. Anlatılara göre Zibin dinsiz bir padişah imiş. O kendisini düşmandan korumak için yüksek yerde bir kale yapmış, kalenin ortasında çukur bir havuz yaptırmış, o havuza beş kilometre uzakta olan Say Buz dağlarından küçük tünel kazarak su getirmiş, savaş olunca askerleri ve ailesi o sudan içiyormuş, kaleye gelen suyun nasıl ve nereden geldiğini herkesten gizlemiş. Bu sırrı sadece zibinin yakın adamları ile ailesi biliyormuş. Hazreti Hamza Türkistan bölgelerine geldiği zaman Tahhar şehrinde Zibin ile çok savaşmış ama Zibin'i

mağlup edememiş. Hazreti Hamza, Zibin'i nasıl yenmek için yol aramış ama hiçbir çare bulamamış. Anlatılanlara göre Hz. Hamza'nın peri olan karısından bir oğlu varmış, o oğlu ise çok yakışıklıymış, onun güzelliği şehirde ün salmış, Zibin'in kızı onu duyunca ona âşık olmuş, sonra kaleden Hazreti Hamza'nın oğluna yazı göndermiş. Hazreti Hamza'nın oğlu ise onun cevabına kızıdan kaleye nasıl geleceği ve su sırrını öğrenmesini istemiş. Kız deli gibi âşık olduğu için kaleye akan suyun kaynağını ve su kaynağını kapatınca kaledeki askerler susuz kalıp teslim olacaklarını söylemiş. Hazreti Hamza bu sırrı öğrenince su kaynağını kapatıp Zibin'e saldırı yapmış, sonra Zibin ve askerleri susuz kalınca teslim olmuşlar. Hazreti Hamza ise Sahabeler ile birlikte kaleyi fethetmişler. Bu kale şimdiye kadar halk arasında Zibin Kalesi adı ile bir efsane olarak söylenilir (Kaynak Kişi: Hal Mohammat Mahmodi).

6.1.3. Talikan

Tahhar şehrinin merkezi olan Talikan Türkçe bir isimdir. Anlatılanlara göre Cengiz Han, Tahharistan şehirlerine hücum ettiği zaman Tahhar halkı kendilerini savunmak için Cengiz Han ordusuna karşı aylarca savaşmışlar. Bu savaşlarda caddelerde kan dökülmüş, nehirlerde de dolu dolu kan cari olmuş, binlerce insan ölmüş. Sonra bu kanları herkes görünce kan dolu nehirler diye, halk ortasında bu isim Özbek Türkçesinde Tule Kan (dolu kan), zaman geçmesi ile Talikan olmuş ve şimdi Tahhar merkezi olup Talikan ismi ile söyleniliyor (Kaynak Kişi: Hal Mohammat Mahmodi).

6.1.4. Ay Hanım

Adı Türkçe olan Ay Hanım, Tahhar şehrinin merkezinden 70 kilometre kuzey tarafında bulunan Deşt-i Kale ilçesine bağlı Amu ve Kökçe nehirlerinin kıyısında 2300 yıl önce Büyük İskender tarafından yapılan efsanevi ve büyük bir şehirdir. Anlatılanlara göre Büyük İskender Tahharistan'a hücum ettiği zaman Tahharistan valisi Beşuş asker toplayarak Büyük İskender'e karşı savaşa çıkıyor, ama onun karşısında duramıyor. İskender Tahharistan'ı alınca bu şehirden çok kızlar esir almış. Kızlar arasında Besüs kız da varmış, Büyük İskender kızı görünce ona âşık olmuş, sonra onunla nikâh kıymış, böylece onun Türk kızı olduğu ve güzelliği için onun adına Ay Hanım diye bir şehir yapmış. Halen bu şehir harabe halinde mevcuttur (Kaynak Kişi: Müdür Amanullah).

6.2. MASALLAR

6.2.1. Keloğlan

Bir varmış bir yokmuş, hem gerçek hem yalanmış. Başında saçı yok bir Keloğlan varmış. Keloğlan'ın hiç kimsesi yokmuş, yapayalnız yaşıyormuş. Günler geçmiş, aylar geçmiş, yıllar geçmiş kelde yiğit olmuş, evleneyim demiş. Bir gün yolun ortasında güzel bir kız görünce onu durdurup, “Ey kız benimle evlenir misin?” demiş. Kız bakmış ki bu yakışıklı bir yiğit değil, üstelik kel. Annem bana ‘Evlenme, evleneceksen de kel biriyle sakın evlenme!’ demişti” diyerek geçip gitmiş. Ertesi gün kel yine aynı yerde durup başka bir kızı durdurmuş ve “Benimle evlenir misin?” demiş. Bu kız da bakmış ki kel bir yiğit, başında bir tane bile saçı yok. “Babam bana ‘Evlenme, evleneceksen de kel biriyle evlenme!’ demişti” demiş. Kel yine ertesi gün aynı yerde başka bir kıza “Benimle evlenir misin?” dediğinde o kız da diğer kızlar gibi cevap vermiş.

Keloğlan annesi, babası, kız veya erkek kardeşi ve başka bir yakını olmadığından nasıl kız isteneceğini de bilmiyormuş. Kendisi kızlara doğrudan doğruya “Benimle evlenir misin?” diyor ve kızlardan olumsuz cevap alıyormuş. Kızlar ise “Senin gibi bir Keloğlan ile kim evlenecek!” diyerek üstüne gülüyorlarmış. Bu yüzden umutları iyice tükenmiş halde Allah’a sığınarak “Şu kızlar benim yüzüme bile bakmıyorlar. Keşke padişahın kızını alsaydım! Diye hayal kurarak insanların gözünden uzak bir yere gitmiş, ağlaya-ağlaya uyumuş. Rüyasında Hazreti Hızır gelip “Üç canlının ölümden kurtar! Padişahın kızını alıp arzuna kavuşacaksın demiş. Keloğlan: Ben kelim, yakışıklı değilim. Padişahının kızı beni kabul edecek mi?” demiş. Hazreti Hızır: “Senin yakışıklı olacağına ben inanıyorum” demiş. Keloğlan mutlu olup uykusundan uyanmış, yine kendi evine doğru gitmiş. Şöylece üç canlının nasıl kurtaracağını düşünmüş.

Günlerden bir gün bakmış ki padişahının oğlu kırlangıç yuvasından yavrusunu alıp oynayarak öldürmek istiyormuş, Keloğlan ise bu durumu görünce kırlangıç yavrusunu onun elinden alıp serbest bırakmış, bu iyiliğini bedelinde kırlangıç annesi gedip semiz kuş tüyünü Keloğlana getirmiş. Sonra şöyle: eğer sen tehlikeli bir duruma geldiğin zaman şu tüyü yandırıp (kırlangıç-kırlangıç kanatın yedi kulaç, bana doğru

gözünü aç, gideceksin geleceksin büyük annen özlüyor mu? Gözlerin her tarafa mı? Verdiğin söz hafızanda mı?) diye üç kez söyle semiz kuş gelip senin işine yarar demiş. Keloğlan ise tüyü yanına alıp yürümüş.

Bir gün şehir kralı hasta olmuş, sonra hekimleri çağırıp bu hastalık ilacını bulmalarını istemiş. Hekimler ise ejderha yılanın yavrusunun etini yiye iyileşirsiniz demiş, kral şehirde her kim ejderha yılanın yavrusunu bulup getirirse bin altın ödül veririm diye duyuru vermiş. Yılan avcıları ejderha yılan yavrusunu bulmak için çöllere ve ormanlara çıkmışlar. Günlerden bir gün Keloğlan deryanın kıyısına gedince bakmış ki bir yılan avcısı ejderha yavrusunu avlamış, ve “kendisi derya kenarında su içip, torbasının yanında bırakıp yorgun olarak bir uyuyup kalktıktan sonra şah sarayına yılanı götürüp bin altını alırım diye uyumuş”. Keloğlan bu durumu görünce yavaşça yılan yavrusunu serbest bırakmış. Yılan yavrusu ise öz diline: benim babam ejderhalar padişahıdır, filan mağaraya git benim babamın derisi var ondan biraz alıp cebine sakla demiş. Eğer gerek olduğu zaman atışa at yak, sonra ejderha-ejderha bu yanacak deri benim değil senin derin, kokusu burnuna geliyor mu? Verdiğin sözü hatırlıyor musun? Diye seslen, o zaman seni sıkıntılarını kolaylaştırmak için ya kendisi gelecek, ya da başka ejderhaları gönderecek demiş. Keloğlan ise gidip söylediği mağaradan ejderha derisinden azıcık alıp yanına saklamış.

Keloğlan canı sıkılınca her gün derya kıyasına giderek, derdini deryaya söyleyip geliyordu. Şöylece bir gün derya kenarına gedince bir balık avcısı balık tutmak istiyormuş, ama bir balık da tutamadığı için üzgün oturmuş. Keloğlana yakın olunca bir balık tutup onu kesiyormuş. Sonra Keloğlana avcı şu balığı kesmeden bana sat demiş. Avcı kırk sikke ver sana satayım demiş, Keloğlan avcıdan kırk sikke ile balığı satın alıp deryaya bırakmış. Balıkçıda kırk sikkeyi alınca mutlu olarak evine dönmüş. Balık ise deryanın dibine giderek Keloğlana bir elmas çıkartıp atmış. Sonra öz diline eğer her zaman su içinde bir sıkıntıya kalınca şu elması deryaya göster ve “balıkçığım-balıkçığım ikimizi de bir tanrı yaratmış, işim sana düştü, verdiğin söz hafızanda mı? Diye seslen, sorunun çözülecek demiş.” Keloğlan ise elması yanına almış.

Şimdi Keloğlan hazret hazırın dediğine göre doğrudan doğru padişahının sarayına gidip ey şah kızını bana ver demiş, padişah sinirlenip sen Keloğlan benim

kapımdan gelip kızımı mı istiyorsun demiş? Keloğlan evet demiş, sonra padişah askerlerine bu Keloğlanı götürüp uzak bir çölde bırakın, susuzluk ve açlıktan ölsün demiş. Şahın askerleri ise padişahın dediği yapıp Keloğlanı çok uzak bir çöle götürüp bırakmışlar, Keloğlan ise o çölde yapa yalnız üç gün aç ve susuz kalıp sonra semiz kuşun tüyü hatırına gelmiş, sonra tüyü yandırıp “kırlangıç-kırlangıç kanatın yedi kulaç, bana yol gözünü aç, gideceksin geleceksin semiz annen özlüyor mu? Verdiğin sözün hatırında mı? Diye seslenmiş. Ve semiz kuş gelip Keloğlan dostum buyur! Bana ne işin var söyle yapmak için hazırım demiş. Keloğlan ise ey dostum beni bu durumdan kurtar ve padişahının tahtının üzerine götür demiş, semiz kuş Keloğlan dostum öyle ise benim kanadımın üstüne bin ve tacımdan sağlam tut demiş, Keloğlan semiz kuşun kadının üzerine binmiş ve semiz kuş uçup Keloğlanı padişah tahtının üstüne götürüp bırakmış.

Padişah bakmış ki Keloğlan gelip tahtının üzerinde oturmuş, sonra Keloğlanın tahtından indirip, seni ben bir ay uzaklıkta olan bir çöle gönderip bıraktırmıştım sen üç gün içinde nasıl geldin ve benim tahtımın tam üzerine çıktın diye sormuş? Keloğlan ise bu şeyleri benden sorma bana kızı ver demiş.

Padişah Keloğlandan bu sözünü duyunca yine kızıp adamlarına bu Keloğlanın gitse gelmez siyah orman içine bırakın, yuha ve ejderhalar yesin demiş. Şahın adamları onu dediği gibi yapmışlar. Keloğlan ormanda tek kaldığında yırtıcı hayvanlar üzerine hamle etmişler ve o an Keloğlan ejderhanın derisini hatırlamış. Sonran onu yandırıp “ejderha-ejderha yanacak deri benim değil senin derin, kokusu burnuna geliyor mu? Sözün hatırında mı? Demiş. Hemen ejderhalar toplanıp, ey Keloğlan ne istiyorsun söyle demişler? Keloğlan ise beni bu durumdan kurtarıp padişahının tahtının üzerine götürün demiş. Hemen bir büyük ejderha gelip benim sırtıma bin ve yelelerimden sağlam tut demiş, Keloğlan ejderha arkasına binip yelesinden sağlam tutup başka ejderhalarla şehir tarafına hareket etmişler. Şehir içine girince şehir insanları Keloğlanın durumuna bakıp şaşkın kalmışlar. Sonra Keloğlan ejderhalarla vedalaşarak doğrudan padişahının sarayına girip ey şah kızını bana ver demiş, Şah Keloğlan ile ne yapacağı şaşırılmış.

Artık padişah bilimli vezirlerini ve vekillerini toplamış ve onların düşüncelerini alıp Keloğlanın ayak ellerini zincir ile bağlamış. Sonra Keloğlanı bir çuval içine

koyup balinalar yesin diye Amu Deryaya atmaya karar almış, Keloğlanı Amu Derya kıyısına götürünce Keloğlan çişim gelmiş deryada çiş yapsam günah olur diye elması deryaya gizlice gösterip “balıkçıgım-balıkçıgım, ikimizi de bir Tanrı yaratmış işim sana kaldı verdiğin sözün hafızanda mı?” diye üç kez söylemiş. Sonra şahının adamları, şahın gözünün önünde Keloğlanı deryaya atmışlar. Şah ise Keloğlandan kurtuldum deyip mutlu olarak evine dönmüş.

Keloğlanın suya bıraktığı balık su altında büyümüş, sonra o Keloğlanı sürüp-sürüp derya kıyısına çıkardı. O anda hızır hazretleri bulunmuş, ve Keloğlanı çuvaldan çıkarıp ölümsüzlük suyuyla yıkamış. Ondan sonra Keloğlanı şehir içine getirip orada bırakmış, Keloğlan ölümsüzlük suyuna yıkandıktan sonra kafasına saç çıkmış yakışıklı olarak şahının sarayına girmiş. Şah onu görünce hayran olup senden kurtulamadım her türlü belalara attım kurtulup geldin ve bugün sen eski Keloğlan değilsin çok güzel ve yakışıklı yiğit olmuşsun, sen evliya mısın? Söyle deryadan nasıl çıktın? diye sormuş.

Keloğlan ise ey şah sen beni deryaya attığın zaman balıklar gelip beni deryanın altına götürdüler, Amu Deryanın altında cennet gibi yerler varmış, oraları seyrettim. Hür’ü periler varmış onlarla gezdim demiş. Ve elindeki Elmasını padişaha göstermiş. Böyle Elmas ve mücevherler çokmuş ben bir tane örnek alıp geldim bundan sonra da gidip geleceğim demiş.

Aptal padişah bu sözü duyunca bende gideceğim demiş. Keloğlan ise ben seni götürmeyeceğim demiş. Şah çok yalvarmış ne istersen veririm beni de götür demiş, Keloğlan kızını ve sen yok olduğun zaman da taht-u taç salâhiyetini bana ver seni götüreceğim demiş, şah ise beni hemen götür diye kabul etmiş. Keloğlan içinden Allaha şükür olsun diye mutlu olmuş. Şah yine ısrar etmiş, Keloğlan öyle ise önce seni gönderip sen gelinceye kadar ben senin tahtında oturup padişahlık yapacağım, sonra sen gelince ben giderim demiş. Derya kıyısında gedince şah ben gireyim deyip çok sabırsız olup acele etmiş. Keloğlan ise ben seni böyle göndermeyeceğim, sen benim ayaklarımı ve ellerimi zincirle bağlayıp çuvala atıp göndermiştin senide öyle gönderdiğim zaman balinaları sana acıyıp seni suyun altına götürüyorlar, sonra Şahın ayaklarını ve ellerini bağlayıp çuvala koyup deryaya atmışlar. Keloğlan şimdi şah

derya altında Hür'ü periler ile olsun diyerek kendisi tahta oturup şah kızına da nikâh kıyıp muradına ermiş.

“Türk halkı masallarında semiz kuş çok büyük ve efsane bir kuş olarak, Kaf dağında yaşıyormuş. Anlatılanlara göre semiz kuş kış aylarında soğukta kalan kuşlar onun kanattı altında kışını geçiriyormuş” (Kaynak Kişi: Rahziye Hale).

6.2.2. Üç Yol Arkadaşı

Bir varmış, bir yokmuş, eski zamanlarda üç arkadaş varmış. Günlerden bir gün üç arkadaş birlikte bir yolculuğa çıkmış. Sonra üç gece gündüz yol yürüyüp birisinin yiyecek içeceklerini kullanıp bitirmişler. Yine bir gece gündüzden sonra yanında yiyeceği olan arkadaşlarında yemek istemiş, arkadaşları ise yol uzak biz sana hiç bir şey vermiyoruz nereye gideceksin git demişler. O ise bu nasıl bir arkadaşlık siz benim yemeğimi bitirdiniz, şimdi beni bu büyük çölde yiyeceksiz içeceksiz yalnız bırakıp gidecek misiniz? demiş. Arkadaşları ise çok konuşma demiş, eğer bundan fazla konuşursan seni öldürürüz demişler. O şöyle çaresiz ağlayarak başka bir tarafa gitmiş, yoluna aç susuz devam vermiş. Akşam saatlerinde bir bulağın yanından geçmiş, o yerde tatlı bir su varmış, o sudan doyup içmiş, sonra kendisini temizleyerek göğe bakıp Allaha yalvarıp bana merhamet eyle demiş, güneş batmış karanlık olmuş. Bulağın yanlarında bir büyük mağara varmış, gece her canlı, dost veya düşmen gelip yatınca bir birine dokunmuyorlarmış. O ise aynı şu mağaraya girip bir köşesine sarınarak yatmış, sonra Aslan gelip yatmış. Aslandan sonra Kurt gelmiş onun arkasından ayı, tilki, çakal gelip yatmışlar, onların hepsi yattıktan sonra Aslan başka hayvanlara bakıp bugün neler gördünüz diye sormuş? İlk olarak kurt ben filan yerde bir bulağın yanında ki mağara içinde çok Altın ve Mücevherler gördüm, ama onun korucusu büyük bir deveymiş gündüzleri beslenmek için gidiyormuş ve gece gelip mağaranın ağzına çöküp yatıyormuş, gündüz taraftan birileri oraya gidip bekçi olmadığından dolayı o altınları götürebilir.

Sonra ayı ise ben filan yerde güzel bir at gördüm, her gün sahibi beslemek için getirip bırakır sonra akşam olunca alıp götürüyor, hiç atım kayıp olur diye korkmuyor demiş. Ondan sonra çakalken filan yerde bir harabe ve eski evin köşesinde bir sandık altın gördüm onun koruyucusu ise bir baykuşmuş, baykuş da gündüzleri avcılığa gidiyor

demiş. Artık Tilkiye sıra gelince ben de filan tepede bir fare gördüm, o her gün sabahleyin biraz altınları çıkarıp güneşe bırakıp sonra akşamları toplayıp yuvasına götürüyor demiş. Böylece canlıların sözleri bitince hepsi kendi yerlerinde uyumuşlar. O yalnız kişi de sessizce yatıp uyumuş. Gece, sabah olmuş. Canlılar ise yavaş-yavaş çıkıp gitmişler, onların ardından o kişi çıkıp hayvanlar söyleyen şeyleri tek-tek toplamaya başlamış, birinciden o atı bulmuş sonra onu eyerleyip binmiş. Ondan sonra kurt söyleyen altınları bulmuş onu ardından çakalın dediği şeyleri bulmuş sonunda da fare altınlarını alıp ata yükleyerek öz vatanına dönmüş.

O iki cimri arkadaşı ise gittiği yollarını karıştırıp dolaşa-dolaşa yolların kaybetmiş, bir akşam aynı mağaraya gidip akşam orada kalmışlar. Bunlar ardından yine önceki gibi ilk Aslan gelmiş, arkasından Kurt onun ardından Ayı, Çakal ve Tilki gelip yatmışlar. Yine Aslan ise başka hayvanlara bakıp bugün neler gördünüz diye sormuş? Bu gece ise Kurt benim gördüğüm mağarada Altın ile Mücevherler yoktu ve Deve ile bakıcısı da ölmüş, Ayıda benim gördüğüm At yoktu sahibi de onun arıyormuş, Çakal hem beni gördüğüm Atlılar yokmuş baykuş da ölmüş. Tilki de benim gördüğüm Altılar yoktu ve fare öldürülmüş.

Böylece Aslan bunları duyunca, biz bu şeylerin söylediğimiz zaman kesinlikle bir insanoğlu insan bu mağarada varmış, bizi dinlemiş ve her şeyi öğrendikten sonra alıp gitmiş demiş. Artık bir gece daha gelip hile ederek bizi de öldürüp gidecek demiş, şimdi arayın bu gecede herhangi bir insan gelip bizi sözümüzü dinleyen olmasın. Sonra hepsi birlikte büyük mağaranın içlerini arayıp iki cimri kişiyi bulup öldürmüşler. “Cimri bahçesi yeşermez”(Kaynak Kişi: adı geçen kişi).

6.2.3. Şanslı Olan Yaşlı Kadın

Bir varmış bir yokmuş. Hem açmış hem tokmuş. Eski zamanlarda bir yaşlı kadın varmış. Onun üç tane koç gibi torunu varmış. Birincisinin adı Oktav, ikincisinin adı Kesav üçüncüsünün adı ise Buke'ymiş. Oktav, ben Horasan padişahının kızı ile evleneceğim demiş. Kesav ise ben Kaf dağındaki periler padişahının kızı ile evlenirim demiş ve Buke de ben öz ülkemiz Turan padişahının kızı ile evlenirsem olur demiş. Şu amaç ile üçü de üç tarafa yola çıkmışlar.

Burada başkalarının geçmişi kalsın. Bukenin amacından padişah haberdar olmuş, sonra onun yakalayıp yırtıcı hayvanlar yesin diye bir siyah ormana götürüp bırakmış. Buke ise siyah Ormanda Mağaralar, yeşillikler ve ağaçlar altında hayat geçirmiş. Günlerden bir gün padişahının avcılarından birisi avcılık için aynı ormana gelmiş, Buke ise onu görünce bir ağaç arkasından taş ile avcının kafasına vurup silahını elinden almış ve özgür yaşamış.

Bir gün çok kar ile yağmur yağmış, nehirlerle sel gelmiş, o sel ise Aslan yavrusunu akıtarak götürüyormuş, ama anne babası da nehrin iki tarafına şıkır-şıkır ağlayarak ne yapacaklarını bilmeden koşuyormuş, bu durumu Buke görünce gel! Buda bir mertlik cesurluk, Aslan yavrusunu selden çıkarayım demiş, sonra uzun bir sıırığı uzatarak nehrin kıyısına çıkarmış, Aslanlar ise yavrularını Buke kurtardığı için onun ayaklarının altına kendilerini atıp köle olacağını herhangi bir işi isterse yapacaklarını söylemiş. Buke ise onların başını okşayıp yavrularını sıcak bir yere götürüp, kurtardıktan sonra onlarla beraber yaşamış. Ondan sonra Buke herhangi bir yere gidince Aslanlar onun yol arkadaşı olmuş. Buke ise Çölde, Ormanda ve her yerde oraların sahibi gibi yaşamış.

Yine günlerden bir gün yuha denilen hayvan, Kırk Baş denilen hayvanın yavrusunu alıp yemek istemiş. Ama Kırk Baş ise şu kırk başı var gücü ile ne yapacağını bilmiyormuş. Buke da yuha tarafına bakıp bir gülmüş, yuha da bana neden gülüyorsun demiş. O anda Buke yuha eğer senin çocuğunu şöyle birisi yiyecekse ne yapacaksın demiş, ve Kırk baş yavrusunu onun ağzından kurtarmış, kırk baş ise Bukenin yardımından dolayı ona saygı göstermiş. Böylece Yine bir gün yuha yavrusunu dev öldürürken Aslan Kırk Baş ve Buke hepsi birlikte yuha yavrusunun devin elinden kurtarmışlar. Ve Dev de bunların hareketinden çaresiz olup onlarla arkadaş olmuş. Bir gün daha büyük ejderha hasta olmuş buna da Bukenin içi acıyarak simörgden yardım istemiş simürg ise Kaf dağlarının taşından olan bir Mercanın getirip Bukeye vermiş, Buke ise onu ejderhaya verip sırtını okşamış. Şu anda ejderha iyileşip Bukeye teslim olmuş. Buke böyle yaparak Aslan, Kırk Baş, Yuha, Dev, Fil, Ejderha ve hep güçlü hayvanların kendisine alıştırmış. Onlarla bir araya gelip aralarından düşmanlığın yok etmiş. Sonra ise nerede gitse onların göçü ile o yerde başarılı olmuş.

Günlerden bir gün Padişah kırk avcı ile avcılık için aynı Ormana gelmiş. O anda Buke ejderhayı binip hep güçlü hayvanlarla bir leşker yapıp şahının karşısına çıkmış, sonra padişahın geldiğin yolla geri dön eğer bu ormanda avcılık yapmak hayâlin varsa kafandan çıkar yoksa pişman olacaksın demiş. Ama padişah onun sözlerine değer vermemiş, sonra padişahının Avcıları bir keklige yay ile vurmuşlar keklik yere düşmüş, avcılar onu alınca tüm hayvanlar Bukenin emri ile kırk avcıyı yutmuş, ve şah ise kaçmış. Bukenin şah kızını almak amacı vardı. Ama şahının aynı suç için onu ormanda bıraktığını hiç unutmuyordu, Buke bu imkândan yararlanarak şahının ardından koşmuş, şah şehrini özellikle sarayını kuşatıp almış, ve şehir insanları da şehirden kaçıp çıkmış. Şah ise kaçmak için yol bulmaya mecbur olup, sonra padişahlık ve sarayı bir tane kızı ile Bukeye teslim edip kurtulmuş.

Buke ise Taç ile Tahtın sahibi olmuş ve şah kızını da kırk gün kırk gece düğün yaparak kendisine nikâh kıyıp almış. Sonra ağabeyleri hatırına gelmiş. Böylece aynı leşkeri ile Horasan ülkesi tarafına yola çıkmış. Horasana girdiğinde Horasan padişahına ağabeyimi bulup kızını ağabeyime ver yoksa ülkende insan neslini bu leşkerim ile yok edeceğim demiş. Horasan padişahı Oktavı zincirle bağlayıp yedi kat yer altına atmıştı, korkusundan Oktav ayaklarındaki zinciri açıp şahane elbiseler giydirerek kızı ile nikâh kıyıp düğünler şöenler ile kırk deve altın ve kırk köle vererek kurtulmuş.

Buke şimdi oktav işini bitirip Kesav'ın durumundan haber almak için Kaf dağlarına yola çıkmış. Kesav'ın yanına gidince bakmış ki ağabeyi periler padişahı onun hur-u perilere köle etmiş, sonra Kaf dağlarını kuşatıp periler padişahına ağabeyimi bırak ve bir tane olan kızını da ver! Diye korkutmuş. Oda korkudan güzel, ay yüzlü badem gözlü bir tane kızını düğünler yapıp kırk deve altın ve mücevher, hur-u perilerden kölelerle Kesav'a vermiş. Şöyle Taç Tahtını ve Memleketini kurtarmış. Artık üç kardeş nenelerinin kucağında biri şah ikisi vezir olup arzularına yetmiş (Kaynak Kişi: Adı Geçen Kişi).

6.2.4. Dev

Bir varmış bir yokmuş. Çok eski zamanda orman içinde büyük bir dev yaşıyormuş. Dev ise çok insanları yemiş, çünkü geçmişde uçak veya araba yokmuş insanlar hac etmek için farklı yollarla gidiyormuşlar.

Yıllardan bir yıl kaç kişi Hac yapmak için yola çıkmışlar. O kişiler ise gidince yollarını kaybederek başka bir yol ile gitmişler. Sonra giderek bir büyük çöle varmışlar. O çölde uzaktan bir duman çıkıyormuş yakınına giderek bakmışlar ki duman küçük bir delikten çıkıyormuş. Bu hacılarda çok açlıktan yorulup duman çıkan yere varmışlar. O yerde ise büyük bir dev büyük sopaları yandırıp, üzerine uzun-uzun demirleri bırakıp oturmuş. Dev bu hacıları görünce yanına çağırıp sonra bana ne hediye getirdiniz demiş? Hacılar ise öz aralarından bir büyük ve şişman hacıyı bu bizim sana getirdiğimiz hediye diye göstermişler.

Sonra dev o şişman hacıyı şişlere geçirip ateş üzerine tutarak pişirip yedikten sonra uyumuş. Başka hacılar ise birbirlerine bakarak eğer dev uykudan uyanırsa bizi de onun gibi yer demişler. Sonra bu devden kaçıp kurtulmak için bir çare bulmamız lazım demiş, böylece ateş üzerindeki şişleri alıp devin gözlerine basmışlar, artık dev gözleri kör olup duvarlara çarpmış, ve hacılar ise devden kaçıp kurtulmuşlar (Kaynak Kişi: Ayjamal).

6.2.5. Padişah ile Vezir

Bir varmış bir yokmuş, çok eski zamanlarda bir padişah ile bir vezir varmış. Onların ise bir kızları varmış. Evlerinin yakınında bir hoca varmış. Padişah ile vezirin kızı o hocanın yanında ders okuyormuş. Kızlar ise her gün hocaya selam verip derse geçiyormuş. Ama onlar geçince hoca padişahının kızını, beyaz çehre bahtsız geldin mi? Ve vezirin kızına siyah çehre şanslı geldin mi diyormuş. Padişahının kızı hocanın böyle davrandığı için hayran oluyormuş. Gün geçtikçe padişah kızının çehresi hasta gibi soluyormuş. Sonra bir gün padişah kızını böyle görünce, kızım sana ne olmuş, neden çehren bu kadar solmuş? Diye sormuş.

Kızı ise hoca için demiş, artık padişah ne oldu söyle diye ikna etmiş? Kız mecbur olarak hocanın söylediği sözleri söylemiş “babacığım ben her gün camiye ders için gedince hoca beni beyaz çehre bahtsız geldin mi? ve vezirin kızına ise siyah çehre şanslı geldin mi diyor demiş”?

Sonra bir gün Padişah kız ile beraber hocanın yanına camiye gitmişler. Hocayı görünce sayın hoca neden her gün benim kızıma böyle şeyler söylüyorsun demiş? Hoca

ise doğru söylüyorum değerli şah demiş. Çünkü sizin kızınızın kısmetinde iğne toplayıcı bir padişahın oğlu var demiş. Sonra padişah rahatsız olup kızı ile hocanın yanından çıkıp eve dönmüş, kaç gün sonra padişah eşine ben kızım ile bu ülkeden uzaklara gidiyorum demiş. Padişahının eşi ne için diye sormuş? Padişah ise hocanın dediklerini ve olacak olayları eşine söylemiş, ve bu yüzden gidiyorum demiş.

Padişah kızı ile birlikte kendi ülkesini terk etmiş. Kız ile baba giderek bir köye yetişip oturmuşlar. Ne yazık ki yiyecekleri de bitmiş. Ama oturduğu yerin karşısında bir evin kapısı açılmış, Padişah kızına bakıp kızım şu açık kapıya bak kim var demiş. Kızı ise kapıdan evin içine girip bakmış ki evin içinde kimse yokmuş ve tencereler pilav doluymuş. Sonra kız dönüp babasına evde kimse yok tencerelerin dolu pilav olduğunu söylemiş, padişah kızım öyle ise gidip bir tabak pilav getir yiyelim çok açıldım demiş. Kızı ise gidip bir tabak pilav getirmiş. Pilavı da yemişler.

Pilavı yedikten sonra padişah ise kızım götür tabağı kendi yerine bırakıp gel demiş. Kız gidip tabağı yerine bırakmış sonra dönüp kapıya yakınlaşınca kapı kapanmış padişah kapıyı açmak için çok çabalamış ama açamamış. Ve üç güne kadar padişah kapının karşısında kızı ise kapının arkasında kalmış.

Yine padişah ise kapı arkasından kızım gidip bak evde başka neler var demiş, kızı da olur diye gidip eve bakmış. Sonra gelip babasına evlerin birisinde altın biriside ise halı ve başka şeyler var ama birinde de bir yiğit uyuyor demiş. Padişah kızına bakıp kızım ne ise şu hocanın sözleri doğruymuş, artık senin kısmetine şu iğne toplayıcıymış demiş. Sonra padişah kızım şimdi ben kendi ülkeme dönüyorum sen ise git o yiğidin iğnelerini topla. Çünkü senin kısmetindeki yiğit o demiş. Padişah ise kızının yanından gitmiş. Kız da gidip o yiğidin iğnelerini toplamış. Ve kaç gün iğneleri toplamış ama bitirememiş, bir gün sokağa bir köle satıcı gelmiş padişahının kızı ise bir leğen altın vererek bir kadın köle almış sonra kendisi başka işlerle ilgilenip, köleye sen gidip o yiğidin iğnelerini topla demiş, köle ise gidip yiğidin iğnelerini toplayıp bitirmiş.

Sonra Padişahının kızı bakmış ki o yiğit yerinden kalkmış. Kız yiğidi görünce neden ben toplayıp yoruldum bitmedi ve bu köle toplayıp bitirdi diye şaşırmış. Sonra o yiğit köleyle evlenmiş.

Günlerden bir gün yiğit şehre gidince eşine sana ne getireyim demiş eşi ise her şey getir demiş, padişahının kızına da sana ne getireyim diye sormuş, padişahının kızı bana hiç bir şey getirme demiş. Yiğit çok ısrar etmiş, sonra padişahının kızı bana bir badem getir demiş, padişahın oğlu (yiğit) gidip eşinin dediklerini hepsini almış. Sonra bir bakkala bana bir badem ver demiş bakkal ise bir bademi ne yapacak diye sormuş? Yiğit ise bir kız kardeşim var onun için demiş, bakkal da hayır o senin kardeşin değil demiş, bu bademi eve götür sonra sor yüreğini derdini söyleyecek. Ama sonunda kız diyor ki ya ben patlayım ya da sen patla demeden önce takip ederek elinden bademi al çünkü kız ölmesin demiş. Sonra o yiğit öyle yapıp kismetli olan kızı bilerek onun ile evlenmiş (Kaynak Kişi: Ayjamal).

6.2.6. Dolandırıcı Köse

Bir varmış bir yokmuş. Ya doğruymuş ya da yalanmış. Eski zamanda bir dolandırıcı köse varmış. O köse ise herkesi dolandırıyormuş. Kösenin yaşadığı köyde ise bir aptal kel varmış. Kel ise her zaman dolandırıcı köseyi kısıkanıyormuş. Ve onun yerine kendi geçmesini düşünüyormuş. Her an dolandırıcı köseyi görünce ey köse herkesi dolandırıyorsun beni ne zaman dolandıracaksın diyormuş. Böylece günlerden bir gün kel uzaktan gelince, dolandırıcı köse ise bir yıkılacak ve eski duvarı yaslayıp durmuş, kel onu görünce gülmüş, sonra kendi kendisine bak bu köse ne kadar sade ve aptaldır yıkılacak duvara yaslamak durulur mu demiş? Öyle bir hayal ile kösenin yanına gelip köseye bugün beni bir dolandır, çünkü Beni hiç zaman dolandıramadın demiş.

Sonra dolandırıcı köse şimdi ben seni dolandırırdım ama dolandırıcı torbam yanımda yok demiş. Kel dolandırıcı torbanız nerde demiş? Köse ise dolandırıcı torbam evdedir demiş.

Kel de git o torbanı getir demiş. Köse ise o zaman sen duvara yaslanıp dur ben gidip dolandırıcı torbamı getireyim demiş, kel duvara yaslanıp durmuş, dolandırıcı köse de dolandırıcı torbamı getireceğim diye gittiği yerden gelmemiş.

Böyle kel akşama kadar duvara yaslanıp durmuş, ama köse gelmemiş, artık anlamış ki dolandırıcı köse onun dolandırmış. Sonra yavaşça duvarı bırakıp evine germiş.

Kelin bu dolandığı yüreğine sert bir karmaşık olmuş. Sonra köseyi dolandırmaya karar almış, yine bir gün ikisi yüz yüze geldiğinde köseye ikimiz ortak bir iş yapsak nasıl olacak demiş. Köse kabul etmiş, artık ikisi çiftçilik yapmaya karar almışlar. Sonra şalgam ekmişler, şalgam da çiçek açmış ve yetişmiş. Şalgamların toplanılacak zamanı gelince köse kel dostum bu çiftçiliğimizin toplanılacak zamanı gelmiş ve sen yüzünü mü alacaksın yoksa yer altını mı alacak sin demiş? Kel önceden çiftçilik yapmadığı için bakmış ki ektiği her şey yeşerip çiçekler açıp güzel görünüyormuş, düşünüp var yoğu yeryüzündekiler diye ben yeryüzünü alıyorum demiş.

Dolandırıcı köse ne ise hayırlı olsun al ortağım demiş, kel de mutlu olup ben köseyi dolandırıdım mahsulâtın hepsini ben toplayıp alıyorum, köse ise eşeğin tezeğini alsın diye çiçekler açan otları alıp dans ederek eve gitmiş.

Kel ise şalgam yaprakları toplandıktan sonra köse büyük bir küreği alıp şalgamları kazıp pazara satmaya başlamış. Bir gün ise kel geçince görmüş ki köse şalgam satıyor, ay be Mahsulâtın hepsi yer altındaymış ben boş çıktım ve köse beni dolandırdı diye sinirlenip yürümüş.

Yine bir gün kel kösenin sen beni yine dolandırdın demiş. Köse öyle ise gel ikimiz bu yıl buğday ekelim demiş. İkisi buğday ekmeye karar alıp buğday ekmişler. Günlerden bir gün buğdayda pişmiş, buğdayı toplanılacak zamanı gelmiş, köse kel yanına gidip kel kardeşim buğdayın toplama zamanı gelmiş gel toplayalım demiş kel ise olur demiş, sonra köse sen şalgamın yeryüzünü alıp dolandınsa bu kez buğdayın neresini alacaksın seç demiş? O anda kel ben bu kez yerin altını alıyorum demiş. Köse anlamış ki kel yine dolandı kele dostum neresini alacaksın al demiş.

Dolandırıcı Köse ise aptal kel yine pişman olmasın diye imece yapıp buğdayları toplayıp evine götürmüş, kel ise bu sene köseyi ben dolandırıdım diye mutlu olup elamanlar getirerek ve imece kılıp yer altını kazmış. Çok aramış, ama bu kez yer altından da hiç bir şey bulamamış, yine köse kendini dolandırdığını öğrenmiş. Ama bu sefer çok sinirlenerek uzun bir (dayak) alıp köseyi dövmeye gitmiş. Köse onu görünce kısa bir badem ağacından bir dayak alıp, bir evin içine girmiş. Kel ise uzun dayağın her tarafa çekmiş duvara dokunmuş ve köse ise her taraftan kısa sopa ile keli iyice dövmüş.

Sonra kel ne yazık ki dayağım çok uzun, yoksa seni iyice döverdim demiş. Köse öyleyse gel bu kısa dayağı sen al o uzun dayağı bana ver demiş! Beceriksiz kel kabul edip dayaklarının değiştirmişler, kel kısa dayağın alınca eline tükürüp köse tarafına hamle etmiş ama köse kaçıp dışarı çıkmış, kelde kösenin ardından dışarı çıkmış, köse uzak uzaklardan keli yine iyice dövmüş, kel geniş ve açık meydana kösenin yakınına varamamış, sonuçta dolandırıcı kösedan dövölüp ona teslim olmuş. (Hassas, 2018: S. 8-10).

6.2.7. Tüccar ile Padişah

Bir varmış bir yokmuş. Hem doğru hem yalanmış. Kadim zamanda bir Tüccar varmış. O Tüccarın bir oğlu ve bir kızı varmış Tüccar ise her zaman ticaret için farklı ülkelere gidiyormuş, ama her zaman karısına artık ben yaşlı ve güçsüz olmuştum diyormuş. Ve bundan sonra oğluma Ticareti öğreteceğim demiş. Tüccarın ise bir arkadaşı varmış, arkadaşının adı ise Sofi imiş, kendisi ticarete gidince kızını Sofi'nin evine bırakıyormuş. Bir gün kızını bırakıp kendisi oğlu ile ticaret için başka bir ülkeye gitmiş. Tacirin kızı ise çok efendi bir kızmış, sonra Sofi o kıza heveslenmiş ama kız onu sevmiyormuş. Sofi yalandan o kıza baban Ticarete gidince senin benimle evlenmeni söylemişti demiş, kız da çok şaşırılmış ve endişelenmiş. Sabah köründe kaçıp evlerine gitmiş, sonra annesine babam beni Sofiye verecekmiş ve o benimle nikâh kıyacakmış ben onu sevmiyorum demiş, annesi seni baban sofini evine bırakıp gitmiş demiş.

Sofi kendisini kurtarmak için tüccarın ticaret yolluna çıkmış, sonra Tüccar gelince ey dostum sofî sen bu yolda ne yapıyorsun demiş? Sofi ise senin kızın kötü bir iş yapmış ben utanıp köyde duramadım o yüzden burada size haber vereyim diye geldim demiş. Tüccar ise bu sözü duyunca çok öfkelenmiş, sonra oğlunun sen gidip kız kardeşini öldürüp elbisesini kanına çıkıp bana getir demiş. Oğlu da eve gelip yalandan annesine anneciğim babam çok hasta o yüzden kız kardeşimin gelmesini istiyor onu götürmem lazım demiş. Annesi öyle ise tamam götür oğlum demiş, sonra iki kardeş evden çıkmış. Bir çölde oğlan ise kız kardeşini öldürmek istemiş, ama kız kardeşi onunla tartışınca birden bire bir kişi gelmiş, onlara neden tartışıyorsunuz demiş, sonra oğlan olayı söylemiş. O kişi ise kardeşini öldürme senin kız kardeşindir demiş, eğer

baban için olsa elbisesini çıkar bir hayvan kanına çek babana götür demiş, oğlan ise o dediğini yapıp kız kardeşinin elbisesini bir hayvan kanına çekip babasına götürmüştü.

Bu kız ise o çölde yalnız kalmış. Sonra giderek bir ormana girmiş ve orada yaşamış. Günlerden bir gün nehir kıyısında bir çınar dibinde oturmuş ki birden bir padişahın oğlu ata binip gelmiş. Atı ise onu görünce çekinmiş. Şah oğlu insan mısın cin misin? Çekil benim atım su içsin demiş, kız ise ben cin değilim, insanım bana bir elbise getir giyeyim demiş, padişahın oğlu gidip bir elbise getirmiş, sonra o giyinip çıkmış, ve şahın oğlu ile şah sarayına gitmiş ,artık padişah onunla evlenmiş.

Çok zamandan sonra kızın bir çocuğu olmuş. Bir gün çocuğunu beşiğinde uyutup beşik yanına ağlayarak yavrum annen yolcu demiş. Bir an padişah gelip bakmış ki eşi ağlıyormuş, şah ey karıcığım neden ağlıyorsun demiş, karısı ise anne babamı ve vatanımı çok özlemişim demiş, padişah canım canını sıkma ben seni annene babana ve vatanına gönderirim demiş. Padişahın ise bir dostu varmış onun ismi de sadaktaymış, bir gün eşini ata bindirip ve develere askerler binip o dostu sadakat ile Anne babasına göndermiş, sonra gidince gece bir çölde kalmışlar, şahın dostu şah karısına ben seni alıp kaçıyorum demiş o ise endişelenmiş. Artık gece herkes uyuduktan sonra padişahın karısı kaçıp uzak bir çöle varıp bir bulağın kıyısında yüzünü yıkayıp uyumuş. Ancak bir çoban koyunlarını sulamak için o bulağa gelmiş, bakmış ki bir kadın orada uyuyormuş. Sonra insan mısın cin misin diye seslenmiş? Padişahın karısı ise ben cin değilim demiş, şöyle çobana selam vermiş, çoban da cevap vermiş, ondan sonra çoban kadından sen bu çölde yapa yalnız ne yapıyorsun diye sormuş? Kadın ise tüm sırları çobana söylemiş, çobanda endişelenmiş, sonra padişahın karısı bana bir erkek elbisesi getir, elbiseyi giyip bu köyde bir tüccar var ikimiz o tüccarın evine gidiyoruz ama sen beni tanıştırma demiş. Çoban ise bir elbise getirmiş padişahın karısı ise hemen elbiseyi giyip tüccarın sarayına gitmişler, orada ise herkes “sadakat ile sofî” ve padişah oturmuştu, bunlarda gidip oturduktan sonra, Padişah ey çoban sen çobansın bir masal söyle demiş. Çoban ise ben masal bilmiyorum bu arkadaşım çok biliyor demiş, padişah olur demiş sonra padişahın karısı ben bir masal söylerim ama hiç kimse konuşmasın herkes konuştuğu zaman onu bağla demiş, padişah da kabul etmiş.

Padişahın karısı masala başlamış, bir varmış, bir yokmuş eski zamanda bir Tüccar varmış. Onun bir kız ile bir oğlu varmış, hem sofî adına bir dostu varmış Tüccar

her zaman karısına ben oğluma, Ticareti öğretiyim demiş. O anda Tüccar çok öfkelenerek çat pat konuşma sus demiş padişah Tüccarı bağlamış.

O yine başlamış. Tüccar oğlu ile Ticaret için gitmiş kızını dostunu sofinin evine bırakmış kaç ay sonra dostu Tüccar kızına baban seni benim ile evleneceğini söylemişti demiş. Sofi de sus dur demiş padişah sofini de bağlamış, kız evine dönmüş sonra sofi yalandan Tüccarın yoluna çıkıp senin kızın kötü bir iş yaptı ben utanıp köyde duramadan geldim demiş. Tüccar oğluna kız kardeşini öldür kanını elbisesine çek bana getir demiş. Oğlu gelip anne babam çok hasta kardeşimi götürreceğim diye kız kardeşini öldürmek istemiş, kız kardeşi çok ağlamış, sonra bir kişi gelip ayırmış. Elbisesini bir hayvan kanına çekip babasına götürmüş demiş, Tüccarın oğlu sus sen ne konuşacağını bile bilmiyorsun demiş. Padişah Tüccar oğlunu da bağlamış, artık o devam etmiş onun padişahının oğlu bulup evine götürmüş padişah onunla evlenmiş kaç yıl geçtikten sonra bir çocuğu olmuş. O ise çok ağlıyormuş, bir gün padişah görünce ağlama seni anne babana ve vatanına göndereceğim demiş, padişahının bir dostu varmış onunla ata bindirip öz vatanına göndermiş, onun dostu padişahının karısına ben seni gece alıp kaçacağım demiş, padişahının karısı gece yavaşça kaçmış. Sadakat da sus akılsız demiş, padişah onu da bağlamış. Sonra padişah çoban sen her şeyden haberin varmış bana söyle demiş. Çoban benim hiçbir şeyden haberim yok bunların başkalarından duydum demiş, padişah eğer söylersen sana bir torba altınla bir ev vereceğim demiş, padişahının karısı ise sana bir şartla söylerim ama bana bir kova su ve bir erkek elbise ile bir kadın elbise getir demiş. Sonra erkek giyimi çoban giymiş ve kadın elbiseyi de o alıp hamama girip yıkanıp çıkmış, o görünce Tüccarın karısı mutlu olup can kızım ben on yıldır seni bekliyorum diye kucağına basmış. Padişah da bakmış ki öz karısı. Artık sofi ile sadakati idam etmiş.

Sonuçta padişah padişahlık yapmış. Çoban vezirlik ve tüccar ile karısı ve oğlu birlikte sarayda yaşayıp arzu dileklerine ulaşmış (Kaynak Kişi: Halbegüm)

6.2.8. Çiftçi

Bir varmış, bir yokmuş. Kadim zamanda bir çiftçi varmış. O çiftçi ise her gün yemek ile suyunu ve saban ile boyunduruğunu eşeğine yükleyip öküzle çift sürmek için tarlasına gidiyormuş. Günlerden bir gün çift sürünce sabanın önünde bir küçük sürahi

bulunmuş, sonra hiç kimse görmesin diye o sürahiyi (tonuna)⁸ sarıp bavuluna atarak öküzleri sürüp evine dönmüş. Eve gelince bavulu odaya bırakıp kendisi odanın eşiğinde heyecanlı olup başındaki sarığını da yanına bırakıp eşine bir çay getir demiş. Karısı da hayırdır bugün değişmişsiniz! Neden bu kadar endişelisiniz bir şey mi oldu diye sormuş? Çiftçi sorma çay getir çay demiş! Çiftçinin karısı bir olay olmuş başka günler bavulu her tarafa atıyordu, hiç bir zaman odaya bırakmıyordu demiş. Kocasına çay getirdikten sonra bavul içinde bir şey var mı diye bakmış? Sonra bavul içinden bir küçük sürahi bulmuş, onu alıp yerine ona eşit bir taş bırakmış.

Çiftçi ise bu sürahinin içi dolu altın ve mücevher var götürüp padişaha vereceğim diye çayını içip, dinlendikten sonra bavulda bükülen tonu koltuğu altında alıp, karısına ben şahının sarayına gidiyorum diye evden çıkmış.

Sonra padişah sarayının kapısına varmış şah sarayının kapısındaki adamlar onu içeri girmeye izin vermemişler, ve çiftçiden ne işin var diye sormuşlar, çiftçi ise ben şah ile özel işim var eğer kendisini görmesem söylemem diye saray kapısının önünde durmuş. Padişahın muhafızları şahın yanına gidip bir çiftçi gelmiş padişahı göreceğim ona işim var diyor demişler, şah ise ne işi var demiş? Şah adamları işini size söylemek istiyormuş demişler. Sonra şah izin verin gelsin artık bir özel sözü vardır demiş. Muhafızlar çiftçiye izin vermişler, çiftçi ise saraya girip bükülen tonu bırakıp şah ile selamlaşıp yavaşça oturmuş. Sonra padişah çiftçiye ne işin var söyle demiş çiftçi ise sözün hepsi bu bükülen ton içindedir demiş, şah yine sormuş, çiftçi ayncevabı vermiş, sonra şah adamlarına şu bükümün içine bakın ne var diye buyurmuş.

Adamlar bakmış ki bohça içinde sadece bir taş varmış. Şah adamlarına çiftçiye döverek hapisaneye atın demiş. Şahın adamları da çiftçini döverek hapisaneye atmışlar.

Çiftçi ise karısının sürahinin yerine taş koyduğunu anlamış. Sonra artık olacak iş olmuş şimdi kendimi buradan kurtarmak için bir çare bulayım demiş. Bu düşünce ile oturduğu yerden iki eli ile sürahi ve karısının tasvirini alegori ederek ağzı bu kadar, karını bu kadar orası böyle diye tekrar-tekrar söylemiş. Şah adamları ise onun böyle görünce bu çiftçinin bir diyeceği var diye şah yanına giderek çiftçini bir derdi var

⁸ Ton: Özbeklerarasında giyilen bir elbise, kaftan.

demişler. Şah ise yine çiftçiye yanına çağırıp sen kendinden kendin neden illerin ile işaret ederek konuşuyorsun demiş?

Çiftçi ise ey ulus şahsı âlem aklı ben şahın hem başını şu kadar hem belini hem ayağını ve hem aklı ile vücudu ayin olduğu için bohça içindekileri kendisi bilir diye getirdim demiş.

Şah ise adamlarına bakarak bu çiftçi benim ile dalga geçiyor, götürün bodruma atıp saman yakın ya gerçeği söyleyecek ya da ölür demiş. Şahın adamları da beceriksiz çiftçiye bodruma atıp saman yakmışlar, çiftçi bir kaç dakika sonra “vay beni padişahın yanına götürün gerçeği söyleyeceğim” diye bağırmış. Askerler onu yine padişahın yanına götürmüşler. Şah da ey çiftçi senin gerçek sözün nedir söyle demiş? Sonra çiftçi sayın padişah “başka hiç zaman hiç kimsenin saman dumanında atmayın insanı hemen öldürecek ” demiş.

Padişah yine çiftçiye çok kızmış. Adamlarına bunu götürüp dut ağacına asın ölsün demiş! Muhafızlar çiftçini dut ağca asmışlar. Sonra çiftçinin ölümünü beklemişler. Çiftçinin ayakları yukarı, kafası aşağıda da olsa yine iki eli ile bir şeyi karısına benzetip ağzı bu kadar, karını bu kadar, gözü öyledir diye kendi kendine konuşmuş.

Padişahın bir akıllı adamı böyle bir olayı görünce padişahın yanına giderek sayın padişahım çiftçi öz özüne konuşuyor onu anlamak lazım demiş. Şah ise yine çiftçiye yanına çağırıp gerçeği söyle demiş. Sonra çiftçi eğer ben gerçeği söylersem siz beni öldüreceksiniz demiş. Şah da eğer sen gerçeği söylersen seni öldürmeyeceğime söz veriyorum demiş.

Çiftçi ise ey şah sen bütün ulusun aklısın, dünyada her şeyi bilirsiniz, hatta gizli sırrı bile anlarsın demiş. Ben içi dolu altın bir küçük sürahi bulmuştum onu size getirmek için büküm ile getirince buraya kadar o taş olmuş. İlk verdiğiniz cezada sürahini şekli tasvir etmişim ve son verdiğiniz cezada padişahın kafası bu kadar büyük ama akıldan haber yok, vücudu deve gibi. Böyle bir büyük kişni annesi nasıl doğurmuş dedim demiş. Padişah onu şaka yaptığını anlayıp ben o zaman böyle büyük değildim demiş.

Sonra şah altını taşa çeviren çiftçi karısına neden böyle yaptın ve sürahiyi gizledin? Diye sormuş. Çiftçinin karısı da ben padişahın her kesten akılı,kendileri her şeyi bilir,âlem akılı ve hikmetli bir şah diye sizi bir sınadım ve bu işi yaptım demiş.

Şöyle padişah bu karı kocanın kendisinden daha akılı olduğunu anlayarak kendileri getirdiği sürahiyi altını ile onlara bağışlamış. Sonra karı koca mutlu olarak arzularına kavuşmuşlar (Kaynak Kişi: Adı Geçe Kişi).

6.2.9. Zahit

Bir varmış, Bir yokmuş, tokmuş, açmış. Eski zamanda bir zahit kişi varmış. O ise her zaman Allah'ın ibadeti ile meşgulmüş. Ama öz ibadeti ile olup yaşamdan geri kalmış, hatta çocuklarına bile yemek bulamamış. Her gece Tanrıya sığınıp ben gece gündüz sana ibadetinden vazgeçmiyorum ve senin merhametini kendime çekmek için vakitim ibadet ile geçiriyor, senin memnuniyetini aramak ile olup, ailem açlıktan ölmek üzere, ne yapayım diye dua kılıp ağlıyormuş. Sonra bir gece iyice yıkanıp abdest alıp gece namazını kıldıktan sonra bir kaç rekât nafîle namaz kılınca başını secdeye bırakıp uyumuş. Bir an rüyasında ak kıyafetli bir nurani kişi gelmiş, zahidin omzunu öpmüş sonra zahide kalk bakkallık yap demiş. Zahit Allah'ın iradesi şu oldu diye yarın kalkmış, o taraf bu taraftan biraz kuru yemiş bulup bakkallık yapmış. Ama o anda Tanrı ibadetinden geri kalacağım diye birisini iş ortağı yapmış, iş ortağı ise zahidi tanıyormuş. O zahidin doğru ve sadeliğinden ben çok kullanırım diye zahit ile iş ortağı olmayı kabul etmiş. Sonra zahit dükkâna malzeme getirmiş ve arkadaşı ise satıcı olmuş. Böylece zahit hem işini ve de ibadetini yapmış. Kaç gün sonra iki ortak karpuz alıp satmaya başlamışlar. Zahit karpuzları getirdiğinde ortağı zahit dostum bu kapuzların ne kadar fayda bile satayım diye sormuş. Zahit ise faydasız sat demiş. İş ortağı ise zahit var zaman faydasız satıyormuş ama zahit olamayınca faydasız satmıyormuş. Zahit ise eğer Allah verirse faydalı faydasız verir demiş, ortağı da yaptığı faydayı gizliyormuş. Bir gün ise yatırım bitmiş, ortağı da şimdi ne yapalım satmaya bitmiş sadece bu karpuz kaldı demiş. Zahit ise o karpuzu da sen al evine git demiş, ortağı zahidin utandırmak için sinirlenerek al bu faydasız karpuz senden olsun diye zahit tarafına sürmüş. Zahit de kapuzu alıp evine dönmüş. Çocuklarının aç gözleri yoldaymış, zahit karpuzu götürüp karısının önüne bırakmış, karısı da kızarak artık aç karına şu karpuz mu getirdin

demiş,ve karpuzu çocuklarına kesip vermiş, sonra çocukları karpuzu yemiş ama doymamışlar zahit ise kendisi için bırakılan karpuz kısmını çocuklar doysun diye onlara vermiş. Çocuklar kapuzu yiyince yirmi bir çekirdek içinden yirmi bir tane inci çıkmış, zahidin karısı bu hikmeti görüp bu beni şükran bilmezliğim ben parçaladığım kısmından inci çıkmadı ve zahit hep Tanrının ibadeti ile meşguldür karpuzun kırık bir çekirdeğinden yirmi bir tane inci çıktı deyip Tövbe ederek zahide diz çökmüş. Zahit ise incilerin bir kısmını karısına ve çocuklarına vermiş kalan kısmını ise önceki ortağı ile yine pazarcılık yapmak istemiş. Ortağı ise çalan paralarını karısına vermiş. Ama bu kez zahit yine zengin olmuş ve benden daha o çok para çalmış o yüzden zengin olmuş, bu sefer ben ne yapacağımı kendim biliyorum demiş. Sonra bu kez pamuk alıp satmaya karar almışlar. Şöyle ortağı pamuk getirmiş ve zahit ise pamukları satmış. Zahidin karısı ise kendisini suçlu bilerek her gün namaz kılıp Tanrıya sığınıp tövbe ediyormuş.

Zahit pamukları satıp ortağına çok para vermiş, ama ortağı o ser pamuk parsına beş ser pamuk getiriyormuş. Ve başkasını çalışıyormuş, ama zahidin sattığı pamuk yine ayni para oluyormuş, ortağı ise ayni durumu devam ediyormuş, zahit ise bunun bereketli olduğuna mutlu oluyormuş. Sonuçta bu iş faydasını bölüp almışlar (yirmi yirmi kilo pamuk) ortaya sadece on kilo çekirdeksiz ve yedi kilo da çekirdekli pamuk kalmış. Ama yine ortağı zalimlik cimrilik ederek çekirdeksiz pamuğu kendisine alıp ve çekirdekli pamuğu zahide vermiş, zahit de hiç bir şey demeden çekirdekli pamuğu almış.

Şöylece zahidin karısı önceki incileri yoksullara vererek bitirmiş, ama bu işten habersiz acaba bir oynaş mı bulmuş incileri vermiş deyî karısına şüpheli olmuş.

Her halde pamuğu eve getirmiş, karı koca iki pamuğun çekirdeğini ayırmışlar ve her biri kendi ayırdıklarını ayrı-ayrı toplamış. Yarın ise ikisi çekirdeklerini satmak için bir araya toplayınca bakmışlar ki karısının ayırdığı çekirdek inci olmuş ve zahidin ayırdığı çekirdek ise çekirdek halinde kalmış. O anda karısı bu nasıl bir hikmet ve sırdır demiş. Hem de kocasını sen bir zahit ben bir suçlu kul ya da sen ayırdığın çekirdekleri benim torbama mı attın demiş. Kocasını hayır öyle değil aslında ben önceki incileri bitirdiğin için sen bir yanlış yolla mı harcadın diye sana şüpheli idim demiş ama bugün güvendim sen gerçekten tövbe etmişsin demiş.

Ne ise zahidin ortağı ilerlememiş, bu kere ise ikisi nar alıp satamaya karar almışlar. Yine bu kez nar getirici zahit ile satıcı ortağı olmuş, zahit nar getirmiş ve ortağı satıyormuş. Sonra zahit ortağına nar satınca çok fayda alma sadece on sikkeden yarın sikke fayda al o fayda da senden olsun, bana Tanrı kendisi verir demiş.

Bir gün zahit dükkânına gedince bir kişi biraz nar alıp gidiyormuş. Zahit ise bu çarşı da nar ucuz mu? Ya da pahalı mı? Bu nar kilosunu ne kadara aldınız diye o kişiden sormuş, o kişi de zahidin dükkânını göstermiş, ben narı şu dükkândan bir kilosunu iki sikkeye aldım demiş. Zahit ise ben bir Kilosunu bir sikkeden almıştım ve bir buçuk sikke sat demiştim diye hemen ortağından ayrılmış. Sonra Faydanın hepsini ortağı toplayıp almış. Tüm sermayeden ise iki nar kalmış onun birisini al Sende boş gitme zahit tarafına atmış. O narda bir çürükmüş, zahit buda senden olsun diye önüne atmış. Ortağı ise yok senden olsun diye sert atmış, nar parçalanıp içinden inciler dökülmüş zahit incilerin toplayıp almış, ortağı ben alırım diye bağırılmış. Zahit artık yeter tamam diye cevap vermiş, sonra ortağını kafası açılmış ve zahidin gerçekten adaletli ve doğru olduğundan dolayı Allah her iş de ona veriyormuş, diye yaptığı hırsızlığından pişman olmuş (Kaynak Kişi: Ay Halbegüm).

6.3. FIKRALAR

6.3.1. Arzuya Kavuşmak

آروزگه ایتیش ماق

بیرکیشی اوز اورتاغیدن سوره دی: حاضرگچه که آلتیش ییل عزیز عمرینگدن اورته دی ، آیا سین جوانلیک آرزولرینگدن بیرانته سیگه ایتیشتینگ می ؟

اورتاغی ایتیبیدی هه ، فقط بیرته سیگه، باله لیک چاغلریمده آتم نی سوکیب یمان ایتیب ساچ لریمدن تارترایدی، آروز قیلرایدیم که هیچ ساچیم بولمسه حاضر شو آرزوم گه ایتیشگن من .

Arzuya Kavuşmak

Bir kişi arkadaşına sormuş: Şu ana kadar ömründen altmış yıl geçti. Artık sen gençlikte istediğin arzulardan birine kavuştun mu? Arkadaşıyet yalnız birine demiş.

Çocukluğumda babam saçlarımdan çekiyordu. Ben de hiç saçım olmasa diyordum. Şimdi bu arzuma kavuştum.

6.3.2. Zahit Kişinin Duası

عابد کیشی نی دعاسی

بیر عابد کیشی بیر آز بوغداینی تیگرمانگه اون قیلماق اوچون آلیب باردی ،

تیگرمانچی ایتی: بوگون و قتم یاق کیت ایرتن کیل دیدی.

عابد ایتی : مین زاهد و عابد کیشی من، اگر مینی بوغدایم نی اون قیلیب بیرمی یوره گیم نی سندیرسنگ

دعا قیله من خداوندسینی تیگرمانینگ نی خراب قیلسین.

تیگرمانچی ایتی: اگر سین راست ایته سن دعا قیل تا خداوند سینی بوغداینینگ اون قیلسین که مینگه

محتاج بولمه.

Zahit Kişinin Duası

Bir zahit kişi, biraz buğday alıp un yaptırmak için değirmene gitmiş.

Değirmenci ise bugün zamanım yok, yarın gel demiş.

Zahit ise ben bir zahit kişiyim, demiş. Eğer benim buğdayımı un yapmadan kalbimi kırarsan beddua edeceğim, Allah senin değirmenini bozacak.

Değirmenci de eğer sen doğru söylüyorsan, dua et de Allah senin buğdayını un yapsın bana muhtaç olma, demiş.

6.3.3. Avukat ile Suçlu

قاضی بیلن مجرم

قاضی مجرم که قره ب ایتی: مین وکیل بولگن چاغده سین مینی تاوگیم نی اوغرله دینگ ، مین رسمی

وکیل بولگنده مینی ایشگیم نی اوغرله دینگ، حاضر مین قاضی بولگن من سین مینی اوکیزیم نی اوغرلب سن؟

مجرم ایتی: قاضی صاحب شوندی که سیز ترفیع قیلدینگیز مین هم ترفیع قیله من .

Avukat ile Suçlu

Avukat suçluya bakıp, ben vekil olduğumda sen benim tavuğumu çaldın, ben resmi vekil olduğum zaman sen benim eşeğimi çaldın. Şimdi ben avukat oldum sen benim öküzümü çalmışsın, demiş.

Suçlu ise sayın avukat bey siz böyle yükselmişsiniz ben de böyle yükselirim, demiş.

6.3.4. Nasihat

نصیحت

بیرقری کیشی بیرپاش احمقکه نصیحت قیلرایدی همده اونگه ایترایدی: سین باید مینی سوزلریمگه قولاق توتسنگ چون مین سیندن عاقلراق من ونیچه کییم سیدن آلدین بیرتگن من.

احمق جوان ایتی: اگر سین عاقلراق ایبدینگ نیگه کییم لرینگ نی بیرتینگ خی دیدی.

Nasihah

Yaşlı bir kişi, aptal bir yiğide nasihat ediyordu. Ve ona sen benim sözlerimi dinle, çünkü ben senden akıllıyım ve senden önce kaç elbise yırtmışım demiş.

Aptal yiğit eğer sen akıllıysan neden elbiselerini yırttın demiş.

6.3.5. At Ağzı

آت آغزی

بیرخاتن اوز قوشنه سینی او غلیدن سورده دی: آت نینگ قولیگه نیمه قیلگن که قولى باغلیق؟ قوشنه اوغلی جواب بیردی: آتم آت نینگ آغزیگه قولیمی سالیب تیش لرنی سنه ماقچی ایکن که نیچه یشر بولدی دیب بیراق آت آغزینی یومییدی که آتم نینگ برماق لرینی سنه که نیچه برماغی باردیر.

At Ağzı

Bir kadın komşusunun oğluna “Babanın eline ne olmuş, eli bağlı” diye sormuş. Komşu oğlu ise ona cevap olarak, “Babam atın ağzına ellerini salıp, kaç yaşında diye dişlerini sayınca at ağzını kapatıp babamın parmakları kaç tane diye saymış” demiş.

6.3.6. İki Komşu

ایکی قوشنه

بیرکیشی اوز قوشنه سینی اویگه باریب ایتی: ایشنگیزنی بیرکون اوچون مینگه بیرینگ، ایشک ایگه سی ایشگیم اویگه یاق دیب جواب بیریتتی، شوچاغده ایشک نی سینی چیقاریتتی.

قوشنه ایشک ایگه سیگه ایتیددی. انه یشک سین ایته سنگ ایشک یوق دیب، یشک ایگه سی ایتیب دی:سین مینی سوزیمگه ایشانه سن می یاکه ایشک نی سوزیگه ایشانه سن.

İki Komşu

Bir kişi komşusunun evine gidip eşeğinizi bir gün için bana verin demiş. Eşek sahibi eşeğim evde yok demiş, o anda eşek sesi çıkmış.

Komşusu, eşek sahibine eşek yok diyorsun, eşek var demiş, eşek sahibi ise sen bana mı inanıyorsun yoksa eşeğe mi inanıyorsun demiş?

6.3.7. Nasrettin Hoca

ملا نصرالدین

بیرکون ملا نصرالدین بیر اریق نی چیکه سیده طهارت قیلرایدی گه بیربیردن بیر کلا سی سوگه توشدی هرقتجه قیلدی اوز کلاسینی تاپمه دی ،سونگ طهارت نی سیندیریب سوگه ایتی طهارتینگ آل مینی کلام نی پس بیردیدی.

Nasrettin Hoca

Birgün Nasrettin Hoca bir nehir kıyısında abdest alıyormuş. Birden bire şapkası suyun içine düşmüş. Çok aramış ama bulamamış. Sonra abdestini bozup suya, “Abdestini al, şapkamı ver” demiş.

6.3.8. Mezarlıktan Hırsızın Geçmesi

قبرستاندن اوغرنی اوتیشی

بیرکون بیر اوغری بیر کیشی نی سله سی اوغرله قاچدی، اوکیشی باریب قبرستان گه اولتریدی مردم لر اونگه ایتی لرکه اوغری سنی سله نگ نی آلیب باغ تمان قاچیب کیتی سین نیگه بوقبرستانگه اولتریب سن دیدیلر.

اوکیشی ایتی: سونگ قچان بولسه بویبرده کیله دی .

Mezarlıktan Hırsızın Geçmesi

Birgün bir hırsız, bir kişinin sarığını çalıp kaçmış. O kişi ise gidip mezarlıkta oturmuş, adamlar ise hırsız senin sarığını alıp bahçe tarafına kaçıp gitti sen niye burada oturuyorsun demiş.

O kişi ise birgün bu mezarlığa gelecek demiş.

6.3.9. Nasrettin Hoca Vasiyeti

ملا وصیتی

ملانصرالدین هرکون اوز اورتاق لریگه وصیت قیلرایدی مین باشقه لردیک مینی کهنه قبرستان لردن بیریده کومینگ لر، مردم بو ایستگ نی سببنی سوره سه لر ملا ایتیتی که اگر منکر نکیر سوال اوچون کیسه تصور قیلسین مین کوپ وقت دن بیرى بویبرده من سوال قیلمسدن کیتسین.

Nasrettin Hoca Vasiyeti

Nasrettin Hoca her gün kendi arkadaşlarına beni eski bir mezarlığa defnedin, diye vasiyet ediyormuş. Arkadaşları ise bu isteğinin sebebini sormuş. Nasrettin Hoca, “Eğer Münker-Nekir sormak için gelirse, benim uzun zamandan beri burada olduğumu düşünerek soru sormadan gitsin” demiş.

6.3.10. Eşek Kaybetmek

ایشک یوقالماق

بیرکیشی بیرکون اوز ایشگنی یوقاتی سونگ کوچه وبازارلرده اونی آرقه سیدن یوریب خداگه شکر قیلرایدی، مردم سوره دی شکر قیلیشینگ نیمه اوچون اوکیشی ایتی بو اوچون شکر قیله من که اگر اوزیم هم یشک اوستیگه بولسه ایدیم حاضر یوقالغن ایدیم و حال باشقه لرمین ویشگیم ایکیمیزنی اختریب یورگن بولرایدی.

Eşek Kaybetmek

Birgün biri eşeğini kaybeder. Pazarlarda ve sokaklarda onun arkasından yürüyerek Allah’a şükreder. İnsanlar o kişiye şükretmenin sebebi ne diye sorunca, o kişi; “Eğer

ben de eşek üstünde olsaydım şimdi kaybolmuştum, sonra başkaları ikimizi arayacaktı. Onun için şükrediyorum.”

6.2.11. Deryadaki Balık

دریاده گی بلیق

بیرکیشی اوز اوتاگی بیلن چکر دریانینگ لیبیگه کیتگن ایدی، اورتاگی ایتی کورگین قنچه کتته بلیق که اونگه اوخشه گن بلیق نی هیچ کورمه گن من ، اوکیشی دشت گه قره دی، اورتاگی ایتی نیگه دشت گه قریسنگ بلیق نی دریاهه کور، اوکیشی ایتی فکر قیلدیم که بلیق قویاشگه ایسق بولیش اوچون تشقری چیقن بولسه.

Deryadaki Balık

Bir kişi gezmek için ortağı ile deryanın kıyısına gitmiş. Ortağı demiş ki, bak ne kadar büyük bir balık, şimdiye kadar böyle büyük bir balık hiç görmedim. O kişi dışarı bakmış, ortağı neden dışarı bakıyorsun, balık deryada demiş. O kişi, ben balık dışarı güneşlenmek için çıkmış diye zannettim demiş.

6.2.12. Üç Deli

اوچ دیوانه

بیرکون اوچ دیوانه دریانی چیکه سیگه باریبتی لر، بیرته سینی ایتیبدی: شو دریا قورسه بلیق لر نیمه بوله دی قیققه چیقیدیلر ایکن دیبتی، اکیچی سی ایتیبدی: دریا قورسه بلیق لر درخت گه چیقکه دی دیبتی.

اوچیچی سی ایتبدی : ای دیوانه بلیق لر اوکیز می که درخت چیقهدی دیبتی.

Üç Deli

Birgün üç deli deryanın kıyısına gitmişler. Birisi demiş ki eğer deryanın suyu kurursa balıklar ne olacak, ikincisi demiş ki deryanın suyu kurursa balıklar ağaca çıkacaklar.

Üçüncüsü ise ey deliler balıklar öküz mü ki ağaca çıksınlar demiş.

6.2.13. Şansız Hırsız

بدجانس اوغری

بیرکون بیراوغری اوغریلیک اوچون ملانی اوپگه کیرییدی، ملا اوزنی اوینی بیر بیخیگه یاشیرگن ایکن، اوغری اوینی آستین اوستین قیلیب اوغریله ماق اوچون هیچ بیرکیره کلی نرسه تاپمیدی، سونگ کوزی اوینی بیخیگه توشییدی فکر قیلییدی که کیره کلی نرسه او بیرده یاشیریلگن بولسه، دروازه سینی سیندیریپ کیرگینچه کوزی ملاگه توشتی. سونگ تمام جانی تیره مه آلیب ایتی: ملاصاحب سیز بوییده ایکن سیز؟ ملا ایتی: هه چون که کیره کلی نرسه اویمگه بولمه گنی اوچون خجالت دن اوزیم نی بوییده یاشیردیم .

Şansız Hırsız

Birgün bir hırsız bir molla evine girmiş. Hoca kendisini evininin bir dibinde gizlemiş, hırsız evi karıştırıp aramış ama çalmak için gerekli bir şey bulamamış. Sonra gözü evin dibine düşmüş, zannetmiş ki her şey orada gizli, kapısını kırıp girince hocayı görmüş. Artık korkarak sayın hoca siz burada mısınız? Hoca, evet demiş. Çünkü evde gerekli bir şey olmadığı için utanarak burada gizlendim.

6.2.14. Köylü Adam

قشلاق آدم

بیرکون شهرده حیات اوتکزه یاتگن بیرکشی شهردن، چیککه منطقه لرده سفر قیلگن ایکن، قشلاق حدودلرده بارگنده ، منطقه یشاویچیلردن بوییده شفاکار بارمی دیب سوره پتی.

اهالی شفاکار یوق دیب جواب بیرپیتی. شهردن بارگن کیشی شفاکار بولمه سه سیزلرکسل بولسه لرینگیز اوزلرینگیز نی قندا دوالی سیزلر دیب سوره پتی. اهالی بیز اوزی میزنی دواله می میز بلکه طبعی حالنده دنیادن اوته میز دیب جواب بیرپیتی.

Köylü Adam

Birgün şehirde yaşayan bir kişi şehirden uzak bir yere yolculuğa çıkmış. Köy yakınlarına vardığında köy sakinlerine burada doktor var mı diye sormuş? Köy sakinleri ise burada doktor yok diye cevap vermiş. Şehirden gelen kişi doktor olmazsa siz hasta olunca kendinizi nasıl tedavi edeceksiniz diye sormuş.

Köylüler: Biz kendimizi tedavi etmiyoruz, doğal halde ölüyoruz diye cevap vermiş.

6.2.15. Yalancı

يالغانچى

كوندن بيركونى بيركىشى اوز دوستلارنى اويده چقرگن ايكن، دوستلرى كيلمسدن آلدن كيره كلى نرسه لرنى ياشيرگن ديب، خاتينىگه ايتيپتى. خاتينى: چقيرگن دوستلرنگ مهمان اما اولر اوغرى ايمس خو ديب سوره پتى .

ايبىرى: مين بوندن قورقه من اولر اوز ماللارنى تانيمه سين ديب جواب بيرپيتى

Yalancı

Günlerden birgün bir kişi ortaklarını evine çağırmış. Ortakları gelmeden önce karısına gerekli şeyleri gizle demiş. Karısı çağırdığın ortakların misafir mi hırsız mı diye sormuş?

Kocasını ben korkuyorum onlar kendi şeylerini tanımasınlar diye cevap vermiş.

6.2.16. Namazsız

نامازسىز

بيرنيچه كيشى بير حجره ده اولترگن ايكن، اولر نينگ اسد اسملى بير دوستى نمازگه باشله گن، اسد نماز اوقى ياتگن بيرپيئده اونينگ دوستلرى اسدقنچه يخشى انسان ديركه هيچ بيرزمان نمازنى ترك قيلميدى ديب ايتيپتى.

اسدايسه نماز نينگ توگتمى يولداشلريگه قره ب يوز قيبريب عىنى حالدە روزه هم بارمن ديب جواب بيرپيتى.

Namazsız

Birkaç kişi bir evde oturuyorlarmış. Esat isimli bir ortakları namaz kılmaya başlamış. Esat namaz kılınca arkadaşları, Esat ne kadar iyi bir insan hiçbir zaman namazını kaçırmıyor demiş.

Esat ise namazını kıldıktan sonra arkadaşlarına bakıp, şimdi hem de oruçluyum demiş.

6.2.17. Hasta Kadın

كسل خاتن

بیرکشینی خاتینی قتیغ مریض بولگن ایکن، خاتینی اوله من اوله من دیب بقرگنده ، اییری مین هم اوله من مین هم اوله من دیب بقرگن .

خاتینی : مین خو کسل من، سین نیمه اوله من دیب بقره سنگ دیتی. اییری : مین بوقدر خرسندلیک نی تحمل قیله آلمی من دیب جواب بیریتی.

Hasta Kadın

Bir kişinin karısı ağır hastalanmış. Karısı ölürüm-ölürüm diye bağırdığında, kocası ben de ölürüm ben de ölürüm diye bağırmış.

Karısı ise ben hastayım, sen neden ölürüm diye bağıryorsun demiş. Kocası ben bu kadar mutluluğa dayanamıyorum diye cevap vermiş.

6.2.18. Hacı

حاجی

ایکی کیشی حج نیتی بیلن عربستان بارگن ایکن ، کیرکلی بولگن جایلرنی زیارت قیلگنیدن سونگ شیطان گه تاش اوریش اوچون بارگنلر. ایکله سی شیطانگه تاش اوریش بیلن بندبولیب،بیرنیچه دقیقه دن سونگ بیرى باشقه بیرگه قره ب مینی تاشیم خلاص بولدی دیب ایتییتی

.بولداشی یوزبوریب، تاشینگ خلاص بولگن بولسه، مینی تاشیم خلاص بولیگنیچه شیطاننی سوکیب تورگین دیب ایتییتی.

Hacı

İki kişi hac amacı ile Arabistan'a varmış. Gerekli olan yerleri ziyaret ettikten sonra şeytan taşlamak için gitmişler. İkisi şeytana taş atmak ile meşgul olup, birkaç dakika sonra birisi birine bakıp benim taşım bitti demiş.

Arkadaşı ona bakıp taşın bitmişse benim taşım bitince şeytanı sök demiş.

6.2.19. Şanslı insan kim?

خوشبخت انسان کیم؟

بیر خاتین باشقه بیر خاتین دن دنیاده اینگ خوشبخت کیم بولگن دیب سوره پتی، سوال قره تیلگن اوشبو خاتین بی بی حوا دنیا نینگ اینگ خوشبخت انسان ایکن دیب جواب بیرپیتی .

نیمه اوچون دیب سوره گنده ؟

قینه نه سی یوق ایدی دیب ایتیپیتی.

Şanslı insan kim?

Bir kadın başka bir kadından dünyadaki en şanslı insan kim diye sormuş. Soru sorulan kadın Havva Anamız dünyanın en şanslı insanıymış diye cevap vermiş.

Ne için diye sormuş?

Kaynanası yoktu demiş.

6.4. TÜRKÜLER

قوشیق لر

اویدن چیقوب باقه بارسنگ چمنگه
بلداغلرینگ شلديریدی بوینینگه
قره کوزگه واسمه قویسنگ یا اولی
کیمدی آلسنگ یره شه دی قوینینگه

آق بییتینگه قره ساچینگ تار توشدی
سینی کوریب یوره گلرگه غم توشدی
سینی کوریب یوره گلرگه غم توشسه
تاو لر نینگ گلرینگه شبنم توشدی

یار جان مینی شمالینگه باغلمه
هر جایلرگه نازدانه قوچاغلمه
تیشلب آسم لبلرینگدن قیزگینه

سینی اوزینگ آچه جان دیب بیغلمه

قاشینگدی اره سیگه پیوسته من
مین سینی آله من دیب هوسگه من
مین سینی آله من دیب آلامه سم
سیمیر قوش باله سی دیک قفسگه من

قاشینگ قره، قپ- قرا،

قرنگی بۆلدى هوا
همه دردگه بیر دوا،
عاشق لیگینگ بی دوا

قاشینگ قره گندم ای
بیلمی عاشق بۆلدیم ای
اوشه قره کوزینگه
والله کوییب اولدیم ای.

قاشینگدی قاره سیگه
خال بۆلای آره سیگه
سینی رحمینگ کیلمیدی
مسلمان باله سیگه

قیزگینه قیزیل آلمنگدی مینگه سات
قربان نماز کیچه سی قوینیمگه یات
یاته سنگ، یاتمه سنگ نی غمیم بار
بیر یاریم بار سیندن یخشی پریزات

سمرقند بازاریدن آلدیم قزان

يار ميندن ايريله دى يوزى خزان
 سحر باردېم مين ياريمنى قوينيگه
 خانه خراب ملالر بيردى اذان

سحر باردېم امام جان رسته سيگه
 آفرين يوز آفرين استا سيگه
 بوزدى يارلر، بوزدى يارلر خط قليب
 يا قمچى دسته سيگه، دسته سيگه

دريانى اورتە سيگه گل كورپين
 آسان ايمس مين سينگه دل بيرپين
 قباغينگ توروش بولسه بوله بيرسين
 عاشقلىگدى دستيدن جان بيرپين

دريانى اورتە سيدن اوچدى قوشوم
 قلندر چار باغیده توشدى قوشوم
 قلندر چار باغیدن گل كيلتيرينگ
 گلدی قوييب مينگه بلبل كيلتيرينگ

دريانى اورتە سيگه كوردېم سيني
 ساچينگه حلقه تشلب اوتكر ميني
 ساچينگه حلقه تشلب اوتكر مه سنگ
 نامردتى اوغلى بولسم قويسم سيني

سورسم لب تشله سه م تيشم بيلن
 مين كيته من سين قاله سن كيم بيلن
 مين كيته من يولگه يولداشيم بيلن
 سين قاله سن اويگه كوز ياشينگ بيلن

يارىم مىنگە قرە مىدى
 ھالىنگ نى دىب سۈرە مىدى
 مىن كىتە من خوار بۇلە سن
 قىمىگە زار بۇلە سن

مىسافر مىن مىن شىرىنگە
 اۆلتۈرۈپ مىن خمارىنگە
 اچل ايلب اۆلىب كىتسم
 دعا قىلگىن مزارىمگە

يىكە پىستە نى آستى،
 مىدرسە نى سىل باستى
 بىراق كىتگىن يارجاننى
 يۈرە گىنى غم باستى

پىستە بىلن بادامدى،
 ھىستە تىشلە قىمدى
 سىنى اۋزىنگ غىمزە دار،
 كۈيدىرە سن آدمى

يارىم لىبىنگ مىزە سى ،
 آچىلىپتى غۈزە سى
 سۈۈ لىبىگە سىنىپتى،
 بىزدى ياردى كۈزە سى

درىيانى اۋرتە سىگە عر عر يىغاچ
 عر عر يىغاچ اۋستىگە تۈپ قىلدىرغاچ

تۆپ قلدیر غاچ قناتیگه خط بیتھی
آنم قیلسین یارگینمگه بیر آز اوماچ

شاکیندی نی پیوند اوردی نار بیلن
سایه سیگه اولتیره لیکن یار بیلن
بیر کاسه شراب بیلن می کیلتیرسه
اولتیریپ باهم کۆره یلیک یار بیلن

آسمانگه آی اوینیدی
بیرگه چای جوش قینیدی

آی گل جاندی بیتگیه
قیزیل گردی جینیدی

آق بیتینگ ایلی خانه
قیشلاغینگ بایلی خانه
سین چیرایلی دستیدن
یورمگیم زنبور خانه

کۆچه دن اۆته دی آله تون گینم
قیریلیب بیر باقمه دی گل روی گینم
گل روییم ایچگنگه اؤخشیدی شراب
کۆزلری اؤتته ی یانیب قیلدی کباب

قیزگینه نی آیلیم زلفی بار
صندیغیده قیزیل طلا قلفی بار
صندیغیکه طلا قلفی مناسب
قیزگینه اؤزی آغمگه مناسب

تورسه زلفينگ اوينر هر طرف
 اولتيريب كابل ساريگه طرف
 بو عمريمده تيلك گينم شو ايدى
 مكتبي جان كيلسه كاكلنى ترب

اوزاغدن تيمير كورينر يلتيرب
 كتنه دولتنى خدا دن آل تيلب
 طالعينگه گه كتنه دولت چيقمسه
 خاندى قيزينى آگين زلفين ترب

او باغدن بو باقچه اوتتيم آلمه ديب
 ايگه سى هيقيردى توتگيل قويمه ديب
 مين قوتيلسم شو بلانى قوليدن
 قيته دن توتتم آتيني آلمه ديب

ايشگيم نى سوپه سى دير چيم بيلن
 سين كيته سن مين قاله من كيم بيلن
 سين كيته سن يولگه يولداشينگ بيلن
 مين قاله من كوزيم نى ياشى بيلن

چلمشيب چيقديم چنارنى باشيگه
 كوزلريم تولدى كوزيم نى ياشيگه
 باريب ايتنگ آته داشيم اوزيگه
 رحمى كيلسين شو كوزيم نى ياشيگه

قاشينگ نى قره سيگه آستينگ ميني
 عاشق ليك بازاريگه ساتينگ منى

قاشق نی قره سیگه پیوسته من
مین سینی اله من دیب هوس ده من

دریا باردیم کوچگنی
اولتریم سو ایچگنی
آته جانندن خط کیلدی
قناتیم یوق اوچگنی

ناققه چیقیدیم تاغ بادام نی تیرگنی
اویگه کیلدیم آی یوزینگ نی کورگنی
آی یوزینگ آلمه دن هم آپاق ایکن
لب لرینگ شفتالو دن هم قاق ایکن

اورته بوزنی ارپه سی
دریانی شرفه سی
آقه ریب کورینه دی
یارجانیم نی خیمه سی

توتگه چیقیدیم ایگیلدی
سان کییمم سوتیلدی
شیرین یاریم کیتی دن
اوپکه بغریم توکیلدی

دریا لیبی قوی گذر
قیزلر اوزنی توزر
قیزلر کوریب بچه لر
قوشه زنجیرنی اوزر

Evden çıkıp bahçeye gitsem çimene.
 Kolyelerin şıkırdıyor boynunda.
 Kara göze sürme koysan ya ölürüm.
 Kim seni kucağına alsa yakışır.

Ak yüzüne siyah saçın düşmüş.
 Seni görünce yüreklere gam düştü.
 Seni gören yüreklere gam düştü,
 Dağların çiçeklerine çiy düştü.

Yârim beni rüzgârına bağlama.
 Her yerden naz ile kucaklama.
 Isırırsam dudağından güzel kız,
 Sen özün anneciğim diye ağlama.

Kaşının arasına ulanmışım.
 Ben seni alırım diye aşığım.
 Ben seni alırım diye alamazsam,
 Şişman kuş yavrusu gibi kafesteyim.

Kaşın kara kapkara.
 Karanlık oldu hava.
 Her derde vardır ilaç.
 Âşıklıktır ilaçsız.

KaşıN siyah buğday gibi,
 Bilmeden âşık oldum.
 Şu siyah gözlerine,

Vallah yanıp öldüm.

Kaşların siyahına,
Ben olursam arasına,
Senin rahmin gelmedi,
Müslüman yavrusuna.

Kız kızıl elmalarını bana sat.
Kurban Bayramı gecesi kucağıma yat.
Yatsan da yatmasan da ne gamım var?
Bir yârim var, sana göre peri gibi.

Semerkant pazarından tencere aldım.
Yârim benden ayrıldı yüzü hazan.
Sabah gittim ben yârin kucağına.
Yazık olsun, hoca ezan okudu.

Sabah gittim imamın yoluna.
Aferin, yüz aferin ustasına.
Küstürdü sevenleri, küstürdü sevenleri, yazarak.
Hey, kamçı sapına, sapına.

Deryanın ortasında çiçek görmüştüm.
Kolay değil, ben sana yürek vermiştim.
Eğer yüzün sinirli olursa olsun.
Âşıklık için can vermişim.

Deryanın ortasından uçtu kuşum.

Kalender bahçesine düştü kuşum.
 Kalender bahçesinden gül getirin.
 Çiçeği bırakın, bana bülbül getirin.

Deryanın ortasında gördüm seni.
 Saçına halka yapıp geçir beni.
 Saçına halka yapıp geçirmezsene,
 Korkağın oğlu olsam bırakmam seni.

Dudağını emip ısırısam dişim ile.
 Ben gidince sen kalırsın kimle?
 Ben gidiyorum yolla yol arkadaşım la.
 Sen kalacaksın evde gözyaşların ile.

Yârim bana bakmıyor.
 Durumun nasıl diye sormuyor.
 Ben gidince mazlum olursun.
 Ayakların izine zar olursun.

Yolcuyum ben şehrine,
 Oturuyor arzuna.
 Ecel gelse ölüp gitsem,
 Dualar kıl mezarıma.

Yalnız fıstığın altı,
 Medreseni sel bastı,
 Uzak giden yârimin
 Yüreğini gam almış.

Fıstık ile bademi,
Yavaş bırak ayağı,
Senin özün işveli.
Yandırıyor sun bizi.

Yârim dudağın mezesi,
Açılmıştı bitkisi.
Su kıyısında kırılmış,
Bizim yârin sürahisi.

Deryanın ortasında aylandız ağaç.
Aylandız ağaç üstünde top kırlangıç.
Top kırlangıç kanadına hat yazsam,
Annem yapsın yârime biraz çörek.

Birleştirdi narı dur ile.
Gölgesine oturalım yar ile.
Bir bardak şarap ile mey getirse,
Oturup da görelim yar ile.

Gökte ay oynuyor.
Yerde çay kaynıyor.
Ay gül canının yüzüne,
Kızıl başörtü sarıyor.

Ak yüzün ayın evi,
Köyünüz baykuş evi,

Sen güzelin elinden,
Yüreğim arı evi.

Geçitten geçiyor tonlu yârim.
Dönerek bir bakmadı gül yüzlü yârim.
Gül yüzlü yârim şarap içmiş gibi,
Gözleri ateş gibi kıldı kabak.

Güzel kızın dilim dilim zülfü var.
Sandığında kızıl altın kilidi var.
Sandığında altın kilitlik eşit,
Güzel kız,kendisi kardeşime eşit.

Kalksa oynuyor zülfü her taraf,
Oturup gitti Kâbil tarafına.
Bu hayatta isteği tek o idi.
Okula kız gelse saçını tarayıp,

Uzaktan demir görünür parlayıp.
Büyük devletin⁹Allah'tan al sen isteyip.
Şansına büyük devlet çıkmazsa,
Han kızını al sen zülfünü tarayıp.

O bahçeden bu bahçeye geçtim elma diye,
Sahibi seslendi, yakala bırakma diye.
Ben kurtulsam şu belanın elinden,
Yine hiç adını hatırlamam elma diye.

⁹Devlet: zenginlik.

Evimin girişi yapılmış imen ile,
 Sen gideceksin ben kalırım kim ile?
 Sen gideceksin yolla yol arkadaşın ile.
 Ben kalırım evde gözyaşımla ile.

Karmaşıp ıktım çınarın başına.
 Gözlerim doldu gözümün yaşına.
 Gidip söyleyin öz kardeşime,
 Rahmi gelsin benim şu gözyaşıma..

Kaşının karasına astın beni.
 Âşıklık pazarına sattın beni,
 Kaşının karasına ben bağılım,
 Ben seni alırım diye hayâlındayım.

Deryaya gittim geçmeye.
 Oturup su içmeye,
 Babacığımdan hat geldi.
 Kanadım yok uçmaya.

Dağa ıktım,dağda badem toplamaya.
 Eve geldim ay yüzünü görmeye,
 Ay yüzün elmadan hem beyazmış.
 Dudakların şeftaliden de kurumuş.

Ortabozu arpası,

Deryanın şerepesi¹⁰,
 Beyaz gibi görünür,
 Yarcığının çadırı.

Duta çıktım eğildi,
 San¹¹ giyimim yırtıldı,
 Tatlı yarım ardından,
 Ciğerlerim döküldü.

Deryanın kıyısı koyun yeri,
 Kızlar kendilerine makyaj yapar.
 Kızları yiğitler görünce,
 Çift zincirleri keser.

Deryanın ortasında bir koru ağaç,
 Koru ağaç üstünde bir kırlangıç,
 Kırlangıç su derse su vermeyin,
 Annesi üvey yiğide kız vermeyin.

Kısa-kısa dehlizce,
 İçindedir dolu oğlan.
 O oğlanlar içinde,
 Beni yarın bey oğlan.

Taşbulaktan taş yükledim.
 Tonumu da kaybettim.
 Ağlayıp duran kardeşime,

¹⁰Şarapa: ses

¹¹San: bir tür hafif kumaş

Yelek verip razı ettim.

Gökte ay oynuyor,
Kovada çay kaynıyor,
Kardeşimin karısı,
Çek-çek vurup oynuyor.

Yârim gitti, gözden sevgisi gitmedi.
Yârim ile gidecektim olmadı.
Benim yârimi Allah kendisi korusun.
Kızıl renkten bize giyim alsın.

Ev üstünde leğen devirdiler.
Misafirler gelir diye övündüler.
Misafirler geleceği yalanmış,
Fakirlik çadırında misafirmiş.

Oturmuşum büyük evin dibinde,
İki gözüm yârcığimin yoluna,
Türkistan'ın dağı taşı eğilsin.
Beni yârin güzel boyu görsün (Kaynak Kişi: Halbegüm).

دریا نینگ اوستیگه بیر قاق یاغاچ
قاق یاغاچ نی اوستیگه بیر قلدیر غاچ
قلدیر غاچ سو دیسه سوبیرمنگ لر
آنه سی اوگی بچه گه قیز بیرمنگ لر

پست پست گینه دالان چه

ایچی دیر توله بچه
 کوپ بچه لر ایچیده
 مینی یاریم بیک بچه

تاش بولاق دن تاش آر تیم
 چکمنم نی یوفاتیم
 بیغلب تورگن اوکم نی
 جیلک بیریب یواتیم

آسمانگه آی اوینیدی
 سطلگه چای قینیدی
 ایناغم نی خاتونی
 چک چک اوریب اوینیدی

یاریم کیتی کوزدن مهری کیتمه دی
 یاریم بیلن کیتنگی دستم ایتمه دی
 خدا جانم یارگینه م نی سقله سین
 قیزل رنگ دن بیزگهکیم سین

تام اوستیگه تغاره تونتر دیلر
 مسافرلر کیلر دیب مقتن دیلر
 مسافرلر کیلگنی یالغان ایکن
 غریب لیک خیمه سیگه مهمان ایکن

اولتریب من کنتنه اوینی توریگه
 ایکی کوزیم یارجانم نی یولیگه
 تورکستان نی تاغ وتاشی ایگل سین
 مینی یاریم بوی بستی کورینسین

دريانی لښه توت بيشيدى
 آى قيزم نى كوزيگه گل توشيدى
 بيزباوريديك دارو درمان اخريب
 هندونى دوكانى گه توپ توشيدى

قيزل گلدېك بولېب سن هيچ نارينگ يوق
 يخشى ييگيت بولېب سن هيچ يارينگ يوق
 باشقه لر يارى بيلن اوينه شه دى
 يا كه مينگ ديك هيچ گپدن خبرينگ يوق

بوغداى سالدېم تيگيرمانى دوليگه
 ايكي كوزيم يارگينه م نى يوليگه
 بوغداى كيتسه آته سيني گوريگه
 مين باره بين يارجانم نى دميگه

بېر بيل باقتيم پاينده چال قوييى
 مين كورمه ديم زيبا ياريم بويى
 بوري بيدي قره چناغ قوييى
 مين كوره بين زيباجانم بوييى

آلمه نى آتگن ييگيت
 تنگه نى ساچگن ييگيت
 بېرخاتونى آلا ل مى
 عالم دن كيتگن ييگيت

تام اوستيده بيده بار
 ميده سيني ايله ب آل

شو قشلاقده اوچته قیز

بیرینی سیله ب آل

چیقتیم چنار باشیگه

لوبیا تیردیم آشیگه

کودیم آتم ایشیگه

بیردی مینی خویشیگه

گوزه ل قیز قیزل رمالنی باشلمه

بو بیگیت نی مالی باردیب خوشله مه

بویگیت نی مالی بحری بی پایان

اوزینگ نی اوت و آتشگه تشلمه

تخته کوپریک اورته سیدن بیک اوتر

بیک بیلن میرزا اینم بیرله اوتر

راست قولیده جای بیلن بار چلمی

چپ قولیده رومالی بار قلمی

عاشق بولدیم همسایه نی قیزگه

آله بیلن آتیب اوردیم اوزیگه

آنه سی قره ب کوللردی قیزگه

قیزی کشته تیکردی بیرتیزیگه

قلدیر غاچ قره ایکن

قنتی اله ایکن

اوی کوپسین عاشقلیک

اریلمس بلا ایکن

تخار جان دن بوله دی من
 بیر کورمه سم اوله من
 قره قاشینگ جانیمگه
 سینگه صدقه بوله من

تخارنی بازاریده
 یاریم نی کوریب قالدیم
 کورمه م هم بولردی
 عشقیگه کویب اولدیم

دمبورم بار ارچه دن
 چیرتیب اوتیم کوچه دن
 چارقل بای نی قیزی
 قره ب قالدی درچه دن

Deryanın kenarında dut pişmiş.

Ay kızımın gözlerine ben düşmüş.

Biz gidelim ilaç derman arayıp,

Hindu'nun dükkânına top düşmüş.

Kırmızı çiçek gibi olmuşsun, hiç kızlığın yok.

İyice yiğit olmuşsun, hiç yârin yok.

Başkaları yâri ile oynuyor,

Veya ben gibi hiç bir şeyden haberin yok.

Buğday saldım değirmenin ağzına,

İki gözüm yârciğimin yoluna,

Buğday gitse babasının kabrine,

Ben gideyim güzel yarın önüne.

Bir yıl baktım payında çal¹²koyununu.

Ben görmedim güzel yârim boyunu,

Kurtlar yedi siyah olan koyununu.

Ben göreyim güzel yarım boyunu.

Elmayı atan yiğit,

Sikkeyi saçan yiğit,

Bir karı alamadan,

Dünyadan kaçan yiğit.

Ev üstünde bide var.

Küçüğünü eleyip al.

Şu köyde üç tane kız,

Birisini seçip al.

Çıktım çınar başına.

Çorbasına fasulye topladım.

Yandın babam işine,

Beni verdi akrabasına.

Güzel kız kırmızı romal¹³ başlama,

Bu yiğidin malı var diye hoşlanma.

Bu yiğidin malı sonsuz deniz gibi,

Kendini alev, ateşe atma.

¹²Çal: yaşlı erkek.

¹³Romal: havlu

Tahta köprü ortasından ağa geçer.
 Ağa ile mirza kardeşim beraber geçer.
 Sağ elinde çay ile nargilesi,
 Sol elinde şalı var kelemi.

Âşık oldum komşunun kızına.
 Elma ile atıp vurdum yüzüne.
 Annesi bakıp gülüyordu kızına,
 Kız giyim dikiyordu diz üstüne.

Kırlangıç siyahmış.
 Kanadı alaymış.
 Âşıklığı yok olsun.
 Ayrılmak belaymış.

Tahhar candan oluyorum.
 Bir görmezsem ölürüm,
 Karakaşın canıma.
 Sana kurban olurum.

Kahharın pazarında,
 Yârimi görüp kaldım.
 Görmesem de olurdu.
 Aşkına yandım öldüm.

Dombıra var çamdan.
 Çalıp geçtin sokaktan.
 Çarı kül bayın kızı,

Bakıp kaldı kapıdan. (Kaynak Kişi: Ay Begüm).

چېر قوشیغی

آله اوکیز باله سی

آرقه سیگه دانه سی

میده‌ای، میده‌ای، میده‌ای

میده دیسک بۇلرمو

خیرمن جایی تۇلرمو

میده‌ای، میده‌ای، میده‌ای

میده دیسک یرەشر

قیزلر کولیب قرەشر

میده‌ای، میده‌ای، میده‌ای

میده میده می باسگن

شاخلرینی چنگ باسگن

میده‌ای، میده‌ای، میده‌ای

آرقه لرینگ اوقره دن

چۇقى لرینگ نقره دن

میده‌ای، میده‌ای، میده‌ای

بوغداي بيشيب اوريلدى

خرمنلرگه تيريلدى

ميدهاي، ميدهاي، ميدهاي

اياغيم نينگ آستيگه قيزيل بوغداي كوريندى

چاميشيمنى ايجيگه تولىب- تولىب سوريندى

ميدهاي، ميدهاي، ميدهاي

قولاغلرينگ قالقان ديك

باسگن ايزينگ تالقان ديك

ميدهاي، ميدهاي، ميدهاي

شاخينگ بايلر چيله سي

كوزينگ قيزلر آيينه سي

ميدهاي، ميدهاي، ميدهاي

بايلر قيله دي منت

بيزلر قىلايلىك همت

ميدهاي، ميدهاي، ميدهاي

ناندی چاغی بۇلىيتى

دلبر داغی كيليتى

میده‌ای، میده‌ای، میده‌ای

شاخی زرنگ اوکیزیم

رنگ- برنگ اوکیزیم

میده‌ای، میده‌ای، میده‌ای

Harman Döveni Türküsü

Alla öküz yavrusu,

Arkasına tanesi,

Meyde ey meyde ay meyde ey!

Küçük derse olur mu?

Harman alanı dolu mu?

Meyde ey meyde ay meyde ey!

Meyde derse işitir.

Kızlar gülüp bakıyor,

Meyde ey meyde ay meyde ey!

Meyde-meyde mi basmış?

Boynuzlarını toz basmış.

Meyde ey meyde ay meyde ey!

Arkaların okranan,

Tırnakların gümüştən,

Meyde ey meyde ay meyde ey!

Buğday pişti örüldü.
 Harmanlara toplandı.
 Meyde ey meyde ay meyde ey!

Ayağını altında kıl buğday göründü.
 Çamışımı¹⁴ içi dolup-dolup süründü.
 Meyde ey meyde ay meyde ey!

Kulakların kalkan gibi,
 Bastığın iz Talikan gibi,
 Meyde ey meyde ay meyde ey!

Boynuzun zenginler çilesi,
 Gözlerin kızlar aynası.
 Meyde ey meyde ay meyde ey!

Zenginler minnet ediyor.
 Bizler gayret ederiz.
 Meyde ey meyde ay meyde ey!

Yemek zamanı gelmiş.
 Aşkımın dağı gelmiş.
 Meyde ey meyde ay meyde ey!

¹⁴Çamış yazda kullanmak için hayvan derisinden yapılan bir çeşit ayakkabı

Boynuzu demir öküzüm,

Renkli olan öküzüm,

Meyde ey meyde ay meyde ey !(Aymak, 2009: s. 32).

اوراق چی قوشیق لری

تعریفینی ایله بین بیر نیچه موزی بایینی

گردنیمگه الدب اوردی بیر پیکال بوغدایینی

هیچ بنده نگی خدا، اوراققه دچار ایلمه!

عذاب گه قویدی جانینی، یوز قوربتدی قانونی

عین چاشتگاه بیره دی بیر تیکه گینه نانینی

هیچ بنده نگی خدا ظالمگه دچار ایله من

کوچمن جایدن کوچه دی، قناتلی قوش اوچه دی

هر بیر اوراقچینی کورسنگ تورت کوزه سو ایچه دی

هیچ بنده نگی خدا ظالمگه دچار ایله مه!

Orakçı Türküleri

Anlatayım bir çeşit cimri zengini.

Aldatıp taktı boynuma bir alan buğdayı,

Hiçbir kulunu Allah'ım orakla karşılaştırma!

Canım azap çekti yüzüm kanı kurudu.

Öğle vakti olanda birazcık verdi yemek.

Hiçbir kulunu Allah'ım zalim ile karşılaştırma!

Göçmen yerinden göç edecek, kanatlı kuş uçacak

Her bir orakçıya bak dört sürahi su içecek

Hiç bir kulunu Allah'ım zalim ile karşılaştırma! (Aymak, 2009: s. 26).

توقیمه چی قیزلر

اوره لشیب تیوه باقر

سلسله زلفیگه تاقر

آدم بارسه ایچین یاقر

تخارنی اوزبیک قیزلری

اله قویلرنی سویر

برچه سی گوشتدن تویر

شقیرده تیپ گیلیم توقر

اورته بوزگوزه ل قیزلری

شقیر شقیر گیلیم توقر

دوگانه سیگه اورگتر

بازارگه آل باریب ساتر

کلفگانی یاش قیزلری

Dokumacı Kızlar

Sesleyerek deve bakar.

Bitkileri zülfüne takar.

Adam gitse kalbi yanar.

Tahhar canın Özbek kızları.

Ala koyunlar keser.

Hepsi etten doyar.

Şıkır-şıkır kilim dokur.

Ortabuz'un güzel kızları.

Şıkır-şıkır kilim dokur.

Arkadaşına öğretir.

Pazara götürüp satar.

Kelefgan genç kızları. (Kaynak Kişi: Halbegüm).

اوريم قوشیغی

اورا غیم آلمس

اوریمدن قالمس

سرہ ہم تالمس ،

اورمسه بولمس

توپ بول اورہ یلیک

خرمندہ کولہ یلیک

اورا غیم چقان،

سین مینگہ یاقغن

قولگینم چقان،

محنت گہ باقگن

توپ بول اورہ یلیک

خرمنده کولہ یلیک

Orak Türküsü

Orağım elmas,

Örmekten dönmez.

Kimse ileri olmaz.

Örmezse olmaz.

Toplan oralım,

Harmanda gülelim.

Orağım keskin,

Seni beğendimm.

Ellerim izli,

Minnete bakan,

Toplan oralım,

Harmanda gülelim.

6.4. NİNNİLER

اله لږ

اله- اله ، جانيم بالم،
ياتيب قالگين ، جانيم بالم.

اله باله م بختيار
هرنرسه نى وقتى بار
سليماني تختى بار
كتته بولگن جان بالم
اله-اله،جانيم بالم،
ياتيب قالگين،جانيم بالم.

ياتگين اوخله ب جانيم بالم
اوخله ب قالدی بوتون عالم
آننگ سينگه قربان بولسين
گوزه ل بالم شيرين بالم
اله-اله،جانيم بالم،
ياتيب قالگين،جانيم بالم.

الپاميش ديك پلوان بولگين
يمانليک لرینی يوق قيلگين
آننگ نى بيردانه سى بول
جانيم بالم تاتلى بالم
اله-اله،جانيم بالم،
ياتيب قالگين،جانيم بالم.

اله اله ،کوزيم نوری،
قربان بولسين جانيم بری.
ياته قالسين ناز اويقوگه،
ياته قالسين ساز اويقوگه.
اله-اله،جانيم بالم،
ياتيب قالسين،جانيم بالم.

اله آيتيب باقه ی سينگه،
 طومار آليب تاقه ی سينگه،
 فيغولرني يوته ی سينگه،
 قربان بوليب، كيته ی سينگه.
 اله-اله، جانيم بالم،
 ياتيب قالگين، جانيم بالم.

اله آينه ی ياته قالگين،
 گل يستيققه، ياته قالگين.
 گل يستيقني كوترگنده،
 گللرني سين سيته قالگين.
 اله-اله، جانيم بالم،
 ياته قالگين، جانيم بالم.

آنه سني قوزی اوغلی اله ای اله
 بيرگينه سين بللی اله ای ای
 مکه شريف اوزاق يولی
 تنگری بيرسين حلال مالی
 اله-اله، جانيم بالم،
 ياته قالگين جانيم بالم.

سين جهانگیر پادشاه بول
 بابالردیک قهرمان بول
 ايرتن توريب بيرته سين كول
 آننگ نی کونگلی بولسين اول
 اله-اله، جانيم بالم،
 ياته قالگين جانيم بالم .

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Yat, uyu sen yavrucuğum.

Bahtiyar yavrum ninni.

Her şeyin de zamanı var.

Süleymantahtı var.

Sende büyü yavrucuğum,

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Sen uyu yat, yavrucuğum.

Yatıp uyu yavrucuğum.

Uyuyup kaldı bütün âlem.

Annen sana kurban olsun.

Güzel yavrum, tatlı yavrum.

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Sen yat, uyu, yavrucuğum. (Aymak, 2009: s. 94).

Alpamış gibi pehlivan ol.

Kötülükleri yok et sen.

Annenin bir tanesi ol.

Güzel yavrum, tatlı yavrum.

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Sen yat, uyu yavrucuğum.

Ninni-ninni gözümün aydınlığı,

Bütün canım kurban olsun.

Yat, uyu sen naz uykuda,

Yat uyu sen iyi uykuda.

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Sen yat, uyu yavrucuğum.

Sen uyuyup yat, yavrucuğum.

Ninni söyleyip, bakayım sana.

Muska alıp takayım sana.

Üzüntüler çekeyim sana.

Sana kurban olayım.

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Sen yat, uyu yavrucuğum.

Ninni söyleyeyim uyuyup kal sen.

Çiçekli yastığa batıp kal sen.

Çiçekli yastığınbağrında.

Çiçekleriyolup kal sen.

Ninni ninni, yavrucuğum.

Sen yat, uyu yavrucuğum.

Annesini kuzu oğlu, ninni ey ninni.

Bir tane sen bülbülü, ninni ey ninni.

Mekke şerif uzak yolu,

Allah versin helal malı¹⁵.

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Sen yat, uyu yavrucuğum.

Sen cihangir padişah ol.

¹⁵Mallı: rızık

Atalar gibi kahraman ol.

Sabah kalkıp sen bite gül.

Rahat olsun, anne gönlü.

Ninni –ninni, yavrucuğum.

Sen yat, uyu yavrucuğum. (Kaynak Kişi: Ayjamal).

6.5. AĞITLAR

خلق آغزیده قولة نیلگن مرثیه لر

مینى تشله ب قیرده کیتنگ جانم بلم

اوزینگ کیتنگ مینی قویدینگ جانم بلم

سین اولگونچه مین اولسه ایدیم

شوگونلرینی کورمسه ایدیم

درد و غم لرچیکمه سه ایدیم

اوز اقلینگ کورمسه ایدیم

بلم جان بلم نامراد بلم

ایندی قندی قیله من

هرکون مین بیر اویله من

گل دیک بولیب سوله من

ایندی کیم بیلن کوله من

توره بلم قوزی بلم

آغه جانم قیرده کیتنگ

مینى یالغوز قیلیب کیتنگ

اوزنی کیتنگ چین دنیاگه

مینى قویدینگ غمخانه گه

شوگون لرنی کورمسه ایدیم

جان آغه م نامرد آغه م

ایندی کیم نی کوتیب توره من

قندی عمر سوره من

قندی قیلیب یوره من

قندی کون لر کوره من

جانم آغه م باتور آغم نامراد آغه م

یوره ک بغریم بریان بولدی

ایکی کوزیم گریان بولدی

یاتگن بیرینگ جنت بولسین

کوزلریم دن قان توکیلدی

قره توپراغ جاینک بولدی

آته آنگ کوپ اولدی

توره اوکه م جانیم اوکم

شهید بولدینگ وطن اوچون

کیله من دیب بیر کیلمه دینگ

بوگون جان سیز بورگه کیلدینگ

جوانلیکده می سین اولدینگ

توره اوکم جانیم اوکم

دردیم نی کیمگه ایته بین

اوکه سیز ائمدی قیته بین
 بیر غمخوارم بار سین ایدینگ
 کیلسه مرگ مین هم اوپله بین
 توره اوکم جانیم اوکم

سین خو بیگیت بولگن ایدینگ
 ینگى گل دیک آچیلگن دینگ
 آتم گه یاردم بیره ی دیب
 عسکرلیکه کیتگن ایدینگ
 توره اوکم جانیم اوکم

کولیب اویگه کیرر ایدینگ
 یوره بغریم آچر ایدینگ
 آپه جان دیب یوره ایدینگ
 بوگون سینگه نیمه بولدی
 توره اوکم جانیم اوکم
 اوف اوف جانیم اوکم
 یوره گیم گه داغلر قویدینگ
 اخر اوزینگ توریب کیتنگ اوف اوف.

Halk Ağzında Kullanılan Ağıtlar

Beni bırakıp nereye gittin yavrucuğum?

Kendin gittin, beni bıraktın yavrucuğum.

Sen öleceğine ben ölse idim.

Şöyle günleri görmese idim.

Dert u gamlar çekmese idim.

Uzaklığın görmese idim.

Yavrucuğum yavrum, umutsuz yavrum.

Şimdi ben ne yapayım?

Her gün mü bir ölürüm?

Çiçek gibi mi solayım?

Artık kimin ile gülüyorum?

Cesur yavrum kuzu yavrum.

Nereye gittin ağabeyim?

Beni yalnız bırakıp gittin.

Kendin gittin gerçek dünyaya.

Beni bıraktın üzüntü evine.

Şöyle günleri görmese idim.

Can ağabeyim, umutsuz ağabeyim.

Şimdi kimi beklerim?

Artık nasıl hayat geçireyim?

Bana hayat nasıl olacak?

Nasıl geldi bu günler?

Can ağabeyim, cesur ağabeyim, umutsuz ağabeyim...

Yürek bağrım yandı.

İki gözüm yaştan doldu.

Yatan yerin cennet olsun.

Gözlerimden kan aktı.

Senin yerin siyah toprak oldu.

Anne baban yandı öldü.

Cesur kardeşim, can kardeşim...

Şehit oldun vatan için.

Gelirim diye bir gelmedin.

Bugün cansız buraya geldin.

Yiğitlikte mi sen öldün?

Cesur kardeşim, can kardeşim...

Derdimi kime söyleyim?

Kardeşsiz artık ne yapayım?

Dek derdime ortak olan sen idin.

Gelirse ölüm, bende ölürsem.

Cesur kardeşim, can kardeşim...

Sen ki yiğit olmuştun.

Şimdi çiçek gibi açılmıştın.

Babama yardımcı olurum diye,

Askerliğe gitmiştin.

Cesur kardeşim, can kardeşim...

Gülerek eve giriyordun

Yüreğimin derdini yok ediyordun.

Ablacığım diye sesleniyordun.

Bugün sana ne olmuş?

Cesur kardeşim, can kardeşim...

Öf kardeşim, can kardeşim...

Yüreğime yara bıraktın.

Sonunda sen kalkıp gittin, öf! öf! (Kaynak Kişi: Halbegüm).

شهيد عبدالرزاق

کیم گه ایتای ییغله بان آرام جانیم کیتتی دیب

کیم گه عرضیم نی قیلای تن دین توانیم کیتتی دیب

قیرگه باشیمنی اورای کیم گه قیلای دردیم بیان

جانه جان دوست عزیز مهربانیم کیتتی دیب

قیسی آچیق گورگه امدی ییغله بان باریب کیرای

اوشبو جسم ناتوانیم دین روانیم کیتتی دیب

ایمدی کیم گه ایلایین درد دلیمنی مین بیان
 آه که یانیمدین طبیب مهربانیم کیتتی دیب
 ارزیگی گوریگه باشیمنی قویب زار بیغله سم
 آبرو عزتیم فخرایله شانیم کیتتی دیب
 هیچ بیر همرازو همدهم تاپمه دیم ای دوستلر
 انکه ایتسام بیغله بان مین رازدانیم کیتتی دیب

Şehit Abdulrazak

Canımın içi gittin diye kime ağlayarak söylerim?
 Varlığım, göçüm gitti diye kime derdimi söylerim?
 Başımı nerede vurayım, kime derdimi açıklayım?
 Candan artık aziz Mihriban dostum gitti diye.
 Şimdi hangi açık kabire gedip ağlayarak gireyim?
 Bu göçsüz bedenden ruhum gitti diye.
 Şimdi kime yüreğim acısını ben söylerim?
 Ah ki yanımdan tabip Mihribancım gitti diye.
 Değerlidir mezarına gidip başımı bırakıp ağlarsam.
 Abırü itibarım,şan ile şöhretim gitti diye.
 Ey dostlar, kendime hiç bir sırdaşla yoldaş bulamadım.
 Ağlayarak ona söylersem sırdaşım gitti diye.

شهید فرید

فرقتینگدین عاقبت دیوانه بولدوم وای بلم

عقل و هوشیم دن شاشیب سرسانه بولدوم وا بلم
 اختریب تاپمی نشانینگنی سینی مین ای فرید
 کوچه لرده تیلبه دیک گریانه بولدوم وا بلم
 خانه ی عیش و نشاط عشرتیم بولدی خراب
 حسرتینگدین ساکین غمخانه بولدوم وای بلم
 قیسی تیل بیرلن بیان قیلسم سینی دردینگنی مین
 اویلب اویلب عاقبت دیوانه بولدوم وا بلم
 نی اوچون عمریم غمینگدین کویبان کول بولمه سون
 داغ هجرینگدین سنی بریانه بولدوم وا بلم
 نی قیلرایشیمنی بیلسم من شاشیب دیوانه دیب
 تیلبه لیکده ایل ارا افسانه بولدوم وا بلم
 مونچه هم ظلم و سیتیم بولغایمو انسان حقیده
 بوفلکنی جوریدن حیرانه بولدوم وا بلم

Şehit Farid

Ayrılıktan akıbet divane oldum ey evladım.
 Aklı-u hoşumdan şaşıp, avare oldum ey evladım.
 Arayıp senden nişan bulamadım ey farid!
 Sokaklarda deli gibi ağladım ey evladım.
 Evimin güzellikleri, varlığı, sevinci kayboldu.
 Gamından yerim meyhane oldu ey evladım.
 Hangi dil ile söylerim senin derdini ben?
 Düşüne düşünə akıbet divane oldun ey evladım.

Ne için ömrüm gamından yanıp kül olmasın?

Uzaklığın derdi beni yandırdı ey evladım.

Şaşıp deli olup ne işi yapacağımı biliyorum.

Delilikte halk arasında efsane oldum ey evladım.

Bu karda insan hakkında zulüm olurmu?

Bu dünyanın zulümden hayran oldum ey evladım!

شهيد فريدجان

غمينگدين اى فريد جان دربدر آتنگ نيچوک قيلسون؟

فراقينگدين سيني خونين جگر آتنگ نيچوک قيلسون؟

تون وکون حسريتنگدين ييغله مای مسکين نه ايش ايتسون

فغان و ناله ايتماى چشم تر آتنگ نيچوک قيلسون؟

يقاسين چاک ايتيب کوکسيغه مشت اورماى فراقينگدين

چيده آلمای درديغه شام و سحر آتنگ نيچوک قيلسون؟

کونگل ايتسر مادام تا اوچيب بارسه مزارينگ گه

قنات سيز قوش کبی بی بال وپر آتنگ نيچوک قيلسون؟

حياتيم نى ايگاسى سين ايدينگ اى نورچشمانيم

بالمام ايندى بول بی پاو سر آتنگ نيچوک قيلسون؟

Şehit Faridciğim

Gamından ey Faridciğim sensiz baban ne yapsın?

Uzaklığından seni yüreği kan baban ne yapsın?

Gece gündüz gamından ağlamada düşkün ne iş yapsın

Feryat edip ağlamadan, gözü yaşlı baban ne yapsın?

Ayrılıktan yakarı yırtıp göğsüne vurmada,
 Acısına dayanamadan sabah akşam baban ne yapsın?
 Günlüm ister her zaman uçup gitsem mezarına
 Kanatsız kuş gibi kanatsız baban ne yapsın?
 Hayatımın sahibi sen idin ey gözlerimin ışığı
 Şimdi bilmiyorum bu kimsesiz baban ne yapsın?

شهید یوسف جان

اوشبو دنیاگه کیلیب مهمان چیقیب کیتینگ بلم
 آلماسی بیر لحظه دم خیزان چیقیب کیتینگ بلم
 ایتمادینگ آتم بیلان آنم نی هم همراه قیلای
 یککه و یلغوز اوزینگ پنهان چیقیب کیتینگ بلم
 آسمان طالع و بختیم گه ای نور البصر
 برق دیک جولان اوریب رخشان چیقیب کیتینگ بلم
 آته بیرله آنه بیچاره نی زار بیغله تیب
 فانی دنیادین اوزینگ خندان چیقیب کیتینگ بلم
 قوم و خویش و اقبالارینگنی هجران اوتیغه
 جسم و جانینی قیلیب بریان چیقیب کیتینگ بلم
 چون شهید بزمیده جام شهادتنی ایچیب
 مست و مدهوش روضهء رضوان چیقیب کیتینگ بلم
 یوز گلینگدن بیر گلینگ آچلمه سی وا حسرتا
 با دل پر حسرت و ارمان چیقیب کیتینگ بلم .

Şehit Yusuf Can

Bu dünyaya misafir gelip gittin, yavrum,
Almadan bir an rahatlık çıkıp gittin, yavrum,
Demedin annem ile babam yol arkadaşım olsun.
Yalnız, tek başına kendin gizlice çıkıp gittin, yavrum,
Felek, talih ve bahtıma göz nuru
Işık gibi zıplayarak çıkıp gittin, yavrum,
Beceriksiz annen ile babamı ağlatıp,
Fani dünyadan kendin gülerek gittin, yavrum,
Kavim dostlar, akrabaların ayrılık ateşine
Bedenleri yanıp kavruldu çıkıp gittin, yavrum,
Sen şehitler şöleninde şehit canını içip
Mest sarhoş olup Cennet'e gittin, yavrum,
Yüz gülünden bir gülün açılmamıştı, ne yazık (!)
Gönül hasreti ile gittin, yavrum.
(Cevzicani, 2011: s. 452).

6.6. ATASÖZLERİ

آته سوزلر

- 1- ادب بازار ده، ساتيلمس.
- 2- آغزی کويگن ساوق سونی پوفله ب ایچه دی .
- 3- آغزینگه یره شه گیر.
- 4- ادب هرکیشی نینگ زینتی .
- 5- ادب لی باله ایلگه منظور.
- 6- ادب نی ادب سیزدن اورگن.
- 7- اویات اولیمدن قتیق .
- 8- ایشک آچیق بولسه هم سوره ب کیر.
- 9- اول خویش سونگ درویش.
- 10- آت آلسنگ مینیب آل، خاتون آلسنگ کوریب آل.
- 11- آته راضی خدا راضی .
- 12- آدم گوهری علم دیر.
- 13- اوغری اوز سایه سیدن قورقه دی.
- 14- آفتاب نی برماق بیلن یاشریب بولمس.
- 15- اییلان چقان هله بیپ دن قورقه دی.
- 16- اتفاق بیتر، اتفاق سیز بیتر.
- 17- ایشکدن آققن سونی قدری یوق.
- 18- اگر سینگلینگ قره بولسه سوتی آق.
- 19- ایاغینگ نی گلیمینگه قره ب اوزه ت.
- 20- اول بختم طلا تختم ، کیین بختم سوگه آقتیم.
- 21- آز اوق ساز اوقو.
- 22- آته نگ یاوی دوست بولمس.
- 23- آچ آته سینی تانیمس.
- 24- اوقو مه سنگ ، آقه سنگ.
- 25- اورش بولسه ، توریش یوق.
- 26- انصافی یوقنی ایمانی یوق.
- 27- الفت کیلسه کلفت کیتیر.
- 28- آت تاپگونچه ایشک مین.
- 29- آچ بیغله لرسه توق کولر.

- 30- اوکیزینگ خوره بولسه بولسین، خاتون نینگ خوره بولمه سین.
- 31- اوزینگ نینگ یمانی مردم نی یخشی.
- 32- آچ آدم قیرق بیل یسه تویمس .
- 33- آدم نی آدم بوزر بیرنی سو.
- 34- آینی اون بیشنی قره انغو اوزبیشنی یاریغ.
- 35- آی دیک یوز بولمه سه بولمه سین تیرناقچه تقدیرینگ بولسین.
- 36- آچ سوزنی دردی یوق.
- 37- آت مینگن آتہ سینی اونوتر.
- 38- اولتیرگن قیز اورین تاپیر.
- 39- آچ دن اوول قرض آلمہ .
- 40- اییلان کیچ بارہ دی اینیگہ راست کیرہ دی.
- 41- ادب آلتین دن قیمت.
- 42- اورته گہ بورون بولمسه کوز کوزنی بیدی.
- 43- آدم وطنی سیور بلبل چمن نی سیور.
- 44- آز بولسه بیتر، کوپ بولسه کیتر.
- 45- آت آت یشک یشک.
- 46- آت ار غلیکده بیلنه دی بیگیت قرلیکده .
- 47- الاو قیش نینگ لاله زاری.
- 48- آت بولگنده میدان یوق میدان بولسه آت یوق.
- 49- آت اولر میدان قالر بیگیت اولر شان قالر.
- 50- آتش بولمه گن بیردن توتوق چیقمس.
- 51- آت کورمه گن آت کوری چاپہ چاپہ اولدیردی.
- 52- آت بولگنده یول تانی ، بای بولگنده ایل تانی.
- 53- ایشمیر خاتون ایشک خاتون بی ایش خاتون طلا خاتون.
- 54- اصل نینگ خطاسی بولمس، یمان نینگ آشناسی.
- 55- آتہ سی اورمس قونغیزی ، بالہ سی اورر تونغیزی.
- 56- آنہ صغیر گل صغیر | آتہ صغیر کور صغیر.
- 57- آق کونگول نی یوزی یاروق.
- 58- آلمہ پیشر آغیزگہ توشر.
- 59- اوز بالہ نگ نی تاش بیلن اورسنگ قیتب کیلر بیگانه نی کلچہ بیلن اورسنگ کیلمس.
- 60- اوزنیکی اولگونچہ ، بیگانه بیگونچہ.
- 61- اولاد کنتہ بولسه غمی ہم کنتہ بولر.

- 62- ایکی سیوگی بیرقلبدہ سیغمس.
- 63- اولترگن بیرنی تیشر یورگن تاغی.
- 64- آلتیش گہ کیرسنگ آرقنگہ قرہ.
- 65- اولگن اوللر قالنگنی کونی اوتر.
- 66- اول تیشہ نی اوزینگہ اور آغیریمسہ باشقہ گہ.
- 67- آنہ یورتینگ آنہ بیشیگینگ .
- 68- آت ایلہ نیب قازیغنی تاپر.
- 69- آتہ ارپہ بیگیت گہ پلو کیرہ ک .
- 70- آی بولوت آستیدہ قالمس.
- 71- آی توندہ کیرہ ک، عقل کوندہ.
- 72- آت ایاغدن قریدی بورگیت تیرناغدن.
- 73- آت لر اولمی اییت لر بیرہ می.
- 74- آزگیر کوپ ایشیت.
- 75- آیینہ قرہ یوزگہ قرہ بولمس.
- 76- آت لیک بیلن پیادہ یولداش بولمس.
- 77- ایبت قرہ کوریب یوگورہ دی.
- 78- آت قازغنی کوریب اوینیدی.
- 79- آچ بول ساق بول.
- 80- اول عاشق کیین یشیغ.
- 81- آنہ تیلیم جان و دلیم.
- 82- آزگیر ساز گیر.
- 83- ایکی یخشی اورشمس ایکی یمان ساز کیلمس.
- 84- اوتی اوت بیلن اوچریب بولمس.
- 85- آز سویلہ کوپ اویلہ .
- 86- اول اویلہ کیین سویلہ.
- 87- آدم اوز تیلی بیلن کیتدن بالاکہ کیتہ دی.
- 88- اگر تاغنینگ درد دیسہ نگ درد دیدی بالادیسنگ بالا دیدی.
- 89- بارنی یوزی یاروغ یوق نی یوزی سریغ.
- 90- بازار بار بخت نینگ کور.
- 91- بالہ نیمہ هنر آنہ نیمہ خبر.
- 92- باشند اوتگن بیلہ دی باشند اوتمہ گن کولہ دی.
- 93- بارہ دیگن بیرگہ تاش آتمہ.

- 94- بوزچی کوپ بولسه قوی حرام اوله دی.
- 95- بوگون ایشنی ایرته گه قویمه .
- 96- بازدن چیق, نرخ دن چیقشمه.
- 97- بیر باغدن بیر گل بس.
- 98- بخت سیز قیزگه آته نیمه قیلسین.
- 99- بی پول بازار بارگونچه مزار بار.
- 100- بیردینگ آله سن سیپتینگ اوره سن.
- 101- بیرته باله سی باله لیک قیلمس.
- 102- بازار باردیم بختم کوردیم.
- 103- بیر قولدن سیس چیقمس.
- 104- بیرکون توز بیگن جایده قیرق کون سلام بیر.
- 105- بیر باشگه بیر اولیم.
- 106- بیر بیگیت گه قیرهنر هم آز.
- 107- بازاریم بازار همسایم هم بازار.
- 108- باله عزیز تربیه سی اوندن عزیز.
- 109- بیر گل بیلن بهار بولمس.
- 110- بایگه قره ب ایاغ اوزتمه.
- 111- باش آغریمه گن آلدیگه باشم دیمه.
- 112- بیرکاردن برچه بیزار.
- 113- بی عیب خدا.
- 114- باله بیغله مسه آنه سوت بیرمس.
- 115- بی فایده سوزنی ایتمه فایده لی سوزدن قیتمه.
- 116- باله نی یاشدن اسره خاتنی یاشدن.
- 117- پول بولسه جنگل گه شور با.
- 118- پشه شیره گه ایلنه دی.
- 119- پلک باقندن اینک ساقندن.
- 120- پاده دن آلدین چنگ قیلمه.
- 121- تا شمال بولمسه بته قیمرده میدی.
- 122- تخته تخته بیلن ساز کیلسه نجارگه نه کیره ک.
- 123- تینگ تینگی بیلن تیزه ک قاپی بیلن.
- 124- توز سیز خمیر تاندور گه چاپیشمس.
- 125- توی دارنی توی اوته دی بی توینی کونی.

- 126- تهمت تاشنی یاره دی.
- 127- تیل گه حرمت ایلگه حرمت.
- 128- تامیب تامیب دریا بولور.
- 129- تویگه بارسنگ تویب بار قره چپان کیب بار.
- 130- تاغ تاغ گه بیتمس آدم گه بیتر.
- 131- تاغ قنچه بلند بولسه اوزگه یولی بار.
- 132- تولکی نی باله سی بوری بولمس.
- 133- توغری دوستدن ایریلمه.
- 134- تینتککه تیل بیرمه قویلیگه بیل بیرمه.
- 135- توزیگن بیرنی توزدانی سیندیرمه.
- 136- جگر گوشت بولمس دشمن دوست.
- 137- جان بیرمه سنگ جانانه یوق.
- 138- چاه قازگن چاه ده .
- 139- چیقن قویاش نی یاشورب بولمس.
- 140- چاپیب بارگن بیرده سیکین بارسنگ بیترسنگ.
- 141- حلوا دیگن بیل آغیز شیرین بولمس.
- 142- حلال ایش لذتلی بوله دی .
- 143- خاتون سیز اوی گورگه اوخشیدی.
- 144- درخت میوه سیدن باله آته سیدن تانیلر.
- 145- دردینگ بولسین قرضینگ بولمه سین.
- 146- دشمن ایل بولمس تامچی سیل .
- 147- دلنی کیلدی تیانی کیلدی.
- 148- دشمنینگ کولگنی سیرینگ نی بیلگنی.
- 149- دوست سیز باشم توز سیز آشم.
- 150- دیوار ایقیلسه ایچکری بیقل سین
- 151- دوست گه دشمن بولیش آسان, دشمن گه دوست بولیش قیین.
- 152- دوست بیغله ته دی دشمن کولدوره دی .
- 153- دیوانه اوز ایشگه هوشیار.
- 154- دوست بیغله تیب ایته دی دشمن کول دیریپ.
- 155- دردنی کوپی هم آزی هم درد.
- 156- دوست تاپتینگ دشمن اوزی تاپله دی.
- 157- دیوانه گه نی آت بیر نی لت.

- 158- راست سوزگه اولوک تیریلیر.
- 159- رازینگ ایتمه دوستینگه سامان تیقرپوستینگه.
- 160- رنگینی کور حالی سور.
- 161- زحمت قنچه بولسه راحت شونچه بولر.
- 162- زمانه لربای دیکی تماشلر کوردیکی.
- 163- زحمت چیکن راحت کورر.
- 164- زرقدرنی زرگر بیلر دوست قدرنی دوست.
- 165- سوره گن مکه نی تاپر.
- 166- سایه نگه قره ب بوی اولچه.
- 167- سوت پیاله دن توکیسه کوتریب بولمس.
- 168- سوز ایشتماق ادب دیر.
- 169- سیندن حرکت میندن برکت.
- 170- سیس ایکی قولدن چیقیر.
- 171- سریغ ایت شغال اینی سی.
- 172- سو دیگن ده آغیز اویل بولمس .
- 173- سو کورمسدن موزه چیقرمه .
- 174- سفال چینی بولمس بیگانه ایینی.
- 175- شیرین سوز بیلن بیلان اینی دن چیقیر یمان سوز بیلن مسلمان دینی دن.
- 176- شریک داشنی ایت بیمس.
- 177- عقل بازارده ساتیلمس.
- 178- عاقل گه اشارت احمقکه کلنک.
- 179- عقل یاشده ایمس باشده .
- 180- عقل نی احمقندن اورگن.
- 181- غریب راحتی کیچه .
- 182- غریب کیچه سی هم کوندوزی هم افسانه .
- 183- غریب کیسه کیم بیردی بای کیسه مبارک بولسین.
- 184- فکری روشن نینگ سوزی روشن.
- 185- قره نی یوگن بیلن آقرمس .
- 186- قاچگن قورتلور, تورگن توتولور.
- 187- قیزنی تویی سیل نی سوی.
- 188- قول باتور کوز قورقاق.
- 189- قانون قانون نی کوریب رنگ آله دی.

- 190- قرینداش نینگ سیسی قرانغوده بیلینه دی.
- 191- قره نی اچیغی کیلگنچه سیریغنی جانی چیقیر
- 192- قانی قان بیلن بیلن یوومس.
- 193- قیمت بی همت ارزان بی علت ایمس.
- 194- قیز بولگن اویده برکت بار.
- 195- قرنیم اوچون ایمس قدریم اوچون بیغلیمن.
- 196- قلم قیلچ دن کوچلی.
- 197- قیزم سینگه ایته من کیلیم سین ایشت.
- 198- قناعت بابلیکدن آرتیق.
- 199- قره نینگ سوتی آق.
- 200- قینه قرانی قنقاغی.
- 201- قوشنینگ تینچ سین تینچ.
- 202- قوی اوز ایاغ بیلن ایچکی اوزیاغی بیلن آسیله دی.
- 203- قیزنینگ اون آنه سی بار.
- 204- کوز بیلن کورگن ایشتگدن یخشی راق .
- 205- قیش اوتر قره لیک فازانگه قالر.
- 206- کلنک داغی کیتیر گپ داغی کیتمس.
- 207- کوزه هر کون سینمس.
- 208- کتاب سیز او ی جان سیز بدن کبی.
- 209- کیم ایته دی چلووم تروش.
- 210- کوپ گه تاش آتمه.
- 211- کج یوک منزل گه بیتمس.
- 212- کلته آدم یورتی بوز کلته ایشک ایپنی اوز.
- 213- کور اعصاسی نی بیر قیته یوقاته دی.
- 214- گوشت قیمت بولسه صبر ارزان.
- 215- گپ نی آز گیر ایشنی کوپ قیل
- 216- گوشت تیرناق دن ایریلمس.
- 217- گپنی بیلمه سنگ خف نی بیل .
- 218- لقمه نی کتته آل گپنی کتته گیرمه.
- 219- نعمت نی قدری یوق لیکده بیلینه دی.
- 220- نادان کلفت کیلترر دانا حکمت.
- 221- ناکس بولسنگ بول بی کس بولمه.

- 222 ناحق ایشگه رواج یوق .
- 223 نامرد دوست یاو اورتاغی.
- 224 وفاسیزده حیا یوق حیاسیزگه وفا.
- 225 وقتینگ کینی بختینگ کیتی.
- 226 وطن قدرنی مسافر بیله دی.
- 227 هرسوزنی اوزاورنی بار.
- 228 هر ینگه نرسه گه لذت بار.
- 229 هرکیم نیکی اوزیگه آی کورینه دی کوزیگه.
- 230 هر نرسه قازان گه بولسه قاشقچه چیق.
- 231 همسایه نگ کور بولسه کوزینگ نی قیس.
- 232 مهمان کیلر ایشک دن رزقی کیلر تیشکدن.
- 233 یوق بولسه بیره آلمیدی توق بولسه کوره آلمیدی.
- 234 یولدن تاپسنگ سنه ب آل.
- 235 یخشی لیک قبل سوگه سال بلیق بیلمسه خالق بیلر.
- 236 یخشی آت گه بیر قمچی یمان آتگه مینگ قمچی .
- 237 یخشی مالم یمان کونیم .
- 238 ینگه کوزه نی سوی ساووق.
- 239 بیگیت سوزیدن قیتمس ارسلان ایزدن.
- 240 یخشی بیلن اولترسنگ یخشی بولرسنگ قازان بیلن اولترسنگ قرا.
- 241 یوز بیل زندان دن بیرکون نادان بیلن بولیش یمان.
- 242 یخشی سوز تیمیر دوروازه نی آچر.
- 243 یخشی دن شرافت یمانندن کثافت .
- 244 یخشی دن یاد یمانندن داد.
- 245 بیب تویمه گن بیلب تویمس.
- 246 یامغیرده آت تنلمه بیره م ده قیز.
- 247 یمان نینگ تیلی بار یخشی دلی بار.
- 248 یمان گه باش بولگونچه یخشی گه یولداش بول .
- 249 یمانندن داغ یخشی باغ .
- 250 یازده حرکت قیش گه برکت.

Atasözleri Türkiye Türkçesiyle

- 1- Edep pazarda satılmaz.
- 2- Ağzı yanan soğuk suyu üfleyerek içer.

- 3- Ağzına yakışanı konuş.
- 4- Edep her kişinin ziyneti.
- 5- Edepli çocuk herkesin hoşuna gider.
- 6- Edebi edepsizden öğren.
- 7- Utanç ölümden daha acı.
- 8- Kapı açık olsa da sorarak gir.
- 9- Önce kendin sonra başkası.
- 10- At alınca binip al, eş alınca görüp al.
- 11- Baba razı Tanrı razı.
- 12- İnsan gevheri bilimdir.
- 13- Hırsız kendi gölgesinden korkar.
- 14- Güneş balçık ile sıvanmaz.
- 15- Yılan ısırın, iplikten korkar.
- 16- Müttefik var olur, ittifaksız yok olur.
- 17- Kapıdan akan suyun değeri yok.
- 18- Kız kardeşin siyah olsa da, sütü ak.
- 19- Ayağını yorganına göre uzat.
- 20- İlk bahtım altın tahtım, son bahtım suya akıttım. (Birden fazla evlilik durumunda kullanılır.)
- 21- Az oku öz oku.
- 22- Baba düşmanı oğul dost olmaz.
- 23- Aç babasını bile tanımaz.
- 24- Okumadığın zaman yok olursun.
- 25- Savaş olsa durmak yok.
- 26- İnsafı olmayanın imanı yok.
- 27- Sevgi gelse, kötülük gider
- 28- At buluncaya dek eşeğe bin.
- 29- Aç ağlayınca tok güler.
- 30- Öküzün çok yiyecekse yesin, karın çok yemesin.
- 31- Kendi kötün, başkanın iyisinden daha iyidir.
- 32- Aç adam kırk yıl yese doymaz.
- 33- İnsanı insan bozar, yeri su.

- 34- Ayın on beşi karanlık, on beşi aydınlık.
- 35- Ay gibi yüzün olmazsa olmasın, tırnak kadar değer olsun.
- 36- Açık sözün derdi yok.
- 37- At binen babasını unutur.
- 38- Oturan kız yer bulur,
- 39- Açlıktan öl, borç alma.
- 40- Yılan ne kadar eğri gitse deliğine doğru girer.
- 41- Edep altından da değerlidir.
- 42- Ortada burun olmasa göz gözü yiyecek.
- 43- İnsan vatanını sever, bülbül gülü sever.
- 44- Aç olsa yeter, çok olsa gider.
- 45- At at, eşek eşektir.
- 46- At zayıflıkta yiğit yaşlılıkta bilinir.
- 47- Atış kış lalezarı.
- 48- At olur meydan olmaz, meydan olur at olmaz.
- 49- At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.
- 50- Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.
- 51- At görmeyen at görünce koştura-koştura öldürür.
- 52- At olunca yolu tanı, zengin olunca ili tanı.
- 53- İşsiz kadın eşek kadın, işleyen kadın altın kadın,
- 54- Asılın hatası olmaz, kötünün ortağı.
- 55- Babası dövmez böceği, evladı vurur domuzu.
- 56- Anne yetim gül yetim, baba yetim kör yetim.
- 57- Ak gönüllü kişinin yüzü parlak olur.
- 58- Armut piş ağızma düş.
- 59- Öz evladına taş ile vursan da döner gelir, yabancıya gül ile vursan bile dönmez.
- 60- Kendin ki ölünce, yabancı yiyince,
- 61- Evlat büyüyünce, gamı da büyük olur.
- 62- İki sevgi bir kalbe sığmaz.
- 63- Oturan yeri deler, yürüyen dağı.
- 64- Altmış yaşına gelince, ardına bak.

- 65- Ölen ölür, kalanın günü geçer.
- 66- Önce keseri kendi ayağına vur ağrımayınca başkasının ayağına vur.
- 67- Anne vatanın, anne beşiğin,
- 68- At dolaşıp kazığını bulur.
- 69- Ata arpa yiğide pilav gerek.
- 70- Ay bulut arkasında kalmaz.
- 71- Ay gece gerek, akıl her gün.
- 72- At ayaktan yaşlanır, kuş tırnaktan.
- 73- Atın ölümü itlerin bayramı.
- 74- Az söyle, çok dinle.
- 75- Ayna karaysa yüze kara olmaz.
- 76- Atlı ile yaya yol arkadaşı olamaz.
- 77- İt bir şeyi görüp koşar.
- 78- At kazığı görünce oynar.
- 79- Aç ol, sağlam ol.
- 80- Önce aşk sonra, küsmek,
- 81- Anne dilim can,u kalbim.
- 82- Az konuş, öz konuş.
- 83- İki iyi insan tartışmaz, iki kütü anlaşmaz.
- 84- Ateşi ateşle söndüremezsın.
- 85- Az konuş çok düşün.
- 86- Önce düşün sonra konuş.
- 87- İnsan kendi dili için belaya düşer.
- 88- Eğer dağın can dersen can der, eğer kötü dersen kötü der.
- 89- Varın yüzü parlak, yoksulun yüzü sarı.
- 90- Pazara git bahtını gör.
- 91- Çocuk ne hüner, anne ne haber,
- 92- Başından geçen bilir, başından geçmeyen güler.
- 93- Gideceğin yere taş atma.
- 94- Kasap çok olursa koyun murdar olur.
- 95- Bugünün işini yarına bırakma.
- 96- Pazardan çık, ücretten çıkma.

- 97- Bir bahçeden bir gül kâfi.
- 98- Bahtsız kıza baba ne yapsın.
- 99- Parasız pazara gideceğine, mezara git.
- 100- Verdiysen alırsın, serptiysen biçersin.
- 101- Başkasının çocuğu evlat olmaz.
- 102- Pazara gittim bahtımı gördüm.
- 103- Bir elden ses çıkmaz.
- 104- Bir gün tuzunu yediğin yere kırk gün selam ver.
- 105- Bir başa bir ölüm!
- 106- Bir yiğide kırk hüner bile az.
- 107- Pazarım pazar, komşum da pazar.
- 108- Çocuk değerli, terbiyesi ondan değerli.
- 109- Bir çiçek ile bahar olmaz.
- 110- Zengine bakıp ayak uzatma.
- 111- Başı ağrımayan kişinin yanında başım deme.
- 112- İşsizden herkes bıkar.
- 113- Kusursuz tanrı.
- 114- Çocuk ağlamazsa anne süt vermez.
- 115- Faydasız söz konuşa, faydalı sözden dönme.
- 116- Evladı çocukluğunda koru, kadını ilk günden.
- 117- Para olsa ormanda çorba.
- 118- Sinek yağlıda dolaşır.
- 119- Bahçe bakana inek sağana (verir).
- 120- Sürüden önce toz çıkarma.
- 121- Rüzgâr esemeyince yaprak oynamaz.
- 122- Tahta tahta ile denk olsa marangoza ne gerek.
- 123- Denk dengi ile, tezek çuvalı ile.
- 124- Tuzsuz hamur tandıra yapışmaz.
- 125- Düğünü varın düğünü geçer, düğünsüzün günü.
- 126- İftira taşı yarar.
- 127- Dile hürmet, ile hürmet.
- 128- Damlaya damlaya göl olur.

- 129- Düğüne varsan doyup var, kara kaftan giyip var.
- 130- Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
- 131- Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar.
- 132- Tilki yavrusundan kurt olmaz.
- 133- Doğru dosttan ayrılma.
- 134- Deliye dil verme, eline kürek verme.
- 135- Tuz yediğin yere hürmetsizlik yapma.
- 136- Ciğerden et, düşmandan dost olmaz.
- 137- Can vermezsen cennet yok.
- 138- Kuyu kazan kuyuda.
- 139- Doğan güneş gizlenmez.
- 140- Koşarak gittiğin yere yavaş gitsen de varırsın.
- 141- Bal bal demekle ağız tatlanmaz.
- 142- Helal iş zevkli olur.
- 143- Kadınsız ev kabir gibi!
- 144- Ağaç meyvesinden, evlat babasından bilinir.
- 145- Derdin olsun, burcun olamasın.
- 146- Düşman dost olmaz, damladan sel olmaz.
- 147- Yürek anahtarı dil anahtarı,
- 148- Düşmanın gülünü, sırrını bilen.
- 149- Dostsuz baş, tuzsuz aş!
- 150- Duvar yıkılsa içeri yıkılsın.
- 151- Dosta düşman olmak kolay, düşmana dost olmak zordur.
- 152- Dost ağlatır, düşman güldürür.
- 153- Deli kendi işine uyanık.
- 154- Dost ağlatarak söyler, düşman güldürerek söyler.
- 155- Derdin azıda dert, çoğu da.
- 156- Dost buldun düşman kendisi bulunur.
- 157- Deliye ne ar ver, ne dert.
- 158- Doğru söze ölü dirilir.
- 159- Sırrını dostuna söyleme, saman doldurur postuna.
- 160- Yüzüne bak, durumunu sor.

- 161- Zahmet ne kadar olursa rahat o kadar olur.
- 162- Dünya zenginlerden, seyir etmek körlerden!
- 163- Zahmetsiz rahmet olmaz.
- 164- Altın değerini kuyumcu bilir, dost değerini dost.
- 165- Sora sora Bağdat (Kâbe) bulunur.
- 166- Gölgene bakıp boy ölçme,
- 167- Süt bardaktan dökülünce, toplanmaz.
- 168- Sözü dinlemek edeptir.
- 169- Senden hareket benden bereket!
- 170- Ses iki elden çıkar.
- 171- Sarı it çakal kardeşi.
- 172- Su dediğin zaman ağız nemlenmez.
- 173- Suyu görmeden ayakkabı çıkarma.
- 174- Çini cam olmaz, yabancı kardeş.
- 175- Tatlı dil ile yılan deliğinden çıkar, kütü söz ile Müslümanı dininden.
- 176- Ortak yemeyi it yemez.
- 177- Akıl para ile satılmaz.
- 178- Akılıya işaret, akılsıza sopa,
- 179- Aklı aptaldan öğren.
- 180- Akıl yaşta değil, baştadır.
- 181- Fakir rahatı gece!
- 182- Fakirin gecesi de gündüzü de efsane.
- 183- Fakir giyince kem devdi, zengin giyince kutlu solsun.
- 184- Fikri aydın olanın sözü aydındır.
- 185- Siyah yıkamak ile beyaz olmaz.
- 186- Kaçan kurtulur, kalan tutulur.
- 187- Kızın düğünü, selin suyu.
- 188- El cesur, göz korkak!
- 189- Kavun kavunu görüp renk alır.
- 190- Kardeşin sesi karanlıkta belli olur.
- 191- Kara sinirleninceye dek sarının canı çıkar!
- 192- Kan kan ile yıkanmaz.

- 193- Kıymet değersiz, ucuz kusursuz değildir.
- 194- Kız olan evde bereket var.
- 195- Karnım için değil, değerim için ağlarım.
- 196- Kalem kılıçtan daha güçlü!
- 197- Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla.
- 198- Kanaat zenginlikten üstün.
- 199- Karanın sütü ak.
- 200- Kaynana tencere kapağı,
- 201- Komşun dinç sen dinç,
- 202- Her koyun kendi bacağından asılır.
- 203- Kızın on annesi var.
- 204- Göz ile gören dinleyenden daha iyi.
- 205- Kış geçer karalık tencereye kalır.
- 206- Dayak acısı gider, söz acısı gitmez.
- 207- Sürahi her gün kırılmaz.
- 208- Kitapsız ev cansız vücut gibi.
- 209- Hiç kimse yemeğim ekşi demez.
- 210- Çoğa taş atma.
- 211- Çarpık yük menzile ulaşmaz.
- 212- Kısa adam yurdu bozar, kısa eşek ipi keser.
- 213- Kör bastonunu bir kez kaybeder.
- 214- Et pahalı olsa, sabır ucuz.
- 215- Sözü az konuş, işi çok yap.
- 216- Et tırnaktan ayrılmaz.
- 217- Söz bilmezsen, sos olmanı bil.
- 218- Büyük lokma ye büyük söz söyleme.
- 219- Nimet değeri yoklukta bilinir.
- 220- Aptaldan fenalık gelir, akıldan hikmet.
- 221- Aç göz olursan ol, kimsesiz olma.
- 222- Haksız işe gelim yok.
- 223- Tabansız dost düşman ortağı,
- 224- Vefasız utanç yok, utanmaza vefa.

- 225- Zamanın geçti, bahtın gitti.
- 226- Vatan değerini yolcu bilir.
- 227- Her sözü kendi yeri var.
- 228- Her yeni şeyin tadı var.
- 229- Herkesin (sahip olduğu şey) özüne ay gibi görünür gözüne.
- 230- Her şey tencerede olsa kaşığa çıkar.
- 231- Komşun kör olsa gözünü kapat.
- 232- Misafir gelir kapıdan, rızkı gelir delikten.
- 233- Açlıkta vermez, toklukta görmez.
- 234- Yoldan buldun sayıp al.
- 235- İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir.
- 236- İyi ata bir kamçı, kötü ata bin kamçı.
- 237- İyi malım, yaman günüm.
- 238- Yeni sürahinin suyu soğuk (olur).
- 239- Yiğit sözünden dönmez, aslan yolundan.
- 240- İyi ile oturursan iyi olursun, kazan ile oturursan kara olursun.
- 241- Bir günü cahil ile geçirmek yüz yıllık zindandan daha zor.
- 242- İyi söz demir kapıyı açar.
- 243- İyi insandan iyilik gelir, kötüden pislik.
- 244- İyiden nişan kalır, kötüden dert.
- 245- Yiyip doymayan, yalayıp doymaz,
- 246- Yağmurda at seçme, düğünde kız.
- 247- Kötünün dili var, iyinin kalbi var.
- 248- Kötüye başkan olacağına, iyiye yol arkadaşı ol.
- 249- Kötüden dağ, iyiden bahçe!
- 250- Yazda hareket, kışta bereket.

6.7. TEKERLEMELER

قیز یقترمه لر

- 1- امان امان، قاپه سمان، ایسه امان، آتنگ قرنی، مثل کدان.
- 2- جمعه جمعه جمه لاق، ایتگیده قومه لاق، اوت تیرگنینگ ایسپلاق، قولیده شفقالی قاق.
- 3- آغه تی تی، کوچه لرگه اوینه تی، باریب آتنگه ایتی، اوپینگ دن باریب قیتی.
- 4- آچیل! آلتین بولیب ساچیل، کینینگ قیجیب قاشیل، دشت گه باریب یازیل، حرفینگدن باسیل، نیزراق دارگه آسیل.
- 5- ایرته جمعه، سینگه نیمه، خیمر تریش، هرکون اوریش.
- 6- بوری کنیزی سن چوری؟ شومی بيله گینگدی زوری؟ قنی کو... نی توری، نیمه کیره ک آته گوری.
- 7- توپیگینگ تیریدن، مامه نگ قاچا ایریدن، مامه نگ نی توتیب آلدی، کوریب قالدی بیریدن.
- 8- تورسین خدا سینی اورسین، بولیب توریشینگ قورسین، همه عالم کورسین.
- 9- بخشی قیز آله نی نقشی، بیرسنننن بیرسنگ یخشی.
- 10- جوره جیرتک، اوزی گیرتک، سوزی پورتک.
- 11- جیده جیگیم کیله دی، الهه جولگیم کیله دی؛ جیزم کیلگن کیچه سی مینی کولگوم کیله دی.
- 12- چاری! ملا سن می قاری، قره سن می ساری، قویده می جوغاری، کیم دیرسن خماری.
- 13- حکیم! سرخانینگه تاکیم، بیرناس بیرمی بیرچیکیم؛ سینی عشقینگ عمه کیم.
- 14- رجب صغیر بیسن می اوپکه بغیر؛ نیمه گن آغزینگ بیغیر.
- 15- روزی! آتنگ قنچه موزی، قازان ده ایکی کوزی، عالمگه کولگی اوزی.
- 16- سلمه آغیزی باشینگ یله مه قولینگده بیر چله مه قوچاغله سم اولمه،
- 17- عسل، سینی آلسین کسل.
- 18- قاری! شومی گپینگ نی باری، قیزیل سن می ساری.
- 19- قربان قوریت ایچکی مورت، تامگه کیرر، چیچقان توتر، لوققه یوتر.

Türkiye Türkçesiyle

- 1- Amman aman, çuvalda saman, sağlık mı babanın karnı, kadan¹⁶ gibi!

¹⁶ Samanlık.

- 2- Cuma cuma cumalık, eteğinde tezek, topladığın ot ıspanak, elinde kuru şeftali.
- 3- Ağa tay tay, sokaklarda oynatayım gidip babana söyleyim, evine varıp döneyim.
- 4- Açıl! Altın olup saçıl, arkan kaşınıp kaşı, dışarı çıkıp otur, sözünden dön, hemen dara asıl.
- 5- Yarın cuma, sana ne hamur maya, her gün savaş.
- 6- Böri odalık mısın küle? Şu mu bileğinin gücü, nerede dibi, ne gerek babanın kabri.
- 7- Topun deriden ninen kaçır kocasından, nineni yakaladı, görüp kaldı birden bire.
- 8- Torsun! Tanrı seni vursun, böyle durduğun yok olsun, bütün âlem görsün.
- 9- Başı! Kızıl elmanın nakşı, bir sayıp verirsen iyi.
- 10- Cörre cirtek¹⁷ kendin azcık, sözün kötü.
- 11- İğde yemek istiyorum, elmayı vurmak istiyorum, eniştem gelin gecesi, benim gülesim geliyor.
- 12- Çarı! Hoca mısın karı mı? Kara mısın sarı mı? Aşağıda mı yukarıda mı? Kime diyeceksin humarı.
- 13- Hâkim! Sofrana tütünüm, bir çekim vereyim mi bir enfiye, senin aşkın dayımın kızı.
- 14- Recep sağır! Sen misin akciğer, neden ağzın kabarcık.
- 15- Rozi! Baban ne kadar cimri, tencerede iki gözü, her kese güler özü.
- 16- Salma! Ağzını yalama, elinde bir nişan mı? Kucaklarsam utanma.
- 17- Asal! Seni alsın hasta.
- 18- Karı! Şu mu sözün hepsi? Kırmızı mısın sarı mı?
- 19- Kurban kurut! Keçi sakal, odaya girer, fare tutar, hemen yutar (Hassas, 2013: s. 60-61).

¹⁷ Bir yerde oturmayıp o tarafa bu tarafa koşan kişi.

6.8. BİLMECELER

جو ماق لړ

- 1- آسمان ټوله يولدوز میده میده ياغه دی (ایلك)
- 2- آغیل پست تیشرمست (تیش آغیز)
- 3- ایکی باشی بار بیردمی (کلنگ)
- 4- آغیل ټوله آق پیشک (تیش)
- 5- ایکی دره دن سو کیله دی بیش نفر چاپه دی (بورون)
- 6- اولترگن بیردن همه دن بیرگن خبر (نامه)
- 7- اوزون گردن کلته دم (تویه)
- 8- اوزون قولاغ تور ت ایاغ (ایشک)
- 9- اوزین گینه بویی بار بیر کولرده عمری بار (گل)
- 10- اون دیب ایله دیم یاغ بولدی (قار)
- 11- اونیمه که همه گه بار (آت)
- 12- اوزی یانیب کوله دی، کویدیره دی بیغلیدی (شمع)
- 13- ایچی ټوله قره قان پوره گی آق (قلم)
- 14- ایچی کویدیرر دشی کولدیرر (تاندیر)
- 15- ایسق ده راحت جان ، ساوقده آفت جان (شمال)
- 16- ایگری پورر اینیگه توغری کیرر (بیلان)
- 17- اینک توغمسدن اوجگی تامگه چیغیبتی (دود)
- 18- آغیزی اچیق سوگه اولمس (بلیق)
- 19- بای بچه گردنیگه تورماچه (صندوق)
- 20- بیر بلند تاغ بیرتمانی قار یاغه دی بیرتمانی ژاله (الاجی)
- 21- بیر خرمن گردیگه بیشته بچه (برماق)
- 22- بیر نرسه نی تیگیدن همه نرسه اوته دی (قلم)
- 23- بیر نرسه کیچه پسبیه دی کیچه شیشیه دی (بستره)
- 24- بیر نرسه بیللی باغلیق (جاروب)
- 25- باشگه قاقمه سنگ اوییگه کیرمس (میخ)
- 26- بیرچقورده ایلنر کیچه یاتیب اویلنر (کوز)
- 27- بیر کوزی بار او تار عالم عیینی یاپر (ایگینه)
- 28- بیر ایناغه بیر اویده بیشاونی باشی کل (بیش برماق)
- 29- بیر کیپرک اورگنچه دنیانی باریب کیله دی (خیال پلو)

- 30- بیر کوزه ایچی توله سو نی آغیز بار نی کوتی (یومورقته)
 31- بیر درخت یریمی آق یریمی قره (کیچه کوندوز)
 32- پخته ساچتیم تیریب بولمس (قار)
 33- تاقچه دن توشنی آغیزنی آچتی (قینچی)
 34- تاشکه تامسه تاشنی ایزر (کوزیاشی)
 35- تورت یاقینی تارتیلر اوستیگه جوماق ایتیلر (صندلی)
 36- تاقچه گینه لر سپوریلگن طالب گینه لر اولترگن (تیش)
 37- تیشی بار اوزلمیدی (تراق)
 38- تاغ دن پس آدم دن بلند (کلا)
 39- دشت گه بولسه ادم بیلن اویگه کیلسه جن بولر (سایه)
 40- دمی دن توتمه سنگ یول یورمس (فاشیق)
 41- دشت بیر آدم وای بیلیم وای بیلیم دیدی (سوپورگی)
 42- رواج بولدی همه گه محتاج بولدی بیرلرگه (جای)
 43- زوگه کیته قیترب بولمس چولگه کیته بیغیب (سوو)
 44- سریق بوزاک دمی کجک (چیان)
 45- سقالی اوستیده اوزی بیرآستیده (سبزی)
 46- قره خان آتیدن بیقلدی همه گردیگه بیغیلدی (قازان)
 47- قارنی توق سیایه سی یوق (اوره)
 48- قودیق قازدیم بی توپراق (قازیق)
 49- قولی یوق ایاغی یوق سودن دیوال قیله دی (موز)
 50- کورستماقدن اویالمیدی کورگین دیب ایتالمیدی (آیینه)
 51- کوپ بولیشی ضرور آزبولیشی جهالت (چیدم)
 52- کفتر اوچتی قناتی یوق اوزیم ایتسم آتی یوق (کوز)
 53- کوندوز کیلرکورگنی کیچه کیتیر یورگنی (کون)
 54- کیچه کنیز کوندوز بی بی (کورپه)
 55- مس گینه قزاندی آستیم ایچی توله قیزیل منچاق (انار)
 56- مین کیته من او قاله دی (ایز)
 57- ییب توپ بولمس بیمه ی اولترب (هوا)

Türkiye Türkçesiyle

- 1- Gök dolu yıldız yavaş yavaş yağıyor. (elek)
- 2- Oda alçak deler mest. (ağız ile diş)
- 3- İki başı var bir kuyruğu. (kazma)

- 4- Oda dolu ak kedi. (diş)
- 5- İki dereden su gelir beş kişi koşuyor. (burun)
- 6- Oturduğu yerde herkesten haber getirir. (mektup)
- 7- Uzun boyun, kısa kuyruk. (deve)
- 8- Uzun kulak, dört ayak. (eşek)
- 9- Uzun boyu var, bir gülmeye ömrü var. (çiçek)
- 10- Un diye eledim, yok oldu. (kar)
- 11- Herkeste vardır, bu nedir? (ad)
- 12- Kendisi yanıp güler, yandıkça ağlar. (mum)
- 13- İçi dolu siyah kan yüreği ak. (kalem)
- 14- İçi yandırır, dışı güldürür. (tandır)
- 15- Sıcakta can rahatı, soğukta can belası. (rüzgâr)
- 16- Eğri büğrü akar, deliğe düz girer. (yılan)
- 17- İnek doğurmadan buzağı ev üstüne çıkmış. (duman)
- 18- Ağız açık suda ölmez. (balık)
- 19- Zengin çocuk boynuna muska. (sandık)
- 20- Bir yüksek dağ bir tarafında kar yağar, bir tarafında çiğ yağar. (allacı)
- 21- Bir tahıl etrafında beş çocuk. (parmak)
- 22- Bir şey var her şey onun altından geçer. (kalem)
- 23- Bir şey gece zayıf olur, gündüz şişman. (yük, hurç)
- 24- Bir şey her zaman beli bağlı. (süpürge)
- 25- Başına vurmadan eve girmez. (çivi)
- 26- Bir çukurda dolaşır, gece uyuyup düşünür. (göz)
- 27- Bir gözü var o dar, ama âlem kusurunu kapatır. (iğne)
- 28- Beşkardeş, hepsi kel (peş parmak)
- 29- Bir kirpik çekinceye dek dünyayı gezer. (hayal)
- 30- Bir sürahi var içi dolu su, ne başı var ne götü. (yumurta)
- 31- Bir ağaç yarısı ak, yarısı siyah. (gece gündüz)
- 32- Pamuk saçıp toplanmaz. (kar)
- 33- Raftan döştü ağızını açtı. (makas)
- 34- Taşa düşse taşı parçalar. (gözyaşı) (Hassas, 2008: s. 1-15).
- 35- Dört taraftan çektiler, üzerine bilmece söylediler. (sandal)

- 36- Raflar temiz öğrenciler oturan. (diş)
- 37- Dişi var ölmüyor. (tarak)
- 38- Dağdan aşağı, adamdan yukarı. (şapka)
- 39- Çölde insanla, eve gelince yok olur. (gölge)
- 40- Kuyruğunda tutmayınca yürümez. (kaşık)
- 41- Dışarıda bir kişi vay belim vay belim der. (süpürge)
- 42- Revaç oldu herkese, muhtaç oldu bizlere. (çay)
- 43- Derede gitse döndürülmez, çölde gitse toplanılmaz. (su)
- 44- Sarı buzağı, kuyruğu eğri (akrep)
- 45- Sakalı yeryüzünde kendisi yer altında (havuç)
- 46- Kara han attan düştü, herkes etrafına toplandı. (tencere)
- 47- Karnı dok gölgesi yok. (mahzen)
- 48- Kuyu kazdım topraksız. (kazık)
- 49- Eli yok ayağı yok sudan duvar yapar. (buz)
- 50- Göstermekten utanmıyor, gör diye söylemiyor. (ayna)
- 51- Çok olması gerek, az olması cehalet. (sabır)
- 52- Kuş uçtu kanadı yok, ben söylersem adı yok. (göz)
- 53- Gündüz gelir görmeye, gece gider gezmeye. (güneş)
- 54- Gece küle gündüz melike (yorgan)
- 55- Bakır tencere, içi dolu inci (nar)
- 56- Ben giderim, o kalır. (iz)
- 57- Yiyip doyulmaz, yemeden olmaz (hava) (Kaynak Kişi: Fatima).

6.9. RAB-İ MEN

İnsanlar Ramazan ayında türlü törenler yapmaktadır. Bunlardan birisi Rab-i Men'dir. Özbeklerin yaşadığı yerlerde “Rab-i Men”, “Ramazan” gibi farklı isimler verilir. Bu gelenek Ramazan ayını dualarla karşılamak için gençler tarafından gerçekleştirilir. Rab-i Men hem geleneği yerine getirmek hem de ramazanda gençlerin para kazanmasını sağlamak için yapılır. Kutlu Ramazan ayında söylenen Rab-i Men sadece genç erkekler arasında söylene de bazı köylerde genç kızlarda bu özel Ramazan türkülerini def eşliğinde söylerler.

Rab-i Men veya Ramazanda yaklaşık 20-25 kişi ya da daha fazla genç bir araya gelip geceleri bir kaç mahallede Rab-i Men türkülerini güzel bir ezgiyle söylerler. Bu tören tecrübeli bir veya iki kişi tarafından yönetilir.

روزه نی اوچ کون توتیب کیلیدیم سیزگه

روزه نی زکاتی نی بپرینگ بیزگه

*Orucu üç gün tutup geldik size
Orucun zekâtını verin bize*

Rab-i Men söyleyiciler coşku ve sevinçle evlere girerler. Eve girince hep birlikte Rab-i Men'in ilk dörtlüğünü okurlar. Genelde tüm katılanlar: “Rab-i Men ya Rab-i Men ya Rab Ramazan Rab-i Men Allah Mayi Ramazan” derler. Yukarıdaki beyti yüksek sesle okurlar. Sonra ev sahipleri onlara iyi dilekleri ve sevap için para vermektedirler. Tören bittikten sonra toplanan parayı kendi aralarında bölüşürler. Eğer aralarında fakir veya öksüz olan varsa onlara herkesten daha çok pay verilir.

Rab-i men türkülerinden örnekler:

روزه نینگ اوچنی توتیب کیلیدیک سیزگه

روزه نینگ زکات نی بیر ینگ بیزگه

ربی من یاربى من یارمضان

السلام علیکم ماه رمضان

ربی بان ایتیب کیلیدیم ایشینگیزگه

خدایم او غول بیرسین بیشکیگیز گه
 ربی من یا ربی من یارمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

جنگل دن چیقن خوراز نینگ قویریغی
 ربی بان ایتماغ خدانی بویریغی
 ربی من یا ربی من یارمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

پیغمبر نینگ بیر اوغلی یعقوب ایکن
 اون ایکیکی تورکی کتاب اوقیب ایکن
 ربی من یا ربی من یارمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

اون ایکیکی تورکی کتاب بیر قنی؟
 بولتورکی مسلمان لر بیر قنی؟
 ربی من یا ربی من یارمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

روزه هم اوتور کون لیک مهمان دور
 روزه نی توتگن بیگیت لرپه لوان دور
 ربی من یا ربی من یارمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

تامینگیز نینگ آرقه سیده کته پسته
 بو اویینی ایگه سینی غیرتی کته
 ربی من یا ربی من یارمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

تامینگیز نینگ آرقه سیده آی کورینر
 بووینی ایگه لری بای کورینر
 ربی من یا ربی من یا رمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

ربی بان ایتگنمینی ثوابی بار
 بیرر بیر مسینگگه نی غمیم بار
 ربی من یا ربی من یا رمضان
 السلام علیکم ماه رمضان

Türkiye Türkçesiyle

Orucu üç gün tutarak geldik size
 Orucun zekâtını verin bize
 Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan
 Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

Rab-i men söyleyerek kapınıza geldim
 Tanrım oğul versin beşiğimize
 Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan
 Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

Ormanda çıkan horozun kuyruğu
 Rab-i men söylemek Allah'ın emri
 Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan
 Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

Peygamberin bir oğlu Yakup imiş
 On iki Türkçe kitap okumuş
 Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan

Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

On iki Türkçe kitap nerede?

Bu Türkî Müslümanlar biri nerede?

Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan

Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

Ramazan da otuz günlük misafirdir

Orucu tutan yiğit pehlivandır

Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan

Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

Eviniz arkasında büyük fıstık

Bu evin sahibi çok gayretli

Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan

Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

Eviniz arasında ay görünür

Bu evin sahipleri zengin görünür

Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan

Esselamu Aleyküm Ramazan Ayı

Rab-i men söylediğim sevabı var

Verseniz de vermeseniz de ne gamın var

Rab-i men ya Rab-i men ya Ramazan

Aselam Alayküm Ramazan Ayı.

(Karizâda, 2013: s. 28-29).

SONUÇ

Çalışmamızda günümüzdeki Afganistan'ın kuzey kısmı yani Güney Türkistan'ın Katagan bölgesinde bulunan Tahhar şehrinde yaşayan Özbek Türklerinin folklorunuderledik. Tahhar şehrinde yaşayan Özbek Türklerinin folklorunu derlememizin sebebi bu şehirde yoğun şekilde yaşayan Özbeklerin kültür ve tarih zenginliğini göstermek ve muhafaza etmektir. Tahhar şehri, Özbeklerin asırlar boyunca kendilerine has ve bugüne kadar hiç çalışılmayan kültürel zenginliklerini ortaya koymak için oldukça dikkat çekici bir inceleme sahasıdır. Afganistan'da üç yüz yıldan beri devletten uzaklaştırılan Türkler ve bu coğrafyada yaşanan kırk yıllık savaflara ve de kültür asimilasyonlarına rağmen çok eskiden beri yaşatılan zengin gelenek ve görenekler varlığını hâlâ sürdürmektedir. M.Ö. Ak Hun Türklerinin kurduğu eski Tahharistan ve şimdiki Tahhar bütün ilçeleri ve köyleri ile birlikte, bir milyon nüfusa sahiptir. Bunların yüzde seksenden fazlasını da Özbek Türkleri oluşturur. Bu bölgede yaşayan Özbeklerin çoğunluğu, tarım, hayvancılık, dokumacılık ve ticaret gibi iş sahalarında çalışarak geçimlerini bu şekilde sağlamaktadırlar. Afganistan'ın içinde bulunduğu siyasal ve sosyal sıkıntılar, Tahhar şehrini de derinden etkilemiştir. Eskiden kültür ve tarih zenginliği açısından her türlü zengin olan Tahhar şehri, kırk yıl boyunca süren savaş ve kargaşa ortamının oluşturduğu siyasi belirsizlik, iktisadi ve sosyal açıdan yaşanan bunalımlar ve kültürel asimilasyonlar neticesinde kendi kaderine terk edilmiştir.

Tahhar şehrinin tarihi zenginliği Güney Türkistan'ın diğer bölgelerine göredaha çoktur. Tahhar şehrinde yer alan "Ay Hanım ve Kör Dere" tarihi eserleri bu şehrin çok eski bir tarihe sahip olduğunu göstermektedir.

Tahhar'ın temeli milattan önce Hun Türkleri tarafında kurulmuş ve bu bölgenin her türlü özelliğe sahip olduğu MakedonyalıBüyük İskender'in bile dikkatini çekmiş;Ay Hanım aydına muhteşem bir şehir yaptırmıştır.

Afganistan yaklaşık beş sene hüküm süren Taliban'dan sonra, 2001 yılından itibaren yeni hükümetin kurulmasıylaülkede yaşayan bütün etnik gruplara eşit, ama bugüne kadar yeterlice geççekleşmeyen haklar tanınmaya başlamıştır. Bununla birlikte yıllar boyunca öğrenilmesi yasaklanan Özbek Türkçesi, Güney Türkistan'ın diğer şehirleriyle birlikte Tahhar'da da ilk, orta ve yükseköğrenimde nihayet eğitim dili olmuştur. Ülkedeki tüm Türk yazar ve şairler yıllar boyu basılmayan eserlerini rahatlıkla kendi dillerinde yayımlama imkânını bulmuşlardır. Tahhar ve dolaylarında

yaşayan Özbek Türkleri yüzlerce yıldan beri büyük Türkistan'dan ayrı kalsalar da üzerlerindeki her türlü asimile ve sıkıntılara rağmen yaşam tarzı ve zengin folklorunu korumuşlardır. Tahhar'da yaşayan Özbek Türklerinin yaşam tarzı ve günlük hayatla ilgili uygulama ve inanışlar diğer Türk boylarıyla oldukça benzerdir. Bu uygulama ve inanışlar Güney Türkistan'ın diğer şehirleri, özellikle Tahhar şehri ile sınırlı Tacikistan Özbekleri ve Özbekistan'da yaşayan Türk boylarınıninkine çok daha yakındır. Özellikle doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş törenleri Türkistan kadar Anadolu kültürüyle de benzerlik arz etmektedir. Çünkü Afganistan'da yaşayan Türklerin zengin folkloru, Türk dünyasının ortak kültürünün önemli bir parçasıdır. Bütün Türk dünyasında yaygın olarak yaşatılan, sözlü edebiyat ürünlerinden efsaneler, masallar, türküler, atasözleri ve ağıtlar günümüzde bile Tahhar Özbekler arasında eskisi gibi saklanmaktadır.

Tahhar şehrinde, farklı Türk boyları "Karluklar, Kıpçaklar, Kazan ve Moğollar" yaşasa da müşterek bir sözlü edebiyatlarının olduğu görülmektedir.

"Afganistan'ın Tahhar Şehrinde Yaşayan Özbek Türkleri Folkloru" adı altında çalıştığımız bu eserin sonucunda Tahhar Özbekleri için tavsiye olarak birkaç cümle söyleyebiliriz.

Günümüzde Tahhar Özbek halkına büyük işler düşmektedir. Tahhar Özbekleri dedelerimizin bize kadar ittiirdiği ve bıraktığı zengin kültürel varlıklarını koruyarak gelecek nesillere iyi bir şekilde aktarmalıdır. Tahhar Özbekleri kendi aralarında öz dillerini konuşmalı ve yazarları öz dillerinde eserler yazmalıdırlar. Halk, ecdadımızdan miras kalan tarihi binaları korumalı; aydınlar ise folklor ürünlerini kaybolmadan önce derleyip gelecek nesiller için koruma altına almalıdırlar.

KAYNAKÇA

- Abdulla, M. Qhasem (2017). *Afganistan Türklerinde Aile ve Evlilik Andhuy Örneği*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Acıpaymanlı, O. (1989). *Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve fonksiyonel Yönden İncelemesi, Türk Halk Hekimliğini Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akbar, M. Salim (2016). *Coğrafiya-yı Âb Der Tahhar*. Kabil: Pervane Yayınları.
- Akbar, Salim (2017). *Kazakha*. Kâbil: Pervane Yayınları.
- Akbari, Najibullah (2011). *Afganistan Tahhar İli Hocağar İlçesi Ağız İnceleme- Metin-Sözlük*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Akbari, Zabiullah (2015). *Tahhar'daki Toy Merasimi*. Kabil: Kabil Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Basılmamış Lisans Tezi)
- Araz, M. Sarli (1986). *Türkistan Der Tarih*. Taran: Emir Kebir Yayınları.
- Artun, Erman (2005). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Aymak, Feyzullah (2003). *Sevzıvan*. Taşkent: Zer Kalem Yayınları.
- Aymak, Feyzullah (2008). *Halk Durdaneleri*. Mezar-i Şerif: Mirza Oğlu Bek Yayınları.
- Bahman, M. Pena (2008). *Türkan Der Güzergâh-i Tarih*. Taran: Sebzan Yayınları.
- Baydemir, Hüseyin (2004). *Özbek Halk Masalları İnceleme-Metin*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi).
- Boltabayev, Saidbek vd. (2016). *Özbekçe Türkçe Sözlük*. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Büyükbaş, Murat (2006). *Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı*. Isparta: süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Cevzicanı, M. Hafızı (2011). *Hafızı Cevzicanı, nın Muhabbet Name Divanı*. Şibirgan: Zahirüddin M Babür Ancımanı Yayınları.
- Egemen, Z. B. (1963). *Ölüm Özerine*. Ankara: ?.
- Eminyar, Nurullah (2015). *Özbek Edebiyatı Tarihi*. Cevzican: Kızıl Çoban Yayınları.
- Fevzi, Firuz (2011). “Modern Afganistan’ın Demografik Yapısı”. *Eko Avrasya Dergisi*. Sayı: (16), s. 98-99.
- Fevzi, Firuz (2013). *Afganistan’ın Maymana Şehrinde Yaşayan Özbek Türklerinin Folkloru*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Göçmez, Ensar (2008). *Afganistan’dan Gelen Göçmen Özbekler’in Sosyal-Kültür Ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Araştırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi).
- Gülhanı, M. Şerif (2005). *M. Şerif Gülhanı ve Onun Zarbilmesel Kitabı*. Mezar-ı Şerif: Mirza Oğlu Bek Yayınları.
- Hassas, M. Salih (2008). *Kızlar Koşuklar*. Mezar-ı Şerif: Mirza Oğlu Bek Yayınları.
- Hassas, M. Salih (2008). *Sevzıvanlar*. Mezar-ı Şerif: Mirza Oğlu Bek Yayınları.
- Hassas, M. Salih (2008). *Sudan Kasalık ve İrimler*. Mezar-ı Şerif: Mirza Oğlu Bek Yayınları.
- Hassas, M. Salih (2009). *Dombıra Köyleride Koşuklar ve Cöre Kozu Dastanı*. Mezar-ı Şerif: Mirza Oğlu Bek Yayınları.
- Hassas, M. Salih (2010). *Cumaklar*. Mezar-ı Şerif: Nasip Yayınları.
- Hassas, M. Salih (2013). *Ataler Sözi Akılning Kozi, Özbek Halkının Ağızdeki Adabiyatiden Zarbilmasallar Ya Maqallar*, Mezar-ı Şerif: hüner co yayınları.
- Hassas, M. Salih (2013). *Metaller ve Kızıktırmalar*. Mezar-ı Şerif: Hüner Cö Yayınları.
- Hassas, M. Salih (2018). *Açıl kamuşım*. Kabil: Horasan Yayınları.
- Hayri, Aysultan (2013). *Afganistan’da Dil Politikaları*. “Afganistanda Dil Politikaları”, <https://guneyturkistan.wordpress.com/2013/07/26/afganistanda-dil-politikalari/> (Son erişim tarihi: 20.03.2019)

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-47851/dini-bayramlar.html> (Erişim tarihi: 10. 10. 2018).

<http://lugatim.com/> (Erişim Tarihi: 05.04.2019)

<http://www.afghanpaper.com/info/joghrafia/zaban.htm> (Son Erişim Tarihi: 1.1.2019).

<http://www.eokulegitim.com/halk-hekimligi-nedir.> (Son Erişim tarihi: 19. 12. 2018).

[https://guneyturkistan.wordpress.com/.../afganistanda-turk-kultur-ve edebiyatı.](https://guneyturkistan.wordpress.com/.../afganistanda-turk-kultur-ve-edebiyati) (Erişim Tarihi: 22.3.2019).

<https://www.altayli.net/eski-turklerde-bayram-ve-festivaller.html> (Erişim tarihi: 11. 9. 2018).

Kalafat, Yaşar (1994). *Kuzey Afganistan Türkleri, (Özbekler-Türkmenler-Hezaralar-Afşarlar-Kazaklar)ve Karşılaştırmalı Halk İnançları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.

Karizâda, Najibullah (2013). *Balalar folkloru*. Balh: Balh Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Basılmamış Lisans Tezi).

Kholmatorov, Elmurad (2009). “Nevruz-ı Alem ve Milli Yemeğımız Sümelek”. *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, Sayı:(27) s. 83-84.

Kılıç, A. (2001). *İsparta Yöresi Halk İnançları, Uluslararası Anadolu İnançları Konresi Bildirileri*. Ankara: Evrak Yayınları.

Masumi, Abdurrahim (2009). “Oğlak Oyunu”. *Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat Dergisi*, sayı: (27) s. 77-79.

Örnek, Sedat Veyis (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Polat, Kemal (2005). *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: T.D.V. Yayınları.

Racı Kalmas, Nurullah (2017). *Gaflar Babası*. Kabil: seyit Yayınları.

Şarık, Bahrudîn (2010). *Türk Özbek Uygarlık Atları*. Taran: Endeşey Nev Yayınları.

Şarık, Bahrudîn (2016). *Türkistan-i Cönübi*. Kabil: Habibullah Hasib Yayınları.

Şerifi, Şerifullah (2011). *Tapılmaz Gevher*. Kabil: Horasan Yayınları.

Talikani, Nurullah (2010). *Tahhariha*. Kabil: seyit Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kaynak Kişiler

Aybegüm: 27 Yaşında, Üniversitesi Mevzunu, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 23 Ağustos 2018.

Ayhal Begüm: 40 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 21 Ağustos 2018

Ayjamal: 49 Yaşında, Okuma Yazması Yok, ev hanımı, Tahhar Şehrinin Deşt-i Kale İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 7 Temmuz 2018.

Aytaş: 37 Yaşında, Lise Mezunu, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 10 Ağustos 2018.

Burhanuddin Puya: 40 Yaşında, Üniversite Mevzunu, Tahhar Devlet Hastanesi'nin, doktoru, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 21 Temmuz 2018.

Farid Zaki: 40 Yaşında, Tahhar'da Vali Yardımcısı, Tahhar'da ikamet ediyor. Görüşme Tarihi: 20 Haziran 2018.

Fatıma: 27 Yaşında, Üniversitesi Mevzunu, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 20 Ağustos 2018.

Gül Nazar Köse: 67 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin Bakarak İlçesinde Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 2 Ağustos 2018.

Hacı AbdulMejid: 59 Yaşında, okuma yazması yok, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 28 Temmuz 2018.

Hal Muhammet Mamodi: 41 Yaşında, Üniversite Mevzunu, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 28 Temmuz 2018.

Halbegüm: 29 Yaşında, lise Mevzunu, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 25 Temmuz 2018.

Hamidullah Qaytmaz: 24 Yaşında, Tahhar Tarım İl Müdürlüğünde Memur. Tahhar'da İkamet ediyor. Görüşme Tarihi: 2 Temmuz 2018.

Kari Ruhullah: 39 Yaşında, lise Mevzunu, Tahhar Şehrinin Rustak İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 23 Temmuz 2018.

Kemalbay: 71 Yaşında, Okuma Yazması Yok, çiftçi. Tahhar Şehrinin Deşt-i Kale İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 11 Temmuz 2018.

Kerimullah Lütfi: 43 Yaşında, üniversite mevzunu, Tahhar Maarif İl Müdürü Yardımcısı. Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 22 Temmuz 2018.

M. Salim Sâ'i: 39 Yaşında, Tahhar Tarım İl müdürü, Tahhar'da ikamet ediyor. Görüşme Tarihi: 23 Haziran 2018.

MehrabudinLebib: 35 Yaşında, Yüksek Okul Öğretmeni, Tahhar Şehrinin Kalefğan İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 5 Temmuz 2018.

Molla Selam: 64 Yaşında, lise Mevzunu, Tahhar Şehrinin Deşt-i Kale İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 21 Temmuz 2018.

Müdür Amanullah: 59 Yaşında, Üniversite Mevzunu, Tahhar Şehrinin Deşt-i Kale ilçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 28 Haziran 2018.

Nisar Ahmetfaiq: 29 Yaşında, Atatürk üniversitesinde yüksek lisans öğrencisi, Erzurum'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 28 Eylül 2018.

Pir Bay: 73 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 30Temmuz 2018.

Raziyehale: 56 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 3 Temmuz 2018.

Ruzi Mama: 59 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin Deşt-i Kale İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 9 Temmuz 2018.

Sefer Bay: 49 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin hocağar İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 19 Temmuz 2018.

Şirin Bibi: 59 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Ev Hanımı. Tahhar Şehrinin yeni kale İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 10 Temmuz 2018.

Tursun Hal: 71 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin Deşt-i Kale İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 7 Temmuz 2018.

Usta Cora: 69 Yaşında, Okuma Yazması Yok, Tahhar Şehrinin Rustak kale İlçesinde İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 13 Temmuz 2018.

Ülker Kempir: 61 Yaşında, Okuma Yazması yok, Tahhar Şehrinin Tahhar Merkezi Talikan'da İkamet Ediyor. Görüşme Tarihi: 18 Temmuz 2018.

EKLER

EK 1. Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Afganistan Haritası (<https://www.stratejikortak.com>).Fotoğraf 2. Büyük Türkistan Haritası (<http://turkistanlilar.org/> son erişim tarihi 2013/12/23/p1035/).

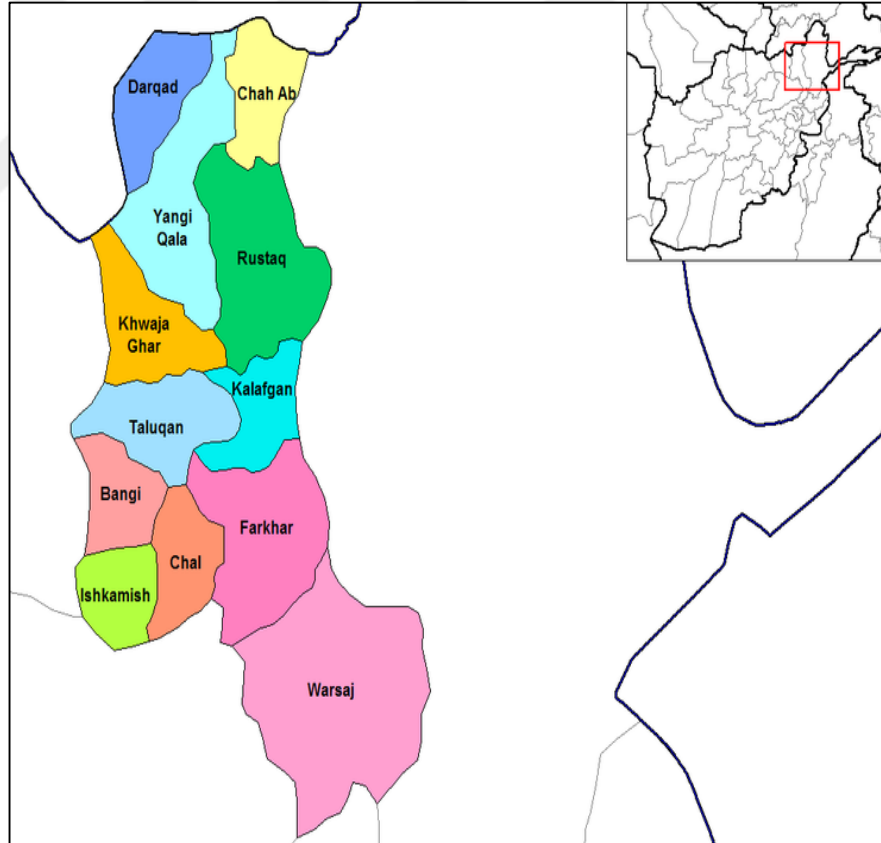
Fotoğraf 3. Güney Türkistan Haritası

Fotoğraf 4. Afganistan'daki Azınlıkların Dağılımı

Fotoğraf 5. Afganistan Haritasında Tahhar'ın Yeri

Fotoğraf 6. Tahhar Haritası.

Fotoğraf 7. Tahhar Şehri.

Fotoğraf 8. Okul ve Öğrenciler.

Fotoğraf 9. Hastane.(<https://www.pajhwok.com>).

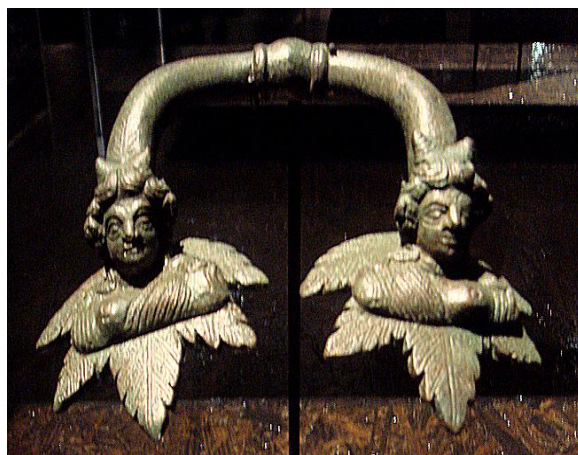
Fotoğraf 10. Tuz Madeni

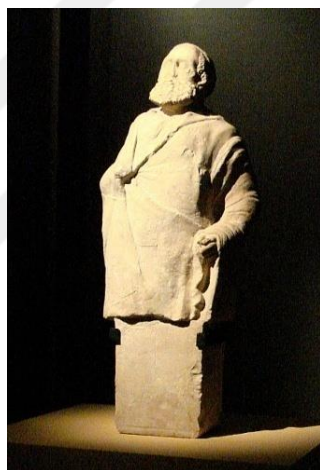

Fotoğraf 11. Ay Hanım Şehrinin Tahmini Olarak Eski Durumu

Fotoğraf 12. Ay Hanım Şehrinin Şimdiki Durumu

Fotoğraf 13. Ay Hanım Şehrinde Bulunan Eserler(<https://www.mizanonline.com>)(son erişim tarihi 12.3.2019).

Fotoğraf 15. Meşrep Türbesi

Fotoğraf 16. Şah-i Talikan Can Türbesi

Fotoğraf 17. Çile Mezar Türbesi

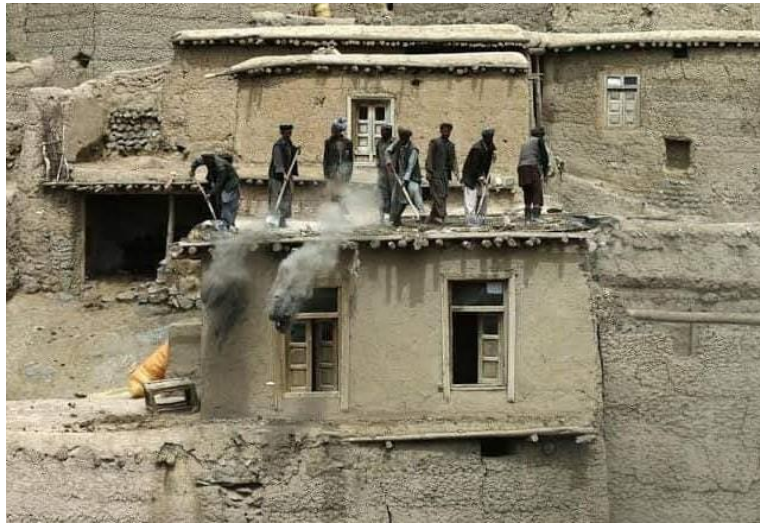
Fotoğraf 18. Hoca Halil Türbesi

Fotoğraf 19. Hazret-i Vakıf Türbesi

Fotoğraf 20. Hazret-i Hızır Türbesi

Fotoğraf 21. Köy Evleri

Fotoğraf 22. Ulaşım Araçları

Fotoğraf 23. Isınma aracı.

Fotoğraf 24. Ev eşyaları

Fotoğraf 25. Tahhar'da Tarım

Fotoğraf 26. Çobanlık

Fotoğraf 27. Dokuma ve Örme

Fotoğraf 28. Ton

Fotoğraf 29. Çocuk Elbiseleri

Fotoğraf 30. Şapka ve Toppi Türleri

Fotoğraf 31. Kadın Çapanı (Ton)

Fotoğraf 32. Pazarlama

Fotoğraf 33. Tartma

Fotoğraf 34. Değirmen

Fotoğraf 35. Yağ Makinesi (Cuvaz)

Fotoğraf 36. Özbek Pilavı

Fotoğraf 37. Nevruz'da Yapılan Sümelek Tatlısı

Fotoğraf 38. Düğün

Fotoğraf 39. Oğlak Oyunu

Fotoğraf 40. Güreş

Fotoğraf 41. Keklik Oyunu

Fotoğraf 42. Horoz Dövüşü

Fotoğraf 43. Çili Oyunu

Fotoğraf 44. Peşene Çırtak (Alna Fiske Vurma)

Fotoğraf 45. Gorsay Oyunu

Fotoğraf 46. Dora Keser Oyunu

Fotoğraf 47. Çocuğun Yürümesine Yardımcı Olan Oyuncak.

Fotoğraf 48. Halk Müziği

Fotoğraf 49. Dombırave Gıccak.

Fotoğraf 50. Dap

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Karimullah OYGHAGH
Doğum Yeri ve Tarihi	23.03.1989 Tahhar/Afganistan
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Afganistan Belh Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Çağdaş Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	Farsça, İngilizce, Peştunca, Özbekçe, Türkmençe
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Mezar-ı Şerif, Arzu Tv: Özbek Dilinde Sunuculuk (2009-2013) Badahşan Devlet Üniversitesi Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanı (2013-2015).
İletişim	
E-Posta Adresi	oyghagh.123@gmail.com
Tarih	28.06.2019